

ULUSLARARASI
TOPLUMSAL
ARAŞTIRMALAR
ERZURUM
KONGRESİ
SPOR BİLİMLERİ
EĞİTİM BİLİMLERİ
SOSYAL BİLİMLER
TURİZM VE
GASTRONOMİ
4-6 MART 2022

ULUSLARARASI TOPLUMSAL
ARAŞTIRMALAR KONGRESİ
TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI
28.03.2022

Uluslararası Toplumsal Araştırmalar Erzurum Kongresi bünyesinde **Sosyal Bilimler-Eğitim Bilimleri- Spor Bilimleri-Turizm ve Gastronomi** Sempozyumları bulunmaktadır. 4-6 Mart 2022 tarihleri arasında Erzurum'da yüz yüze - online gerçekleştirilecek olan Kongre'nin ana teması **Toplumsal Araştırmalar**'dır. Farklı disiplinlerden birçok araştırmacıya ev sahipliği yapacak olan kongrenin düzenleyicisi **Uluslararası Toplum Araştırmaları Derneği** dir.

Kongre Paydaşlarımız:

- Atatürk Üniversitesi
- UTAMER (Uluslararası Toplum Araştırmaları Merkezi)
- Yüzde İki Yayınları

<https://www.yuzdeiki.com/>

- Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi

<https://www.ankaradergisi06.com/>

- ESAR- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

www.esardergi.com

- Review of Tourism Administration Journal

<http://www.rotajournal.org/>

- Anakara Yayıncılık Eğitim Araştırma Danışmanlık Limited Őirketi

Kongre Yönetim Kurulu ile İletişim için:

utakerzurum2022@gmail.com

**SOSYAL BİLİMLER
SEMPOZYUMU**

**EĞİTİM BİLİMLERİ
SEMPOZYUMU**

**SPOR BİLİMLERİ
SEMPOZYUMU**

**TURİZM VE
GASTRONOMİ
SEMPOZYUMU**

ISBN: 978-605-70777-2-1

**ULUSLARARASI TOPLUMSAL
ARAŞTIRMALAR KONGRESİ**

Erzurum

04-06 MART 2022

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

Editör

Dr. Ökkeş NARİNÇ

ISBN: 978-605-70777-2-1

Anakara Yayıncılık

Erzurum 2022

KURULLAR

KONGRE ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Ömer ÇOMAKLI
(Rektör- Atatürk Üniversitesi)

KONGRE BAŞKANI

Doç. Dr. Mehmet Korkud AYDIN
(Kırıkkale Üniversitesi)

KONGRE ONURSAL KOMİTESİ

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Fikret RAMAZANOĞLU
(Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Oğuzhan İLBAN
(Balıkesir Üniversitesi)

Prof. Dr. Mesut AYDIN
(Malatya İnönü Üniversitesi)

KONGRE GENEL KOORDİNATÖRÜ

Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

KONGRE PROJE KOORDİNATÖRÜ

Dr. Vahdet ALAEDDİNOĞLU
(Atatürk Üniversitesi)

KONGRE WEB TASARIM

Dr. M. Fatih ALAEDDİNOĞLU
(Atatürk Üniversitesi)

KONGRE SEKRETERYASI

Dr. Aydın PEKEL
(İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Elif Tuğçe KAVAS
(Sakarya Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi)

KONGRE YÖNETİM KURULU

Dr. Şihmet YİĞİT
(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Dr. Vahdet ALAEDDİNOĞLU
(Atatürk Üniversitesi)

Dr. Ali SOLUNOĞLU
(Balıkesir Üniversitesi)

Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

**Dr. Muhammed Fatih
ALAEDDİNOĞLU**
(Atatürk Üniversitesi)

Dr. Cemal KARADAŞ
(Malatya İnönü Üniversitesi)

SEMPOZYUM KURULLARI

DÜZENLEME KURUL BAŐKANLARI

Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Sosyal Bilimler Sempozyumu)

Dr. Şihmet YİĞİT
(Spor Bilimleri Sempozyumu)

Dr. Ali SOLUNOĞLU
(Turizm ve Gastronomi Sempozyumu)

Dr. Cemal KARADAŞ
(Eğitim Bilimleri Sempozyumu)

SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU DÜZENLEME KURULU

- Prof. Dr. Ayse KAYAPINAR (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşen SİNA (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Petru GOLBAN (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Nicoleta Cinpoes (University of Worcester- İngiltere)
Doç. Dr. Estella Antoaneta CİOBANU (Ovidius University of Constanta-Romanya)
Doç. Dr. Tatiana GOLBAN (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Emre ÖZŞAHİN (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Feyyaz ZEREN (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Batu GÜNÖR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üye. Emine GÜZEL (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üye. Oktay ATİK (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Ökkeş NARİNÇ (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Betül ÖZCAN BALKIR (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Uğur ÖZGÜR (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Tuğba GÜNOR (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Yusuf TOPALOĞLU (Sosyal Bilimler Sempozyumu Sekreteryası)

SPOR BİLİMLERİ SEMPOZYUMU DÜZENLEME KURULU

- Prof. Dr. Fikret RAMAZANOĞLU (Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Nusret RAMAZANOĞLU (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim DALBUDAK (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Doç. Dr. Fikret ALINCAK (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf SOYLU (Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman PEPE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet KARGÜN (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Doç. Dr. Nurullah Emir EKİNCİ (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Ümit Doğan ÜSTÜN (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. Umut CANLI (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Erdem EROĞLU (Siirt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Şıhmehmet YİĞİT (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Aydın PEKEL (İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Dr. Vahdet ALAEDDİNOĞLU (Atatürk Üniversitesi)

Öğr. Eyüp ACAR (Bilecik MEB)

EĞİTİM BİLİMLERİ SEMPOZYUMU DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Mesut AYDIN (İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif KARAMAN (Ortadoğu Amerikan Üniversitesi)

Doç. Dr. Servet ATİK (İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Cemal KARADAŞ (İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Metin KIRBAÇ (İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Gökay KELDAL (İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CEYLAN (Artvin Çoruh Üniversitesi)

Dr. Fatih KAYA (İnönü Üniversitesi)

Dr. Murat CANPOLAT (İnönü Üniversitesi)

Arş. Gör. İbrahim Halil DOĞAN (İnönü Üniversitesi)

Arş. Gör. Cebrail KARADAŞ (Adıyaman Üniversitesi)

Arş. Gör. Yunus Emre BAŞTUĞ (İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa)

TURZİM VE GASTRONOMİ SEMPOZYUMU DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Özgür YAYLA (Akdeniz Üniversitesi)

Doç. Dr. Ali SOLUNOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)

Doç. Dr. Üzeyir KEMENT (Ordu Üniversitesi)

Doç. Dr. Ercan KARAÇAR (Sinop Üniversitesi))

Dr. Öğr. Üye. Emrah ÖRGÜN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Sinan ÇAVUŞOĞLU (Bingöl Üniversitesi)

Öğr. Gör. Aykut Kaan EREN (Muş Alparslan Üniversitesi)

KONGRE BİLİM KURULU

Prof. Dr. Mesut AYDIN
(Malatya İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdal AKPINAR
(Erzincan Binali Yıldırım
Üniversitesi)

Prof. Dr. Alaaddin
YALÇINKAYA
(Karadeniz Teknik
Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali EMİNOV
(ABD)

Prof. Dr. Ali YAMAN
(Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR
(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşen SİNA
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Prof. Dr. Cevdet
YAKUPOĞLU
(Kastamonu Üniversitesi)

Prof. Dr. Cüneyt KANAT
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)

Prof. Dr. Dimitri
KOROBİNİKOV
(ABD)

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ
(Kütahya Dumlupınar
Üniversitesi)

Prof. Dr. Ersin GÜLSOY
(Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Fehmi YILMAZ
(İstanbul Medeniyet
Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan MERT
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR
(Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi)

Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN
ÖZÜNLÜ
(Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Recep
KARACAKAYA
(İstanbul Medeniyet
Üniversitesi)

Prof. Dr. Serhat ZAMAN
(Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Turgut YİĞİT
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
(İstanbul Medeniyet
Üniversitesi)

Prof. Dr. Ümit EKİN
(Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Viorel PANAİTE
(Bükreş Üniversitesi)

Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeliha DEMİREL
(Eskişehir Anadolu
Üniversitesi)

Prof. Dr. İlker ALP
(Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. İvan RUSEV
(Varna Ekonomi Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Akif
TURAL

(Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet
KARAYAMAN
(Uşak Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet
YAVUZERLER
(Samsun Ondokuz Mayıs
Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ
(Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN
(Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuri KARAKAŞ
(Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Orlin SABEV
(Bulgar Bilimler Akademisi
Sofya)
Prof. Dr. Petru GOLBAN
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)
Prof. Dr. Refik TURAN
(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Serdar SARISIR
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep DÜNDAR
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamdi ÖNAY
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı Ömer BUDAK
(Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret
RAMAZANOĞLU
(Sakarya Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi)
Prof. Dr. Malik
BEYLEROĞLU
(Sakarya Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi)
Prof. Dr. Nusret
RAMAZOĞLU
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan ERSOY
(Kütahya Dumlupınar
Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil TAŞKIN
(Konya Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat KALDIRIMCI
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur ABAKAY
(Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim CİCİOĞLU
(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Ahmet DOĞAN
(Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Yavuz Selim
AĞAOĞLU
(Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet KARASU
(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Dündar YENER
(Bolu İzzet Baysal
Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan SUNAY
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Semiyha TUNCEL
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer Faruk
SÖNMEZ
(Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi)
Prof. Dr. Necip Fazıl KİSHALI
(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih KIYICI
(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdiñç ŞIKTAR
(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet ŞİRİNKAN
(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Özkan AKMAN
(İsparta Süleyman Demirel
Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAŞ
(Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi)

Doç. Dr. Bahadır KÖKSALAN
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. İhsan ÜNLÜ
(Erzincan Binali Yıldırım
Üniversitesi)
Doç. Dr. Özlem ULUKALIN
(Artvin Çoruh Üniversitesi)
Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA
(Kırşehir Ahi Evran
Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel Oğuz HAÇAT
(Kastamonu Üniversitesi)
Doç. Dr. Elvan
YALÇINKAYA
(Kayseri Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Aleksander FOTİC
(Belgrad Üniversitesi)
Doç. Dr. Alper ALP
(Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Arif SARI
(Milli Savunma Üniversitesi)
Doç. Dr. AŞkın KOYUNCU
(Çanakkale Onsekiz Mart
Üniversitesi)
Doç. Dr. Birten ÇELİK
(Orta Doğu Teknik
Üniversitesi)
Doç. Dr. Dritan EGRO
(Arnavutluk Tiran
Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK
(Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)
Doç. Dr. Fahri KILIÇ
(Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma AKKUŐ
YİĞİT
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)

Doç. Dr. Filiz ÇOLAK
(UŞak Üniversitesi)
Doç. Dr. Güneş IŐIKSEL
(İstanbul Medeniyet
Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan KAYA
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)
Doç. Dr. H. Veli AYDIN
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil Saim
PARLATIR
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim KELAĞA
AHMET
(Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakan EYĐÜ
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Marinos
SARIYANNİS
(Girit Akdeniz Araştırmaları
Merkezi)
Doç. Dr. Mehmet ERSAL
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ÖZKAN
(Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. Mümin İSOF
(Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Nasrullah UZMAN
(Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilgün Nurhan
KARA
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR
(Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer METİN
(Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)

Doç. Dr. Önder DUMAN
(Samsun Ondokuz Mayıs
Üniversitesi)

Doç. Dr. Özlem SERT
(Ankara Hacettepe
Üniversitesi)

Doç. Dr. Paschalidis
ANDROUDIS
(Yunanistan Aristoteles
Üniversitesi)

Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ
(Manisa Celal Bayar
Üniversitesi)

Doç. Dr. Sema KÜSKÜ
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)

Doç. Dr. Sinan GÜZEL
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)

Doç. Dr. Sıddık ÇALIK
(Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi)

Doç. Dr. Sırcan KATİC
(Sırbistan Belgrad Tarih
Enstitüsü)

Doç. Dr. Süleyman POLAT
(Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)

Doç. Dr. Tatiana GOLBAN
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Doç. Dr. Tatjana KATİC
(Sırbistan Belgrad Tarih
Enstitüsü)

Doç. Dr. Tekin ÖNAL
(Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi)

Doç. Dr. Tülay METİN
(Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)

Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT
(Kütahya Dumlupınar
Üniversitesi)

Doç. Dr. Stefka PIRVEVA
(Bulgar Bilimler Akademisi
Sofya)

Doç. Dr. Gergana
GEORGİEVA
(Veliko Tırnova Üniversitesi)

Doç. Dr. Hristiyan
ATANASOV
(Sofya Merkez Devlet
Arşivleri)

Doç. Dr. İsmail EFE
(Kırıkkale Üniversitesi)

Doç. Dr. Recep ÖZMAN
(Malatya İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan AYDEMİR
(Malatya İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Ramazan ÖZBEK
(Malatya İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif
KARAMAN

(Kilis Yedi Aralık Üniversitesi)

Doç. Dr. Serap EMİR
(İstanbul Üniversitesi
Cerrahpaşa)

Doç. Dr. Abdullah CANIKLI
(Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi)

Doç. Dr. İbrahim
DALBUDAK
(Isparta Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa GÜMÜŞ
(Zonguldak Bülent Ecevit
Üniversitesi)

Doç. Dr. Ümit Doğan ÜSTÜN
(Hatay Mustafa Kemal
Üniversitesi)

Doç. Dr. Hali BIŐKİN
(Kütahya Dumlupınar
Üniversitesi)

Doç. Dr. Osman PEPE
(Isparta Süleyman Demirel
Üniversitesi)

Doç. Dr. Fikret ALINCAK
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Emir EKİNCİ
(Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Serkan ÇELİK
(İzmir Kâtip Çelebi
Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail KAYA
(Kütahya Dumlupınar
Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet KARGÜN
(Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi)
Doç. Dr. Melih BALYAN
(Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim ŞAHİN
(Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Fehmi ÇALIK
(Sakarya Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet ÖÇALAN
(Kırıkkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih Kara
HÜSEYİNOĞLU
(Elazığ Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuzhan ALTINGÜL
(Elazığ Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdullah Bora
ÖZKARA
(Erzurum Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Serhat ÖZBAY
(Erzurum Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Velittin BALCI
(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Dicle ARAS
(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Umut CANLI
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muharrem
Alparslan KURUDİREK
(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şule EGÜZ
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre
AVCI
(Siirt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih
KOYUNCU
(Kırşehir Ahi Evren
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmaz
YAŞAR
(Eskişehir Anadolu
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail
YILDIRIM
(Kayseri Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM
(Bursa Uludağ Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven
AVCI
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Meral ORTAÇ
(Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nuri
ADIYEKE
(İzmir Dokuz Eylül
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özgür
KOLÇAK
(İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rüstem
BOZER
(Ankara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sağır ATLI
(Manisa Celal Bayar
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selahattin
BAYRAM
(İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şebnem
PARLATIR
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Türkan
DOĞRUÖZ
(Kırklareli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan
DİNÇER DAĞHAN
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Beycan
HOCAOĞLU
(İzmir Katip Çelebi
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bilge KAYA
YİĞİT
(Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bülent
AKYAY
(Trakya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Egemen Çağrı
MIZRAK
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bahattin
ÇATMA
(Malatya İnönü Üniversitesi)

Dr. Anca POPESCU
(Romanya Bükreş Üniversitesi)

Dr. Dragana AMEDOSKI
(Sırbistan Belgrad Tarih
Enstitüsü)

Dr. Georgi ZELENGORA
(Sofya)

Dr. Nevena GRAMATİKOVA
(Sofya)

Dr. Nevena NEDELÇEVA
(Tirnova)

Dr. Ökkeş NARİNÇ
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Dr. Uğur ÖZGÜR
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Dr. Betül ÖZCAN BALKIR
(Yozgat Bozok Üniversitesi)

Dr. Yasin KARADENİZ
(Manisa Celal Bayar
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih
KURTULMUŐ
(Ardahan Üniversitesi)

Dr. Hakan DOĞAN
(Kırıkkale Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz
YAMAN

(İstanbul Üniversitesi
Cerrahpaşa)

Dr. Öğr. Üyesi Başak
BAĞLAMA YÜCESOY
(Yakın Doğu Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi E. Meliha
KURTDAAŐ
(Malatya İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Danyal
TEKDAL
(Malatya İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü
ULUKAYA ÖTELEŐ
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Çağlar
KURTDAAŐ
(Adıyaman Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Servet ATİK
(Malatya İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÖZHAN

(Malatya İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın
KARALI

(Malatya İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah
MANAP

(Batman Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yasin DEMİR
(Kahramanmaraş İstiklal

Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Betül Gökçen
DOĞAN LAÇIN

(Yozgat Bozok Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet
KAYSILI
(Ankara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emre LAÇİN
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet
YÜKSEL
(Karamanoğlu Mehmet Bey
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun SERVİ
(Aydın Adnan Menderes
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ece KOÇER
(Ankara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Alparslan
GÖZLER
(Kayseri Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Elif POLAT
HOPCAN
(İstanbul Üniversitesi
Cerrahpaşa)
Dr. Öğr. Üyesi Sinan
HOPCAN
(İstanbul Üniversitesi
Cerrahpaşa)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin
ÖZTÜRK
(Kayseri Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa
KARNAS
(Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Lütfi ÖZTÜRK
(MEB-Özel Yeteneklilerin
Geliş. Daire Başk.)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa
YILMAZ
(Bolu İzzet Baysal
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Murat OZAN
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şihmet
YİĞİT
(Zonguldak Bülent Ecevit
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi İzzet UÇAN
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Haluk
SİVRİKAYA
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Neslişah
AKTAŞ ÜSTÜN
(Hatay Mustafa Kemal
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Sinan
BİRİCİK
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi. Serdar
ADIGÜZEL
(Siirt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serdar
BAYRAKTAROĞLU
(Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi: Yeşim
BAYRAKTAROĞLU
(Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erdem
EROĞLU
(Siirt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi: Mine Serin
TAŞKIN
(Konya Selçuk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi: Sultan
EROĞLU
(Siirt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi: Meliha
CANPOLAT
(Ege Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi: Mustafa
VURAL
(Ağrı İbrahim Çeçen
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Gör. İlimdar YALÇIN
(Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Vahdet
ALAADDİNOĞLU
(Erzurum Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Dürdane TOR
(Kayseri Erciyes Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Metin
BEŐALTI
(Artvin Çoruh Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Saylan
KIRMIZIGÜL
(Kayseri Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fahrettin
Hasan ADAGİDEL
(İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail
ÖZSARI
(İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa)
Dr. Fatih SEYRAN
(Sağlık Bakanlığı)
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre
SARI
(İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet
GÖRÜR
(Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet
ARSLAN
(Kars Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Pınar SERDAR
DİNÇER
(Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Demet
TAŐKAN (Yozgat Bozok
Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜLÜ
(Ankara Üniversitesi)
Dr. İsmail YILDIZ
(MEB)
Arş. Gör. Hatice ERDOŐAN
(Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi).

İÇİNDEKİLER

Abdul ASLAN Mehmet SEVEN	Samet & Ali	DRAMA YÖNTEMİNİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİME DEVAM EDEN 5-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN RAKAM KAVRAMINI ÖĞRENMELERİNE ETKİSİ	3
Ahmet ŞENEL Özlem ÇAKMAK TOLAN	Fatih &	2000 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE İNTİHAR: BİR ALANYAZIN İNCELEMESİ	34
Ayşen SİNA Faruk BÜYÜKTANIR	&	ROMA'NIN TRAKYA'DAKİ ETKİSİ VE MİRASI	43
Burcu TOĞRUL Elif KIRKKESELİ	&	SÜLEYMANİYE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN 20.YY. AİT SÜLÜS, CELİ SÜLÜS HATLI LEVHALARIN TEZHİP ÖZELLİKLERİ	67
Elif ÇELİK Gülşah ÖZDEMİR BAKİ	&	6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİMDE MATEMATİK DERSLERİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI	81
ELİF KIRKKESELİ & BURCU TOĞRUL		SÜLEYMANİYE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN FAZIL AHMET PAŞA KOLEKSİYONUNA AİT 00004 ENVANTER NUMARALI EL YAZMASI KUR'AN-I KERİM'İN SERLEVHALARININ TEZHİP ÖZELLİKLERİ	94
Esra KARAKUŞ UMAR Zeynep BAŞERER BERBER	&	ÇALIŞAN ANNELERİN İŞ YAŞAMINDAKİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASININ BÜTÜNCÜL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	111
Esra ŞAHİN		GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİ AÇISINDAN MANAVGAT	122
Fatih AYNACI		GILBERT SINOUE'NİN L'ÉGYPTIENNE (MISIRLI KIZ) VE LA FILLE DU NIL (NİL'İN KIZI) BAŞLIKLİ TARİHİ ROMANLARINDA TOPLUMSAL FARKLILIKLAR BAĞLAMINDA "ÖTEKİ" OLGUSU	132

Fikret YILMAZ	THE EFFECTS OF MODERNITY ON INDIVIDUALS IN TURKEY	159
Hacı Şükrü TAŞTAN & Ali Davut ALKAN	GENÇ KUŞAKLARIN YAŞAM DOYUMLARI İLE AKADEMİK UMUTSUZLUK DÜZEYLERİNDEKİ BİREYSEL FARKLILIKLARIN İNCELENMESİ	166
Hacı Şükrü TAŞTAN & Ali Davut ALKAN	ENDÜSTRİ 4.0, TOPLUM 5.0 DÖNÜŞÜMÜNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK YAKLAŞIMININ İNCELENMESİ	175
İlker EROĞLU	SÜLEYMANPAŞA (TEKİRDAĞ) İLÇESİNDE HAVA KİRLİLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE KİRLLETİCİ DEĞERLERİ	186
Kubilay ÇİMEN & Harun AYAR	TÜRKİYE'DE Kİ AÇIK SU YÜZME YARIŞMALARININ BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	217
Mahmut Sami DOĞANCI & Seher DOĞANCI	KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ARAPÇA KELİMELERİN FONETİK DEĞİŞİMİNİN TÜRKÇE ÖĞRENER KAZAK ÖĞRENCİLERİN OKUMA VE YAZMA BECERİSİNE ETKİSİ	226
Muhammed İkbâl GÜLER	DÂNİŞÎ ALİ DEDE'NİN BİLİNMEYEN BİR ŞİİRİ VE HZ. MEVLÂNÂ MEDHİYESİNE DAİR	237
Naci İSPİR Ceren ŞAHİN	EKONOMİ POLİTİK AÇIDAN YOUTUBE: İZLEYİCİYE BİR TUZAK OLARAK CLİCBAİT ÜZERİNE İNCELEME	257
Ömer Ersin KAHRAMAN	ÇEVRE POLİTİKALARI VE İÇKİN BİR DEĞER OLARAK DOĞA	277
Sevinç AKDOĞAN ÖZTÜRK	İKİNCİ YABANCI DİL OLARAK FRANSIZCA KONUŞMA VE ANLAMA ÜZERİNE METAFORİK BİR ÇALIŞMA	286

DRAMA YÖNTEMİNİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİME DEVAM EDEN 5-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN RAKAM KAVRAMINI ÖĞRENMELEĞİNE ETKİSİ

Abdul Samet ASLAN (*) & Mehmet Ali SEVEN ()**

Öz: Araştırmanın amacı, drama yönteminin okul öncesinde eğitimini sürdüren 5-6 yaş grubu öğrencilerin rakam kavramını öğrenmelerinde akademik başarılarına etkisini incelemektir. Çalışmanın modeli iki gruplu yarı deneysel model olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında Bayburt ili merkezinde bulunan MEB'e bağlı bir anaokulunda eğitimine devam eden 60-71 aylık 30 öğrenci oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yöntemi seçilen her bir sınıftan 15 deney, 15 kontrol olarak 30 kişiden oluşan deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Deney grubuna bir ay boyunca önceden hazırlanmış drama planına uygun şekilde, haftada bir gün ve bir saatlik eğitim verilmiştir. Araştırmacının hazırladığı, demografik bilgileri toplamak için "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. "Çocukların sayı kavramına yönelik becerilerini tespit etmek amacıyla ise Arnas vd. (2003) tarafından geliştirilen "5-6 Yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi" uygulanmıştır. Uygulama öncesinde ve sonrasında deney ve kontrol gruplarına ön test ve son testler uygulanmıştır. Çocukların 5-6 yaş çocuklar için sayı ve işlem kavramları testine verdikleri cevaplar SPSS 24 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Verilerin analizinde t testi kullanılmıştır. Araştırmada deney ve kontrol gruplarının ön test ölçümlerinin birbirine benzer olduğu, ancak son testlerde deney grubu lehine anlamlı farklılık meydana geldiği belirlenmiştir. Ayrıca deney grubu ön test son test karşılaştırması yapılmış, son test puanlarının yüksek düzeyde artış gösterdiği belirlenmiştir. Sonuçta, 61-72 aylık 15 öğrenciyle gerçekleştirilen drama etkinliklerinin öğrencilerde sayı ve işlem kavramlarını artırdığı ve uygulamanın başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Drama, Okul Öncesi, Rakam Kavramı

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum, Türkiye. (sametaslan1981@gmail.com)

** Dr. Öğretim Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Erzurum, Türkiye. (mseven@atauni.edu.tr)

THE EFFECT OF THE DRAMA METHOD ON THE LEARNING OF THE FIGURE CONCEPT OF 5-6 YEARS OLD CHILDREN WHO CONTINUING PRESCHOOL EDUCATION

Abstract: The aim of the research is to examine the effect of the drama method on the academic success of 5-6 year old students who continue their pre-school education in learning the concept of numbers. The model of the study was designed as a two-group quasi-experimental model. The study group of the research consists of 30 students of 60-71 months who continue their education in a kindergarten affiliated to the Ministry of National Education in the city center of Bayburt in the 2021-2021 academic year. Experiment and control groups consisting of 15 experimental and 15 control people from each class, whose appropriate sampling method was chosen, were formed. The experimental group was given one hour of training, one day a week, in accordance with the pre-prepared drama plan for a month. "Personal Information Form" prepared by the researcher was used to collect demographic information. "In order to determine the skills of children on the concept of number, Arnas et al. (2003) "Number and Operation Concepts Test for Children Aged 5-6 Years" was applied. Before and after the application, pre-test and post-tests were applied to the experimental and control groups. The children's answers to the test of numbers and operations concepts for children aged 5-6 were analyzed using the SPSS 24 program. The t test was used in the analysis of the data. In the study, it was determined that the pretest measurements of the experimental and control groups were similar to each other, but there was a significant difference in favor of the experimental group in the posttests. In addition, the pretest posttest comparison of the experimental group was made and it was determined that the posttest scores increased at a high level. As a result, It was concluded that the drama activities carried out with 15 students aged 61-72 months increased the number and operation concepts of the students and the application was successful.

Key Words: Drama, Preschool, Number Concept

Giriş

Günümüzde bilim ve teknoloji alanında meydana gelen hızlı gelişmeler bireylerin yaşamlarının bir parçası haline dönüşmektedir. Bu süreçte bireylerin gelişmelere uyum sağlayarak çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve donanıma sahip olmaları önemlidir. Bu özelliklere sahip olmayan bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlayabilmeleri ve gelişmeleri yakından takip edebilmeleri mümkün olmamaktadır (Baki ve Hacısalihoğlu-Karadeniz, 2013). Bu beceriler arasında düşünme becerileri, yaratıcılık, üretkenlik,

eleştirel düşünme, anlama, akıl yürütme, etkili iletişim, empati, araştırma, organize etme ve çıkarımda bulunmak gibi önemli özellikler yer almaktadır. Bu özelliklerden bir kısmı matematiksel becerilerle ilgili olup, matematiğin bireylerin günlük yaşamında etkili kullanılmasını gerektirmektedir (Charlesworth & Lind, 2010). Matematiksel beceriler, genellikle soyut özellikler taşıması nedeniyle bireylerin, kazanımında zorlandıkları beceriler arasında yer alır. Matematiğin ve matematiksel becerileri bireylere kazandırılması eğitimin önemli ve öncelikli hedefleri arasındadır. Bu amaca bağlı olarak matematiksel beceriler okul öncesi dönemden itibaren örgün eğitim süreçlerinin tamamında etkili bir şekilde verilmeye çalışılmaktadır (Akman, 2002).

Her öğretim kademesinde farklı niteliklerde becerilerin kazandırılması amaçlanmakta olup, özellikle okul öncesi dönemde çocukların matematiğe ilişkin becerileri kazanmaları eğitsel oyun ve drama gibi etkinliklerde gerçekleştirilmektedir. Çünkü bu dönemde çocukların birçok yaşamsal beceriye sahip olmalarının yanında önemli ölçüde okuma ve yazma becerisini de sahip değillerdir (Masoumi-Moghaddam, 2018). Dolayısıyla çocukların ilişki kurma, problem çözme, anlama, yorumlama, çıkarımda bulunma ve işlem becerilerinin gelişimi belirli düzeylerde ve oyunla gerçekleştirilmektedir. Drama etkinlikleri okul öncesi dönemde bu becerilerin öğrencilere kazandırılması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, drama yönteminin okul öncesinde eğitimini sürdüren 5-6 yaş grubu öğrencilerin rakam kavramını öğrenmelerinde akademik başarılarına etkisini incelemektir. Bu nedenle araştırmanın problemi; “Okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarında “Rakam Kavramı” öğretirken yaşadıkları sorunlar nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

1. Okul öncesinde eğitimini sürdüren 5-6 yaş çocuklarına “Rakam Kavramı” öğretilirken drama yöntemi kullanılan grubun başarı puanları ile geleneksel öğretim yöntemlerinin kullanıldığı grubunun başarı puanları(ön test-son test) arasında bir fark bulunmakta mıdır?
2. Drama uygulaması öncesinde kontrol ve deney gruplarında 5-6 yaş çocukların matematiksel becerileri anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Drama uygulaması sonrasında kontrol ve deney gruplarında 5-6 yaş çocukların matematiksel becerileri anlamlı farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Ülkemizin eğitim sisteminin bir parçası olan ve eğitim sistemimizde önemli bir yere sahip olan okul öncesi eğitim, bireylerin ilkökul öncesinde yaşamsal becerileri kazanmaları ve ilkökula hazırlanmaları bakımından son derece önemlidir. Bu nedenle, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapan öğretmenlerin önemli bir bölümü okul öncesi eğitim sınıflarında eğitim vermektedir (MEB, 2003). Okul öncesi eğitim çocuklarda akademik bilgi ve becerilerden daha çok konuşma, iletişim kurma, düşünme, ilişki kurma,

sayma, uzamsal düşünme gibi becerileri kazandıkları bir eğitim dönemini ifade etmektedir. Bu bakımından okul öncesi eğitimdeki öğrencilerin, gelişimleri üzerinde drama yöntemi kullanılarak verilen eğitimlerin önemi oldukça büyüktür. Drama yöntemi öğrencilerde dil ve iletişim becerilerinin yanında matematiksel ve yaşamsal becerilerin öne çıktığı, bireyin kendini ifade etmesini sağlayan önemli bir yöntemdir. Bu yöntemin okul öncesi eğitimde kullanılması, özellikle bu dönemdeki çocukların gelişimsel özellikleri bakımından hayati öneme sahiptir.

Drama uygulamalarının başarıya ulaşması için öğretmen, ebeveyn, okul yönetimi ve öğrencilerin birlikte hareket etmeleri gerekmekte olup, tüm paydaşlarının üzerine düşen sorumlulukları bulunmaktadır. Drama yönteminin eğitimdeki önemi ve okul öncesi dönem çocuklarında becerileri geliştirmeye yönelik yapılan çalışmalar dikkate alındığında, çeşitli becerilerin bu yöntemle kullanıldığı, ilişkisel ve deneysel çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu yöntemin farklı becerilerle ilişkilendirilmesi eğitim faaliyetlerinin başarılı olması ve bireylere temel becerilerin kazandırılmasında en uygun yöntemin ortaya çıkarılması bakımından önemlidir. Bu araştırma ise, okul öncesi eğitime devam eden 60-71 aylık çocukların matematiksel becerileri kazanmalarında drama tekniğinin incelenmesi bakımından önemlidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılında, Bayburt ilindeki bir okul öncesi eğitim kurumunda eğitim almakta olan 30 (15 deney-15 kontrol grubu) öğrenciye uygulanan 39 maddelik Sayı ve İşlem Kavramları Testinden elde edilen veriler ile sınırlıdır.

Varsayımlar

Araştırmada öğrencilerin değerlendirilmesinde kullanılan ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik özelliklerine sahip olduğu, öğrencilerin araştırmaya gönüllü olarak dahil edildikleri ve drama etkinliklerinin matematiksel becerileri kazandırmak için yeterli olduğu varsayılmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Çocukların edebi eserlerle karşılaşmaları bebeklik dönemlerinden itibaren mümkün olmaktadır. Bu dönemlerde çocuklar şiirler, tekerlemeler, hikaye ve masallarla tanışmaktadır (Yıldız, 2021). Çocukların büyümesi ile birlikte düzeylerine uygun olarak farklı türlerde edebi ürünler ile tanışmaları, bizzat kendilerinin edebi türleri okuma ve anlama becerilerine sahip olmaları mümkündür (Polat ve Bayram, 2021). Çocukların küçük yaşlardan itibaren, özellikle okul öncesi dönemde tanıştıkları önemli edebi türlerden biri de dramadır. Drama genellikle önceden hazırlanmış bir metne bağlı olarak oyuncuların belirli rolleri yerine getirmeleri şeklinde gerçekleşmekle birlikte, önceden hazırlanmayan ve gelişigüzel şekilde ortaya çıkan bir etkinlik olarak yaratıcı drama şeklinde de gerçekleşebilir (Khosronejad & Parviz, 2005).

Drama, lider ve katılımcılar tarafından rol oynama, doğaçlama vb. tekniklerin kullanarak herhangi bir olayın, kavramın, düşüncenin ve konunun atölye ortamlarında canlandırılmasıdır (Banerjee, 2014). Drama, önceden yazılmış bir metne bağlı kalmayan, katılımcıların kendi yaratıcı buluşlarına, özgür düşüncelerine, anılarına ve bilgilerine dayanarak oluşturulan eylem durumları ve doğaçlamalardır (Bsharat & Behak, 2021; Momeni, Khaki & Amini, 2017). Dramanın temel tanımlarından biri de şu şekildedir: Drama hayattaki yaşanmış gerçek dramatik anların, grup çalışmalarıyla, oyunsu özellikleri taşıyan süreçlerle tiyatro tekniklerini de kullanarak yeniden canlandırılmasıdır (Mattevi, 2005). Eğitimde drama ise; öğrenci merkezli, öğrenenin aktif olduğu, kalıcı öğrenmelerin sağlandığı, yaparak yaşayarak yapılan çağdaş öğrenme yöntemleri arasında kabul edilen bir öğretim biçimidir (Sağlam, 2018; Watkins, 2018).

Yaratıcı drama, bir lider tarafından yönlendirilen katılımcıların deneyimlerini kullanarak bir konuyu canlandırmasıdır. Yaratıcı drama doğaçlama ve süreç odaklı bir formdur (İrugalbandara, 2020). Yaratıcı drama bireyin entelektüel ağının etkinleştirmesini içeren bir düşünme sürecidir. Dramada birey ilişkileri, drama teknikleri ve doğaçlama kullanılarak grup çalışması yoluyla incelenir. Yaratıcı dramada ise katılımcılar yazılı olmayan düşüncelerine, icatlarına, bilgilerine ve deneyimlerine dayanan eylemler gerçekleştirir. Bu süreç bireyin geçmiş yaşam deneyimlerini yeniden yapılandırmasına fırsat sağlar (Cotton & Toft, 2019; Karakelle, 2009). Yaratıcı drama, başlı başına bir alandır. Eğitimde bir yöntem olarak kullanıldığında etkili sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Yaratıcı drama yönteminde farklı teknikler ve uygulamalar yer almaktadır. Bu teknik ve uygulamalar katılımcılara yaparak yaşayarak kendini ifade etme olanakları sunar (Namdar ve Çamadan, 2016).

Eğitici drama ile yaratıcı drama aynı tanım kapsamında ele alınır. Bu yüzden eğitimde yaratıcı drama, doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerden yararlanılarak, grubun tecrübelerinden faydalanılarak konunun canlandırılmasına dayanır (Masoumi-Moghaddam, 2018). Yaratıcı drama kavramının kendine özgü bağımsız alan ve yöntem boyutları vardır. Bu yöntem ve alanlar doğaçlama, rol oynama, rol değiştirme, rol içinde yazma, öğretmenin role girmesi, donuk imge vb. tekniklerdir. Bu teknikler yaratıcı dramanın derslerde bir yöntem olarak kullanılmasına gönderme yapar (Adıgüzel, 2018; Ali & Khadim, 2021).

Drama eğitmeni dramanın en önemli unsurlarından biridir. Eğitmen dramanın amacını ve amaca ulaşmak için hangi yöntemlerin nasıl kullanılacağını belirler. Drama süreci boyunca kullanılacak olan araç gereç ve materyallerin temin edilmesi ve kullanılmasına ilişkin süreçleri izler (Momeni, Khaki & Amini, 2017). Drama eğitmeni bu özelliği nedeniyle dramayı gözlemleyen bir özelliğe de sahiptir. Drama lideri dramada yer alacak olan katılımcıların özelliklerine göre kendilerine rol verir. Eğitmen iletişime açık olma, katılımcılara güven verme, karar verme ve sorumluluk becerilerine sahip olmalıdır (Özçelik ve Aydeniz, 2012). Drama eğitmeni bir lider ya da

öğretmen olarak katılımcılara rehberlik eden, çocukların hayal etmelerini sağlayan, bütün katılımcıların drama etkinliğine aktif olarak katılmalarını sağlayan, katılımcılar arasında etkileşimi planlayan, zihinsel ve fiziksel bütünleşmenin gerçekleşmesini destekleyen, süreci yönetebilen bir özelliğe sahip olmalıdır. Çünkü bu özellikler drama etkinliklerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir (Sağlam, 2018). Dramanın bütün yönleriyle Başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, etkili bir drama lideri ile mümkün olabilir. Drama lideri dramanın başlangıcından son aşamasına kadar bütün süreçlerde etkili olan, sunumu yapan ve dramanın değerlendirilmesini sağlayan kişidir (Yenilmez ve Uygan, 2010). Gerekliğinde drama eğitmeni drama sürecinin bir parçası olarak, kendisi etkinliğe katabilir. Çocuklarda dramaya ve rollere yönelik bilgilerin gelişimini sağlar. Drama liderinin, dramayı planlama aşamasında karakterler, materyaller, mekan ve konu gibi özellikler birbiriyle eşleştirilerek en etkili bir sunum için çalışmalar yapabilmelidir (Akyol, 2003). Görüldüğü gibi dramada eğitmenin drama liderinin sahip olması gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Dolayısıyla drama eğitmeninin drama ile ilgili eğitim almış olması ve becerilerinin bu yönde gelişmiş olması önemlidir. Drama lideri üretken ve yaratıcı bir kişiliğe sahip olmasının yanında, eğitim psikolojisi, eğitim felsefesi, gelişim psikolojisi, tiyatro, müzik, dans ve oyun gibi çeşitli alanlarda eğitimler almış ve kendini geliştirmiş olması önemlidir (Adıgüzel, 2008). Çünkü drama bireyin birden fazla özelliğinin aktif olarak kullanıldığı disiplinler arası bir yaklaşım gerektirir.

Bunun yanında drama liderinin kişisel özellikleri bakımından esnek, tutarlı, açık fikirli, gelişime açık özelliklere sahip olması önemlidir. Eğitimde çocukların özelliklerinin dikkate alındığı, bireysel özelliklerinin farkında olduğu drama çalışmaları genellikle okul öncesi ve ilkökul kademelerinde gerçekleştirilmektedir (Kesici, 2021). Bu okullarda görevli olan okul öncesi öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri drama faaliyetlerini gerçekleştiren eğitmen konumunda olmaktadır. Dolayısıyla okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin drama ile ilgili eğitim almaları çeşitli konuların drama etkinliği ile çocuklara nasıl daha etkili bir şekilde kazandırılması gerektiği ile ilgili bilgi sahibi olmaları gerekmektedir (Namdar, Aykaç & Çöl, 2021). Bu bakımdan öğretmenlerin yetiştirilmesinde ve hizmet içi eğitim süreçlerinde drama etkinlikleri ile ilgili uygulamaya yönelik faaliyetlere yer verilmesi gerekir. Drama lideri olarak öğretmenler konuyu belirleme, katılımcıları ve rolleri belirleme, süreci yönetme ve değerlendirme gibi becerilere sahip olmak durumundadırlar. Bu özelliklere sahip olan öğretmenlerin drama faaliyetlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirmeleri ve öğrencilerin öğrenmelerinde alternatif yöntemleri kullanmaları daha kolay hale gelebilir (Polat ve Bayram, 2021).

Drama, grupta yapılan etkinliklerden biri olarak katılımcıların etkinliğe gönüllü olarak dahil edilmesi ve rollerini benimsemeleri önemlidir. Gönüllü dahil edilmeyen katılımcıların kendilerine ait rolleri gerektiği şekilde yerine getirmeleri mümkün olmamaktadır. Ayrıca grupta her bireyin diğer grup

üyeleri ile uyumlu olması, rol paylaşımında belirli bir amaca yönelik görevlere sağlıklı bir şekilde yerine getirmeleri önemlidir (Yıldız, 2021). Drama çalışmalarına gerçekleştirilebilmesi amacıyla öncelikle bir grubun oluşturulması gerekir. Drama gruplarında bireylerin sahip oldukları deneyimler, cinsiyet özellikleri, yaş grubu, istekleri, ilgileri ve sosyoekonomik özellikleri dramanın verimliliğini ve bütünlüğünü etkilemektedir. Dolayısıyla bu özelliklerin grup oluşturulurken dikkate alınması gerekir (Baki & Hacısalihoğlu-Karadeniz, 2013). Drama katılımcılara sosyal bir öğrenme ortamı sunar ve bu ortamda her birey farklı öğrenme şekilleri ile belirli kazanımlar elde eder. Grup içerisinde bireyler diğer grup üyeleriyle etkileşimler kurarak sosyal özellikler geliştirirler ve grup üyelerinin birbirlerine desteklemesi sağlanabilir.

Dramanın gerçekleştirilmesindeki ön koşullardan biri de drama grubunun ve katılımcıların etkinliğe hazır olmalarıdır. Bu durum katılımcıların kendilerini güvende ve rahat hissetmeleri, hazır olmaları ve öğrenmeye istekli olmaları ile ilişkilidir (Akman, 2002). Drama etkinliğine katılan öğrenciler de grup etkileşimi artar ve grubun üyesi olmaktan zevk alırlar. Aynı zamanda bu çocuklarda öğrenmeye istekli olma, iş birliği ile çalışabilme, farklılıklara saygı gösterme, empati yapabilme, kendini değerli hissetme ve sosyo-kültürel değerlerin gelişimi gibi özellikler ortaya çıkmaktadır (Aksu & Kul, 2017). Dramanın öğrencilere sağladığı faydalardan biri de ilgi ve ihtiyaçlarının farkına varmalarıdır. Dolayısıyla drama, öğrencinin kendisini tanımaya yardımcı olur. Drama sayesinde katılımcılar becerilerini geliştirebilir, duygu, düşünce ve hayallerini ifade etme imkanı elde ederler (Polat-Unutkan, 2007). Bu bakımdan çocuklarda dil gelişimi de desteklenmiş olur. Kendini yeterince ifade edemeyen, duygu ve düşüncelerini karşı tarafa açıklamakta zorluk yaşayan çocukların bu becerilerinin gelişiminde drama etkili bir yöntem olarak görülebilir (Baroody & Dowker, 2003).

Dramanın önemli unsurlarından biri de mekandır. Dramada mekan etkinliklerin gerçekleştirildiği çalışma ortamı, sınıf ortamı, salon ya da açık bir alan şeklinde olabilir. Drama ortamı bireylerin kendilerini rahat ve güvende hissedebilecekleri bir özelliğe sahip olmalıdır (Chernoff, Flanagan, McPhee & Park, 2007). Ortamın bireyi rahatlatıcı olması, sıcaklık, ışıklandırma ve ses gibi özellikler açısından yeterli düzeyde olması önemlidir. Okullarda drama ortamları çocukların rahat olabilecekleri, bedelli kıyafetleri kullanabildikleri ve ayakkabılarını da çıkararak dolaşabilecekleri bir zeminde gerçekleştirilmektedir. Dramanın uygulanabilmesi için düzenlenmiş uygun ve güvenli bir mekanın oluşturulması önemlidir (Gülderen ve Uysal, 2020). Bu çevrede çocukların hareketlerinin rahat olabilmesi, gerekli materyallerinin bulunması ve kendilerini güvende hissetmeleri gerekmektedir. Fiziksel olarak açık ya da kapalı ortamlarda gerçekleştirilebilen drama çalışmaları için, mekanın özellikle düzenlenmesi önemlidir. Drama ortamının düzenlenmesi çocukların rollerine uyum sağlayabilmeleri ve drama etkinliğinden yüksek düzeyde verim elde edilebilmesini kolaylaştırır (Lin, 2021). Bu amaçla drama

ortamında halı ya da halıfleks gibi materyallerle zemin kaplanır ve bunun dışında dolap, masa sandalye gibi rahatsız edici ve hareket alanını daraltıcı unsurlar ortamdaki çıkarılır. Aynı zamanda ortamın ışık ve ses bakımından da düzenlenmesi gerekir. Aşırı ya da yetersiz ışık öğrencilerin konsantrasyonunu olumsuz etkileyebilir (Özkan & Tuğluk, 2018). Bunun yanında ortamda ya da çevrede gürültü olması drama etkinliğinin istenildiği şekilde gerçekleşmesini engelleyebilir. Ortamın düzenlenmesi çocukların bilişsel ve duygusal özelliklerinin bir bütün olarak drama etkinliğine katmalarına yardımcı olur. Drama etkinliğinin amacına göre ortamda bazı materyallerin bulunması gerekebilir (Kariuki & Humphrey, 2006). Bunlar kostümler, broşürler, minder, dergi boya, kukla, müzik aletleri, filmler ya da resim kağıtları şeklinde olabilir. Özellikle okul öncesi dönem çocuklarına yönelik yapılacak drama etkinliklerinde çocukların duyularına hitap edecek materyallerinin bulunması ve seviyeye uygun olması gerekmektedir (Wagner, 2002).

Dramanın diğer temel unsurlarından birisi konudur. Konu, bireylerin ele aldığı duygu ve düşüncelerle ifade etmek istedikleri özelliklerdir. Dramanın konuları belirli kişilerin yaşamlarına, belirli olay ve olgulara yönelik olabileceği gibi çeşitli konularda dramalar gerçekleştirilebilir. Dramada konu seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar; dramayı gerçekleştiren katılımcıların yaş grubuna uygun olması, bireylerin duygusal özelliklerinin tamamına hitap etmesi, bütün bireylerin aktif katılımını gerektirmesi şeklinde ifade edilebilir (Gürol, 2003). Drama sahip olduğu özellikler nedeniyle uzun bir zaman gerektirmektedir. Çünkü belirli bir metne bağlı olsa da olmasa da içerisinde rol oynama, doğaçlama, dramatisasyon ve çeşitli oyun teknikleri bulunmaktadır. Bu teknikler grup halinde yapılacak faaliyetleri gerektirmekte olup, hazırlık uygulama ve değerlendirme gibi süreçlere sahiptir. Dolayısıyla dramanın gerçekleştirilmesi belirli bir zaman diliminin planlanmasını, bu zaman dilimi içerisinde gerekli materyallerin hazırlanmasını, katılımcıların ve sürenin dikkate alınmasını gerektirir (Lin, 2021).

Drama etkinlikleri her yaş grubunda bireylerin gerçekleştirebileceği bir etkinlik olup, seyircilere sunum ya da profesyonellik gibi özellikler içermemektedir. Dolayısı ile planlama aşamasında seyircilere yönelik bir plan hazırlanmasına ihtiyaç bulunmamaktadır. Dramaya katılacak olan bireylerin gönüllü olması ve zorlanmaması, dramadan beklenen verimliliğin ortaya çıkmasında son derece etkilidir (Irugalbandara, 2020). Çünkü bireyler zorlandıklarında kendilerine verilen rolleri gerçekçi bir şekilde yerine getirmekte zorlanırlar. Dolayısıyla drama etkinliğinin verimli ve başarılı bir şekilde gerçekleşmesi zorlaşabilir. Çocukların canlandırmayı istedikleri karakter hakkında bilgi sahibi olmaları ve karakteri benimsemeleri son derece önemlidir. Drama ortamında çocuklara baskı unsuru oluşturabilecek ve kaygılarını yükseltecek herhangi bir özelliğin bulunmaması gerekir (Yumurtacı & Mede, 2021). Dolayısıyla drama çocukların doğal oldukları bir süreci ve kendilerini rahat hissetmelerini önemsemektedir.

Drama uygulamalarının çeşitli aşamaları bulunmaktadır. Dramadan beklenen yararın gerçekleştirilebilmesi için öncelikle dramanın belirlenen aşamalarda planlanması ve buna göre gerçekleştirilmesi önemlidir. Dramada ısınma çalışmaları, oynama, doğaçlama ve değerlendirme şeklinde aşamalar bulunmaktadır (Hillyard, 2016). Hazırlık ya da ısınma aşaması ya drama çalışmalarına katılan bireylerin dramayı benimsemeleri, rollerine alışmaları, yakınlık kurmaları drama ekibinde bulunan diğer katılımcılar ile tanışmaları ve uyum sağlamaları gibi süreçleri içermektedir. (Chernoff, Flanagan, McPhee & Park, 2007; Khosronejad & Parviz, 2013; Namdar, Aykaç & Çöl, 2021).

Dramanın diğer bir aşaması canlandırmadır. Canlandırma, bireylerin bir durumu, olayı ya da karakteri rol oynama yöntemiyle dramatize etmeleridir. Bu canlandırmalar grup halinde ya da bireysel olarak yapılabilmektedir. Canlandırma aşaması, katılımcıların doğaçlama yaptıkları ve rol oynama gibi çeşitli tekniklerin kullanıldığı aşamadır (Ni'mah, 2021). Bu aşamada bireylerin yaratıcılıkları oldukça önemlidir. Oyun kurma, oyunu sürdürme, belirli bir amaca ulaşma ve diğer katılımcılarla uyumlu olma, dramanın etkili/başarılı olmasını sağlamaktadır. Canlandırma aşamasında bireyler önceden belirlenmiş rolleri gerçekleştirebilecekleri gibi, tamamen doğal gelişen, yaratıcılıkların daha fazla öne çıktığı ve bir metne bağlı olmadan da gerçekleştirilebilir (Bsharat & Behak, 2021).

Dramanın son aşaması ise değerlendirmedir. Bu aşamada katılımcılar drama çalışmalarını değerlendirir, karakterler ve olaylar ile ilgili tartışmalar yaparlar. Bu aşamada öğretmen/lider açık uçlu sorular sorarak katılımcıların süreci değerlendirmelerini sağlar. Katılımcılar duygu ve düşüncelerini paylaşırlar, kazanımlara yönelik değerlendirmeler yaparlar. Bu aşama tecrübe ve deneyimlerin paylaşılması bakımından önemlidir (Yıldız, 2021).

İlgili Araştırmalar

Tok ve Ünal (2020) Malatya ilinde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların matematiksel becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada çeşitli kurumlarda eğitim alan 82 okul öncesi öğrencisi ile gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda öğrencilerin matematiksel becerilerinin orta düzeyin üzerinde olduğu, öğrencilerde matematiksel becerilerin gelişiminde drama ve özellikle eğitsel oyunların önemli bir role sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Brendefur, Strother, Thiede, Lane & Surges-Prokop (2013) Head Start'ta okul öncesi çocukların matematik becerilerini geliştirmek için uygulanan gelişim programının etkililiğini inceledikleri araştırmada, öğrencilerle yapılan uygulamaların matematiksel becerilerin gelişiminde önemli olduğu belirtilmiştir.

Cueli, Areces, García, Alve & González-Castro (2020) okul öncesi öğrencilerinde dikkat, engelleyici kontrol ve erken matematik becerilerine ilişkin yaptıkları araştırmada, Kuzey İspanya'daki anaokullarına devam eden

4-6 yaş grubundaki 143 öğrenciyle deneysel çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerde matematiksel becerilerin gelişiminde dikkatin önemli olduğu, yaş ve eğitsel uygulamalara bağlı olarak öğrencilerde dikkat süresinin geliştirilebileceği belirtilmiştir.

Yaşar ve Aral (2011) Türkiye'de okul öncesinde drama alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada, drama etkinlikleri kullanılarak yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda 1990-2010 yıllarında yapılmış 40 lisansüstü tez incelenmiştir. Araştırma sonucunda drama etkinliklerinin çocuklarda dil becerileri, matematiksel beceriler, düşünme becerileri, yaratıcılık, beslenme becerileri, sosyal ve duygusal gelişim gibi özellikleri desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Demir ve Çiftçi (2018) Ankara ilindeki özel anaokullarında eğitime devam eden 120 öğrenci ile, 5-6 yaş çocuklarına sayı kavramını kazandırmada drama çalışmalarının etkisinin incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada, drama uygulamaları ile gerçekleştirilen etkinliklerin, çocuklarda sayı kavramının kazanımını desteklediği, drama eğitimi almayanlara göre başarı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Arnas Aktaş, Gül Deretarla ve Sığırtmaç (2003) 48-86 ay arasında bulunan 865 okul öncesi eğitim alan çocuklarla, çocuklar için sayı ve işlem kavramları testinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasına ilişkin yaptıkları araştırmada, sayı ve işlem kavramlarına ilişkin bilgi ve becerileri kazandırmada önemli etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sezer (2008) *“Okul Öncesi Eğitimi Alan Beş Yaş Grubu Çocuklara Sayı ve İşlem Kavramlarını Kazandırmada Drama Yönteminin Etkisinin İncelenmesi”*ne ilişkin Bolu ilindeki bir okul öncesi eğitim kurumunda 20 öğrenci ile yaptığı deneysel araştırmada, deney grubuna uygulanan drama temelli sayı ve işlem kavramı eğitiminin etkili olduğu ve sayı ve işlem kavramlarını kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karaman ve İvrendi (2015) Bursa ili Kestel ilçesindeki bir okul öncesi eğitim kurumundaki 91 öğrenci ile, okul öncesi dönem çocuklarının matematik becerileri ile onların sosyodemografik özellikleri ve sosyo-dramatik oyunları arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada, çocuklarda oyun etkinlikleri ve dramanın matematiksel becerilerin gelişimi ile ilişkili olduğu, drama etkinliği kullanılan çocuklarda kullanılmayanlara göre matematiksel becerilerin daha fazla geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Mutlu (2019) erken çocukluk dönemi çocuklarının problem çözme becerileri ile sayı ve işlem kavramlarına ilişkin başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesine ilişkin yaptığı araştırmada, problem çözme ile sayı ve işlem kavramlarına ilişkin bilgiler arasında ilişkilerin bulunduğu, okul öncesi dönem öğrencilerde drama uygulamalarının matematiksel becerilerin gelişiminde önemli role sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Özturhan (2021) *“Konya İl Merkezindeki Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 322, 6 Yaş Çocuklarının Geometrik Şekilleri Tanıma Becerileri,*

Korunum Becerileri Ve Erken Matematik Becerilerinin İncelenmesi”ne ilişkin yaptığı araştırmada, çocuklarla gerçekleştirilen eğitsel etkinlikler, oyunlar ve dramanın tanıma, matematiksel beceriler ve korunum becerilerinin gelişimini desteklediği sonuçlarına ulaşmıştır.

Şirin (2011) Bursa ili Osmangazi ilçesindeki MEB’e bağlı bir okul öncesi eğitim kurumunda öğrenim gören 30 öğrenci ile yaptığı deneysel araştırmada, anaokuluna devam eden beş yaş grubu çocuklara sayı ve işlem kavramlarını kazandırmada oyun yönteminin etkisine ilişkin yaptıkları araştırmada, deney grubuna uygulanan etkinliklerin öğrencilerde matematiksel becerilerin gelişimini önemli ölçüde artırdığı, deney grubundaki öğrenciler lehine anlamlı farklılık meydana geldiği sonucuna ulaşmıştır.

Kilday (2011) okul öncesi çağındaki çocukların matematik başarı puanlarını etkileyen faktörleri araştırdığı çalışmada, çocukların yürütücü işlevlerinin genel matematiksel becerilerinde etkili olduğu, okul öncesinde öğretmen ve öğrencilerin sosyal etkileşimlerinin çocukların matematiksel başarılarını etkilediği belirtilmiştir.

Eğitimde Dramanın Önemi

Dramanın eğitimde uygulanması, gençlerin, okul hayatındaki heyecan verici olaylardan biri olabilecek dramatik materyalleri araştırarak, planlayarak, şekillendirerek ve sunarak içgörü ve anlayış geliştirmelerine yardımcı olur (İrugalbandara, 2020). Müfredat boyunca öğretme ve öğrenme sorumluluğu hem çocuklar hem de öğretmenler tarafından paylaşılmalıdır. Ayrıca gençlerin kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu kabul etmelerine izin vermek önemlidir (Masoumi-Moghaddam, 2018).

Çocuklar bir rol üstlendiğinde, belirli bir durumda başka biriymiş gibi rol oynarlar. Oyun, çocukların mümkün olduğunca yaratıcı ve oyuncu olarak görülebileceği güvenli bir ortamda bir rol üstlenilmesi anlamına gelir (Giagazoglou & Papadaniil, 2018). Rol oynama tekniği, bir karakteri veya bir türü somutlaştırmak ve bu karakterin düşünce ve duygularını yansıtmaktır (Ni'mah, 2021).

Doğaçlama, dramada kullanılan ana teknik olduğu kadar, öncelikle dramatik aktiviteden oluşur. Doğaçlama, görülemeyen veya tahmin edilemeyen bir şeydir (Özçelik & Aydeniz, 2012). Doğaçlamanın anlamı temelde her alanda aynıdır; kendiliğinden yaratma sürecidir (Khosronejad & Parviz, 2013). Dramada doğaçlama, beklenmedik konuları ve olayları kendiliğinden keşfetmek olarak tanımlanır. Etkinlik eğlenceli ve anlamlıdır, çocukların kişiliğini tehdit etmez ve bu teknik yapılandırılmış dramatik bölümlerde, sorunları keşfetmek ve çözmek için kullanılır (Mattevi, 2005).

Öğrencilerde kişiliğin gelişimi, kendini ifade etme ve özgüvenin oluşumu, yaratıcılığın ve iletişim becerilerinin gelişimi gibi pek çok davranış ve becerinin kazanılmasında drama yönteminin çok büyük bir katkısı vardır

(Sağlam, 2018; Yenilmez & Uygan, 2010). Tüm bu özelliklerin çocuklara okul öncesi dönemden itibaren kazandırılmaya çalışılmasında oyun, analogi, müzik ve tartışma gibi etkili olabilecek birçok yöntem ve teknik vardır (Aydın, 2021). Drama ise bu yöntem ve tekniklerin çoğunu içeren ve okul öncesi dönemdeki çocuklar için çok uygun olan bir yöntemdir. Bu nedenle okul öncesi eğitimde drama çalışmalarına sıklıkla yer verilmesi önem kazanmaktadır (Akyol, 2003).

Okul öncesi dönemdeki çocuklar çevrelerine karşı çok duyarlı, meraklı ve ilgilidirler (Kesici, 2021). Bu meraklarını gidermeye yönelik davranışları aracılığı ile kavramları keşfederek öğrenirler (Namdar, Aykaç & Çöl, 2021). Özellikle çocukların doğrudan doğruya kendi yaşantıları yoluyla daha kolay ve kalıcı öğrendikleri göz önüne alınırsa, eğitimde dramanın diğer öğretim yöntemleri arasındaki yeri daha da önem kazanmaktadır (Polat & Bayram, 2021) Ayrıca dramanın yaratıcılığı geliştirmede çok etkili olması, okul öncesi eğitimde sıklıkla kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Dramayla çocuk yaşadığı dünyayı araştırır, gözlem yaparak keşfeder ve bunu yaparken bütün duyguları ile olaya katılır (Aydın, 2021). Drama sayesinde çocuklar günlük yaşantıları içinde çevresindeki diğer bireylerin neler hissettiklerini ve nasıl düşündüklerini daha iyi kavrama imkânı bulurlar (Khosronejad & Parviz, 2013).

Dramada önemli olan çocukların pasif dinleyiciler yerine aktif katılımcılar olarak bedenlerini ve duyu organlarını işe koşmaları, amaçları ve sorumlulukları paylaşmaları, bilgileri yaşantı haline dönüştürmeleridir (Baki & Hacısalihoglu-Karadeniz, 2013). Çocuk drama sayesinde kendini daha rahat ifade eder, kendine güven duyar, başkalarını anlar, bir grubun üyesi olmaktan zevk alır ve sorumluluk duygusu gelişir (Giagazoglou & Papadaniil, 2018). Drama ile ilgili yapılan çalışmalar dramanın çocukların farklı yaşantılar yoluyla farklı bakış açılarına sahip olabildiklerini göstermiştir (Law, 2021). Çocuklar drama yardımı ile çeşitli olayları ve durumları yeniden yaşayabilirler ve bu yaşantılar çocuklara deneyimlerini yineleme fırsatları kazandırır (Ali & Khadim, 2021).

Dramanın en önemli odak noktası bireyi merkeze alması ve kendine güven duygusunu geliştirmesidir (Mattevi, 2005). Her durumda kendini rahatça ifade edebilen çocuklar farklı bakış açısı kazanarak kendilerinde var olan yaratıcılığı ortaya çıkarabilmektedirler (Khosronejad & Parviz, 2013). Ortaya çıkan bu yaratıcılık ve oluşan kendine güven çocukların karşılaştıkları problem durumlarını daha etkin olarak çözebilme fırsatı doğurur (Hillyard, 2016). Drama ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında dramanın çocuğun doğasında var olduğu, çocuklar tarafından oyun olarak algılandığı ve dramanın oyunun eş anlamlısı olarak kabul edildiği ortaya çıkmaktadır (Giagazoglou & Papadaniil, 2018). Oyun çocukların karmaşık duygu ve fikirlerini bir düzene sokmalarına ve özellikle çok küçük çocukların yeni deneyimleri yapılandırılmalarına yardımcı olur (Ni'mah, 2021). Çocuğun doğasından yola çıkılarak drama ile kavram ve becerilerin öğretilmesi, bu

kavram ve becerilerin kalıcılığını artırmaktadır. Drama ile eğitim bütünleşmekte, kavram ve beceriler drama sayesinde yaşantıya dönüşmektedir (Masoumi-Moghaddam, 2018). Gerçek yaşam durumlarının da kullanılabilirdiği drama yöntemi ile çocuk kavram ve becerileri kendi çevresi ile ilişkilendirerek öğrenmektedir (Yıldız, 2021). Özellikle dramanın eğitimde bir yöntem olarak kullanılması çocuğa kendini ve başkalarını tanınmasını, kendi yeteneklerinin farkına varmasını, kendisini başkalarının yerine koyabilmesini, olayları ve durumları çeşitli yönleri ile ele alabilmesini, oyun içerisinde keşfederek ve aktif katılımı desteklenerek öğrenebilmesini gerçekleştirmek için önemli fırsatlar sağlamaktadır (Polat & Bayram, 2021).

Okul öncesi eğitimin çocukların gelişimlerdeki önemi düşünüldüğünde yaratıcı ve kendine güvenen bireylerin yetiştirilmesi eğitimcilerin dikkat etmesi gereken en önemli durumu ortaya koymaktadır (Kesici, 2021). Eğitimde drama ile hedeflenen yapıcı ve yaratıcı, kendine güvenen, demokratik, farklılıkları kabul edebilen, kendi yeteneklerinin farkında, ortak iş görebilme gücü yüksek bireylerin yetiştirilmesi desteklenmiş olacaktır. Okul öncesi dönemde drama, sosyal-duygusal ve psikomotor becerilerin kazanılmasında oldukça etkili olduğu gibi matematiksel becerilerin kazanılmasında da kullanılabilecek etkili bir yöntemdir (Baki & Hacısalihoğlu-Karadeniz, 2013). Fen ve matematik eğitiminde kavram ve becerilerin öğrenilmesinde drama yöntemi etkili olabilmektedir (Charlesworth & Lind, 2010).

Okul Öncesi Eğitimde Matematik Eğitimi

Matematik, geçmiş tarihlerden günümüze kadar eğitimin her kademesinde yer alan temel derslerden birisidir. Matematik kendi alanının dışında, diğer derslerle de iç içedir (Baki & Hacısalihoğlu-Karadeniz, 2013). Örneğin coğrafya dersi harita hesaplamalarında, fen bilimleri dersinin birçok konusunda, müzik dersinin ritim ölçüsü birimlerinde, görsel sanatlar dersi oran-orantı konusunda ve perspektif çizim tekniklerinde matematikten yararlanır (Chernoff, Flanagan, McPhee & Park, 2007). Matematik sadece öğrencilerin akademik hayatı ya da bilim dünyası ile sınırlı değildir. Matematik hayatımızın her anında bizimledir ve bizi hayata hazırlar. Günlük yaşantımızın her alanında matematik bilgilerimizi kullanırız (Akman, 2002). Markette alışveriş yaparken, mesleğimizi icra ederken, bazen oyun oynarken bile matematiği kullanabiliriz. Matematiğin birçoğumuz açısından hem öğrenilmesi hem de öğretilmesi zor bir ders olarak görülmektedir (Charlesworth & Lind, 2010). Hayatın her alanında bizimle olan matematik sadece bir ders değildir; matematik hayattır, yaşamın ta kendisidir (Polat-Unutkan, 2007). Giderek değişen yaşam şartları; kendini geliştiren, bilgili, donanımlı bireyler yetiştirmeyi mecbur kılmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin gelişmiş toplumlardan geri kalmaması için gerekli bilgi, yetkinlik ve becerileri kazanmaları önemli hale geldiği ifade edilebilir (Baroody & Dowker, 2003).

Bireylerin geliştirilmesi gereken becerilerinden birisi olan matematik, bireylerin karşılaştığı sorunları çözmesine ve sistemli, mantıklı düşünmesine katkı sağlamaktadır. Matematiğin bu katkıları bireye hem günlük yaşamında hem de akademik hayatında kolaylıklar getirmektedir (Chernoff, Flanagan, McPhee & Park, 2007; Akköse, 2008). Matematik kişilerin dünyayı ve sosyal ilişkileri anlamasına yardımcı olarak onlara bilgi ve beceriler kazandırır (Kayhan, 2012). Aynı zamanda matematik bireylere farklı deneyimleri analiz edip, açıklayabilecekleri, tahminde bulunacakları, problemlere çözüm yolları geliştirecekleri bir dil ve sistematik kazandırır (Aykaç & Köğce, 2020). Matematik, yaratıcı düşünmeyi kolaylaştırmasının yanında estetik düşünme ve akıl yürütme becerilerini de geliştirmektedir (MEB, 2013; NRC, 2009).

Matematik eğitiminin asıl hedefi, öğrenciye bilgiyi hazır halde verip ona bilgi yüklemesi yapmak değil, çocuğun bilgiyi keşfedip öğrenmesini sağlayacak beceriler kazandırmaktır (Namdar, Aykaç ve Çöl, 2021; Coleman & Davies, 2018). Matematik eğitiminin sonucunda öğrencilerden analiz yapma, eleştirel düşünme, mantıksal ve sistematik düşünme gibi yeterliliklerin kazanılması beklenir (Öztürk ve Güven, 2012).

NCTM (National Council of Teachers of Mathematics) tarafından 2000 yılında yayımlanan raporda öğrencilerin matematikle ilgili sahip olması gereken becerilerin ve standartların; problem çözme, akıl yürütme ve ispat, iletişim, ilişkilendirme ve temsil olduğu açıklanmıştır (Van de Walle, 2007). Bu becerilerin ve standartların yanı sıra NCTM matematik öğretiminin temel amaçlarını altı ilke olarak açıklamıştır (Aykaç & Köğce, 2020; NCTM, 2000). Matematik öğretiminin temel amaçları olan altı ilke: eşitlik, öğretim programı, öğretim, öğrenme, değerlendirme ve teknoloji ilkeleridir (Yıldız, 2021). Matematik eğitimi için açıklanan bu altı ilkenin ortak amacı matematik eğitimini zenginleştirmek, matematik eğitime nitelik kazandırmak ve etkili bir matematik eğitimi gerçekleştirerek öğrencilerin gelişimini mümkün olan en üst düzeye çıkarmaktır (Güler Selek, 2020; Yenilmez & Uyan, 2020).

Tüm bu amaçlara ulaşabilmek için yapılması gerekenlerden bir tanesi de etkili bir matematik eğitimidir (Kayhan, 2012). Etkili matematik eğitimi ise; öğrencilerin, neleri bildiğini, öğrenebilmeleri için nelere ihtiyaçları olduğunu anlayabilmeyi, etkili bir şekilde öğrenebilmeleri için cesaretlendirmeyi ve desteklemeyi gerektirir (Yıldız, 2021).

Erken çocukluk döneminde ve okul öncesi dönemde çocukların matematiksel becerilerinin geliştirilmesi son derece önemlidir. Bu amaçla temel matematik kavramları ile ilgili bilgi sahibi olma, problem çözme, örüntü, geometri, grafik hazırlama ve okuma, sayma, ölçme, parça ve bütün ilişkisi kurma, akıl yürütme ve iletişim kurma gibi becerileri belirli düzeylerde kazanmaları gerekmektedir (Chernoff, Flanagan, McPhee & Park, 2007).

Öğrencilerin kazanmaları amaçlanan özelliklerden birisi sayı hissidir. Bu özellik problemlerin çözümünde çocukların sayıları esnek ve akıcı bir şekilde kullanmalarını sağlayan temel matematik becerisi olarak ifade

edilebilir. Bu beceri çocukların sayıları anlamlandırması ve sayılarla işlem yapabilmelerini kolaylaştırır (Akköse, 2008). Sayıların sahip olduğu özellikler ve bu sayılar arasında kurulan ilişkilerin yönü, çocuklarda sayı hissini göstergesi olarak değerlendirilebilir. Çocuklarda sayı hissini geliştirmesi erken çocukluk döneminde başlamakta olup, özellikle oyunlarla ileriye ve geriye doğru sayma şeklinde öğrenilebilir (Van de Walle, 2007).

Okul öncesi dönemde çocukların sayı kavramını anlamaları, saymada kullanılan nesnelere doğrudan etkileşimde bulunmaları ile gerçekleşir. Matematiksel becerilerin gelişiminde sayma becerisi temel beceri olarak görülür. Saymanın gelişmesi için öncelikle birebir eşleme, sınıflandırma, sayı korunumu ve sıralama becerilerinin kazandırılması önemlidir (NRC, 2009).

Yöntem

Çalışmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel yöntem tercih edilmiştir. Bu yöntemde katılımcılar deney ve kontrol grubu olarak iki gruba ayrılarak, deneysel araştırmanın öncesinde ve sonrasında bağımlı değişken dikkate alınarak ölçümlere tabi tutulmaktadır (Karasar, 2020). Okullardaki eğitim araştırmalarındaki uygulamalarda, mevcut sınıfların çalışmaya alınması, araştırma grupları tam olarak objektif eşit bir şekilde uygulamaya dahil edilememesi nedeniyle bu araştırmalarda yöntem olarak yarı deneysel model kullanılmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu, 2021-2022 öğretim yılının birinci döneminde Bayburt ili merkezinde bulunan MEB'e bağlı seçilecek anaokulunda gerekli koşulları sağlayan uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen iki farklı sınıfta eğitimine devam eden 60-71 aylık öğrencilerden oluşmaktadır. Anaokulundaki öğrencilerin aileleriyle görüşülerek araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynler için "Kişisel Bilgi Formu" uygulanmıştır. Çalışma grubunda yer alan öğrenciler için de "5-6 Yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi" uygulanmıştır. Uygulanacak olan ön test sonunda yaş aralığına göre ortalama puanın altında kalan öğrenciler seçilmiş, uygun örnekleme yöntemi seçilen her bir sınıftan 15 deney, 15 kontrol olarak 30 kişiden oluşan deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. İki sınıftan 15 deney, 15 kontrol grubunu bitiren 30 öğrenciyle çalışılmıştır. Alanında uzman kişilerle görüşülecek rakam kavramlarının gelişmesine yönelik hazırlanan drama planları, iki sınıfta eğitim gören 15 öğrencilik 2 gruba da bir ay zamanla, haftalık 1 gün 1 saat olacak şekilde uygulanmıştır. Uygulamadan sonra deney ve kontrol grubuna son test uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmacının hazırladığı, demografik bilgileri toplamak için "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. "Öğrencilerin sayı kavramına yönelik becerilerini

tespit etmek amacıyla ise Arnas vd. (2003) tarafından geliştirilen ‘5- 6 Yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi’ uygulanmıştır.” Veri toplama araçları için uzman görüşleri alınarak kapsam geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır. Uygulamaya başlamadan önce, okul yönetimine yapılacak uygulama hakkında bilgi verilerek gereken onaylar alınmıştır. Araştırmacı tarafından araştırmanın türüne bağlı olarak ilgili birimlerden araştırma ve uygulama için gerekli izin alınarak görüşme, ses veya kamera kaydı yapılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından bizzat toplanmıştır. “Arnas vd. (2003) tarafından 865 çocuk ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan bu test; sayma, rakam yazma, rakam tanıma, eşleştirme, korunum, sıra sayıları ve toplama-çıkarma işlemleri gibi öğrencilerin sayı ve işlem yeteneklerini farklı açılardan ölçen 88 sorudan oluşmaktadır.”

Araştırmada kullanılan sayı ve işlem kavramları testinin 39 maddesinin beş yaş grubu öğrencilerinin sayı ve işlem yeteneğini ölçmede yeterli olacağına ilişkin beş uzmandan görüş alınarak testin ilgili maddelerinin kapsam geçerliği için yeterli olduğu belirlenmiştir. “Testin güvenilirliğini belirlemek amacıyla iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış ve KR-20 değeri tüm test için .98, test tekrar test için hesaplanan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı $r = .95$ olarak bulunmuştur. 6 yaş grubu için iç tutarlılık katsayısı .97 olarak bulunmuştur” (Demir ve Çiftçi, 2018). Ayrıca uzman görüşleri ile 39 madde olarak belirlenen başarı testinin güvenilirliği hesaplanmış, bunun için 152 öğrencinin verisi değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede elde edilen başarı puanları üst ve alt grup (%27) dilimleri karşılaştırılmış, 39 madde ile başarının ayırt edilebilirlik derecesi hesaplanmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda %27 üst (n=41) ve %27 alt (n=41) olmak üzere gruplar arasında anlamlı farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq .05$) (Tablo 3.1). Dolayısıyla 88 maddeden 39 maddeye düşürülen başarı testinin ayırt edicilik özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4.1. Başarı Ölçeği Alt Grup ÜstGrup Karşılaştırması Sonuçları

Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Alt Grup (%27)	41	3,3902	,80244	-	80	,000
Üst Grup (%27)	41	8,2195	1,23516	20,994		

Bu sonuçlar testin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Kısaca söylenecek olursa elde edilecek veriler ile test ve formun geçerlik ve güvenilirlik açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Form ve testin güvenilirliğini artırmak amacı ile formun ve testin giriş bölümünde yönergeler ve açıklamalar açıkça belirtilmiştir. Ayrıca test ve formdaki maddeler de açıkça ifade edilmiştir. Veri toplama aracı olan formun ve testin geçerliğini sağlamak amacıyla, form ve test anlaşılma ve araştırma konusunu kapsayıcılık düzeyinin kontrolü bakımından uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü doğrultusunda yapılan düzeltmelerle forma ve teste son şekli verilmiştir..

Uygulama

Uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen Bayburt il merkezindeki okul öncesi eğitim hizmeti veren 2 farklı sınıfta öğrenim gören 5-6 yaş grubundaki öğrencilerin ebeveynleriyle görüşülmüş, yapılan çalışmanın kapsamı ve içeriğiyle ilgili etik ilkeler çerçevesinde bilgilendirilmiştir. Çalışmadan önce velilerle toplantı yapılarak, araştırmacının hazırladığı ebeveyn ve çocuklarla ilgili 5 soruluk kişisel bilgi formunun veliler tarafından doldurulması sağlanmıştır.

Sayı ve işlem kavramlarına yönelik hem deney grubuna hem de kontrol grubuna araştırmacı tarafından eğitim programları geliştirilmiştir. Eğitim programlarının öncelikle pilot uygulamaları gerçekleştirilmiş ardından uzman görüşleri alınarak eğitim programlarına son şekli verilmiştir. Testlerin uygulamasına, veli onam formları alındıktan ve çalışmanın yapıldığı okul idaresine bilgi verildikten sonra başlanmıştır. Bu testlerin uygulanmasında rehber öğretmen sınıfları kullanılmış ve çocuklara bireysel bir şekilde uygulanmıştır.

Ön test sonucuna göre alınacak puanlar toplam sayıya bölünmüş ve ortalama puan belirlenmiştir. Genel ortalamanın altında bir puan alan öğrenciler yaş grupları da dikkate alınarak her grupta 15 öğrenci olacak şekilde deney ve kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Toplamda 30 öğrenci ile çalışılmıştır. Matematiksel becerilere yönelik uzman görüşü de alınarak 4 haftalık drama planları oluşturulmuştur. Bu planlar her iki sınıftaki deney gruplarına 4 hafta süreyle, haftada 1 gün 1 saat olarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Çocukların sayı ve işlem kavramları (5-6 yaş) testine verdikleri cevaplar SPSS 24 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Öncelikle deney ve kontrol gruplarının ön testleri arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek amacıyla, verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş, çarpıklık ve basıklık katsayılarına göre verilerin normal dağıldığı belirlenmiştir. Bu bakımdan deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin testten aldıkları puanların karşılaştırılmasında öncelikle yüzde ve frekans dağılımları verilmiş, sonrasında gruplar arasında bağımlı ve bağımsız t testi ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Grupların puanlarında ne kadar ilerleme olduğunu bulabilmek için fark puanları ortalaması hesaplanmıştır. Araştırmanın bulgularının yorumlanmasında %95 (0.05) güven aralığı anlamlılık düzeyi esas alınmıştır. Veri toplamak için nüfus bilgilerini öğrenmek üzere araştırmacı tarafından hazırlanmış olan “Kişisel Bilgi Formu” ve “5-6 Yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi (Arnas vd., 2003)” kullanılmıştır. Testi uygulamak için etik kurul izin belgesi, kurum izni ve veli onayı alınmıştır.

“Kişisel Bilgi Formu” araştıran kişinin düzenlediği demografik bilgileri elde edebilmek için hazırlanan formda, araştırma yapılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, okula devam etme yaşı, ebeveynlerinin yaşı, eğitim düzeyi, meslek ve gelir

durumuyla ilgili sorular bulunmaktadır. Öncesinde ebeveynlerle görüşülerek, araştırmacının düzenlediği, öğrenciler ve ebeveynlerle ilgili 6 soruluk kişisel bilgi formunu doldurmaları istenmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, okul öncesi dönem öğrencilerine uygulanan “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” ön test ve son test puanları ve demografik özelliklere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya dahil edilen deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin, demografik özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.2. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Cinsiyet Özellikleri*

	Cinsiyet	n	%
Deney	Kız	8	53,3
	Erkek	7	46,7
	Total	15	100,0
Kontrol	Kız	8	53,3
	Erkek	7	46,7
	Total	15	100,0

20

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dağılımları incelendiğinde hem deney grubundaki öğrencilerin hem de kontrol grubundaki öğrencilerin %53,3'ünün kız, %46,7'sinin erkek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.3. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Kardeş Sayısı Özellikleri*

	Kardeş Sayısı	n	%
Deney	Kardeşi yok	4	26,7
	1 kardeş	8	53,3
	2 ve üzeri kardeş	3	20,0
	Total	15	100,0
Kontrol	Kardeşi yok	4	26,7
	1 kardeş	7	46,7
	2 ve üzeri kardeş	4	26,7
	Total	15	100,0

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin kardeş sayısı değişkenine göre dağılımları incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin %26,7'sinin kardeşinin olmadığı, %53,3'ünün 1 kardeşinin olduğu, %20'sinin 2 ve üzeri kardeşinin olduğu; kontrol grubundaki öğrencilerin ise %26,7'sinin kardeşinin olmadığı, %46,7'sinin 1 kardeşi, %26,7'sinin 2 ve üzeri kardeşinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.4. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Doğum Sırası Özellikleri*

	Doğum Sırası	n	%
Deney	1	8	53,3
	2	5	33,3
	3 ve üzeri	2	13,3
	Total	15	100,0
Kontrol	1	10	66,7
	2	5	33,3
	Total	15	100,0

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin doğum sırası değişkenine göre dağılımları incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin %53,3'ünün 1, %33,3'ünün 2, %13,3'ünün 3 ve üzeri doğum sırasına sahip oldukları; kontrol grubundaki öğrencilerin ise %66,7'sinin 1, %33,3'ünün 2. doğum sırasına sahip oldukları ulaşılmıştır.

Tablo 4.5. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumu Özellikleri*

	Anne Öğrenim Durumu	n	%
Deney	İlkokul	1	6,7
	Ortaokul	4	26,7
	Lise	2	13,3
	Üniversite	8	53,3
	Total	15	100,0
Kontrol	İlkokul	3	20,0
	Ortaokul	4	26,7
	Lise	3	20,0
	Üniversite	5	33,3

Total	15	100,0
-------	----	-------

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin anne öğrenim durumu değişkenine göre dağılımları incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin annelerinin %6,7'sinin ilkökul, %26,7'sinin ortaokul, %13,3'ünün lise, %53,3'ünün üniversite mezunu olduğu; kontrol grubundaki öğrencilerin annelerinin ise %20'sinin ilkökul, %26,7'sinin ortaokul, %20'sinin lise, %33,3'ünün üniversite mezunu olduğu oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.6. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumu Özellikleri*

	Baba Öğrenim Durumu	n	%
Deney	İlkokul	1	6,7
	Ortaokul	1	6,7
	Lise	2	13,3
	Üniversite	11	73,3
	Total	15	100,0
Kontrol	İlkokul	1	6,7
	Ortaokul	1	6,7
	Lise	5	33,3
	Üniversite	8	53,3
	Total	15	100,0

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin baba öğrenim durumu değişkenine göre dağılımları incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin babalarının %6,7'sinin ilkökul, %6,7'sinin ortaokul, %13,3'ünün lise, %73,3'ünün üniversite mezunu olduğu; kontrol grubundaki öğrencilerin babalarının ise %6,7'sinin ilkökul, %6,7'sinin ortaokul, %33,3'ünün lise, %53,3'ünün üniversite mezunu olduğu oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.7. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Anne Yaşı Özellikleri*

	Anne Yaş	n	%
Deney	30 ve altı	9	60,0
	31 ve üzeri	6	40,0
	Total	15	100,0
Kontrol	30 ve altı	11	73,3
	31 ve üzeri	4	26,7

Total	15	100,0
-------	----	-------

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin anne yaşı değişkenine göre dağılımları incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin annelerinin %60'ının 30 ve altı yaş, %40'ının 31 ve üzeri yaş oldukları; kontrol grubundaki öğrencilerin annelerinin ise %73,3'ünün 30 ve altı yaş, %26,7'sinin 31 ve üzeri yaş grubunda oldukları belirlenmiştir.

Tablo 4.8. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Baba Yaşı Özellikleri*

	Baba Yaş	n	%
Deney	30 ve altı	5	33,3
	31 ve üzeri	10	66,7
	Total	15	100,0
Kontrol	30 ve altı	5	33,3
	31 ve üzeri	10	66,7
	Total	15	100,0

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin baba yaşı değişkenine göre dağılımları incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin babalarının %33,3'ünün 30 ve altı yaş, %66,7'sinin 31 ve üzeri yaş oldukları; kontrol grubundaki öğrencilerin babalarının ise %33,3'ünün 30 ve altı yaş, %66,7'sinin 31 ve üzeri yaş grubunda oldukları belirlenmiştir.

Tablo 4.9. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Baba Çalışma Durumu Özellikleri*

	Baba Çalışma Durumu	n	%
Deney	Çalışıyor	15	100
Kontrol	Çalışıyor	15	100

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin baba çalışma durumu değişkenine göre dağılımları incelendiğinde hem deney grubundaki öğrencilerin hem de kontrol grubundaki öğrencilerin babalarının tamamının (%100) çalıştıkları belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki öğrenciler babalarının çalışma durumu bakımından birbirine denktir.

Tablo 4.10. *Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Anne Çalışma Durumu Özellikleri*

	Anne Çalışma Durumu	n	%
--	---------------------	---	---

Deney	Çalışıyor	4	26,7
	Çalışmıyor	11	73,3
	Total	15	100,0
Kontrol	Çalışmıyor	15	100,0

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin anne çalışma durumu değişkenine göre dağılımları incelendiğinde deney grubundaki öğrencilerin annelerinin %26,7'sinin çalıştığı, %73,3'ünün çalışmadığı; kontrol grubundaki öğrencilerin annelerinin ise tamamının (%100) çalışmadıkları belirlenmiştir.

Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” Puanlarının Karşılaştırılması

Tablo 4.11. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” Ön Test Sonuçları

Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Deney Ön test	15	5,66	2,126	-,718	28	,47
Kontrol Ön test	15	6,20	1,934			

Araştırmaya dahil edilen deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test uygulaması “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” sonuçları t testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde deney ve kontrol grupları arasında farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir ($p>,05$). Buna göre uygulama öncesinde öğrencilerin ölçülen özellik bakımından birbirine denk oldukları söylenebilir.

Tablo 4.12. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” Son Test Sonuçları

Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Deney Son test	15	32,66	4,450	16,833	28	,00
Kontrol Son test	15	11,60	1,919			

Araştırmaya dahil edilen deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin son test uygulaması “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” sonuçları t testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde deney ve kontrol grupları arasında farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p\leq,05$). Meydana gelen farklılığa ilişkin ortalama puanlar incelendiğinde, farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmektedir. Buna göre uygulama süresi sonrasında deney grubundaki öğrencilerde sayı ve işlem kavramları becerilerinin kontrol grubundaki öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla yapılan drama uygulamalarının öğrencilerde sayı ve işlem kavramların gelişiminde önemli etki meydana getirdiği söylenebilir.

Tablo 4.13. *Deney Grubundaki Öğrencilerin “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” Deney Ön test ve Deney Son Test Sonuçları*

Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Deney Ön test	15	5,66	2,126	-	28	,00
Deney Son test	15	32,66	4,451	21,199		

Araştırmaya dahil edilen deney grubundaki öğrencilerin “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” ön test son test uygulamasından aldıkları puanlar bağımlı örneklem t testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Meydana gelen farklılığa ilişkin ortalama puanlar incelendiğinde, farklılığın deney grubu son test lehine olduğu görülmektedir. Buna göre deney grubundaki öğrencilerin uygulama sonrası *sayı ve işlem kavramları* düzeylerinin ($X=32,66$), uygulama öncesindeki durumlarına göre ($x=5,66$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yapılan drama uygulamalarının deney grubundaki öğrencilerde *sayı ve işlem kavramların* gelişiminde önemli etki meydana getirmiştir.

Tablo 4.14. *Kontrol Grubundaki Öğrencilerin “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” Kontrol Ön test ve Deney Son Test Sonuçları*

Gruplar	n	Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Kontrol Ön test	15	6,20	1,934	-	28	,00
Kontrol Son test	15	11,60	1,919	7,673		

Araştırmaya dahil edilen kontrol grubundaki öğrencilerin ön test ve son test uygulaması “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” sonuçları t testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde deney ve kontrol grupları arasında farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Meydana gelen farklılığa ilişkin ortalama puanlar incelendiğinde, farklılığın kontrol grubu son test lehine olduğu görülmektedir. Buna göre kontrol grubundaki öğrencilerin *sayı ve işlem kavramları* son test düzeylerinin ($X=11,60$), ön test puanlarına göre ($x=6,20$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yapılan uygulamalar değerlendirildiğinde deney grubundaki öğrencilerde meydana gelen farklılığın oldukça yüksek olduğu ve uygulamaların başarılı olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada Bayburt ili merkezinde bulunan MEB’e bağlı bir anaokulunun iki farklı sınıfında eğitimine devam eden 60-71 aylık öğrencilerle gerçekleştirilen çalışma kapsamında “5-6 yaş Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi” uygulanmıştır. Deney grubunda yapılan 4 haftalık drama uygulamaları sonucunda deney grubundaki öğrencilerin, *sayı ve işlem kavramları* düzeylerinin kontrol grubundaki öğrencilere göre yüksek düzeyde

kazanıldığı ve dolayısıyla drama yöntemi ile yapılan uygulamaların etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmada ulaşılan bu sonuca benzer şekilde ilgili literatürde yer alan çalışmalarda ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Yapılan araştırmalara göre Karacil (2009), ilköğretim birinci kademede yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin akademik başarısına etkisini incelediği araştırmada, deney grubundaki öğrencilerin akademik başarılarının kontrol grubundakilere göre anlamlı düzeyde geliştiği, deneysel uygulamaların başarılı olduğu belirtilmiştir. Özturhan (2021) 6 yaş çocuklarının geometrik şekilleri tanıma becerileri, korunum becerileri ve erken matematik becerilerinin incelenmesine ilişkin yaptığı araştırmada, çocuklarla gerçekleştirilen eğitsel etkinlikler, oyunlar ve dramanın tanıma, matematiksel beceriler ve korunum becerilerinin gelişimini desteklediği sonuçlarına ulaşmıştır. Xiajing (2021) drama eğitiminin çocuklarda akademik başarıya etkisini incelediği araştırmada, dramanın öğrenme süreçlerini daha eğlenceli ve aktif hale getirdiği, öğrencilerin daha kolay öğrenmelerini sağladığı ve kalıcılığı artırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Cueli, Areces, García, Alve ve González-Castro (2020) okul öncesi öğrencilerinde dikkat, engelleyici kontrol ve erken matematik becerilerine ilişkin yaptıkları araştırmada, öğrencilerde matematiksel becerilerin gelişiminde dikkatin önemli olduğu, yaş ve eğitsel uygulamalara bağlı olarak öğrencilerde dikkat süresinin geliştirilebileceğini belirtmişlerdir.

Yapılan farklı araştırmalarda da benzer şekilde Tok ve Ünal (2020) okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların matematiksel becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada, öğrencilerin matematiksel becerilerinin orta düzeyin üzerinde olduğu, öğrencilerde matematiksel becerilerin gelişiminde drama ve özellikle de eğitsel oyunların önemli bir role sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Mutlu (2019) erken dönem çocuklarının problem çözme yetenekleriyle sayı ve sayılarla işlemler kazanımlarına yönelik kavramlara ilişkin başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesine ilişkin yaptığı araştırmada, problem çözmeyle sayı ve sayılarla işlemler kavramlarına ilişkin bilgiler arasında ilişkilerin bulunduğu, okul öncesi dönem öğrencilerde drama uygulamalarının matematiksel becerilerin gelişiminde önemli role sahip olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Demir ve Çiftçi (2018) drama yöntemi kullanılarak 5-6 yaş çocuklarına sayı kavramını kazandırmada drama çalışmalarının etkisinin incelendiği araştırmada, drama uygulamaları ile gerçekleştirilen etkinliklerin, çocuklarda sayı kavramının kazanımını desteklediği, drama eğitimi almayanlara göre başarı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karaman ve İvrendi (2015) okul öncesi dönem çocuklarının matematik becerileri ile onların sosyodemografik özellikleri ve sosyo-dramatik oyunları arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada, çocuklarda oyun etkinlikleri ve dramanın matematiksel becerilerin gelişimi ile ilişki olduğu, drama etkinliği kullanılan çocuklarda kullanılmayanlara göre matematiksel becerilerin daha fazla geliştiği sonucuna ulaşmışlardır. Korucu,

Ersan ve Aral (2015) drama eğitiminin okul öncesi öğrencilerinde sosyal katılım becerilerine etkisini inceledikleri araştırmada, dramanın çocuklarda sosyal becerileri önemli düzeyde artırdığı, sosyal ilişkileri ve değerleri anlamaya yardımcı olduğu belirtilmiştir. Brendefur, Strother, Thiede, Lane ve Surges-Prokop (2013) Head Start'ta okul öncesi çocukların matematik becerilerini geliştirmek için uygulanan gelişim programının etkililiğini inceldikleri araştırmada, öğrencilerle yapılan uygulamaların matematiksel becerilerin gelişiminde önemli olduğu belirtmişlerdir.

Benzer şekilde Şirin (2011) anaokulu örnekleminde beş yaş grubu çocukları için sayı ve işlem kavramlarını kazandırmaya yönelik oyun yönteminin etkisine ilişkin yaptıkları araştırmada, deney grubuna uygulanan etkinliklerin öğrencilerde sayı ve işlem kavramının gelişimine olumlu etki ettiği, drama ve oyunların çocuklara matematiksel becerileri kazandırmada kullanılmasının önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kilday (2011) okul öncesi çağındaki çocukların matematik başarı puanlarını etkileyen faktörleri araştırdığı çalışmada, çocukların yürütücü işlevlerinin genel matematiksel becerilerinde etkili olduğu, okul öncesinde öğretmen ve öğrencilerin sosyal etkileşimlerinin çocukların matematiksel başarılarını etkilediği belirtilmiştir. Yaşar ve Aral (2011) okul öncesinde drama yöntemi kullanılarak Türkiye'de yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada, drama etkinlikleri kullanılarak yapılan çalışmalar incelenmiş, araştırmalarda drama etkinliklerinin çocuklarda dil becerileri, matematiksel beceriler, düşünme becerileri, yaratıcılık, beslenme becerileri, sosyal ve duygusal gelişim gibi özellikleri desteklediği sonucuna ulaşmışlardır.

Ayrıca Sezer (2008) okul öncesine devam eden beş yaş grubundaki öğrencilere drama yöntemi kullanılarak sayı ve işlem kavramlarını kazandırmada etkisinin incelenmesine ilişkin yaptığı araştırmada, deney grubuna uygulanan drama temelli sayı ve işlem kavramı eğitiminin etkili olduğu ve sayı ve işlem kavramlarını kazandırdığı sonucuna ulaşmıştır. Arnas Aktaş, Gül Deretarla ve Sığırtmaç (2003) 48-86 ay çocuklar için sayı ve işlem kavramları testinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasına ilişkin yaptıkları araştırmada, sayı ve işlem kavramlarına ilişkin bilgi ve becerileri kazandırmada önemli etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada elde edilen veriler ve ilgili literatür incelendiğinde drama etkinliklerinin ve eğitsel oyunların kullanılmasının, özellikle matematiksel becerileri henüz gelişmekte olan okul öncesi öğrencilerinde bu becerilerin gelişmesini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatür ve mevcut araştırma birlikte değerlendirildiğinde çeşitli matematiksel becerilerin gelişimine katkı sağladığı belirlenmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin; gösterilen bir rakamı yazma, ritmik sayma, sayıyı gösterme, sayı / nesnelere kaç tane olduğunu söyleme, rakam kartını eşleştirme, sayıca eşit grupları eşleştirme, rakam dizisinde ortada olması gereken rakamı bulma, sıradaki nesneyi gösterme, söylenen toplama işlemini yapma, işleminin sonucunu söyleme becerilerini geliştirdiği sonuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Araştırmada drama eğitiminin öğrencilerde matematiksel becerileri geliştirdiği belirlenmiştir. Bu ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilere yer verilebilir;

- Öğrencilerde drama etkinlikleri, matematiksel becerilerin gelişimi için kullanılabilir.
- Öğrencilerin zorlandıkları beceriler belirlenerek, bu kapsamda drama etkinlikleri önceden planlanabilir.
- Dramanın matematiksel becerilere ek olarak diğer becerilerin gelişiminde de kullanılması sağlanabilir.
- Okul öncesi öğretmenlerine drama eğitimleri verilebilir.
- Matematiksel becerilerin işlendiği drama etkinlikleri geliştirilerek, okul öncesi eğitim kurumlarında bu uygulamalar yaygınlaştırılabilir.
- Ebeveyn ve eğitimcilerin okul öncesinde drama etkinliklerini kullanmaya ilişkin farkındalıkları artırılabilir.
- Dramanın farklı matematiksel beceri ve kavramlardaki etkililiğini araştıran çalışmalar yapılabilir.
- Okul öncesi dönemde matematiksel becerilerin drama yöntemi ile birlikte farklı yöntemler uygulanarak, yöntemler arası karşılaştırmalar yapılabilir.
- Okul öncesi öğrencileri ile yapılan bu çalışmaya ek olarak farklı öğretim kademelerinde drama ile matematiksel becerilerin gelişimi incelenebilir.
- Dramanın daha etkili ve yaygın hale getirilmesi için MEB ve Üniversiteler iş birliğinde projeler hazırlanabilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Ö. (2008). Türkiye'de Eğitimde Yaratıcı Dramanın Yakın Tarihi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(5), 7-50.
- Adıgüzel, Ö. (2018). *Eğitimde Yaratıcı Drama*. Pegem Akademi.
- Akköse, E. E. (2008). Okul Öncesi Eğitimi Fen Etkinliklerinde Doğa Olaylarının Neden Sonuç İlişkilerini Belirlemede Yaratıcı Dramanın Etkililiği. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 3(6), 7-24.
- Akman, B. (2002). Okul Öncesi Dönemde Matematik. *Hacettepe University Faculty Of Education Journal*, 23, 244-248.
- Aksu, Z., & Kul, Ü. (2017). Turkish Adaptation of The Survey of Pedagogical Content Knowledge in Early Childhood Mathematics Education. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 1832-1848.
- Akyol, A. (2003). Drama ve Dramanın Önemi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 0-0.
- Ali, S. K., & Khadim, T. M. (2021). Techniques Used in Modern Drama. *İlköğretim Online*, 20(3).

- Arnas Aktaş, Y., Gül Deretarla, E., & Sığırtmaç, A. (2003). 48-86 Ay Çocuklar İçin Sayı ve İşlem Kavramları Testi'nin Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(12), 147-157.
- Aydın, R. (2021). *Okul Öncesi Fen Eğitiminde Drama ve Kukla Uygulamalarının Öğrenmenin Kalıcılığına Etkisi*. Doktora Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aykaç, M., & Köğce, D. (2020). Eğitsel Oyunlarla Matematik Öğretimi. *Ankara: Pegem Akademi*.
- Baki, A., & Hacısalıhoğlu-Karadeniz, M. (2013). Okul Öncesi Eğitim Programının Matematik Uygulama Sürecinden Yansımalar. *Kastamonu Education Journal*, 21 (2), 619-636.
- Banerjee, S. (2014). Learn And Unlearn. Drama As An Effective Tool in Teaching English Language And Communication. *International Journal of English Language & Translation Studies*, 2(1), 79-91.
- Baroody, A., & Dowker, A. (2003). *The Development of Arithmetic Concepts And Skills: Constructing Adaptive Expertise*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brendefur, J., Strother, S., Thiede, K., Lane, C., & Surges-Prokop, M. J. (2013). A Professional Development Program to Improve Math Skills Among Preschool Children in Head Start. *Early Childhood Education Journal*, 41(3), 187-195.
- Brenneman, K., Lange, A., & Nayfeld, I. (2019). Integrating STEM into Preschool Education; Designing A Professional Development Model in Diverse Settings. *Early Childhood Education Journal*, 47(1), 15-28.
- Bsharat, T. R., & Behak, F. (2021). The Insights of Using Creative Drama in Learning Speaking Skills for The 7th Graders in Jenin City: A Case Study. *İlköğretim Online*, 20(5).
- Charlesworth, R., & Lind, K. K. (2010). *Math & Science for Young Children*. (6th Edition). USA: Wadsworth/Cengage Learning.
- Chernoff, J. J., Flanagan, K. D., McPhee, C., & Park, J. (2007). *Preschool: First Findings From The Third Follow-Up of The Early Childhood Longitudinal Study, Birth Cohort (ECLS-B) (NCES 2008-025)*. Washington, DC: National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences.
- Coleman, C., & Davies, K. (2018). Striking Gold: Introducing Drama-Maths. *Teachers and Curriculum*, 18(1), 9-18.
- Cotton, T., & Toft, H. (2019). Drama And Mathematics. *Enriching Mathematics in The Primary Curriculum*, 165.
- Cueli, M., Areces, D., García, T., Alves, R., & González-Castro, P. (2020). Attention, Inhibitory Control and Early Mathematical Skills in Preschool Students. *Psicothema* 2020, Vol. 32, No. 2, 237-244.
- Demir, E., & Çiftçi, H. D. (2018). 5-6 Yaş Çocuklarına Sayı Kavramını Kazandırmada Drama Çalışmalarının Etkisinin İncelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 309-333.

- Ervina Liasoi, L. (2018). *Implementation of Creative Drama Activities in Three Selected Preschools/Ervina Liasoi Lumandan*. Doctoral Dissertation, University of Malaya.
- Gershon, P., & Pellitteri, J. (2018). Promoting Emotional Intelligence in Preschool Education: A Review of Programs. *International Journal of Emotional Education*, 10(2), 26-41.
- Giagazoglou, P., & Papadaniil, M. (2018). Effects of A Storytelling Program with Drama Techniques To Understand and Accept Intellectual Disability in Students 6-7 Years Old. A Pilot Study. *Advances in Physical Education*, 8(2), 224-237.
- Güldenren, A. F., & Uysal, H. (2020). A Meta-Analysis of The Effectiveness of The Method of Creative Drama In Math Courses In Regard To Student Scores In Achievement, Attitude and Retention. *Istrazivanja U Pedagogiji*, 10(2), 265-284.
- Güler Selek, H. K. (2020). *İlkokulda Matematik Öğretimi*. V. Toptaş, S. Olkun, S. Çekirdekçi, & M. H. Sarı İçinde, Matematik (2 B., S. 1-13). Ankara: Vizetek Yayıncılık.
- Gürbüz, T. (2021). *Yaratıcı Drama Temelli Matematik Öğretimi Çalışmalarının Sistematik Literatür Derlemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürol, A. (2003). Okul Öncesi Öğretmenleri İle Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Eğitimde Dramaya İlişkin Kendilerini Yeterli Bulma Düzeylerinin Belirlenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 147-165.
- Hillyard, S. (2016). *English Through Drama*. Innsbruck, Austria: Helbling Languages
- Irugalbandara, A. I. (2020). *Investigation of The Development of Creative Thinking and Adaptability Skills Through Process Drama Techniques in Junior Secondary School Students in Sri Lanka*. Doctoral Dissertation, Queensland University of Technology.
- Kanaki, K., & Kalogiannakis, M. (2018). Introducing Fundamental Object-Oriented Programming Concepts in Preschool Education Within The Context of Physical Science Courses. *Education and Information Technologies*, 23(6), 2673-2698.
- Karakelle, S. (2009). Enhancing Fluent and Flexible Thinking Through The Creative Drama Process. *Thinking Skills and Creativity*, 124-129.
- Karaman, S., & İvrendi, A. (2015). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Matematik Becerileri İle Onların Sosyodemografik Özellikleri ve Sosyo-Dramatik Oyunları Arasındaki İlişki. *Education And Science*, 40(177), 313-326.
- Kariuki, P. N., & Humphrey, S. G. (2006). The Effects of Drama on The Performance of At-Risk Elementary Math Students. *Online Submission*.
- Kayhan, H. (2012). Türkiye'deki Drama Ağırlıklı Matematik Öğretimi Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 97-120.
- Kesici, S. (2021). *Konuşma Becerisini Geliştirmek İçin Kullanılan Öğretim Yöntem ve Teknikleri İle İlgili Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Khosronejad, S. & Parviz, M. (2013). The Effect Of Dramatized Instruction on Speaking Ability of Imam Ali University EFL Learners. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 2(5).
- Kilday, C. R. (2011). *Factors Affecting Children's Math Achievement Scores in Preschool*. Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences, 72(3-A), 819.
- Law, O. F. (2021). Effect of Drama Technique on Achievement in English Reading Comprehension of Junior Secondary School Students. *Journal of Education in Black Sea Region*, 6(2), 165-173.
- Lin, T. H. (2021). Planning and Practice of Children's Learning Environment: A Case Study of Preschool Expert Teacher. In *2021 The 7th International Conference on Frontiers of Educational Technologies* (Pp. 114-119).
- Mahmudovna, R. D. (2021). Introducing Innovations in The Preschool Education System with Talented Children. *Middle European Scientific Bulletin*, 8.
- Masoumi-Moghaddam, S. (2018). Using Drama and Drama Techniques To Teach English Conversations To English As A Foreign Language Learners. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 7(6), 63-68.
- Mattevi, Y. (2005). *Using Drama in The Classroom: The Educational Values of Theatre in Second Language Acquisition*. (PHD Dissertation). Stony Brook University, New York.
- MEB. (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Momeni, S., Khaki, M., & Amini, R. (2017). The Role of Creative Drama in Improving The Creativity of 4-6 Years Old Children. *Journal of History Culture and Art Research*, 6 (1), 617-626.
- Mutlu, E. (2019). *Erken Çocukluk Dönemi Çocuklarının Problem Çözme Becerileri İle Sayı ve İşlem Kavramlarına İlişkin Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Namdar, A. O., Aykaç, M., & Çöl, S. (2021). Sınıf Öğretmenlerine Yönelik Drama Etkinlikleriyle Gerçekleştirilen Değerler Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 16(1), 65-86.
- Namdar, A., & Çamadan, F. (2016). Yaratıcı Drama Uygulamalarının Öğretmen Adaylarının Sosyal Becerilerine Etkisi. *GEFAD / GUJGEF*, 36(3), 557-575.
- National Council of Teachers of Mathematics (NCTM). (2000). *Principles and Standards For School Mathematics Reston*. VA: National Council of Teachers of Mathematics.
- Ni'mah, M. (2021). Students' Perception Towards Drama Technique To Reduce Speaking Anxiety of Seventh Semester Students of English Department At UNISMA. *Jurnal Penelitian, Pendidikan, Dan Pembelajaran*, 16(7).
- NRC. (2009). *Mathematics Learning in Early Childhood: Paths Toward Excellence and Equity*. Washington, DC: The National Academies Press.
- ORCHIDS. (2022). *Ten Benefits of Learning Drama At Schools*. <https://www.orchidsinternationalschool.com/blog/creativity/ten-benefits-of-learning-drama-at-schools/> (Erişim: 01.01.2022)

- Özçelik, N. & Aydeniz, H. (2012). Yaratıcı Drama Yönteminin Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarına ve Fransızca Konuşmaya Yönelik Tutumlarına Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 231-248.
- Özkan, B., & Tuğluk, M. N. (2018). The Effect of Drama Based Mathematic Activities on Scientific Process Skills of 5 Year Old Children. *Electronic Turkish Studies*, 13(11).
- Özturhan, M. (2021). *6 Yaş Çocuklarının Geometrik Şekilleri Tanıma Becerileri, Korunum Becerileri ve Erken Matematik Becerilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, T., & Güven, B. (2012). Etkili Bir Matematik Öğrenme Ortamının Sahip Olması Gereken Özelliklerine İlişkin Öğretmen Görüşleri. X. Ulusal Fen ve Matematik Alanlar Eğitimi Kongresi.
- Pavão, I., Santos, F., Wright, P. M., & Gonçaves, F. (2019). Implementing The Teaching Personal and Social Responsibility Model Within Preschool Education: Strengths, Challenges and Strategies. *Curriculum Studies in Health and Physical Education*, 10 (1), 51-70.
- Polat, S., & Bayram, H. (2021). Drama Dersinin Tasarım Odaklı Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısını Araştıran Bir Durum Çalışması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 476-497.
- Polat-Unutkan, Ö. (2007). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Matematik Becerileri Açısından İlköğretime Hazır Bulunuşluğunun İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Education Journal*, 32, 243-254.
- Sağlam, Ç. T. (2018). Yaratıcı Drama Yöntemiyle Farklı Kültürleri Tanıma ve Bir Arada Yaşama Çalışmaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13(1), 85-100.
- Sezer, T. (2008). *Okul Öncesi Eğitimi Alan Beş Yaş Grubu Çocuklara Sayı ve İşlem Kavramlarını Kazandırmada Drama Yönteminin Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şirin, S. (2011). *Anaokuluna Devam Eden Beş Yaş Grubu Çocuklara Sayı ve İşlem Kavramlarını Kazandırmada Oyun Yönteminin Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tok, Y., & Üğnal, M. (2020). Investigation of Mathematical Skills of 60-72 Months Old Children Attending Preschool Education in Terms of Some Variables. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 9 (1), 168-184.
- Van De Walle, J. A. (2007). *Elementary and Middle School Mathematics: Teaching Developmentally* (5th Ed.). Boston: Pearson Education.
- Van Laere, K., & Vandenbroeck, M. (2018). The Convenience of Care in Preschool Education: Examining Staff Views on Educare. *Early Years*, 38(1), 4-18.
- Wagner, B. J. (2002). Understanding Drama-Based Education. *Journal (Israel)*, 52, 53-57.
- Watkins, B. (2018). Drama As Game. *In Issues in Educational Drama* (Pp. 35-48). Routledge.

- Yaşar, M. C., & Aral, N. (2011). Türkiye'de Okul Öncesinde Drama Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(22), 70-90.
- Yenilmez, K. & Uygan, C. (2010). Yaratıcı Drama Yönteminin İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Geometriye Yönelik Öz-Yeterlik İnançlarına Etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 931-942.
- Yıldız, E. (2021). Yaratıcı Dramayı Yöntem Olarak Kullanmak: Matematik Öğretiminde Öğretmen Görüşleri. *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 109-135.
- Yumurtacı, N., & Mede, E. (2021). Using Creative Drama in Teaching English To Young Learners: Effectiveness on Vocabulary Development and Creative Thinking. *İlköğretim Online*, 20(1).

2000 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE İNTİHAR: BİR ALANYAZIN İNCELEMESİ

Ahmet Fatih ŞENEL¹ & Özlem ÇAKMAK TOLAN²

Özet: İntihar, dünyada ve ülkemizde ölüm nedenleri arasında önemli bir orana sahip, evrensel bir sorundur. Amerikan Psikoloji Birliği (APA) intihar eylemini “Sıklıkla majör depresyon veya bir başka psikolojik bozukluğun sonucu olarak ortaya çıkabilen kendini öldürme eylemi” olarak tanımlamıştır. İntihar oranlarında ülkemizde son yıllarda gözle görülür bir artış yaşanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı 2000–2022 yılları arasında ülkemizde ki intihar konusunda yapılan araştırmaların değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Ulusal Tez Merkezi, Dergi Park Akademik ve Google Akademik üzerinden tarama yapılmıştır. Betimsel nitelikte olan bu çalışmada, araştırma modeli olarak tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmaya 165 lisansüstü tez ve 88 bilimsel makale dâhil edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen lisansüstü tezler ve bilimsel makaleler doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; 2020 – 2022 yılları arasında intihar ile ilgili en fazla yayın yapılan yılın 2018 (59) olduğu belirlenmiştir. Tezlerin türlerine göre dağılımlarına bakıldığında 148’inin yüksek lisans, 24’ünün doktora ve 127’sinin tıpta uzmanlık tezi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların örneklem türlerinin 51’inin ölü bireyler, 237’sinin sağ bireyler ve 15’nin hem ölü hem de sağ bireylerden oluştuğu belirlenmiştir. Araştırmaların örneklem türlerinin yaş gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında, 121’nin yetişkin, 56’sının çocuk ve ergen ve 15’nin hem yetişkin hem de çocuk ve ergen oluştuğu tespit edilmiştir. Örneklem türlerinin intihar şekline göre dağılımlarına bakıldığında 141’nin ilaç, 23’ünün ası ve 16’sının diğer türlerde olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın örneklem türlerinin intihar nedenlerine göre dağılımlarına bakıldığında ise, 8’inin ekonomik nedenler, 52’sini aile ve ilişki sorunları, 119’nun ruhsal bozukluk ve ilişkili sorunlar ve 44’ün de diğer sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ilgili alanyazın ışığı altında tartışılmaya çalışılmış ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik uygulamaları kapsamında önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Alanyazın İncelemesi, İntihar Araştırmaları.

¹ Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, psk.ahmetfatihsenel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4734-3516

² Doktor Öğretim Üyesi, Dicle Üniversitesi, ozlemtolan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8128-6498

SUİCİDE SİNCE 2000: A LITERATURE REVIEW

Abstract: Having a crucial rate among the causes of death around the World and Turkey, suicide is a universal problem. The American Psychological Association (APA) defined suicide as "The act of killing oneself. Frequently, suicide occurs in the context of a major depressive episode or other disorder." In recent years there is a clear increase in the suicide attempts either in Turkey. The aim of this study is to make an evaluations of studies made in Turkey about suicide in 2000 - 2022. In accordance with this search was conducted from Council of Higher Education Thesis Center, Dergi Park Academic and Google Scholar. In this descriptive study, survey method was used. According to the findings of the study; the population of the study were comprised of 165 postgraduate theses and 88 scientific articles. The theses and scientific articles included in the study were evaluated by using document analysis technique. As a result, 2018 was year with the most publications (59) between 2020 and 2022. When the type of the theses was examined, 148 of them were found to be master's thesis, 24 of them were dissertation and 127 of them were found to be theses in medicine specialization. In the types used in the samples; dead people (51), living people (237) and both dead people and living people (15) were determined. When the type of the sample's age groups was examined, 121 of them were found to be adult, 56 of them were children and adolescents and 15 of them were found to be both adult and children with adolescents. In the types used in the form of suicide; drug (141), hang oneself (23) and others (16) were determined. When the reason of suicidal the was examined, 8 of them were found to be economic reasons, 52 of them were family and relationship problems, 119 of them were mental disorder and related problems and 44 of them were found to be others. The results obtained have tried to be discussed in the light of the relevant literature and recommendations have been made within the scope of psychological counseling and guidance practices.

Key Words: Suicide, Literature Review, Suicide Studies

Giriş

İntihar ya da bir başka deyişle öz kıyım, dünyada ve ülkemizde ölüm nedenleri arasında önemli bir orana sahip, evrensel bir sorundur. Amerikan Psikoloji Birliği (APA)³ intihar eylemini depresyon bağlamında veya bir başka psikolojik bozukluğun sonucu olarak ortaya çıkabilen kendini öldürme eylemi olarak tanımlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü ise kısaca intiharı ICD – 11⁴ sınıflandırması içerisinde kişinin bilinçli olarak hayatına son verme niyetiyle giriştiği kendine zarar verme davranışı şeklinde ifade etmiştir. Budak⁵ da intihar kavramını tanımlarken daha çok intiharın nedenleri üzerinde durmuş

³ "APA Dictionary of Psychology," American Psychological Association, 2022, <https://dictionary.apa.org/>.

⁴ "ICD-11," 2022, <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/219257631>.

⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005).

ve nedenler arasında genellikle yardım, sempati veya ilgi çekme istediği, depresyon, öz nefret, yaşlılık korkusu, intikam gibi faktörlerin olabileceğini bildirmiştir.

Gelişimsel bağlamda incelemede bulunan Bilgiç, intihar düşüncelerini sorgulamanın çocuklara bir zarar vermediğini savunan, genellikle çocukların intiharı ölüm kavramıyla beraber öğrendiklerini ve 7-8 yaşındaki birçok çocuğun iki kavrama da hâkim olduğu belirtmektedir⁶.

Bilindiği gibi intihar önlenabilir bir ölüm nedenidir. Bu bağlamda intihara ilişkin alanyazında birçok farklı çalışmada risk faktörleri ortaya konmuştur. Başlıca risk faktörleri Tablo 1’de özetlenmiştir;

Tablo 1. İntihar Davranışına İlişkin Risk Faktörleri⁷⁸⁹¹⁰¹¹

Risk Etmenleri	Açıklama
Cinsiyet	Erkeklerde ve Lgbti+ intihar oranları daha yüksektir.
Yaş	15 – 24 yaş aralığı
Medeni Durum	Yalnız yaşayan bireylerde oranlar daha yüksektir.
Ekonomik Durum	İşsizlik ya da sosyo ekonomik düzeyde kayıp
İntihar Öyküsü	Girişimi Geçmiş tamamlanmamış intihar öyküsünün varlığı
Fiziksel Hastalıklar	Kronik rahatsızlıklar
Psikolojik Bozukluklar	Depresyon, psikotik bozukluklar, kişilik bozuklukları
Aile Öyküsü	Aile geçmişinde intihar öyküsü olması
Yaşam Olayları	Yakın zamanda yaşanan kayıp ve kriz durumları, göç durumu

Günümüzde intihar oldukça yaygın bir sıklığa sahiptir. Dünya Sağlık Örgütü her yıl 703 000 kişinin intihar ettiğini ve bu sayının intihara teşebbüs edenlerle

⁶ Ayhan Bilgiç, *İntihar ve Kasıtlı Olarak Kendine Zarar Verme*, ed. Aynur Pekcanlar Akay and Eyüp Sabri Ercan, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, (Ankara: Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği 2016).

⁷ S. Serdar Can and I. Sayıl, "Yineleyici İntihar Girişimleri," *Kriz Dergisi* 12, no. 3 (2004), https://doi.org/https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000215.

⁸ Meltem Atay İnci and D. Gündoğar, "İntihar Davranışında Risk Faktörleri: Bir Gözden Geçirme," *Araştırma Makalesi, Kriz Dergisi* 12 (2004).

⁹ Gıyasettin Ekici, Haluk A. Savas, and Serhat Çitak, "İntihar Riskini Artıran Psikososyal Etmenler," *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2, no. 4 (2001).

¹⁰ Ann M. Kring et al., *Anormal Psikolojisi*, trans. M. Şahin (Ankara: Nobel Akademi, 2015).

¹¹ "Suicide," 2022, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide>.

daha da arttığını belirtmektedir.¹² Yine farklı bir çalışmanın verilerine göre ise; İntihar 2019'da dünya genelinde 15-29 yaş arasındaki ölümlerin dördüncü nedeni olmuştur. Ancak genel eğilim küresel olarak intihar düzeyinin düştüğünü işaret etmektedir. Aynı çalışmaya göre zehir alımı, ası, ateşli silahlar küresel olarak en yaygın intihar yöntemleri arasında yer almıştır¹³. Ülkemizde ise TÜİK'in 2000 yılından günümüze yayınladığı ölüm istatistikleri ile ilgili tüm veriler incelendiğinde¹⁴; kaba intihar hızının ülkemizde 2017 yılından beri arttığı ve 2019 yılı itibariyle 4.12 olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, erkeklerde intihar oranının kadınlara göre daha yüksek olduğu, tüm yaş grupları arasında 15-24 yaş aralığının en sık intihar oranının görüldüğü yaş grubu olduğu ve asının en sık tercih edilen intihar yöntemi olduğu belirtilmiştir.

İntihar davranışı daha yakından incelendiğinde, bu yaygın patolojik tabloyu kuramsal olarak ilk ele alan modellerden birinin psikodinamik model olduğu görülmektedir. Bu modele göre intihar konusuna iki açıdan yaklaşmak mümkündür. Bunlardan ilki başka birinin ölümünü isteme arzularına karşı kendini cezalandırma istediği, ikincisi ise ölüm içgüdüleri kavramıdır.¹⁵ Bu modelden farklı olarak varoluşu psikoterapi ve davranışçı modelde ise daha çok bireyin öğrenme ve anlam arayışı temel odak olarak yer almıştır. Anlam odağı bağlamında konuyu inceleyen Harlow¹⁶ vd. intihar düşüncesi ile bireyin anlam arayışı arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtirken, davranışçı model intiharın yanlış bir öğrenmeden kaynaklandığını savunarak intihar eden bireylerin bunu bir problem çözme yöntemi olarak kullandığını belirtmiştir.¹⁷

1.Yöntem

1.1.Araştırma Modeli

Türkiye'de yapılmış intihar konusundaki çalışmalardan oluşan bilimsel makale ve lisansüstü tezlerin incelenmesini amaçlayan bu araştırma betimsel bir nitelikte bir çalışmadır. Bu bağlamda araştırma modeli olarak tarama modeli benimsenmiştir¹⁸.

Araştırmanın amacına uygun olarak, intihar konusunda 2000-2022 yılları arasında Türkiye'de yapılan bütün nicel çalışmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak bazı çalışmaların kısıtlı olması, bazı çalışmaların ise tam metinlerine ulaşamaması nedeniyle, araştırmaya ulaşılabilen YÖK Dokümantasyon

¹² Organization, "Suicide."

¹³ *Suicide Worldwide in 2019*, (World Health Organization, 2021), <https://www.who.int/publications/i/item/9789240026643>.

¹⁴ "İntihar İstatistikleri," 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=intihar>.

¹⁵ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal dışı Davranışlar* (Metis Yayınları, 2018).

¹⁶ L. L. Harlow, M. D. Newcomb, and P. M. Bentler, "Depression, self-derogation, substance use, and suicide ideation: Lack of purpose in life as a mediational factor," *Journal of Clinical Psychology* 42, no. 1 (1986).

¹⁷ Erkut Bulut, Hüdaverdi Küçükler, and Necati Bulut, "İntiharın Kısa Tarihçesinden Sebep ve Yöntemlerine Genel Bir Bakış," *Cumhuriyet Medical Journal* 34, no. 1 (2012).

¹⁸ M. Donna Mertens, *Eğitim ve Psikolojide Araştırma ve Değerlendirme* (Anı Yayınevi, 2019).

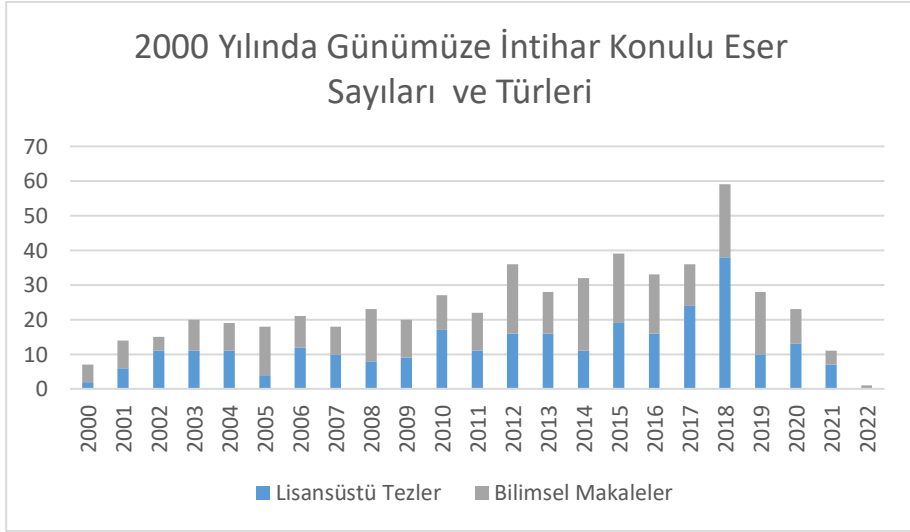
Daire Başkanlığı tarafından onaylanan ve arşivlenen 165 lisansüstü tez ve Google akademik ve DergiPark tarafından arşivlenen 88 bilimsel makale çalışmaya dahil edilmiştir.

1.2 Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak, dokümanların yapısının anlam bakımından ve ampirik olarak incelenmesi, bilgi elde edilmesi ve verilerinin tekrar tekrar gözden geçirilmesini ve yorumlanmasını içeren doküman analiz yöntemi kullanılmıştır¹⁹. İncelemeye ilk olarak anahtar sözcüklerin belirlenmesi ve ilgili veri tabanlarında aratılmasıyla başlanmıştır. Çalışmamızda anahtar sözcük olarak "Öz kıyım ve İntihar" seçilmiş ve anahtar sözcükler Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, DergiPark Akademik, Google Akademikte taranmıştır. Elde edilen belgeler bilgisayara .pdf formatında aktarılmış ve çözümlenmiştir. Çözümlemeler sonucu ortaya çıkan bilgiler bulgular kısmında özetlenmiştir.

2. Bulgular

Bu çalışmada intihar konusunda Türkiye de yayınlanan 2000 yılı sonrası bilimsel makaleler ve akademik tezler incelenmiştir. Şekil 1'de eserlerin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir.

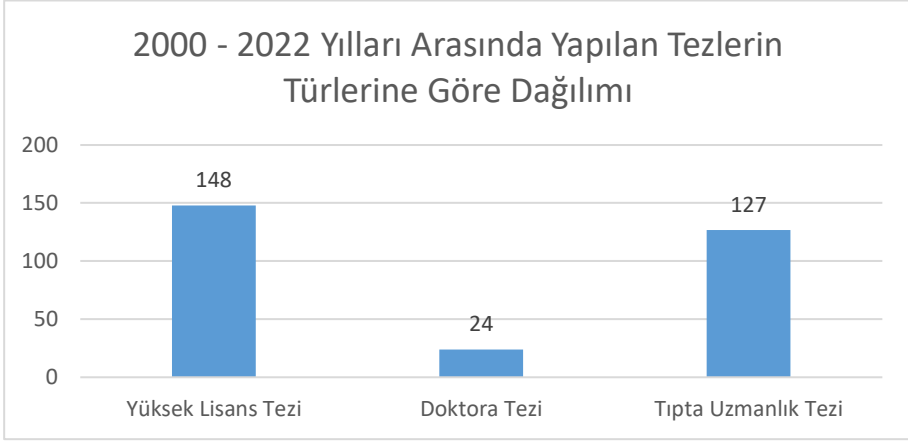

Şekil 1. 2000 Yılında Günümüze Araştırmaya İntihar Konulu Eser Sayıları ve Türleri

Şekil 1'de özetlendiği üzere tezler alanyazının önemli bir kısmını oluşturmuştur. Bunu yazılan bilimsel makaleler izlemiştir. Alanyazında

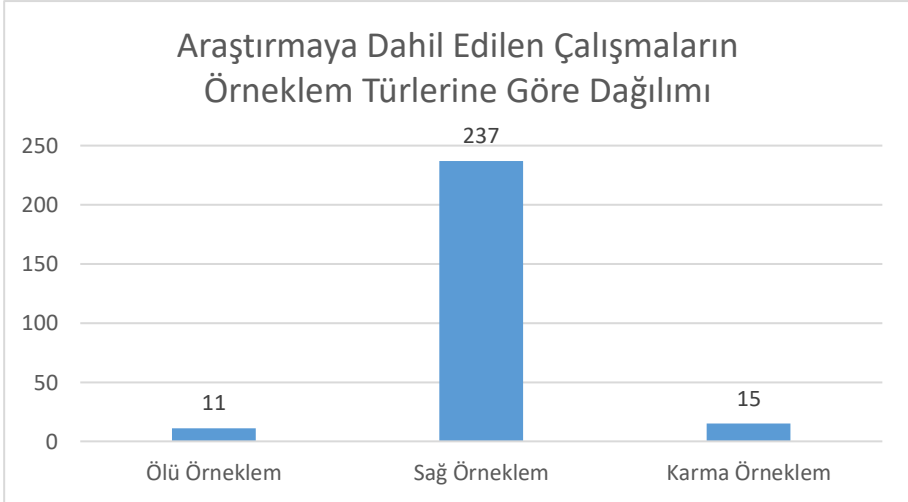
¹⁹ B. Bruce Frey, "The SAGE Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation," (SAGE, 2022/02/22 2018). <https://methods.sagepub.com/reference/the-sage-encyclopedia-of-educational-research-measurement-and-evaluation>.

araştırma konusunda en çok çalışmanın yapıldığı 2018 yılında ise 38 lisansüstü tez çalışması yapılmıştır. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımları Şekil 2 'de verilmiştir.

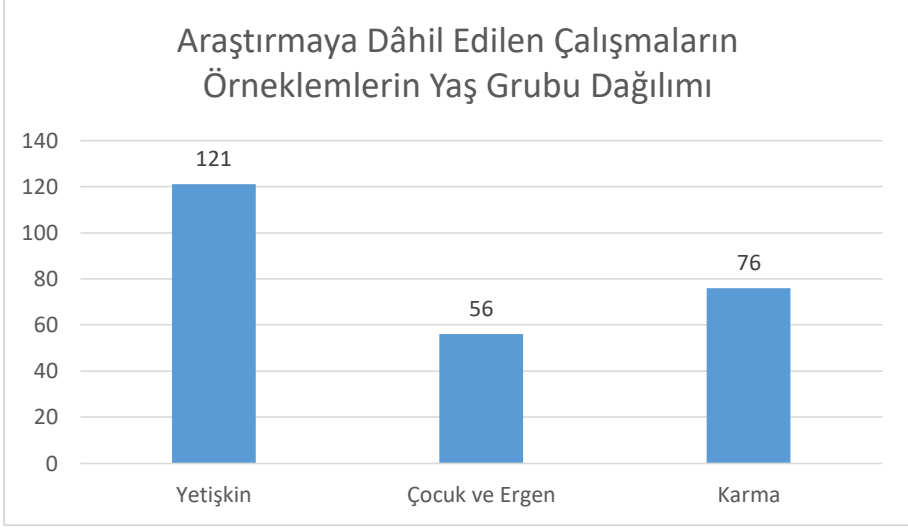
Şekil 2. 2000 - 2022 Yılları Arasında Yapılan Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tezlerin türlerine göre dağılımlarına bakıldığında 148'inin yüksek lisans tezi, 24'ünün doktora ve 127'sinin tıpta uzmanlık tezi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Şekil 2 incelendiğinde en çok sayıda çalışmanın yüksek lisans tezlerinden oluştuğu gözlenirken bunu tıpta uzmanlık tezleri takip etmiştir.

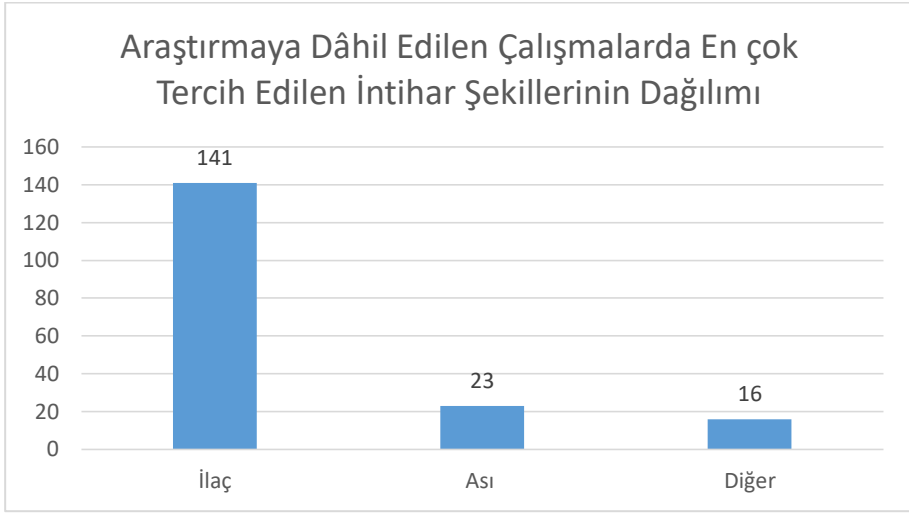
Şekil 3: Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Örneklem Türlerine Göre Dağılımı

Şekil 3’de özetlendiği üzere, çalışmaların örneklem türlerine göre dağılımlarına bakıldığında 51’inin ölü örneklem, 237’sinin sağ örneklem ve 15’nin hem sağ hem ölü örneklemden oluştuğu belirlenmiştir. Konu ile ilgili çalışmaların örneklem türlerinin genellikle sağ bireylerden oluştuğu gözlenmektedir. Bu örneklem türünü karma örnekleme grubu takip etmektedir.

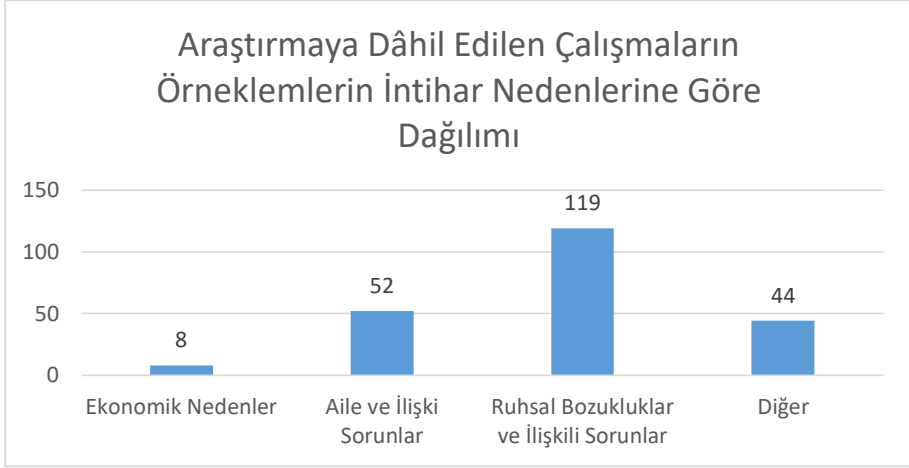
Şekil 4: Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Örneklem türlerinin Yaş Grubu Dağılımı

Araştırmaların örneklem yaş gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında 121’inin yetişkin, 56’sının çocuk ve ergen ve 15’inin karma olduğu tespit edilmiştir. Şekil 4’te özetlendiği üzere en çok çalışılan örneklem yetişkin grubudur. Bunu karma örneklem grubu izlerken en az çalışılan grup ise çocuk ve ergen örneklemdir.

Şekil 5: Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmalarda En Çok Tercih Edilen İntihar Şekillerinin Dağılımı

Çalışmaların örneklemelerinin intihar şekli türlerine göre dağılımlarına bakıldığında 141'nin ilaç, 23'ünün ası ve 16'sının diğer türde olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda en çok tercih edilen yöntemin ilaç kullanımı olduğu görülmektedir.

Şekil 6: Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Örneklemelerin İntihar Nedenlerine Göre Dağılımı

Araştırmanın örneklemelerinin intihar nedenlerine göre dağılımlarına bakıldığında 8'inin ekonomik nedenler, 52'sinin aile ve ilişki sorunları, 119'nun ruhsal bozukluk ve ilişkili sorunlar ve 44'ünün de diğer sorunlar olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

- Yapılan gözlemler sonucunda küresel eğilimin aksine ülkemizde intihar oranlarının arttığı gözlenmiştir. Bu bağlamda yapılacak çalışmaların alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir.
- Görece olarak az olan doktora tezlerinin ve ergen ile çocuk örneklemleri üzerinde yapılan çalışmalara alanyazındaki eksikliği doldurmak adına çalışmacıların yönlendirilmesi tavsiye olunur.
- Ülkemizde en yüksek intihar oranı 15-24 yaş aralığındadır. Bu bilgidен hareketle intihar konusunda özellikle ergenlik döneminde ki bireyler için koruyucu çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.
- En çok tercih edilen yöntemler arasında ilaçla zehirlenmenin yer aldığı gözlenmiştir. Bu bağlamda bilinçlendirme ve önleme çalışmalarının yapılması tavsiye olunmaktadır.
- Başat nedenler arasında ruh sağlığı problemlerinin yer aldığı ortaya konmuştur. Bu bulgudan hareketle önleyici ruh sağlığı tedbirleri konusunda çalışmaların okul psikolojik danışmanları ve alanyazın çalışmacıları tarafından ortaya konması önerilmektedir.

Kaynakça

- "Apa Dictionary of Psychology." American Psychological Association, 2022, <https://dictionary.apa.org/>.
- Atay İnci, Meltem, and D. Gündoğar. "İntihar Davranışında Risk Faktörleri: Bir Gözden Geçirme." [In scheme="ISO639-1"]. Araştırma Makalesi. *Kriz Dergisi* 12 (2004).
- Bilgiç, Ayhan. *İntihar Ve Kasıtlı Olarak Kendine Zarar Verme. Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları*. Edited by Aynur Pekcanlar Akay and Eyüp Sabri Ercan. Ankara: Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği 2016.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Bulut, Erkut, Hüdaverdi Küçükler, and Necati Bulut. "İntiharın Kısa Tarihçesinden Sebep Ve Yöntemlerine Genel Bir Bakış." *Cumhuriyet Medical Journal* 34, no. 1 (2012): 128-37.
- Can, S. Serdar, and I. Sayıl. "Yineleyici İntihar Girişimleri." [In scheme="ISO639-1"]. *Kriz Dergisi* 12, no. 3 (2004): 53-62
https://doi.org/https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000215.
- Ekici, Gıyasettin, Haluk A. Savas, and Serhat Çitak. "İntihar Riskini Artıran Psikososyal Etmeler." *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2, no. 4 (2001): 204-12.
- Frey, B. Bruce. "The Sage Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation." SAGE, 2022/02/22 2018. <https://methods.sagepub.com/reference/the-sage-encyclopedia-of-educational-research-measurement-and-evaluation>.
- Geçtan, Engin. *Psikodinamik Psikiyatri Ve Normaldışı Davranışlar*. Metis Yayınları, 2018.
- Harlow, L. L., M. D. Newcomb, and P. M. Bentler. "Depression, Self-Derogation, Substance Use, and Suicide Ideation: Lack of Purpose in Life as a Mediatonal Factor." *Journal of Clinical Psychology* 42, no. 1 (1986): 5-21.
- Kring, Ann M., Sheri L. Johnson, Gerald Davison, and John Neale. *Anormal Psikolojisi*. Translated by M. Şahin. Ankara: Nobel Akademi, 2015.
- "İntihar İstatistikleri." 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=intihar>.
- Mertens, M. Donna. *Eğitim Ve Psikolojide Araştırma Ve Değerlendirme*. Anı Yayınevi, 2019.
- "Icd-11." 2022, <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/219257631>.
- "Suicide." 2022, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide>.
- Suicide Worldwide in 2019*. World Health Organization, 2021.
<https://www.who.int/publications/i/item/9789240026643>.

ROMA'NIN TRAKYA'DAKİ ETKİSİ VE MİRASI

Ayşen SİNA¹ & Faruk BÜYÜKTANIR²

Özet: Tarihin gerçek anlamda ilk süper gücü olan Roma, önce krallıktan cumhuriyete dönüşür ve MÖ 3. yy. içerisinde İtalya Yarımadası'na egemen olur. Sonrasında Akdeniz'de kendisine ekonomik açıdan tehdit oluşturan ve oluşturabilecek olan kuvvetlere karşı hem ticaretini korumak hem de ticaretini güçlendirmek için politik ve askeri faaliyetlerine hız vermiştir. Karşısında ise, kendisiyle aynı hedeflere ulaşmak için çabalayan uygarlıklar vardır. Roma, imparatorluk döneminin başında Akdeniz egemenliğine sahiptir. Kuzey Avrupa tipinin temsilcileri olan, savaşçı ve doğaya bağlı Trak halkının yaşam sürdürdüğü dağlar, vadiler, nehirler, ormanlarla dolu zorlu bir coğrafyaya sahip Trakya, ekonomik, askeri güvenlik, ikmal, jeostrateji ve ulaşım açısından önemlidir. Bu sebeple Roma İmparatorluğu'nun ilgisini çekmiş ve Roma, birlikten uzak, dağınık haldeki Trak kabilelerine karşı böl ve yönet politikasını uygulamıştır. Ancak Traklardan ticaret yollarının güvenliği konusunda faydalanmayı planlamış ve buna göre; yavaş ve kademeli olarak Trakya'yı egemenliği altına almıştır. Roma, lejyon birliklerinde ücretli asker olarak yararlandığı Trak halkını Romalılaştırmaya çalışmıştır. Bunu şehirler, koloniler ve emekli askerleriyle ticaret ve üretim uğraşısı olan vatandaşlarını yerleştirdiği villa rusticalar, tapınaklar, anıtlar ve benzeri yapılara ilave olarak; eyalet valisi hariç yerli halktan seçip oluşturduğu eyalet bürokrasisinde Latinceyi zorunlu tutarak gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada, Roma'nın Trakya üzerine izlediği politikası ve arkeolojik çalışmalar ile elde edilmiş bulgular sonucunda bölgenin sözüne ettiğimiz zaman dilimindeki durumu incelenmiştir. Güneydoğu Balkanlarda, kuzeye ve doğuya ulaşımı sağlayan MÖ 130 yılında inşa edilen Via Egnatia, MS 1. yüzyılda yapılan Via Militaris ve daha pek çok yol inşa edilmiştir. Roma İmparatorluğu'nun askeri ikmaline, güvenliğine ve ekonomisine hizmet eden bu yolların Trakya'dan geçmesi ve burada birleşmeleri İmparator Claudius döneminde eyalet haline getirilen bölgeyi daha da paha biçilmez yapmıştır. Trakların bölgesinde, günümüzde ve yakın tarihimizde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar sayesinde elimize geçen lahit, ant mezar ve benzeri yapılar bölgenin, Roma dönemindeki kültürel ve ekonomik durumu ile ilgili incelemelerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Trakya, Roma, Romalılaştırma, Ekonomi, Güvenlik, Ulaşım.

ROMA'S IMPACT AND HERITAGE IN THRACE

Abstract: Rome, the first true superpower in history, first transforms from a kingdom into a republic and in the 3rd century BC. dominates the Italian Peninsula. Afterwards, he accelerated his political and

¹Prof. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tekirdağ, Türkiye. E-mail: asina@nku.edu.tr. ORCID:0000-0002-5301-5973.

²Namık Kemal Üniversitesi, Tarih Bölümü öğrencisi, Tekirdağ, Türkiye. E-mail: faruk-buyuktanir@outlook.com. ORCID:0000-0003-0684-8937.

military activities in order to both protect his trade and strengthen his trade against the forces that could or may pose an economic threat to him in the Mediterranean. Opposite him, there are civilizations striving to achieve the same goals as himself. Rome had the dominance of the Mediterranean at the beginning of the imperial period. Thrace, which has a difficult geography full of mountains, valleys, rivers and forests, where the warrior and nature-bound Thracian people, representatives of the Northern European type, live, is important in terms of economic, military security, supply, geostrategy and transportation. For this reason, it attracted the attention of the Roman Empire and Rome implemented the divide and rule policy against the dispersed Thracian tribes, far from unity. However, he planned to benefit from the Thracians for the safety of trade routes and accordingly; slowly and gradually took Thrace under his rule. Rome tried to Romanize the Thracian people, whom it used as a mercenary in the legion units. In addition to the cities, colonies and retired soldiers and villa rusticas, temples, monuments and similar structures where he settled his citizens who were engaged in trade and production; He did this by making Latin compulsory in the state bureaucracy, which he chose from the native people, except for the state governor. In this study, the policy of Rome on Thrace and the situation of the region in the time period we mentioned were examined as a result of the findings obtained from archaeological studies. In the southeastern Balkans, Via Egnatia, built in 130 BC, providing access to the north and east, Via Militaris built in the 1st century AD, and many more roads were built.. The fact that these roads, which served the military supply, security and economy of the Roman Empire, passed through Thrace and merged here, made the region, which was turned into a province during the reign of Emperor Claudius, even more invaluable. Sarcophagus, mausoleum and similar structures, which we have obtained thanks to the surface surveys and archaeological excavations carried out in the Thracian region today and in our recent history, are in the examination of the cultural and economic situation of the region in the Roman period.

Key Words:Thrace, Rome, Romanization, Economy, Security,Transportation.

Giriş

1. Roma Öncesinde Traklar

Trakların yaşam sürdürdükleri topraklar, her zaman jeostratejik bağlamı nedeniyle ticaret ile uğraşan halklar veya uygarlıklar için vazgeçilmez bir yer olmuştur. İlk olarak Traklar, Homeros'un *İlyada* Destanında Akamas ile Peirus'un liderliğinde, Troyalıların müttefikleri olarak geçer. Tarihsel süreç içerisinde Traklar sırasıyla Yunan, Pers, Makedon ve Roma yönetimleri altında kalmıştır. Romalılar, MÖ 168 yılında Pydna Savaşı sonrasında Traklar ile karşılaşılır. Trakya, Kuzeyde Tuna Nehri, Güneyde Ege ve Marmara Denizi, Batıda Strymon Nehri ile Doğuda Karadeniz arasında kalan toprakları kapsar. Roma dönemindeyse Trakya, kuzeyde Balkan dağları ile sınırlanmıştır. Günümüz Trakya'sı siyasi açıdan üçe bölünmüş olup, Kuzey Trakya Bulgaristan, Batı Trakya Yunanistan, Doğu Trakya ise Türkiye sınırlarında yer almaktadır. Tarımı, hayvancılığı, madenciligi ve işlemecilikle imalatı, ticareti çok iyi bilen Traklar, Trakya'nın sahip olduğu değeri her zaman yüksek tutmuşlardır. Yunanlılar, Persler ve Makedonların etkinliklerini

tam kuramadığı bölgede, Odrys Krallığı'nın ve MS 46 yılına kadar kurulan hiçbir krallığın düzeni sağlayamamasının nedeni, kabile kültürüne sahip Trakların birlikten uzak olmaları ve Pydna Savaşı (MÖ 168)'nden sonra etkisini artırmaya başlayan Roma'nın böl ve yönet politikalarıdır. Roma, Trakya'yı *provincia* haline getirip doğrudan kendisine bağlamak konusunda acele etmemiştir. Çünkü, kendisinden önceki medeniyetlerin bölgedeki deneyimlediği gibi Traklar sadece kendilerinden olan yöneticilere boyun eğmişlerdir. Roma, kurduğu kukla krallıklar ile Trakların güçlerini kırmış, yavaş, kademeli ve yumuşak şekilde bölgeyi *provincia* olmaya hazırlamıştır. Provincia/Eyalet haline getirilen Trakya'da, Romalılaştırma politikası uygulanarak yerlilerin saygınlığını kazanmıştır. MÖ 130 yılında inşasına başlanan Via Egnatia ve daha başka çeşitli güzergahlar ile kuzeye, doğuya ulaşımı daha da kolaylaştırmıştır. Bölgede var olan kentleri büyültmüş, yeni kentler, villa rusticalar inşa ederek etkinliğine ve asayişine ek olarak ekonomik kalkınma da sağlamıştır.

Diğer yandan Küçük Asya'nın doğusunda kurulan ve imparatorluk statüsüne kavuşan Persler/Ahemenişler, batıya ilerleyerek MÖ 546 yılında Anadolu/Küçük Asya'nın egemeni olan Lidyalıları ortadan kaldırırlar. Böylelikle, Balkanlara erişim olanağı bulan Pers İmparatorluğu'nun önderi olan I.Dareios, MÖ 513 yılında İskit/Saka³ halkının üzerine bir sefer düzenlemiş,Perinthos ve çevresini imparatorluğunun sınırlarına katmıştır. Trakya'daki Pers yönetimi, zamanla etkinliğini kaybetmiş ve yerini Odrys Krallığı'na bırakmıştır.⁴Odrys Krallığı'nı yöneticisi olan Teres, Edirne civarında ilk Trak devletini kurmuştur. MÖ 440-430 yılları arasında Teres'in oğlu olan ve Antik Yunan kaynaklarında adı Sitalkes olarak bildirilen kişi Odrys Krallığının yönetimine geçer. Atina, Traklar ile ittifak için Nymphodoros adlı elçisini Sitalkes'e gönderir. Diğer Trak kabilelerine ve Makedonya Kralı Perdikkas'a karşı Sitalkes ile Atina arasında müttefiklik olmasını sağlamakla görevlendirilen Nymphodoros, Sitalkes ailesinden biri ile evlenerek kendisine verilen görevi yerine getirir. Bunun sonucunda, paralı asker olarak Odrys okçuları, Atina saflarında savaşkatırlar ve bir süre sonra Nymphodoros, Atina, Odrys Krallığı ve Makedonya Krallığı arasında barışı sağlayacak temaslarda bulunur. Ne yazık ki, adı geçen Atinalı elçinin sağlamış olduğu barış kısa ömürlü olur. Sitalkes, Makedonya Krallığı yönetiminde söz sahibi olmak için MÖ 430 yılında askerleriyle başarısız bir girişimde bulunur. Bu olaydan önceki yılda Trak toprakları, Atina ile Sparta Mücadelesinin alanı haline gelmiştir ve MÖ 411'de savaşların ağırlığı Khersonesos/Gelibolu'ya taşınır. Atina Deniz Gücü'nün komutanı olan Alkibiades, Trakya'daki Selymbria, Perinthos ve Byzantion kentleri üzerine kuşatır. Kuşatmanın nedeni, adı geçen kentlerin Atina otoritesini tanımamaları ve Atina ordusunu kentlerinde istememeleridir. Emrinde Trakya Khersonesos'tan topladığı askerlerde bulunan Alkibiades, ününü sağlamlaştırma arzusuyla Atina egemenliğini daha da pekiştirir. Kısa süre sonra Sparta, Atina'nın Khersonesos'taki donanmasını yener ve MÖ 405 yılında Atina donanması

³Balkanlar'a, Ortadoğu'ya ve Mısır'a seferler düzenlemiş olan Türk kavmi.

⁴Hüseyin Akpınar, *Giresun Karşılması ile Trakya Karşılmasının Karşılaştırılması*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.4-5.

yakılır. Bunun üzerine Polis Agora(Bolayır)'dayaşayan Alkibiades, Küçük Asya'ya kaçır ve böylece Trakya'nın kıyı kentleri ile Byzantion, Atina egemenliğinden kurtulur.⁵

Odrys Krallığı MÖ 400'lü yıllarda Seuthes ile Amedokos arasında ikiye bölünür. Bu iki kral arasındaki anlaşmazlıklarda arabulucu rolü üstlenen Atina, Thrasyboulos'u görevlendirir. İzlediği arabulucu politikaları başarıya ulaşan Atina, Sparta ile sürdürdüğü mücadelede iki Trak kralını kendi saflarına çeker.⁶ Trakya'da kurulan ve kısa soluklu olan Odrys Krallığı, Makedonya Kralı II.Philippos tarafından ele geçirilir.

İskender'in ölümünden sonra bölünen imparatorluğunun bir parçası olan Trakya, Lysimakhos'un payına düşer. Adı geçen komutan Trakya'da kabilelerin otorite ve etkinliklerini kırmıştır. Trakya MÖ 280 ve 279 yıllarında, Galatların/Keltlerin işgaline uğrar, MÖ 168'de de Roma kendisini göstermeye başlar.⁷

*"Lysimakhos, Trakya Kralı diye anılıyordu ama, gerçekte Trakya'nın yalnız Ege Denizi kıyısındaki bölümlerinde ve Gelibolu Yarımadasında egemenlik sağladı. Trakya içlerinde ve kuzeyinde kent yerleşimi hemen hemen hiç gerçekleşmediğinden, yerli Trak boyları ve Trak ülkesinin o bölümleri,devlet egemenliği altına alınamıyordu."*⁸

1.1.Trakya Sınırları

Trak halkı, Balkan Yarımadası'nın doğusundadır ve topraklarının sınırları, batıda Vardar Akarsuyu, kuzeyde Tuna Nehri, güneyde Ege Denizi ile doğuda Karadeniz ve Marmara Denizleridir. Fakat bu sınırlar tarihi süreçte değişikliklere uğramıştır.⁹ Antikçağ Trakya'sına bugünün Moldova, Romanya ve Makedonya'sı da dahildir.¹⁰

Trakya coğrafi haritasını önümüze aldığımızda, dağlık ve engebeli yerlerin kuzey ve güney kesiminde yer aldığını, düzlüklerin ise tam orta bölümde olduğunu rahatlıkla fark edebiliriz. Kuzeyden Balkan Dağları, güneyden ise Rodop dağları ile çevrelenmiş Trak topraklarının en bereketli bölümü Meriç Nehri'nin hayat taşıdığı Doğu Trakya'dır. Doğu Trakya'da ayrıyeten temiz su ihtiyacını karşılayan Terkos ve Gala Gölü de yer almaktadır.¹¹Strabon Trakya'da yaşayan halkları şu şekilde ifade eder; *"Strymon ırmağına değin Makedonlar, Paionlar ve Traklar'ın kimi boyları, fakat bu sahanın ötesinde,*

⁵ Bilge Umar,*Trakya*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2003,s.12-14.

⁶Bilge Umar,a.g.e.,s.13-14.

⁷Akpınar,a.g.t.,s.5.

⁸Umar,a.g.e.,s.16-17

⁹Ali Güveloğlu,"MÖ.I-MS.III. Yüzyıllar Arasında Roma-Pannonia-Trakya Siyasal İlişkilerinde Pannonia'nın Yeri ve Önemi",Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara 2006,s.8-9.

¹⁰Enver Emir Kürklü,"Pagan İnanışında An Tanrıça:Antik Ege'de Kutsal Alanlar",Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Edirne 2020,s.73.

¹¹Bahar Sarıkaya,"*Epigrafiik Buluntular Işığında Trakya'da Kiltler*",Trakya Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Edirne 2009,s.5-6.

kıyı hariç, Haimos'a dek Traklar oturmaktadır.”¹²Homeros'un 'at yetiştiriciler' olarak nitelediği Trakları¹³,Strabon, 22 kabileye ayırmaktadır.¹⁴

Trakya'daki arkeolojik arayışlar sayesinde elde edilen at fosillerinin incelenmesi sonucunda Antikçağ'a tarihlenen Trak atları özellikleri şu şekildedir; at arabası çekmek ve eyerlenecek atlar ince bacaklıdır, aristokratvarlıklı ve yönetici sınıftan atları ise ince bacaklı ve iri atlardır. Elimize sağlam ulaşmış fresklerde ise atlar genel olarak kısa yeleli, kalın boyunlu, büyük kafalı ve kuvvetli çene sahibi olarak gösterilmiştir. Osteolojik değerlendirmeler ışığında İskit atlarına da benzeyen Trak atlarının, Bulgaristan sahasından elde edilen freskler incelendiğinde atların kullanılış şekline göre 125-150 cm arasında boya sahip oldukları güçlü gövde, kalın boyun ve kısa yeke tipi ile vahşi at tipinde oldukları gözlenmiştir.¹⁵

Trakya'nın dışarıya açık ve ulaşımı sağlayan bir bölge olduğu kültür kaynaşmasına neden olmuştur. Hatta bu Roma öncesinde de böyledir. Trak toprakları madenleri, ziraatı, hayvancılığı ve deniz ticareti ile pek çok bölgeye erişim sağlaması sayesinde kendi kültürünü başka milletlere ve bölgelere yaymıştır. Gebeleizis adlı Trak panteonunun baş tanrısının kültü MÖ 7. yüzyılda Küçük Asya'ya yayılmış ve bölgedeki Ermenileri derinden etkileyerek onların baş tanrısı olmuştur.¹⁶

Görsel 1:Trak Kabileleri¹⁷

2.Romalılar Trakya'da

¹²Murat İstarmakalı,"*Trakya'da Mısır Kültürleri*",Trakya Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Edirne 2019,s.3.

¹³Sarıkaya,a.g.t.,s.5.

¹⁴Ramazan Tabak,*Roma Dönemi'nde Hadrianopolis (Edirne) Kent Surları*,Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Edirne 2018, s.2.

¹⁵Nikolai Spassov,Nikolai Iliev,Latinka Hristova,Vasil Ivanov,"Typology of Thracian Horses According to Osteological Analysis of Skeletal Remains and Depictions from The Antiquity",*Historia Naturalis Bulgarica*,XXV,9 Mart 2018,s.20-23.

¹⁶Elena Taralunga Tamura,On The Origins Of The Romanian People, Chiiki Seisaku Kenkyū (Takasakikeizaidai gaku Chiiki Seisaku Gakkai), Dai 7-Kan Dai 2-Gō 2004-Nen 10 Tsuki, Pēji 25. (Elena Taralunga Tamura,On The Origins Of The Romanian People, 地域政策研究 (高崎経済大学地域政策学会), 第7巻 第2号 2004年10月, 頁25.)

¹⁷Christopher Webber, Angus McBride,*The Thracians 700 BC - AD 46*, OSPREY Publishing,Oxford 2001,s.5.

Trakya'nın yöneticisi Lysimakhos'un MÖ 281 yılındaki ölümünün ardından Trakya'da büyük karışıklık çıkar. Makedonya Krallığı, Seleukoslar, Ptolemaioslar ve Pergamon Krallığı, Trakya'nın güney sahil şeridini ve Khersonesos kısımlarını kazanmak için mücadeleye girişirler. Makedonya Kralı V.Philippos, Ptolemaios yönetimine ait olan kıyı kentlerini MÖ 202 yılında işgal eder. Ancak Roma'nın olaya müdahil olması sonucunda MÖ 197'de bu topraklardan feragat etmek zorunda kalır. Yıl bitmeden Seleukoskralı III.Antiokhos, Küçük Asya ve Trakya'da bulunan Ptolemaios topraklarına saldırır ve tekrar karışıklık çıkar. Fakat Antiokhos'un girişiminin sonu Philippos ile aynı olmuş, o dakazandığı toprakları geri vermek durumunda kalmıştır. MÖ 188 yılında III.Antiokhos, Roma'nın istekleri doğrultusunda hazırlanmış, Apameia Barışı olarak da bilinen antlaşmayı kabul etmiştir.¹⁸ *"Makedonya'ya komşu olan diğer Traklar, MÖ 179'da ölen Philip'in yerine geçen oğlu Perseus'a karşı alet olarak Romalılar tarafından kullanıldılar. Makedonya'yı huzursuz etmelerine karşılık Roma'dan hediyeler aldılar."*¹⁹

MÖ 171 yılında Roma ve Makedonya arasında büyük bir savaş başlamış ve MÖ 168 Pydna/Kitros Meydan Savaşı'nda Roma lejyon komutanı olan Aemilius Paullus'un savaşı kazanması ile Makedonya Krallığı tarihe karışmıştır. Bu savaşın nedeni, Makedonya Kralı Perseus'un, Yunan topraklarına karşı girişimleri ve Rodos ile geliştirdiği ilişkilerin Roma'yı rahatsız etmesidir. Bu savaşın kazanılması Roma için çok önemlidir. Çünkü ilk kez Helenistik bir hükümdarlık tam anlamıyla Roma'nın eline geçmiştir.²⁰ Roma, Makedonya Krallığı'nı yıkmış ve başıboş bıraktığı Trakya'yı MÖ 168 yılından itibaren dolaylı olarak yönetmeye başlamıştır. Roma lejyonlarının zaman zaman işgal ettiği Trakya'da, yönetim kenti Vize/Bizye olan Doğu Trakya'daki Odrys Krallığı'nı ayakta tutarak bu krallık üzerinden bölgenin asayişini sağlamıştır. Romalılar bununla kalmadılar, başka krallıklar ve bölgede etkisi olan kişileri kendilerine bağlayarak da otoritelerini kurmaya başladılar. Ancak olan bitenden hoşlanmayan Traklar, ayaklanmalar ve bir dizi isyan hareketi başlatırlar. Çıkan karışıklıklar ve asayişin kaybolması Roma'yı, Trakya'da doğrudan yönetim anlayışına iter. Sonuç olarak İmparator Claudius döneminde Provincia Thracia kuruldu. Trakya böylelikle resmen Roma İmparatorluğunun parçası oldu.²¹

2.1.Trakya'da Roma Etkisi

Roma, Akdeniz hakimiyetinin başında, madeni bakımdan zengin olan Trakya'yı ele geçirmeyi amaçlamıştır. Trakya'da düzeni sağladığında özellikle de demir olmak üzere pek çok madeni işlemlerini ve ticaretini yapmıştır.²² MÖ 168 yılında Romalılar zaten hem Makedonya'nın hem de Yunanistan'ın

¹⁸Umar,a.g.e.,s.17.

¹⁹Afif Erzen,"İlkçağ Tarihinde Trakya ",Arkeoloji ve Sanat Yayınları,İstanbul 1994,s.108.

²⁰Mehmet Kurt,"Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu Politikası Ve Pergamon (Bergama) Krallığı'nın Rolü",*Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* ,Sayı 23,s.105.

²¹Akpınar,a.g.t.,s.6.

²²Aslı Çetin,*Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Traklar*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara 2019,s.88.

efendisiydiler ve yavaş yavaş kendi egemenliklerini Trakya'daki Yunan kolonilerine ve Trakya'nın kendisine dayatmaya başladılar. Odrys krallığının zayıflamış ve yıkılmış olduğunu gördüler ve MÖ birinci yüzyılda Roma, komşu kabilelere egemenliğini dayatmak için bu durumu istismar etti.²³Roma'nın Makedonya'da görevlendirdiği vali, Makedonya ve Tuna ekseninde bir Trakbeyi olan Kotys'in başında olacağı özerk bir krallık kurmuştur(MÖ 27). Kotys'den sonra Rhoemetalkes, krallığı yönetmeye başlamıştır. Augustus yönetimindeki Roma, MÖ 11 yılında Rhoemetalkes'i 'Trakya Kralı' olarak atanır. Mevcut Trakya Krallığı, Rhoemetalkes'in ölmesiyle Augustustarafından ikiye ayrılmıştır.Rhoemetalkes'in oğlu II.Kotys'e 'Trakya'nın bereketli hilali' olan varlıklı ve kentleşmiş güney kesiminin yönetimini, II.Kotys'in amcası Rhaiskuporis'e güneyin aksine gelişmemiş Kuzey Trakya'nın yönetimini vermiştir. Rhaiskuporis, Augustus'un hayatını kaybetmesinin ardından Güney Trakya'ya, yeğeni Kotys'in topraklarına saldırmaya başladı. Sonrasında anlaşmaya varmak istediğini ilterek yeğenini çağırdı ve yeğenini tutuklattı. Ardından Senatus²⁴un emrine karşı gelerek yeğeniKotys'i öldürdü. Yeğenini ölü bulduğunu iddia ederek suçlamalardan aklanmaya çalışan Rhaiskuporis, Roma'ya getirilir ve II.Kotys'in eşi tarafından Senatus'ta aleyhine açılan bir dava görülür.Rhaiskuporis, davayı kaybedip hapse atılmışsa da oğlu II.Rhoemetalkes, krallık yönetimine getirilir. Dava sonrası öldürülen II.Kotys'in henüz küçük olan oğulları Polemon ve Kotys'in, Trakya Krallığı'nın hazinesinden tazminat alması kararlaştırılır. Haklarının gaspa uğramaması için garantör veya koruma olarak Trebellinus Rufus görevlendirilir. Ancak Roma'nın kurduğu bu yeni düzen de Trakya'da uzun sürmemiş, tekrar karışıklıklar baş göstermiştir. Traklar, Kral II.Rhoimetalkes'e karşı MS 21 yılında isyan ederler ve kralı Philipopolis kentine kapanmaya zorlamışlardır. Bu isyanı lejyon birlikleriyle acımasızca bastıran Roma, kralı kurtarmıştır. Bunu unutmayan II.Rhoimetalkes, darp ettirdiği paralarda İmparator Caligula'nın adını ve kabartmasını yaptırmıştır. Roma, III.Rhoimetalkes'in eşi tarafından suikasta uğramasıyla, İmparator Claudius döneminde MS 47'de Trak topraklarını *provincia*'ya dönüştürmüştür.²⁵

Roma'nın iç siyasetindeki çekişmelerin Trakya'ya olumsuz etkileri olmuştur. Bunun en iyi örneği MÖ 63 ile MÖ 58 yılları arasında Byzantion'da çıkan karışıklık ve devamındaki olaylardır. Byzantion'da bulunan üst ve gücü elinde bulunduran sınıf halk içinden belli kimseleri ve hatta kitleleri kentten sürmüş ve mülteci durumunda olan Byzantionlular da Roma'ya gitmişler ve Sebatu'sa şikayetlerini bildirmişlerdir. O sırada Publius Clodius, Cato ve Cicero arasında yaşanan çekişmeler bir sonucunda Clodius, Cato'yu Roma'dan uzaklaştırmak için Senatus'tan, Ptolemaioslara ait olan Cyprus Adası'nın işgalini ve Byzantionluların kentlerine tekrar dönüşünü sağlama kararını aldırtmış ve sorumluluk Cato'nun olmuştur. Cato, Cyprus'u komutasındaki lejyonları hiç kullanmadan işgal etti ve adadan aldığı gemiler ile beraber

²³İvan Venedikov,"Thracia",*The Metropolitan Museum Of Art Bulletin*,XXXV,1,Summer 1977,s.79.

²⁴Roma Senatosu/Parlamentosu.

²⁵Umar,a.g.e.,s.17-19.

Byzantion'a ulaştı. Yanında kentten kovulanlarla beraber Byzantion'a ayak basan Cato, Byzantion'da asayışı tekrar sağladı. Cato'nun sağlamış olduğu asayiş MÖ 58 yılında *consul*²⁶ olan L. Calpurnius Piso Caesoninus, kızıyla evlenen Clodius'un desteği sayesinde Makedonya valisi oldu. Caesoninus görevi süresince Khersonessos kentlerinde, Byzantion, Boiotia ve civarını talan etmiş, üç yıl boyunca da mafyavari yöntemlerle varlıklarını artırmıştır. Sürgüne mahkum edilmiş olan Cicero MÖ 57 yılında Roma'ya geri dönmüş ve Clodius ile kayınpederi Piso Caesoninus aleyhine protestolar düzenlemiş, Makedonya'da halkın zulümden çekinmesi sayesinde düzenin sağlandığını belirtmiştir. Özellikle de Byzantion'a devamlı ve sert bir şekilde baskı uygulayan Piso, kentten alınacak bir şey kalmadığına karar vermiş ve emrindeki askerleri geri çekmiştir. Byzantion ve Khalkedon, Caesar ve Pompeius Magnus arasındaki savaşta Pompeius Magnus'den yana durmuş ama Pharsallus Savaşı sonrasında yarı bağımsız durumda kalmışlardır. İç savaş sırasında Kolkhis, Aleksandreia, Tyros, Sidon, Arados, Cyprus, Lykia, Pamphylia, Rhodos, Khios, Lesbos; Smyrna, Miletos ve Kos gemileriyle Roma'ya yapılan tahıl, gıda trafiğini kesmelerine rağmen Caesar Byzantion ve Khalkedon'a dokunmamıştır. MÖ 15 Mart 44'de Caesar'ın Brutus ve yandaşları tarafından suikasta uğraması ve hayatını kaybetmesiyle tekrar iç savaş çıkmış ve kazanan taraf Octavianus ile M. Antonius olmuştur. Philippos'ta zafer almalarından sonra Antonius, Küçük Asya'dan dokuz yılda toplanacak vergiyi iki yılda toplamış ve bu coğrafyanın ekonomisini oldukça zora sokmuştur. Byzantion ile Khalkedon'un nasıl bir durumda olduğu bilinmemektedir. Bu durum Antonius ve Octavianus arasında MÖ 31 Actium Savaşı'nda sonlanacak olan içi savaşta da böyledir. Ancak Byzantion ve Khalkedon'un ilk başta Antonius'un donanmasında yer aldıkları, savaş sırasında taraf değiştirdikleri tahmin edilmektedir. Byzantion ve Khalkedon, savaş sonrasında da yarı bağımsız statüde kalmışlardır.²⁷

3.Roma Mirası

Trakya, Roma egemenliğinde ve bunun öncesinde de çok kültürlü bir bölge olma özelliğindedir. Bunu Trakya'nın son kralı olan ve MS 46'da öldürülen Rhoimetalkes'in anıt mezarında görebilmekteyiz. 'Vize A Tümülsü' olarak da bilinen ve Arif Müfid Mansel tarafından 1938 yılında bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, Bizye'de ortaya çıkarılmıştır. Makedon tarzına sahip olan tümülüste, gökyüzünü temsil eden mavi boya, gösterişli kenarlıklar, yıldızlar, iki sıra yarım daire, bitkisel süslemeler ve incelikli vazolar tasvir edilmiştir. Bu tasvirler MÖ 20 ila MS 50 arasına tarihlenen Pompeii Üçüncü Tarz yapılarında rastlanmaktadır ve Trakya'nı pek çok coğrafya ile erişim ve iletişim hattında olduğunun bir kanıtı da bu tip bir mezardaki giriş tasviri ve tipinin Roma mezarlarında ve Güney Rusya denilen Ukrayna ile Karadeniz şeridini takip eden Kafkasya'da da rastlanmasıdır.²⁸

²⁶ Senatus başkanı.

²⁷ Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi: Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2010, s.347-357.

²⁸ Engin Kekeç, "Trakya ve Makedonya'da Antik Çağ Mezar Freskleri", *Cedrus Dergisi*, IX, s.172-173.

"Vize A Tümülsü, soyulmamış şekilde bulunan az sayıdaki tümülüsten biri olması bakımından da önemlidir. Athena, Artemis ve Dionysos dünyasıyla ilgili figürlerin kabartma şeklinde işlendiği gümüş, cam, bronz ve pişmiş topraktan kaplar ile bronzdan bir maske miğfer ve askerî teçhizat; mezardaki buluntular arasında yer almaktadır.²⁹

İlkin süvari sınıfından seçilen valilerin yönettiği Trakya Eyaleti'nde, İmparator Traianus döneminden itibaren *Lagetus, Agustus Progratores*³⁰ sanına sahip valiler görev almışlardır. *Provincia Thracia*'nın yönetim merkezi, günümüz Tekirdağ ili içerisindeki Perinthos'tur.³¹ Eyalette istihbarat faaliyeti yürütmek için de *frumentari* unvanına sahip kişiler görev almışlardır. Valinin emrinde bunlara ek olarak *tami*³²ler, *actuari*³³ler de bulunmuştur.³⁴

Görsel 2: III.Rhoemetalkes'in Mezar Odası³⁵

Roma, Trakya'nın kuzeybatısında da etkili oldu. *Provincia Moesia* burada kuruldu, ülkenin güneydoğu bölgeleri ise Odrys kralları tarafından yönetilen bir Roma koruyucusu oldu. Roma'nın Trakya'da yarattığı karmaşık ölümcül çekişme, Odrys krallığının kademeli ve fark edilmez bir şekilde yeni bir *provincia* olan Trakya'ya dönüşmesinin yolunu açtı. Resmi evraklarda ve hatta kırsal bölgedeki halklarla Latince kullanılmıştır.³⁶

3.1.Trakya'da Romanizasyon

MS 1. yüzyıl ve sonrasında, *provincia* olmuş olan Trakya'da, yollar, tapınaklar, varlıklı vatandaşların mülkleri ile dolu kentler ya inşa edilmiş ya da var olan bir kent(Serdica/Sofya) ıslah edilerek Roma kenti haline

²⁹Engin Kekeç,"Trakya ve Makedonya'da Antik Çağ Mezar Freskleri",s.173.

³⁰ İmparator Augustus tarafından eyalet yönetimine atanan lejyon komutanları.

³¹Akpınar,a.g.t.,s.6.

³² Muhasebeci.

³³ Komiser, polis.

³⁴

<http://history.karazin.ua/themes/history/resources/ed64a06ace9901effa9b97469d66bab0.pdf>,s. 251-254.

³⁵Kekeç,"Trakya ve Makedonya'da Antik Çağ Mezar Freskleri",s.172.

³⁶Venedikov,"Thracia",s.79.

dönüştürülmüştür. Atinalı hatip Demosthenes'in söylevleri, Roma öncesinde de Trakya'da kentlerin olduğuna kanıt niteliğindedir. Yazara göre, Kabyle (Yambol yakınlarında), Masteyra (Haskovo ilçesi, Maldenovo köyü yakınlarında) ve Drongilion vb. kentlerin adlarını verir. Günümüze kadar ortaya çıkarılmış, Trakya'daki en önemli Helenistik kent Seuthopolis'tir. Sadece Yunanlar değil, zamanında Makedonlar bölgeye egemen olduklarında da Philippolis gibi pek çok kent inşa etmişlerdi. Roma'nın bölgeye ulaşımı, ticari kültürel etkileşimi artırması ile Trak köylülerinin hızla kent hayatına geçmelerine neden olmuştur. Diğer ülkelerden veya İtalya'dan getirilen subaylar, ordu ve askeri yetkililer, Moesia ve Trakya'yı sömürgeleştiren emekli askerler, oraya getirilen memurlar, tüccarlar ve zanaatkarlar bu kentsel yaşamın oluşmasında büyük rol oynarlar. Roma, Trakya'ya çok önem vermiş ve devamlı imar faaliyetleri gerçekleştirerek daha da kalkınmasını sağlamıştır. Bu büyük dönüşüm ve gelişmeyle beraber Roma yönetimine duyulan güven ve saygınlık artmıştır.³⁷

Romanizasyon/Romalılaştırma'ya direnç gösteren Traklara rağmen, Trakya'da nüfusu ağırlıklı olarak Roma gazileri ve onların ailelerinden oluşan Apri (Claudia Aprensis) ve Deultum isimli iki yeni koloni kenti kurulmuştur. Deultum'a emekli lejyonerler yerleştirilmiştir. Emekli lejyonerlerin de yönetebilecekleri yeni topraklar almasıyla başka bir başarılı bir Roma politikası uygulanmıştır. Roma'nın bu yumuşak nüfus politikası sayesinde Trakya'da; ekonominin ve istikrarın en önemli yapılarından biri olarak tanımlanan *villa rusticalar* kurulmuştur.³⁸ Trakya Eyaletinde sanıldığından aksine şehirleşme hareketi diğer eyaletlere göre daha yavaş seyretmiştir. Bunun nedenileyon birliklerinin devamlı olarak bölgede bulunmayışıdır. Francesco Camia'nın Aristothonos Dergisinin dokuzuncu cildindeki yazısında, İmparator Claudius döneminde kurulmuş olan Aprus kolonisinin ve Trakya'nın güneydoğu yönündeki yerlerinde vatandaş sayısının çok yavaş arttığını belirtmiş ve buna ilave olarak farklı kültürlerin kesiştiği bir bölge olduğundan, Yunanca konuşan yerli bir nüfustan da söz etmiştir.³⁹

İnermis statüsüne sahip bir Roma eyaleti olan Trakya'da sürekli lejyon birlikleri bulundurulmuyordu. Fakat güvenlik ve düzeni tehdit eden bir durumla karşı karşıya kalırsa Provincia Moesia'dan ve başka eyaletlerden derhal lejyon birlikleri bölgeye sevk edilmesi mümkündür. MS 69-70 yıllarında kuzeyden, günümüz Romanya topraklarında yaşayan Dak ve Sarmat halklarının saldırısına maruz kalınmasıyla Trakya'da asayiş bir kez daha bozulmuş ve Roma, bölgenin güvenliğine daha çok özen göstermeye başlamıştır. Tuna Nehri boyunca tahkimatlar artırılmış ve askeri kamplar kurulmuştur. Resmi olarak Trakya'daki sürekli lejyon kampının kuruluşu MS 136 yılıdır. İmparator Nerva Traianus döneminde, Trakya'da büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve Marcianopolis (Reka Dévjna) gibi yeni Roma kentleri kurulmuştur; ' Augusta Traina (Stara Zagora), Serdica (Sofya),

³⁷Venedikov, "Thracia", s.80.

³⁸https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/42734/DPTX_2010_2_11210_0_1339_82_0_111467.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s.23-24.

³⁹Francesco Camia, "Traci 'Romani': Diffusione Della Civitas e 'Romanizzazione' Nei Centri Costieri Della Tracia", *Rivista Aristothonos*, IX, 2015, s.111-114.

Pautalia (Köstendil) ve Nikopolis ad Istrum' gibi eski kentler ise yenilenmiştir. Kurulan ve yenilenen kentlerin sayesinde ticaret hızla büyüyor ve kırsalın Romalılaştırılması sağlanıyordu. Yeni kentlerin yanında köy ve *villa rustica* türü yerleşimler kurulmakta ve böylelikle Roma kültürü yerel gelenekle birleşip iç bölgelere de yayılıyordu.⁴⁰ Trakya ve onun kuzeyinde bir sınır güvenlik eyaleti durumunda olan Moesia, MS 2. yüzyıl ortasından MS 3. yüzyıl ortasına kadar ekonomik refah seviyesi olarak zirveyi görmüştür. Bu zaman aralığında Dak topraklarının İmparator Traianus tarafından ele geçirilmesinin de payı olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Romalı yaşantısının görünürlüğünün iyice arttığı Trakya eyaletinde, resmi dil statüsü olarak Yunanca pek çok yerde varlığını sürdürmüştür. Öyle ki Roma egemenlik döneminden kalma lahitler ve arkeolojik buluntularda da Yunanca rahatlıkla görebilmekteyiz.⁴¹ Bunun sonucunda Roma'nın hiçbir kültürü baskı altına almadığını ifade edebiliriz.

3.2.Trakya'da Yollar

Roma Cumhuriyet Döneminde yollar, yeterli değeri ve bakımı görmemiş sadece lejyon birliklerinin faaliyetleri için hizmette bulunmuşlardır. İmparator Nero (MS 54-68), yol güzergahlarına konaklama vb. ihtiyaçlar doğrultusunda binalar inşa ettirmiştir (Bölgede kendisine vekil olarak atadığı Titus Iulius Ustus'a anayollar boyunca mahalleler ve hanlar inşa etmesini emretmiştir⁴²). Yolların gerçek değeri İmparator Traianus'un Persler üzerine seferi sırasında anlaşılır. Doğu Akdeniz ve ötesine olan ulaşım altyapısı hızla imar edilmeye başlar.⁴³

Yolların geçeceği güzergahlarda güvenliğin sağlanması için bir nüfus sahip olunmalıydı. Bunun için ticaret merkezi veya pazar manasına gelen *emporion*lar kurulmuştur. Bunların asıl amacı ulaşımı geliştirmek ve yol güvenliğini sağlamaktı. Sicinnius Clarus'un Trakya valisi olduğu bir döneme, tam olarak MS 202 yılına tarihlenen dikilitaşta işlenmiş olan imparatorluk fermanı işlenmiştir. Fermanda Augusta Traiana/Via Diagonalis bölgesinde nüfusu artırma, kent ve kırsal kesim arasındaki anlaşmazlıkların çözümü sağlamak için Pizos'a 167 kişiden oluşan bir kolonist grubu yerleştirilmesi kararı vardır. Bu fermanın yazılmasının asıl amacı, bölgedeki yürütülen ulaşım ve altyapı faaliyetlerine zarar gelmesini engellemektir.⁴⁴

⁴⁰https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/42734/DPTX_2010_2_11210_0_1339_82_0_111467.pdf?sequence=1&isAllowed=y.s.13-14.

⁴¹Venedikov, "Thracia", s.80.

⁴²Anne Kolb, "Transport in Thracia", Bulletin Of The National Archaeological Institute, XLIV, 2017 Proceedings of the First International Roman and Late Antique Thracian Conference "Cities, Territories and Identities" (Plovdiv, 3rd – 7th October 2018), s.3-4.

⁴³Erdener Pehlivan, "Doğu Trakya'da Roma Dönemi Yolları", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2010, s.35.

⁴⁴Kolb, "Transport in Thracia", s.5.

Fig. 1. Pictures of inscription IGRR 1766 = IGBulg III.2 1690. Archaeological Museum Sofia. Photos by Anne Kolb

Görsel 2:MS 202 Trakya Fermanı⁴⁵

3.2.1.Via Egnatia ve ViaMilitaris

Provincia Thracia'da bulunan, ticaret ve ulaşımı sağlayan yollardan ilki, günümüzde E5 Karayolu olan, Adriyatik kıyısından Byzantium'a varan Via Egnatia'dır. Bir diğer önemli yol ise Singidunum'dan doğup Hadrianapolis'e ve ilerleyerek Perinthos'ta Via Egnatia'ya bağlanan, Karacanın da bahsettiği Via Militaris'tir.⁴⁶

Aslında yol ve benzeri imar faaliyetlerinin gerçekleşmesi ve maliyetleri bölgedeki kentler tarafından karşılanmaktadır. Ancak Nero Dönemi'nde kentler bunu karşılayabilecek mali güçten uzaktır. İmparator Severus dönemine ait olan iki dikilitaşta Trianapolis'in Via Egnatia güzergahına dahil olması için inşaatın gerçekleştirilmesi için yapılanlar yazılıdır.'Via Publica' denilen masrafları ve inşa sorumluluğu doğrudan imparatorluk yönetimine ait olan yolların yapımı yalnızca Provincia Thracia üzerinde kanıtlanabilmiştir.⁴⁷Via Egnatia, adını Thessoloniki yakınındaki Gallikos Nehri kıyısında bulunmuş bir mil taşından alır. Taşın üzerinde Makedonya Prokonsülü Gaius'un oğlu Cnaeus Egnatius'un adı geçer. Yine mil taşı sayesinde edindiğimiz bilgiler sayesinde Via Egnatia'nın MÖ 146 ve MÖ 143 yılları arasında inşa edildiğini öğreniriz.⁴⁸ Roma kentinden başlayıp Brindisium'da sonlanan Via Appia'nın devamı niteliğindeki Via Egnatia; Roma İmparatorluğu'nun otoritesini hızlı ve güvenli şekilde Doğu'ya ulaştıran anayol özelliğindedir. Ünlü coğrafyacı Thomas Holdich, Via Egnatia'nınMÖ 168 yılında,Durres'ten başlayarak Ohri, Thessoloniki, Perinthos, İstros, Ermenistan'a ve Sasani sınırına erişmek için inşa edildiğini belirtmiştir. Via Egnatia, kültürel bir iletişim güzergahı olarak tasarlanmıştır. MS 200'den itibaren Roma İmparatorluğu'nun ekonomisi için çalışmıştır. Bizans devrinde

⁴⁵Kolb,"Transport in Thracia",s.3.

⁴⁶Ergün Karaca,"Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu",*Belleten Dergisi*,LXXXIV,299,29-48,s.30-32.

⁴⁷Kolb,"Transport in Thracia",s.3-5.

⁴⁸Pehlivan,a.g.t.,s.36.

bile Batı Avrupa ile söz konusu ticaret güzergahlarının çoğu Via Egnatia'dan geçmekteydi. Ayrıca Durres'te milattan sonra birinci ve ikinci yüzyıllar arasında önemli bir liman kenti olmuştur. Via Egnatia, Roma İmparatorluğu'nun önemli bir yan yoludur, 2300 yılı aşkın bir süredir Doğu ile Batı arasında bir ticaret merkezi ve aynı zamanda zengin kültürel alışveriş merkezi olmuştur.⁴⁹ Değerini imparatorluğun ikiye bölünmesinden sonrada koruyan Via Egnatia, Doğu Roma'nın yönetim merkezi Constantinapolis'i Roma'ya bağlayan bir kapiya benzetilebilir.⁵⁰

Singidunum Lejyon Yolu olarak da bilinen Via Militaris, batıdan doğuya doğru Singidunum, Hadrianoupolis, Ostiduzum/Nike, Burtudizus/Babaeski, Bergule/Lüleburgaz, Narco, Drusipara/Misinli, Tipaso/Ulaş, Tzourulon/Çorlu, Boedizo, Perinthos, Daunion Teichos/Kıvalı Köprü, Selymbria, Callum/Silivri'nin doğusu, Athyras/Büyükçekmece, Rhegion/Küçükçekmece, Dekaton, Henaton, Hebdomon/Bakırköy, Ioukoundianai/Bakırköy'ün doğusu, Ammoi, Strongylon/Zeytinburnu, Byzantion ile sona eren güzergahı vardır.⁵¹

Görsel 3: ViaEgnatia Güzergahı⁵²

⁴⁹ Aylin Akçabozan Taşkıran, Can Şakir Binan, "Transnationa lSerial Architectural Heritage in Turkey: Traces of the Roman Empire ViaEgnatia", *Athens Journal of Architecture*, VII, March 2021, s.119-126.

⁵⁰ Pehlivan, a.g.t., s.36.

⁵¹ Pehlivan, a.g.t., s.53-56.

⁵² <https://carleton.ca/grs/wp-content/uploads/Walter-Picture-3-Map.jpg> (23.02.2022)

Görsel 4: Via Militaris⁵³

3.2.1.1. Ara Güzergâh Yolları

Via Egnatia'nın uzuvları niteliğinde iki tane ara güzergâh yolu vardır. Syraskalle/Malkara, Zorlanae/Keşan, Colla/Sığırcı Gölü, Ainos güzergâhı olan 24 kilometrelik ilk yan güzergâh, iç ve dış iki adet limana çıkar ve Gal Gölü balıkları, tekstil ürünleri ile şarap ticareti için önem arz eden bir yoldur. Diğer yan güzergâh ise Khersonessos'a ulaşan bir koldur. Tam güzergâhı: Panion, Serreion Teichos/Gaziköy, Neapolis/Eriklice, Tiristasis/Şarköy yakınları, Paktye, Kallipolis, Krithote, Kressa, Aigos Potamos/Cumalı Çayı, Sestos, Koila, Madytos, Elaious/Hisarlık Köyü, Limnai, Alopekonesos/Anafarta Limanı, Drabos/Ece Limanı, Paion/Kömür Limanı, Kardias, Chersonessos Agora/Bolayır, Aphrodisias/Flaviopolis Kolonisi, Kobrys, Kypasis, Deris/Kocaçeşme, Ainos (Enez).⁵⁴

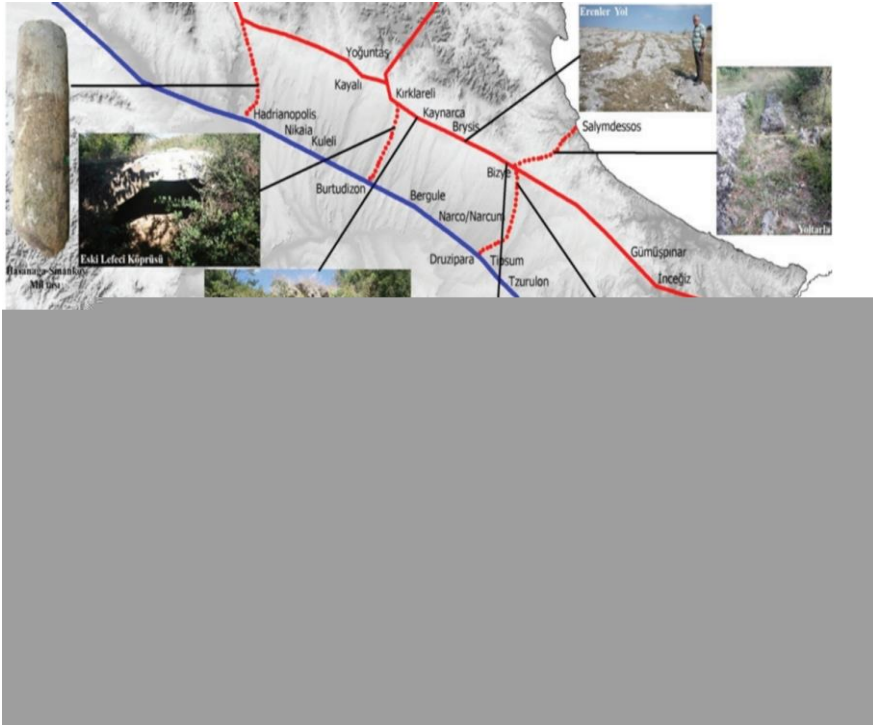
3.2.2. Sahil ve Kuzey Yolu

Sahil Yolu ve Kuzey Yolu olarak adlandırdığımız yolların güzergâhları kısaca şu şekildedir; Sahil Yolu: Kırım, Sozopol, Byzantium şeklindedir. Tabula Peutingeriana haritası, Trakya'da Kuzey Yolu'nun güzergâhı hakkında bilgi veren tek kaynak niteliğindedir. Kuzey Yolu: Byzantium, Istranca (Yıldız) Dağları, Pontos Euxenus (Karadeniz) kıyısını izleyerek Trakya'yı kuzeye bağlamaktadır.⁵⁵

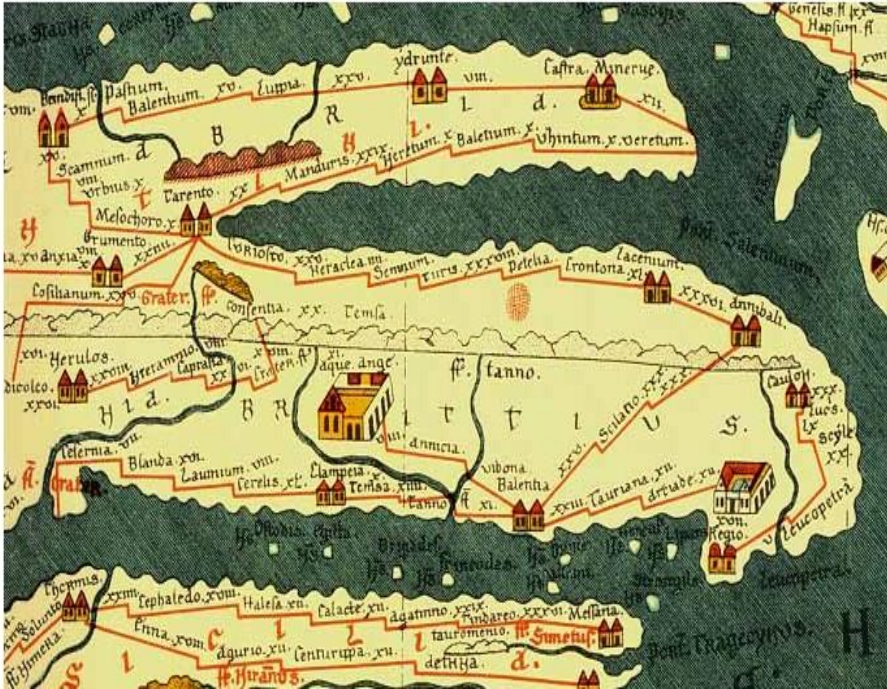
⁵³https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/69/Via_Militaris_and_Via_Egnatia.jpg/1024px-Via_Militaris_and_Via_Egnatia.jpg (23.02.2022).

⁵⁴Pehlivan, a.g.t.s.44-52.

⁵⁵Karaca, "Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu", s.31-32.

Görsel 5: Kuzey Yolu ve Diğer Yollar ile Bağlantısı⁵⁶

Görsel 6: Tabula Peutingeriana Haritası⁵⁷

⁵⁶Karaca, "Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu", s.44.

⁵⁷<https://www.viaggioinbaule.it/wp-content/uploads/2021/10/Tabula-Peutingeriana.jpg>(23.02.2022).

Yukarıda saydıklarımıza ek olarak Hadrianopolis ile Traianapolis'i birbirine bağlayan bir yol daha vardır. Güneyden kuzeye doğru olacak şekilde güzergahı şu şekildedir: Ainos ve Traianapolis, Doriskos, Dymae, Zervae, Plationopolis/Dimetoka, Hadrianapolis.⁵⁸

3.3. Arkeolojik Örnekler ile Roma Mirası ve Romanizasyon

3.3.1. Kent Kalıntıları

3.3.1.1. Augusta Traina (Stara Zagora)'nın Kalıntıları

Bu örneğimizde, Roma'nın kendisinden öncede var olan şehri çok iyi şekilde imar ettiği ve kültürel varlıklarını çok iyi koruduğu açıktır. Merkez Avrupa ve Küçük Asya arasındaki alışverişin önemli noktalarından biri olan, bakır-kalay madenlerine sahip ve güçlü bir toprak işlemeciliği olan Stara Zagora'yı Romalılar çok iyi şekilde geliştirdiler. Traklar, Yunanlar ve Romalılar için önemli olan şehir tarih boyunca da önemini korudu. Diğer adı Karanova olan bu şehirde arkeolojik olarak tam 5 seviye tespit edilmiştir. Paralel olarak dizilen dörtgen evler, ilkel tarım ve temsili olan kilden kadın heykelleri, çanak çömlek işlemleriyle ürünleri, cilalı ve çakmaktaşılarının, silisli elementlerin, değirmen taşlarının olduğu prehistorik döneme ait birinci tabakanın sonrasında, Odrys ve Getai isimli Trak kabilelerinden kimselerin hatta Yunanlar döneminden kalma tümülüsler, mezarlar gelmektedir. Mezar duvarlarında bulunan işlemler erken dönem Yunan sanatının önemli noktalarını temsil etmektedir. Aleksandrovna Köyü civarında keşfedilen ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen mezar Trak kültürüne ışık tutmaktadır. 2000 yılında arkeolog Georgi Kitov tarafından gün yüzüne çıkarılan bu eser, eski Trakyalıların ritüelleri hakkında bize yeni bilgiler sağlayan iyi korunmuş duvar resimlerinin kalıntıları için Bulgaristan'da bulunan en anıtsal eserlerden biridir. Özellikle mezar odasının kubbesinde, zengin süslemelere sahip beyaz ve kahverengi atlarla toplu bir av sahnesini betimleyen, renk ve hareket açısından zengin bir fresk vardır.⁵⁹

3.3.1.2. Trimontium/Plovdiv/Philipopolis Kalıntıları

Bizlere sahip olduğu önemi hatırlatır ve hatta unutturmaz şekilde antikçağdan yeniçağa kadar büyük bir önem arz ettiğini gösteren bu şehirde; stadyum, Roma tiyatrosu, Bizans kiliseleri, sinagoglar, camiiler mevcuttur. MÖ 46 yılında Romalıların eline düşen şehir Trimontium (Üç Tepeli Kent) adını almıştır. Günümüzde halen daha tiyatro ve şöenlerin yapıldığı iyi korunmuş Roma yapıları mevcuttur. İmparator Traianus Döneminde yapılmış 5000-7000 kişilik antik tiyatro, Avrupa Hunları tarafından zarar uğrayan ancak yakın zamanda gün yüzüne çıkarılmış. Bugün 3500 kişilik seyirciyi alabilmektedir. Sadece bu da değil, İmparator Vespasianus Döneminde şehrin güneyinde 350 kişi kapasiteli mini bir tiyatro ve sonrasında İmparator Hadrianus Döneminde (MS 117-138) kalma, 'Balkanlardaki En Büyük Roma Yapısı' sanına sahip olan 30.000 kişi kapasiteli Stadyum gelmektedir. Bunlara ek olarak yine Roma dönemine tarihlenen Domus Eirene/Eirene Evi de

⁵⁸ Pehlivan, a.g.t., s.62.

⁵⁹ https://www.flumen.it/wp-content/uploads/2019/05/TRACIA_2019-compressed.pdf.s.7-8.

mevcuttur ve süslemeleri bugün, Trakart Kültür Merkezi'nde sergilenmektedir.⁶⁰

3.3.1.3.Pernik Yakınlarında Bulunan Tapınak

Pernik yakınlarında bulunmuş, Roma Dönemine tarihlendirilmiş olan ve anıtsal sunağa sahip olan Aesculapius(Tıp Tanrısı) /Asklepios/Vjovis Tapınağı keşfedilmiştir. Trakya kutsal alanlarındaki anıtsal sunaklarla ilgili veriler azdır. Arkeolojik olarak yalnızca bir tanesi Pernik'te bulunmuştur ve buna benzer başka birçok yapının varlığı kesindir (Slivnitsa, Hissarya, Yavorovo, Burgaz).⁶¹

Romanizasyon politikası doğrultusunda inşa ettirmiş olduğu en mühim yapılardan birisi tapınaklardır. Trakya bölgesinde tapınaklar üzerine arkeoloji, yüzey araştırmaları yeni başlamış olduğu için elimizdeki buluntular azdır ve yeterince üzerine çalışılmamıştır. Bulgar arkeologlarda bunu teyit ederler. Tapınak inşasının nasıl gerçekleştiği üzerine bir örnek verecek olursak Elaiussa Sebaste'de bulunan ve imparatorluk kültürünü taşıyan tapınak, vasal kralların Romanizasyon politikasına olan katkısına iyi bir örnektir. Roma, kültür aşılmasında faydalandığı en büyük etkenlerden birisi hiç şüphesiz vasal krallarıdır. Aktium Savaşı'nda Marcus Antonius'un safında savaşa katılan Kral Akhelaos, savaş sonrasında Augustus tarafından affedilmiş ve vasal kral olmuştur. Akhelaos, MÖ 1. yy. sonunda Elaiussa kentinin adını, Augustus'a çağrışım yapması için Elaussia Sebaste, Kappadokia'daki Eusabia/Mezaka kentinin adını ise Kaisareia olarak değiştirmiştir. Vasal kral olarak, II.Rhoimetalkes'in İmparator Caligula'nın adını taşıyan sikkeler bastırdığı gibi Akhelaos da Roma'ya yaranmak için çeşitli adımlar atmıştır. Elaiussa Sebaste'nin meydanında zorunlu olarak imparator kültürünü taşıyan Augustus'a adanmış bir tapınak inşa edilmiştir. Tahminler bunun Thea Roma ve Augustus tapınağı olduğu yönündedir.⁶²

" His friends and allies among the kings each in his own realm founded a city called Caesarea, and all joined in a plan to contribute the funds for finishing the temple of Jupiter Olympius, which was begun at Athens in ancient days, and to dedicate it to his Genius; and they would often leave their kingdoms and show him the attentions usual in dependents, clad in the toga and without the emblems of royalty, not only at Rome, but even when he was travelling through the provinces.

Dost ve müttefik kralların her biri teker teker kendi krallıklarında hem 'Caesar' adını verdikleri kentler kurdular hem de hepsi birden Atina'da yapımına eskiden başlanmış olan Iuppiter Olympos'un tapınak harcamalarını bölüşerek tamamlamaya ve onun koruyucu perisine (Genius) adamaya karar verdiler. Çoğu kez bu krallar krallıklarından ayrılıp krallık nişanlarını takmadan ve toga giyerek sıradan kişiler gibi,

⁶⁰ https://www.flumen.it/wp-content/uploads/2019/05/TRACIA_2019-compressed.pdf.s.9-10.

⁶¹ https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/content/download/83191/647979/version/1/file/Avtoreferat_Ivan_Valchev.pdf.s.10.

⁶² Murat Durukan,"Olba Teritoryumunda Helenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri",*Adalya Dergisi*,XIV,137-188,s.150-151.

*Augustus'un yanına gelip yalnız Roma'da bulunduğu zamanlar değil, eyaletleri dolaşırken de saygılarını sundular"*⁶³

3.3.2. Trakya Eyaletindeki Villa Rustica Tipi

Trakya'da diğer Balkan *provinci'lerinde* olduğu gibi, Romalılaştırma politikası hizmet eden ve Romalılık kültürünü ziraat ile uğraşan bölgelere yaymak adına inşa edilmiş *villa rusticalara* rastlamaktayız. *Villa Rusticalar* bölgeye yerleşen vatandaşlar, emekli lejyonerler ve aristokratların yerleştikleri ve yahut inşa ettikleri özel yapılardır. Villa Rustica'nın hangi tipte inşa edildiği bize kurulduğu bölge ile alakalı ipuçları verebilmektedir. Trakya'nın her yerinde çok sık rastlanan kapalı avlulu villa tipi bunun en iyi örneğidir; Kapalı avlulu villa tüm oda ve mekanları bir arada toplamaktadır. Kapalı bir avluya sahip villa, Trakya, Moesie Inferior ve Dakia eyaletlerinin tipik bir örneğidir, bu gerçek, bu bölgelerdeki istikrarsız siyasi ve askeri durumu yansıtmaktadır. Bu tip villa dışarıdan bakıldığında surlu bir merkez biçimindedir. Yani devamlı olarak yağmaya maruz kalan ya da ticaret, tarım açısından önemli *provincialarda* inşa edilmiş olduğu sonucuna varılabilir.⁶⁴

Antik Roma, MÖ 2. yy. itibariyle İtalyan Yarımadası'nda bulunan tüccarları Ege ve Akdeniz liman ve ticari bölgelerine yerleştirerek kültürünü empoze etmeye başlamıştır. *Villa Rustica'larda* yaptığı gibi emekli lejyonerlerini Küçük Asya'ya da yerleştirmiştir.⁶⁵

3.3.3.1. Lahitler ve Tabletler

Romalıların, Antik Yunan dünyası ve kültürüne olan saygıları açıktır. Bunu Server Tanilli, 'Uygurlık Tarihi' adlı eserinde güzelce ifade etmiştir;

*"Yunan uygarlığını Batı'ya geçiren Roma, ona, kendi katkısını da ekledi. Bu katkı, Batı uygarlığını oluşturan öğeler arasında.Aslında, Roma'nın mirası-Yunan'ın mirası gibi- her alanda zenginlik gösteren bir nitelik taşımaz. Romalılar, bilimlerin gelişmesine pek az katkıda bulunmuşlardır; matematik olsun, doğa bilimleri olsun, tıp olsun Romalılara pek büyük şey borçlu değiller. Bu bilimlere ya da teknikte, Romalıların hatırı sayılır herhangi bir buluşları gösterilemez. Romalılar "Hellenistik" bilimi kabul etmekle yetinmişlerdir daha çok.Ama buna karşılık, asker, idareci, büyük mimar ve büyük hukukçu idiler Romalılar. Onun içindi ki, Batı uygarlığının "fikri" temelini Yunanlılar kurmuşsa, "idari ve hukuksal" temellerini de Romalılar kurmuşlardır hiç kuşkusuz."*⁶⁶

Bu durum mezar taşları ve lahitlerde de rahatlıkla görünmektedir. Trakya Eyaleti ve çevresindeki bölgelerde bulunan Roma dönemine ait taş tablet ve mezarlarda Yunanca ve Latince karma adlandırmalar ve yazılar mevcuttur.⁶⁷

⁶³ https://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/suetonius/12caesars/augustus*.html.

⁶⁴ https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/42734/DPTX_2010_2_11210_0_133982_0_111467.pdf?sequence=1&isAllowed=y,s.66-71.

⁶⁵ Durukan, "Olba Teritoryumunda Helenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri",s.149.

⁶⁶ Server Tanilli, *Uygurlık Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010,s.39-40.

⁶⁷ Kalliopi I. Lempidaki, *"Epitýmvia Próstima Kai Katáresston Archaioellinikó Kósmo: Epitýmviés Epigrafés Mechrimatiká Próstima Apó Tisromaikés eparchies Makedonias, Thrákiés kai Achaías"*,ARISTOTELEIO PANEPISTIMIO THESSALONIKIS FILOSOFIKI SCHOLI

Lahitlerde, aynı zamanda para cezaları ve çeşitli lanetleme cümleleri yer almıştır. Yani bir nevi zorunluluk niteliği de taşıyan, imparatorluk ve Roma panteon kültlerinin olduğu arkeolojik buluntular Roma kültürünün zorla kabul ettirmeye çalışıldığına dair bir kanıt niteliğindedir.⁶⁸

Trakya bölgesindeki antik kentlerde veya bunların yakınlarında arkeolojik çalışmalar sonucu bulunan lahitler bizlere Provincia Thracia'da kurulmuş kentler hakkında fikir vermektedir. İç bölgelerde, denizden uzak yerlerde üretilmiş olan lahitler oldukça sade ve kireçtaşının işlenmesiyle yapıldı. İçlerinde Marmara Adası'ndan getirilen mermerden olanlarda vardır. Hadrianapolis şehrinde bulunmuş olan bir lahitte aşk ve şehvet tanrısı olan Eros'un figürlerine sahip, büyük, çerçeveli diyebileceğimiz çatıya benzer kapağı olan bir lahit bulunmuştur. Şimdi deniz sahil şeridinde bulunan kentlerdeki(Traianoupolis [Batı Trakya'da], Madytos, Bisanthe, Selymbria, Perinthos, Khersonesos) üretime bakacak olursak şüphesiz üretim daha boldur. Mermerden imal edilmiş olan lahitler çoğunluktadır. Marmara Adasının mermerinden işlenerek yapılmış olanların yanında bir de kireçtaşından yapılmış girland bezemeli lahitler mevcuttur. Ancak söz konusu bu lahitler süsleme, sırlama vb. açılardan pek de etkileyici değildir.

"Bunların çoğu Marmara Adası kökenli ve yarı mamul girland'lı lahitlerdir. Fakat girland'ların daha fazla işlenmesine, parçaların tümden bitirilmesine gidilmemiştir. Anlaşıldığına göre, o kentlerde hizmetinden yararlanılabilecek, bu çalışmaya uygun eğitim görmüş yontu ustaları yoktu. Lahitler ya 'bitirilmemiş' durumda kullanılırdı ya da çıkıntılı, fazlalıklı kesimlerin yontulmasından sonra çoğu zaman dikey mezar taşı biçimi verilmiş ufak kabartmalarla bitirilirdi."⁶⁹

Latince-Yunanca olan Roma Döneminden kalma lahit örneklerinden biri,Lempidaki'nin tezinde "Perinthos-Heraklion'da bulunan 197 numaralı lahit Romalı süvari Olipius O'lerian tarafından eşi için yaptırılmıştır. Bu lahdin epigrafındaki kişinin adı hem Latince hem Yunanca olarak yazılmıştır: örneğin,ifadelerden biri olan 'burada yatan" anlamına gelen *ἐνθάδεκεῖται / hic sita est* şeklinde iki dilli yer almıştır.⁷⁰

Şans Tanrısı Tykhe'nin Roma mitolojisindeki karşılığı Fortuna'dır. 1998 yılında Perinthos'ta bir inşaat alanında bulunan Tykhe ile bağlantılı olan ve MS 2. yüzyıla tarihlenen heykel ileonur yazıtının çeviriş şu şekildedir; "Uğurlu Olsun.....Meclis ve Halk, Publius Aelius

TMIMA FILOLOGIAS,DIDAKTORIKI DIATRIVI, THESSALONIKI 2015.Καλλιόπη Ι. Λεμπιδάκη,"Επιτύμβια Πρόστιμα Και Κατάρεςστον Αρχαιοελληνικό Κόσμο: Επιτύμβιες Επιγραφές Μεχρηματικά Πρόστιμα Από Τισρωμαϊκές Επαρχίες Μακεδονίας, Θράκης και Αχαΐας",ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ,ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ,ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2015,s.230-232.

⁶⁸ Durukan, "Olba Teritoryumunda Helenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri",s.151.

⁶⁹Guntram Koch, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*,Arkeoloji ve Sanat Yayınları,İstanbul 2001,s.194-196.

⁷⁰Λεμπιδάκη,a.g.t.,s.536.

Harpokration'u Tykhe tapınağı yaptırdığından dolayı onurlandırdılar. Aleksandria'dan Perinthos'a gelen tüccarlar ise Tykhe heykelini diktiler".⁷¹

Halk, Tykhe Tapınağı'na yaptırdığı heykele katkısı dolayısıyla Mısır'dan gelen Publius Aelius Harpokration'a saygılarını sunmuştur. Mısır panteonundan Harpokrates ismine sahip olan Aelius'un Mısırlı bir tüccar olduğu açıktır. Mısırlı tüccarların, MÖ 3. yüzyılda Ptolemaiosların Trakya'ya egemen oldukları dönemde Perinthos'a geldikleri düşünülmektedir. Perinthos ve genel olarak Trakya'nın, her zaman çoklu kültürün ve ticaretin yeri olduğunun bir kanıtı da bu arkeolojik keşiftir.⁷²

Yukarıdaki lahit örneğimize ek olarak, yine Roma dönemine ait, Lempidaki'nin tezinde bulunan Büyük Anafarta' olarak belirtilen Katios Tiberius ve ailesine ait olan 170 numaralı lahit örnek olarak verilebilir. 'Katios' adının Cassius veya Cattius'tan, "-s" harfini "-t" harfine dönüştürülerek veya harf düşmesi ile türetilerek oluştuğu düşünülmektedir.⁷³

Türkiye Trakya'sında gün yüzüne çıkmış olan bir başka yazıt ve heykel ise Zeus ve Tanrıça Roma kültüne ait bir onurlandırma için yapılmış dikili taştır. Yazıtta;

"Zeus'un ve (Tanrıça) Roma'nın rahibi Perinthos'lu Apollonides oğlu Athenodoros, mukaddes İhtiyarlar Meclisi uğruna, karşılık beklemeden ve bıkmadan usanmadan cömertçe, kendini vermiştir. İşte bu zatı, adı geçen meclis böyle bir hamiyetperverliğinden ve yüksek vasıflarından dolayı onurlandırdı" cümleleri yer almıştır ve bu da Trakya'da Yunan ve Roma kültürünün bir arada yaşadığının bir başka kanıtı olmuştur.⁷⁴

Trakya ve çevre *provincialarda*, bulunan Jupiter(Şimşek Tanrısı), Kybele(Bereket Tanrısı) ve Dionysos(Şarap Tanrısı) vb. panteon kahramanları ile Trak süvarilerinin özdeşleşmiş olduğu kabartmalar mevcuttur.⁷⁵

MS 2. yüzyılın sonu ile 3. yüzyılın başına tarihlendirilen, Batı Trakya'da Maroneia'da buluntuda, Mısır tanrılarının adı geçmektedir. Bunlar:İsis, Sarapis, Anubis ve Harpokrates'tir. Apollonius'un, Mısır panteonuna verdiği kurbanı belirtilmiştir. Yine Bulgaristan'ın Serdica kentinde bulunan kireçtaşından yapılmış buluntunun Sarapis kültüne ait olmasının yanı sıra taşın ortasında Medusa figürü de yer alır.⁷⁶

⁷¹Sarıkaya,a.g.t.,s.59-60.

⁷²Sarıkaya.,ag.t.,s.60.

⁷³Λεμπιδάκη,a.g.t.,s.501.

⁷⁴Sarıkaya,a.g.t.,s.69-70.

⁷⁵MarjoireMackintosh," The Divine Horseman in the Art of the Western Roman Empire", PhDthesisThe Open University,1992,s.152-154.

⁷⁶İstarmakalı,a.g.t.,s.69-76.

Görsel 7:Maroneia'daki Buluntu⁷⁷

Görsel 8:Serdica'daki Buluntu⁷⁸

Zafer Tanrıçası Nikede Trakya'da önemli kültlerden biri olmuştur. Hadrianapolis kenti paralarında da yer almıştır. Bir Antik Trakya kasabası olan Rhegion'da bulunan altı adet taştan nesnelere Thea Nike ile Dionysos Kallon adları beraber geçer. Perinthos, Bizye ve Hadrianapolis'ten hariç birkaç kent kalıntısında daha bulunan Nike'yi betimleyen sikkeler de vardır. Perinthos'ta bulunan sikkelerde Nike kanatlı olarak tasvir edilmiş ve bunların İmparator Antoninus Pius (MS 136-161) ve İmparator Geta (MS 202-219) dönemlerine ait oldukları görülmüştür.⁷⁹

Bir başka önemli buluntu da Trak panteonunda Fırtına Tanrısı Zbelsurdos diye geçen tanrı ile Zeus'un adının birleştirilmiş olarak geçtiği ve yine Perinthos'ta bulunmuş yazıttır. Yazıtın çevirisi şu şekildedir;

“Ulu Zeus Zbelsurdos’a ve İmparator Caesar Domitianus Sebastius’a, dördüncü kez Trakya Valiliği yapan Quintus Vettidius Bassus’un yönetimi altında Zenas Claudius Sebastius, Perinthos Filosu’nun kaptanı Claudius ile beraber, hekim Kureinos Maksimus, Sabina,

⁷⁷İstarmakalı,a.g.t.,s.70.

⁷⁸İstarmakalı,a.g.t.,s.76.

⁷⁹Sarıkaya,a.g.t.,s.107-108.

*Lupus, Phutoros ve çocukları kendi imkanlarıyla ilk sunularını yaptılar”.*⁸⁰

Görüldüğü üzere yazıtlardan çıkarılabilecek ana düşünce Trak panteonu ile farklı panteonların iç içe geçmiş olduğudur.

Sonuç

Roma, Akdeniz'de hakimiyet kazanmaya başlamasıyla otoritesini kıyidan uzak ve denizaşırı bölgelere ulaştırmak için dikkatini jeostratejik olarak büyük değere sahip Trakya'ya vermiştir. Kademeli olarak ilkin bölgede yaşayanların gücünü kırmış, sonrasında Trakya'da dolaylı yönetimi terk edip doğrudan kendisine bağlı bir *provincia* kurmuştur. Yeni eyaletin imarını ve altyapısını geliştirmek için gereken sorumluluğu üstlenen Roma İmparatorluğu yol ağını genişletmiş, koloniler, *villa rusticalar* ve kentler kurmuştur. Trakya halkını hızla kentleştirerek Romalı yaşamına adapte ederek, istikrar ve ekonomik kalkınmayı sürdürerek bölgede saygınlık kazanmıştır. Böylece Romalılaşma politikası başarıya ulaşmış, imparatorluğun otoritesi Karadeniz'in kuzeyi ile Pers sınırına erişmiştir.

Roma, egemen olduğu topraklardaki kültürlere ve halkların benimsemiş olduğu kültürlere ilk zaman dokunmamış, hiçbir baskı uygulamamıştır. Bir zaman sonra koloni kurmuş ve halkın sahip olduğu kültürlerin etkisini kırarak, vasal krallarla birlikte kendi Romalı kültürü ile kültürlerini zorla kabul ettirmiştir. Roma tamamen ticari ve askeri çıkarları doğrultusunda uygulamış olduğu politikanın ilk basamağının uygulanmasıyla söz konusu dönemden kalan buluntular sayesinde ,Trakya'nın etkileşim içinde olduğu uygarlıklar ve dönemin Trakya'sı hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz.

Kaynakça

- AKPINAR, Hüseyin, *Giresun Karşılması ile Trakya Karşılmasının Karşılaştırılması*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.
- ARSLAN, Murat, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi:Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2010.
- CAMÍA, Francesco, "Traci 'Romani' :Diffusion e Della Civitas e 'Romanizzazione' Nei Centri Costieri Della Tracia",*Rivista Aristonothos*, IX,s.109-127.
- ÇETİN, Aslı, *Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Traklar*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara 2019.
- DURUKAN, Murat,"Olba Teritoryumunda Helenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri",*Adalya Dergisi*,XIV,137-188.
- ERZEN, Afif, *İlkçağ Tarihinde Trakya* ", Arkeoloji ve Sanat Yayınları,İstanbul 1994.
- GÜVELOĞLU, Ali, *"MÖ.I-MS.III. Yüzyıllar Arasında Roma-Pannonia-Trakya Siyasal İlişkilerinde Pannonia'nın Yeri ve Önemi"*,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara 2006
- <https://carleton.ca/grs/wp-content/uploads/Walter-Picture-3-Map.jpg>(23.02.2022)
- https://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/suetonius/12caesars/augustus*.html.

⁸⁰Sarikaya,a.g.t.,s.70-71.

- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/69/Via_Militaris_and_Via_Egnatia.jpg/1024px-Via_Militaris_and_Via_Egnatia.jpg(23.02.2022).
- <https://www.viaggioinbaule.it/wp-content/uploads/2021/10/Tabula-Peutingeriana.jpg>(23.02.2022).
- https://www.flumen.it/wp-content/uploads/2019/05/TRACIA_2019-compressed.pdf
- <http://history.karazin.ua/themes/history/resources/ed64a06ace9901effa9b97469d66bab0.pdf>
- https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/content/download/83191/647979/version/1/file/Avto_referat_Ivan_Valchev.pdf
- https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/42734/DPTX_2010_2_11210_0_133982_0_111467.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- İSTARMAKALI, Murat, "*Trakya'da Mısır Kültleri*", Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2019.
- KARACA, Ergin, "Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu", *Belleten Dergisi*, LXXXIV, 299, s.29-48.
- KEKEÇ, Engin, "Trakya ve Makedonya'da Antik Çağ Mezar Freskleri", *Cedrus Dergisi*, IX, s.169-195.
- KURT, Mehmet, "Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu Politikası Ve Pergamon (Bergama) Krallığı'nın Rolü", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, s.97-111.
- KOCH, Guntram, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001.
- KOLB, Anne, "Transport in Thracia", *Bulletin of The National Archaeological Institute*, XLIV, 2017 Proceedings of the First International Roman and Late Antique Thrace Conference "Cities, Territories and Identities" (Plovdiv, 3rd – 7th October 2018), s.1-10.
- KÜRKLÜ, Enver Emir, "*Pagan İnanışında An Tanrıça: Antik Ege'de Kutsal Alanlar*", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2020.
- LEMPİDAKİ, Kalliopi I., "*Epitymvia Próstima Kai Katáresston Archaioellinikó Kósmo: Epitymvies Epigrafés Mechrmatiká Próstima Apó Tisromaikés eparchías Makedonías, Thrákis kai Achaías*", ARISTOTELEIO PANEPISTIMIO THESSALONIKIS FILOSOFIKI SCHOLI TMIMA FILOLOGIAS, DIDAKTORIKI DIATRIVI, THESSALONIKI 2015. (ΛΕΜΠΙΔΑΚΪ, Καλλιόπη Ι., "*Επιτύμβια Πρόστιμα Και Κατάρεςστον Αρχαιοελληνικό Κόσμο: Επιτύμβιες Επιγραφές Μεχρηματικά Πρόστιμα Από Τισρωμαϊκές Επαρχίες Μακεδονίας, Θράκης και Αχαΐας*", ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ, ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2015.)
- MACKINTOSH, Marjorie, "The Divine Horseman in the Art of the Western Roman Empire", PhDthesis The Open University, 1992.
- PEHLİVAN, Erdener, "*Doğu Trakya'da Roma Dönemi Yolları*", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2010.
- SARIKAYA, Bahar, "*Epigrafik Buluntular Işığında Trakya'da Kültler*", Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009.
- SPASSOV, Nikolai, ILIEV, Nikolai, HRISTOVA, Latinka, IVANOV, Vasil, "Typology of Thracian Horses According to Osteological Analysis of

- Skeletal Remains and Depictions From The Antiquity", *Historia Naturalis Bulgarica*, XXV, s.15-24.
- TABAK, Ramazan, *Roma Dönemi'nde Hadrianopolis (Edirne) Kent Surları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2018.
- TAMURA, Elena Taralunga, On The Origins Of The Romanian People, "Chiiki Seisaku Kenkyū" (Takasakikeizaidagaku Chiiki Seisaku Gakkai) Dai 7-Kan Dai 2-Gō 2004-Nen 10 Tsuki 17-Pēji ~ 38-Pēji. (TAMURA, Elena Taralunga, On The Origins Of The Romanian People, 『地域政策研究』 (高崎経済大学地域政策学会) 第7巻 第2号 2004年10月17頁~38頁.)
- TANİLLİ, Server, *Uygarlık Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010.
- TAŞKIRAN, Aylin Akçabozan, BİNAN, Can Şakir, "Transnational Serial Architectural Heritage in Turkey: Traces of The Roman Empire Via Egnatia", *Athens Journal of Architecture*, VII, s.117-136.
- UMAR, Bilge, *Trakya*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2003.
- VENEDİKOV, İvan, "Thracia", *The Metropolitan Museum Of Art Bulletin*, XXXV, 1, Summer 1977, s.74-80.
- WEBBER, Christopher, MCBRIDE, Angus, *The Thracians 700 BC - AD 46*, OSPREY Publishing, Oxford 2001.

SÜLEYMANİYE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN 20.YY. AİT SÜLÜS, CELİ SÜLÜS HATLI LEVHALARIN TEZHİP ÖZELLİKLERİ

Burcu TOĞRUL¹ & Elif KIRKKESELİ²

Özet: Tezyini sanatlarımızın başında gelen Tezhip Sanatı uzun bir geçmişe sahiptir. Farklı yüzyıllarda farklı özellikler gösteren tezhip sanatı, Osmanlı döneminde en üst düzeye ulaşmıştır. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman dönemi tezhip sanatının parlak dönemi olarak nitelendirilir. Klasik tezhip tarzının en güzel eserleri bu dönemde görülmektedir.13.yüzyılın başlarından 18.yüzyıla kadar örneklerini gördüğümüz tezhip, 18. Yüzyılın sonlarında ise celi hatla yazılıp tezhiplenen levhalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Matbaanın gelişmesi, ustalıklı ve sabırla eserler yazan hattatların sayılarındaki azalma gibi sebeplerden dolayı el yazması eserlerin yerini basma kitaplar alır. Bu anlayış çerçevesinde evinde hiç değilse bir hat yazısı asmak isteyenler levhacılık geleneğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplum tarafından benimsenen bu anlayış giderek yaygınlaşmıştır. Günümüzde en çok kullanılan teknikler arasında yerini almıştır. Birçok değerli ve eski eserleri bünyesinde barındıran Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi ülkemizin en kapasiteli kütüphanelerinden birdir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi bir bilim merkezi konumundadır. El yazmaları, dua kitapları, mesneviler, divanlar vb. en güzel örneklerini bünyesinde barındıran Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde ki diğer koleksiyonlardan biri ise; levhalardır. XX. Yüzyılda yazılan sülüs-celi sülüs hatlı levhalar ele alınmıştır. 124, 354, 623, 102 ve 562 envanter numaralı levhalar hat ve tezhip özellikleri bakımından incelenmiştir. Dönemin özellikleri, kullanılan motif, tarz, renk ve uygulanan teknikler araştırmamızın konusu olmuştur. Eserlerin çizimleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Levha, Tezhip, Sülüs, Ebru.

THE 20th CENTURY SULUS PROTECTED IN SULEYMANIA MANUSCRIPTS LIBRARY – THE ORNAMENTATION CHARACTERISTICS OF PLAQUES WITH IMPEDANT SULUS CALLIGRAPHY

Abstract: The leading art of Tezyini –decoration- illumination, which is the art of ornamentation, has a long history. Illumination, having had

¹ Öğretim Görevlisi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ahmed-i Hani Meslek Yüksekokulu btogrul@agri.edu.tr

² Öğretim Görevlisi, Iğdır Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, elif.kirkkeseli@igdir.edu.tr

different characteristics in different ages, reached its peak during the Ottoman era. The reign of Suleyman the magnificent can particularly be regarded as the brightest time of it. The best pieces of the classical illumination style can be seen in this era. Illumination, examples of which can be seen from the onwards of 13th century to the 18th, turned out to be the plaques that were written with impedance calligraphy and ornamented in this way during the end of the 18th century. Due to such reasons as the development in printing press and the decrease in the number of calligraphers who wrote manuscripts with competence and patience, printed books have replaced manuscripts. Within this respect, those who wish to hang at least one manuscript on the wall in their houses have led the tradition of plaque to arise. This conception have become popular through time. Being home to a great many valuable and historical scripts, Suleymaniye Manuscript Library is one of the most comprehensive libraries of our country. It serves as a scientific center. In addition to the best examples of manuscripts, prayer books, masnawi – a kind of long poem- diwan etc., Suleymaniye Manuscript Library also contains the collections of plaques. In this paper, the plaques with impedance *Sulus* and *Sulus* calligraphy were studied. The pieces with stock no 124, 354, 623, 102 and 562 were analyzed in terms of their characteristics of calligraphy and ornamentation. The research was centered around the motives that were used, the style, colour and the techniques that were employed. The pieces were illustrated.

Key Words: Suleymaniye Manuscript Library, Plaque, Illumination, Sulus, Marbling.

Giriş

Bu araştırmada Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan sülüs-celi sülüs hatlı levhaların tezhip özellikleri incelenmiştir. İncelenen levhalar XX. Yüzyıllara ait olup Türk levha tezyinatı bakımından araştırılmaya değer bulunmuştur. Tezyini sanatlarımızın başında gelen Tezhip Sanatı uzun bir geçmişe sahiptir. İlk yazma örnekleri M.S. VIII. yüzyılda Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutan Uygurlara aittir. Tarih içerisinde gelişimini sürdüren tezhip sanatı Osmanlı döneminde; tezhip sanatı en üst düzeye ulaşmıştır. Klasik dönem olarak adlandırdığımız Kanuni Sultan Süleyman dönemi, tezhipte birçok yeni üslubun ve tekniğin uygulandığı son derecede zengin ve ihtişamlı bir devirdir. XVIII. yüzyıldan sonra levha tarzı karşımıza çıkmaktadır. XIII. yy. başlarından XVIII. yüzyıla kadar el yazmalarda, dua kitaplarından, mesnevilerde, divanlarda en güzel örneklerini gördüğümüz tezhip, XVIII. yüzyıldan sonra ise celi hatla yazılıp tezhiple süslenen levhaları görmekteyiz. Hiç şüphesiz ki XVIII. yüzyıl sonlarında Barok ve Rokoko sanat anlayışı Tezhip sanatını da etkilemiştir. Klasik anlayıştan uzaklaşmış olup, etkisi XX. Yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür. İri ve geniş kıvrımlı yapraklar, natüralist çiçekler, akant yaprakları, vazoda çiçekler, sepet içinde çiçek buketleri, kurdele ve fiyonklar birbirinin tekrarı gibi olan bezemeler görülmektedir.

1.Sülüs ve Celi Sülüs Yazının Tarihsel Gelişimi

Sülüs'ün lügat manası üçte bir demektir. Harflerinin üçte iki kısmında düzlük, üçte bir kısmında meyil hakim olduğu, ayrıca harflerinin boyları ve genişlikleri biraz küçük olduğu gibi sin, sad ve kaf gibi çanak şeklindeki harflerinin de daha derin ve kısa olduğunu görüyoruz. Ümmül-Hatüt (Yazıların anası) denen sülüs, her çeşit gaye için (levha, kitap başlığı gibi) Emevilerin son devirlerinden itibaren kullanılmaya başlamış, XVI. yüzyıl dan itibaren de bütün islam dünyasında muhakkak'ın yerini almıştır .

Celi kelimesinin sözlük manası, “aşıkâr, meydana çıkmış” demektir. Ayrıca kalem kalınlığı 3 mm.'yi geçen yazılar celi yazı olarak adlandırılır. Celi; iri, büyük yazı demektir .

Celi sülüsün yazılışında normal ebattaki sülüs yazısının kaidelerini nazar-ı itibara alarak, harflerin güzellik ölçülerini koruyabilmek zordur. Celi Sülüs, levhalarda da kullanılmakla birlikte yaşama alanını daha ziyade mimari eserlerde bulmuştur. Bilhassa dikey harflerin yan yana duruşları, büyük dini yapıların göğe doğru yükselişleriyle bir ahenk teşkil etmektedir.

Selçuklu celi sülüsü, girift, cılız ve küt olmak üzere üç tip görünüşe sahiptir. En güzel tipi, girift görünüşe sahip olanıdır. Selçuk celi sülüsünün her üç tipinde müşterek noktalar şunlardır; Dikey harflerin üst kısımları kalın, alt kısımları ise üste nispeten fazla incedir. Anadolu Selçukluları devrindeki celi sülüs hattatlarından hiçbirinin ismi bize intikal etmemiştir. Fakat şu muhakkak ki celi sülüs artık kitabelerde kufinin yerini almıştır.

Yazılarda Osmanlı döneminde göreceğimiz estetik, kalem hareketlerinin hakkı ve özellikleri, istifte harflerin birbirini kucaklaması gibi güzellikleri görmemiz mümkün değildir.

Celi sülüs, Osmanlılarda klasik devre ulaşıncaya kadar üç merhaleden geçmiştir. Bunlar; Şeyh Hamdullah, Ahmet Karahisari, Hafız Osman merhaleleridir.

2.Levha Nedir?

XIX. yy. itibaren matbaanın gelişmesiyle basma kitapların yazmaların yerini alması, sabırla ve ustalıkla bir eser vücuda getirecek üstatların giderek yok olması, değişen anlayışlarla bu sanatların değerini bilenlerin kalmaması gibi pek çok sebeple yazma eserler giderek azalır. Bu dönem ve sonrasında tezhip sanatında yazma eserler yerine, duvara asmak üzere yapılan tezhipli eserlerin çoğaldığı görülür. Evinde kendi kültürünü ve inandığı değerleri yansıtan hiç değilse bir hat levhası bulundurmak isteyen bu eğilim toplumda giderek artmış ve zamanla levha tarzında yapılan çalışmalar öne çıkmıştır .

Arapça bir kelime olan levha, “levh” kökünden gelmekte olup, yassı düz demektir. Levha, görünmek, görünür olmak, görülmek, parlamak, parıldamak manâlarına gelen levh kökünden türemektedir. Metal, cam, tahta ve taş gibi maddelerin yassı düz ve ince yüzeyli hale getirilmiş üzerine hat, tezhip,

minyatür yapılan ve bazıları duvara asılan düz yüzeyli plakalardır . Üstüne yazı yazılan, çizim ya da resim yapılan düz yüzey anlamına gelmektedir. Hat ve tezhip sanatlarının, özellikle XIX. yüzyıldan sonra sıkça kullanıldığı alanların başında levhalar gelir. Son iki asırda celi yazılarla revaç bulan levhacılık, hüsn-i hatın camlanmış ve çerçevenilmiş şekliyle mekan dahilindeki duvarlarda yer almasını sağlamış, bir güzelliği hem okumak hem de seyretmek imkanını vermiştir .

Günümüzde ise tezhipli veya tezhipsiz yazılar çerçevenerek birer levha olarak duvarları süslemektedir. Bunların içinde en önemli olanları ise, hilyeler, kıt'alar, celi yazılar, tuğralar, tek veya çift sayfa serlevhalar, ayetler, dualar, hadisler gibi kutsal metinlerin yazılı olduğu çok sayıda farklı levha tasarımları yapılmaktadır. Dini konular olan başka güzel sözlerin hat sanatı ile yazılarak çerçevlendiğini de görmekteyiz.

3.Levha Çeşitlerinden Kıt'a ve Celi Levhalar

3.1.Kıt'alar

Arapça, kesik, parça, bölüm demek olan kıt'a kelimesi dört mısradan oluşan nazım şeklidir. Hat sanatında güzel yazı ile yazılmış küçük levhalara kıt'a denir. Kıt'alar yatay veya dikey olarak kullanılmış dikdörtgen formdadır. Kıt'aların farklı ebatlarda yazıldığı da görülmektedir.

Farklı yazı karakterleriyle, satır düzenlemeleriyle, bezemeleriyle dikkat çeken ve çoğunlukla hadis-i şerif ve bazı ayet-i kerimeler yazılmış olan kıt'alar sülüs-nesih kıt'a, ta'lik kıta, reyhani kıt'a gibi kullanılan yazı çeşitleriyle adlandırılır. Osmanlıda en yaygın olan sülüs-nesih kıt'adır. Kıt'alarda iç pervaz, dış pervaz koltuklar ve köşelikler, cümleler arasındaki duraklar ve küçük boşluklar tezhiplenen alanlardır.

3.2.Celi Levhalar

Osmanlılarda gerek sülüs'ün, gerekse talik'in celi şeklinde yazılıp, büyük mekanların duvarına asmak suretiyle yapılan, tezhipli plakalardır. Zamanla imalatı aratan büyük ebatlı kağıtların üst üste düzgün şekilde yapıştırılarak mukavva haline getirilmesi murakka germe imkanı verdi ve yazılar bu usulle hazırlanan mukavvalar üzerine yapıştırılıp etrafı tezhiplenerek levha yapılmaya başlandı. XII. asırla beraber celinin yanında levhacılık tekniğide gelişti ve hat sanatında yeni bir çığır açılmış oldu. Bu yazılar daha gösterişli olarak zerendud(sürme altın) levhalar olarak çoğalmaya başladı. Celi levhalarda tezhip dikdörtgen, daire, oval ve kare olarak yapılmaktadır.

4. Ebru Sanatı

Dalgalı, damarlı kumaş veya kâğıt, su üzerindeki nakış anlamına gelmektedir. Bulut veya bulutumsu manasına gelen Farsça "Ebrû" kelimesi Türkçede değişime uğrayarak "Ebru" olarak yerleşmiştir. Aynı zamanda kaş manasına da gelmektedir.Ebru Sanatının menşei tam olarak bilinmemektedir. VIII. yy. itibaren Çin'de Lioshashien XII. Yüzyıldan itibaren suminagashi ismiyle benzer teknikler kullanarak bazı çalışmaların olması, XIII. Yy. Türkistan'dan,

Semerkant'ta ve XIV. Yy İran'ın doğusundaki Herat yöresinde yapıldığına ilişkin raporlar bulunmaktadır. Orta Asya'da doğmuş ve İpek Yoluyla İran'dan geçerek Anadolu'ya kadar uzamış, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde birçok Ebruzen yetişmiştir. Günümüze kadar gelebilen Osmanlı tekkelerinden "Özbekler Tekkesi", ebru sanatı ve bu sanatın günümüze kadar taşınması açısından çok önemlidir. Çok eski tarihli kitap ciltlerinde bile yan kâğıdı (kapak ile kitabı birbirine bağlayan kağıt) olarak Ebru'yu görmekteyiz. Yine eski bir murakka'nın (albüm) içinde ki yazı kıt'alarının etrafında pervazlara yapılmış ebru kâğıtlarına da rastlamamız mümkündür. Ancak bu eserlerin yazıldıkları tarih bilinse bile, bizim için, ebru' ya, dair bir belge sayılamaz. Çünkü böyle eski yazmalar yüz yıllar boyunca hiç değilse birkaç defa tamir görüp yenilenmiştir. Bu ebru kâğıtlarının da o tamir sırasında konulmuş olması muhtemeldir

4.1.Ebru'nun Çeşitleri

4.1.1.Battal Ebru (Tarz-ı Kadim): Ebrunun bilinen en eski tarzıdır. Boyalar teknenin her tarafına eşit bir şekilde serpidikten sonra başka bir müdahale yapılmadan kâğıda alınan ebrûya denir.

4.1.2.Gel – git Ebru: Battal zemin atıldıktan sonra biz veya atkuyruğu kılı ile teknenin bir başından bir başına enine ve boyuna keskin ve muntazam hareketlerle gidip gelerek yapılan ebruya denir. Buna tarama ebru' da denir.

4.1.3.Şal Ebru: Tekne battal ebru ile döşendikten sonra bir biz yardımıyla suyun üstünde yapılan gayr-i muntazam hareketler neticesinde çıkan ebru gelgit yapıldıktan sonra teknenin çaprazına doğru, genellikle geniş aralıklı yapılan gel-git sonucu elde edilir.

4.1.4.Taraklı Ebru: Tekne üzerindeki battal ebrû, gel – git ebrusu yapıldıktan sonra tarağı enine veya boyuna bir baştan bir başa çekmek sureti elde edilen ebrudur.

4.1.5.Bülbül Yuvası: Genellikle battal ebrusu yapıldıktan sonra bir biz ile kenarlardan merkeze veya merkezden kenarlara doğru yan yana dairelerden, spirallerden oluşan ebrudur.

4.1.6.Kumlu – Kılçıklı Ebru: Teknedeki kitneli su, ebru yapıldıkça yavaş yavaş kirlenerek öyle bir kıvama gelir ki, atılan boyalar artık istense de istenmese de kum gibi olmaya başlar. Damlalıklı su yüzüne yakın mesafeden hep aynı noktaya damlatılır ve oradan kendi kendine yayılmaya başlar. Kumlu ebru yapılırken noktalar daha da irileşip (v) harfine benzer şekiller almaya başlarsa, buna da kılçıklı ebru denir. Levhaların iç pervazlarında kullanılır.

4.1.7.Hatip Ebrusu: Ayasofya Cami hatibi Mehmed Efendi'nin buluşu olduğu için bu ismi almıştır. Fazla koyu olmayan zemin üzerine eşit aralıklarla iç içe birkaç renk iğne ile damlatılır. Sonra şekil kaç hareketle yapılıyorsa ona göre yukardan aşağıya, aşağıdan yukarıya; sağdan sola, soldan sağa biz veya atkılı yardımı ile menekşe, yıldız, yürek, çark-ı felek, taraklı yürek gibi çeşitli şekiller yapılır.

4.1.8.Serpmeli Ebru: İstenilen desen yapıldıktan sonra arzu edilirse kesif boyalara batırılan fırça ile renkler serpilir. Genellikle açık renk ile bir veya birkaç boya daha serpilir. Boya yerine neft serpilirse; buna da neftli ebru denir.

4.1.9.Akkâse Ebru: Aynı zemin üzerine birden fazla baskı yaparak yazı veya desen elde edilen ebru çeşididir. Kenarları koyu ve yazı yazılacak kısmı hafif renkle yapılan ebrulu kâğıttır.

4.1.10.Hafif Ebru: Genellikle üzerine yazı yazmak için hattatlar tarafından tercih edilen, açık, soluk renkli ebrulardır.

4.1.11.Çiçekli Ebrular: Merhum üstat Necmeddin Okyay'ın geliştirdiği ve kendi adı ile anılan ebru türüdür. Lale, karanfil, sümbül, menekşe, gelincik, papatya, kasımpatı, gonca gül gibi çiçekler sıkça kullanılmıştır.

5.Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatı ve Gelişimi

Osmanlı tezhip sanatı ilk dönem eserleri Selçuklu etkisiyle geometrik, rumi ve hatai grubu motiflerle bezenmiştir. Genel kanaat olarak Selçuklular dönemi formları, geometrik şemalar, rumi ve bitkisel bezeme unsurlarıyla doldurarak detaylandırılmış, iri geometrik madalyonlar ve geometrik süsleme örgülü bordürler, geçme motifleri ve kufi yazısının dekoratif kullanılışı bu dönemde tezhibin karakteristik özellikleridir. Nebati (Hatai, penç, gonca gül, yaprak vb.), hayvani (rumi, münhani, çintemani) kökeni üsluplaştırılmış motifler uygulama alanı sahası bulmuştur.

Osmanlı tezhip sanatının en eski örneği II. Murad döneminde hünkar için hazırlanmış olan ve halen Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan bir musiki kitabıdır. Sayfa düzeni ve zengin tezhibi ile dikkate değer bir yazmadır. Erken Osmanlı dönemi el yazmalarının tezhiplenmesinde Timur dönemi Memlük, Şiraz ve Hera okullarının etkisi hissedilir. 15. yy. sonlarına doğru bu etkiler giderek azalmış, özellikle ilim ve sanata büyük yakınlığı olan Fatih Sultan Mehmet'in himayesinde kurulan saray nakkaşhanelerinde hazırlanan eserlerde görüldüğü gibi Osmanlı sarayına özgü bir Türk Tezhip üslubu oluşturulmuştur.

Fatih döneminde nakkaşhanenin başına Özbek asıllı Baba Nakkaş adlı bir sanatkar getirilmiştir. Motifler zenginleşmiş, açık lacivert, siyah, beyaz, turuncu, çağla yeşili, kırmızının yanında altın kullanılmıştır. Rumi türleri, bulutlar ve çiçeklerle Türk üslubu belirleşmeye başlamıştır.

Zarafeti, asaleti, ince işçiliği ile kendini ifade eden Fatih döneminde renkler çok parlak ve nettir. Renklerin ustaca kullanımı, tezhiplerde görsel artmıştır. Zeminlerde altın ve lacivertin mükemmel uyumu dikkati çekmektedir. Olgun ve dengeli kompozisyonlarda beyaz ve döneme özgü canlı bir yeşil renk karakteristiktir.

Dönemin kitap boyları oldukça ufaktır. Zahriyeler genellikle çift sayfalıdır, hemen her eserde değişik olarak düzenlenmiştir. Başlık tezhipleri ise düz ya da yatay olarak kullanılan dikdörtgen şeklinde hazırlanmıştır. Tezhiplerin zemin renginde mavinin hemen her tonunun kullanıldığını görürüz. Süsleme

motifleri alanında ilk olarak düz hatlar üzerine yerleşen Rumiler ve Selçuklu münhanileri göze çarpar. Zemin üzerinde kullanılan üç nokta ve altın pervazların üzerine işlenen geçme motifleri de dönemin süsleme özelliklerindedir. Fatih dönemi halkarı da büyük önem taşır. Baba Nakkaş albümünde gördüğümüz yalnız renkli boylarla yapılmış halkarlarında, Şiraz okulu üslubunu yansıtan sıvama altınlarda bulunur.

II. Bayezid dönemi tezhip sanatının en mükemmel şeklinin başlangıcıdır. Kur'an-ı Kerimlerde görülen tezhipler bunun en güzel örnekleridir. Mat ve parlak altın görülen tezhipler bunun en güzel örnekleridir. Mat ve parlak altın nüshaları ve lacivert ile eşsiz bir uyum sağlamıştır. Çin buluşunun Türk tezinatına bu dönemde girdiği anlaşılmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in Tebriz Herat ve Şirazdan getirdiği Türkmen asıllı sanatkarlar saray nakkâşhanesinde hizmet vermişlerdir. Halkâri farklı renkte altın kullanılarak daha zengin ve gösterişli hale getirmiş, tahrirli halkâri kullanılarak daha zengin ve gösterişli hale getirmiş, tahrirli halkâri ve zerkişaf denen renkli halkâri gibi çeşitler gözükmektedir.

Kanuni Dönemi; tezhipte birçok yeni üslubun ve tekniğin uygulandığı son derece zengin ve ihtişamlı bir devridir. Döneme ait belgelerde Topkalı Sarayı'nda ehl-i hiref denilen kırkbeş kadar sanat erbabı bulunduğu bilinmektedir. XVI. yüzyıl tezhip sanatında klasik dönem olarak adlandırılır.

O zamana kadar kullanılmayan sivri uçlu, kıvrık hançer yapraklar bu dönemde stilize çiçek motifleri eşliğinde "saz yolu" denen bir üslup altında işlenmeye başlanır. Söz konusu düzenlemelerde kullanılan hatayı motifleri oldukça iri ve çok ayrıntılıdır. Nakkâş "Şahkulu" İstanbul sarayında geliştirilen bu bezeme tarzı Osmanlı Süsleme sanatının son dönemine kadar uygulanmıştır. Bu dönemin önde gelen ismi, saray nakkâşhanesi baş nakkâşı Şahkulu' dur. Bağdatlı bir sanatkâr olan Şahkulu, Türk tezyini sanatına yeni bir üslup kazandırmıştır. Sazyolu denilen bu üslûbun en belirgin özelliği, desenlerdeki yaprakların ince, uzun ve sivri olmasıdır. Kaynaklar usta sanatçı Şahkulu'nun beğenilmiş bir icadın sahibi olduğunu, onun için Osmanlı sarayında özel atölye kurulduğunu, sultanın ana çok büyük miktarda paralar ihsanlar ve armağanlar verdiğini belirtirler. Şahkulu'nun sanatında çok ileri olduğunu ayrıca "Penâhi" mahlâsıyla şiirler yazdığı kaydeder.

16.yy ilk yarısından itibaren 1540-1566 yılları arasında saray nakkâşhanesinde çalışan Kara Mehmed Çelebi (Kara Memi)'nin eserleri öne çıkar. Şahkulu'nun öğrencisi olan Nakkaş Karamemi zengin motif bilgisi, güçlü bir tabiat gözlemi ve olağanüstü yeteneği ile tezhip tasarımında eşsiz eserlere imza atmıştır. Karamemi yeni bir üslup geliştirerek tasarımda kendinin ve önceki müzehhiplerin kullanmadığı matüralist çiçekleri kullanmıştır. Çalışmalarında bahar dallarına güllere, sümbüllere, karanfillere, zengin yapraklara yer vermiştir.

Dönemin tezhiplerinde yer alan zemin renklerinde lacivert ve altın çok dengeli bir oranda kullanılmıştır. Estetik açıdan bakıldığında tığlarında en mükemmel

şeklini de bu dönemde bulmuş olduğunu, baş sayfa tezhiplerinin hemen hemen bütün sayfayı kaplayacak şekilde bezendiği, başlık süslemelerinde dandanlı ve mihrap şeklindeki formlara oldukça geniş yer verildiği görülür. Karamemi tarafından geliştirilen natüralist üslup ilk olarak yazma eserlerde ortaya çıkar.

Türk sanatının bu derece ilerlemesinin sebebi yüzyıllar boyunca süren geleneklerle birleşen motifler, Osmanlı döneminde en üst düzeye ulaşmıştır. XVII yüzyıl da tezhip sanatı duraklama dönemidir. Bu dönemde saz yolu üslûbu yeniden canlanmıştır. Osmanlı tezhip sanatında klasik üslubun daha kaba örneklerle sürdürüldüğü görülür. Avrupa sanatının etkisiyle oluşan yeni motifler kullanılır. XVIII. yy batının Barok ve Rokoko tarzlarının Osmanlı tezhip sanatına nüfuz etmesiyle yeni zevk ve görüşler meydana gelmiştir. Çiçek demetlerinin işlenmesi bu devrin çok görülen bezeme tarzıdır.

Dönemin en önemli sanatkarlarından olan müzehhip, çiçek ressamı ve lâke üstadı olan Ali Üsküdari, Şahkulu'nun üslubunu oluşturan iri kıvrak yaprakları hatâyileri kendine örnek almış ve bu motifleri tamamıyla kendi üslubuyla yorumlamıştır.

20.y.y. başlarında hat sanatının dışında tezhip, cilt, ebru, minyatür gibi klasik sanatlarda durgunluk ve kargaşa görülmeye başlar. İslam sanatlarının en önde gelenlerinden olan yazı, tezhip, cilt, minyatür, ebru gibi sanatların yeniden ihyası amacıyla 1914'te Bab-ı Ali Caddesinde, önceleri Sıbyan Mektebi olup, tamir edilen eski binada açılan "Medresetül-Hattatin"eülkenin en önemli hat ve tezhip sanatkarları hoca olarak tayin edilir.

6.Tezhip Sanatında Rokoko Üslubu

Rokoko, XV. Louis'nin (1715-74) krallığı döneminde Paris'te gelişmiş ve 1730'larda doruğa ulaşmış Rokoko üslubu yalnızca resim ve heykel de değil mimarlık ve dekoratif sanatlar kadar edebiyat, müzik ve tiyatrodada da uygulanmıştır.

Fransızcada "çakıl döşeme, çakıllık" anlamına gelen rocailles kelimesinden türemiştir; barok sanatının takipçisi ve daha süslüsü olan bir üslubu ifade eder.

Rokoko Üslubu Paris' den yayılarak başta Almanya, Avusturyaya, Rusya ve Kuzel İtalya olmak üzere Avrupa'nın geri kalanını sarmıştır.

Bu üslupta "S" ve "C" motifleri belirgin bir biçimde birbirine bağlanarak sonsuza uzanan varyasyonlarla ve bunların dinamik etkileriyle hareketli, canlı dekorlar meydana getirir.

XVII. yy. birçok Avrupa ülkesi gibi Fransa'da İtalya'dan etkilenmiş ve Fransız sanatçıları barok sanatı özellikle dekorasyon alanında kabullenerek Fransız rokocosunu oluşturmuşlardır. Fransız rokoko sanatı daha ziyade bir iç dekorasyon tarzıdır. Rokoko bir üslup değildir. Dolayısıyla birçok sanat tarihçisininin barok sanattan kesin sınırlarla ayırmadığı ve bu sanatın bir bölümü olarak kabul ettiği rokokonun esasının mimarideki bir değişiklik

olmayıp genellikle mekanların dekorasyonundaki bir yaratıcılık olduğu söylenebilir.

Fransa kralı XV. Louis'nin gönderdiği ve devrin sanat özelliklerini yansıtan hediyeleri Sultan III. Ahmed'e sunulmasından sonra görülmeye başlamış, kısa sürede Osmanlı sanatkârlarını etkisi altına almıştır.

Rokoko üslubunun en önemli motifleri iri ve geniş kıvrımlı yapraklar, sepet içinde çiçek buketleri, vazoda çiçekler, güllü gırlandlar, kurdele ve fiyonglar, ışık ve zikzaklar içinden çiçek buketleri çıkan bereket boynuzları, C ve S kıvrımlar, sütun ve perdelerdir. Bu dönemde en fazla kullanılan çiçek gül olmuştur.

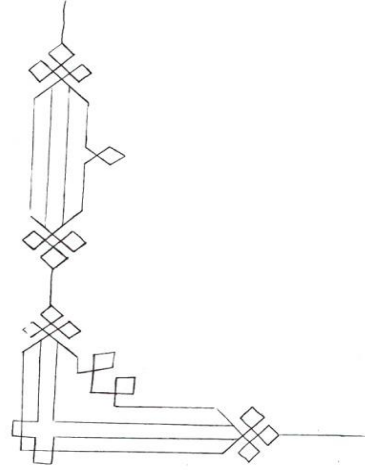
Gül, rokoko üslubunun adeta vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Rokoko üslubu Kuran-ı Kerim, en'am gibi kitaplar ile levha ve kıt'alarda farklı şekillerde kullanılmıştır. Rokoko tezyinat; kitaplarda özellikle sıvama altın üzerinde sayfa kenarlarına serbestçe yayılmıştır. Çiçek ve yaprakların oluşturduğu tezhipten kalan boşluklara yapılan "iğne perdah" ile altın zemin metalik bir etki verilmiştir. Rokoko üslubu, 19. yüzyıl etkili olmuş, dış bordürlerde zemin çoğunlukla siyah, lacivert, füme, koyu yeşil, bordo renklerle boyanıp üzerine birkaç renk altın kullanılarak rokoko üslubunda tezhiplenmiştir.

7.Levha Analizleri

LEVHA 1

Resim 1- 124
Envanter Numaralı Levha

Çizim 1- 124 *Envanter*
Numaralı Levhanın Çizim
Detayı

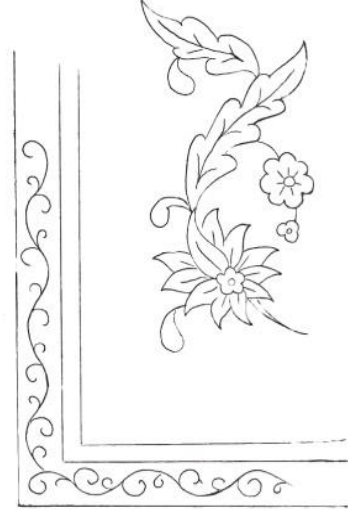
124 envanter numaralı levha celi sülüs hattı ile "Ya müsebbibü'l esbab"(Sebepleri yaratan, Allah Mehmed Nafiz Efendi tarafından 1901

tarihinde yazılmış olup,34.2cm.X26cm.ölçülerine sahiptir. Hattın kenarsuyu yoktur. Yazı 2-3mm'lik altın cetvel çekilmiştir. Dış pervazının zemin rengi siyah olup, geometrik bir süslemeyle bezenmiştir. Dört köşeye simetrik yerleştirilen geometrik süslemeler altın ile boyanmıştır. Köşelerdeki desenler birbirlerine cetvel ile birleştirilmiştir. Dış pervazdaki süsleme cetvel çekilerek sonlandırılmıştır. Sade bir süslemeye sahiptir. Klasik dönemin izlerini taşır.

LEVHA 2

Resim 2- 354 Envanter Numaralı Levha

Çizim 2- 354 Envanter Numaralı Levhanın Çizim Detayı

354 envanret numaralı levha sülüs hattı ile Mahmud Bedrettin Yazır tarafından 1948 yılında yazılmış olup, 39.1cmX37.4cm.ölçülerine sahiptir. İki satırlı sülüs hattın üst sağ ve sol köşelerine simetrik yerleştirilen bitkisel süsleme de hatayi, penç, gonca ve yaprakdan ibarettir. Hatayi pembe, penç ve gonca sarı, yapraklar ise yeşil renktedir. Tahrirler renklerin koyu tonu ile çekilmiştir. İç pervaz lacivert zeminli olup, tek iplikten sağa ve sola bakan dallardan ibarettir. İplik ve dallar beyaz altınla boyanmıştır. İç pervaz 2-3mm'lik altın cetvelle çevrelenmiştir. Dış pervazda hiçbir süsleme mevcut olmayıp zemin rengi nohudidir. Kullanılan motifler klasiktir.

LEVHA 3

Resim 3-623 *Envanter Numaralı Levha*

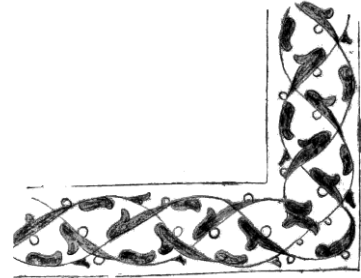
Çizim 3- 623
*Envanter Numaralı
Levhanın Çizim
Detayı*

623 envanter numaralı levha sülüs hattı ile (Kelime-i Tevhid) Elmalılı Hamdi Yazır tarafından 1935 yılında yazılmış olup, 33.8cm.X18cm. ölçülerine sahiptir. Yazının iç pervazı yoktur. Dış pervazda ise; gül ve yapraklardan oluşan tasarım bulunmaktadır. Desen de güller, beyaza boyanmış olup, bazı kısımları kırmızı ile renklendirilmiştir. Desene aynı yöne doğru yerleştirilen gülleri yapraklar tamamlamaktadır. Yapraklar yeşil rengindedir. Rokoko üslubu ile bezenmiştir.

LEVHA 4

Resim 4-102 *Envanter Numaralı Levha*

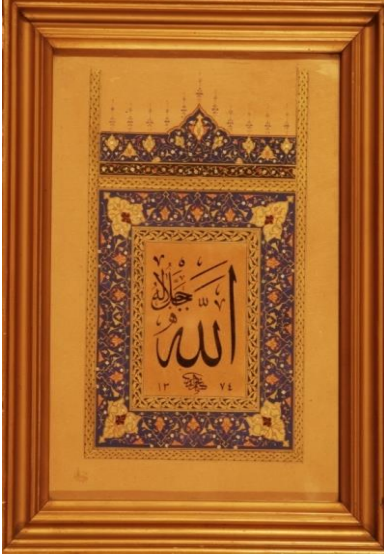

Çizim 4- 102 *Envanter
Numaralı Levhanın
Çizim Detayı*

102 envanter numaralı levha celi sülüs hattı ile (Ya Hazreti Mevlana) İsmail Hakkı Altunbezer tarafından 1956 yılında yazılmış olup, 28cm.X19.5cm ölçülerine sahiptir. Yazının kenarsuyu; üç iplik sarılma rumi ile bezenmiştir.

Rumiler siyaha boyanmıştır. Kenarsuyu 2-3mm'lik altın cetvelle çevrenmektedir. Dış pervaz da ise; hatip ebru ile süslenmiştir. Hatip ebru birbirlerine altın cetvellerle bağlanmıştır. Ebru sarı kağıda çekilmiştir. Ebruda kullanılan renkler ise; lacivert, kırmızı ve yeşildir. Süslemeler klasik dönemdir.

LEVHA 5

Resim 5-562 Envanter Numaralı Levha

Çizim 5- 562 Envanter Numaralı Levhanın Çizim Detayı

562 envanter numaralı levha celi sülüs hattı ile (Lafza-i Celal) Necmettin Okyay tarafından 1954 yılında yazılmış olup, 21.3cm.X15cm. ölçülerine sahiptir. Eserin iç pervazı; üç iplik sarılma rumi olup, zemini; altın, rumiler ise; siyah is mürekkebiyle bezenmiştir. Klasik tezhip, dış pervazda ve taç desenin de görülmektedir. Tezhipte kullanılan motifler; en fazla penç olup, gonca gül, yaprak ve rumidir. Tek iplik üzerine yerleştirilen motiflerde; yeşil, pembe ve beyaz renkler hakimdir. İplik ve yapraklar altına boyanmıştır. Rumiler altın olup, rumi kollarını birbirine bağlayan ortabağ, köşelere yerleştirilen rumi tasarımının içinde (Dış pervaz) lacivert zeminli, geri kalan tasarımlarda ise; altın zeminlidir. Ortabağ da rumilerle hurdenen tasarımın rengi kırmızıdır. Dış pervaz lacivert zeminlidir. Dış pervazı çevrenen bordür, altın zeminli olup, zencerek ile bezenmiştir. Ayrıca bu bordür taç deseninin her iki yanına doğru uzanmaktadır. Dış pervaz ve taç deseninin arasına tezhip süsleme bordür şeklinde yer almaktadır. Bu bordürde ise; tezhip süslemesi bitkisel motiflerle (penç, goncagül, yaprak) bezenmiştir ve siyah zeminlidir. Taç deseni ise; ayırma rumi, penç, goncagül ve yapraktan ibarettir. Rumi tasarımının iç kısımları altın olup, tezhip zemin rengi ise; laciverttir. Eserin

taç kısmı sade tığlar ile sonlandırılmıştır. Klasik dönemin özelliklerini yansıtır.

Sonuç

Tezhip sanatı Türk süsleme sanatları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yazının süslemesinden oluşan tezhip sanatı; yüzyıllar içerisinde üslup, tarz ve teknik açısından değişimler göstermiştir. XVIII. Yüzyılın sonlarında ise celi harflerle yazılıp, levhacılık geleneğinin doğmasına ve benimsenmesine neden olmuştur.

Türk İslam kültür mirasında önemli bir yer tutan levhalar, özellikle XVIII. Yüzyıl'dan sonra büyük mekanlar da (Cami, saray, müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarda) kullanılmaya başlamıştır. Bu eserlerin en kıymetli ve eski olanlarının bulunduğu yerlerden biride Süleymaniye Kütüphanesidir. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan Mehmet Nazif Efendi, Necmettin Okyay, İsmail Hakkı Altunbezer, Elmalılı Hamdi Yazır ve Mahmud Bedrettin Yazır tarafından yazılan hatların tezhip analizleri yapılmıştır. Eserlerin tasarımları çizilmiştir.623 envanter numaralı levha Rokoko Üslubu ile tasarlanmıştır.354,124,562 ve 102 envanter numaralı levhalarda Klasik Üslup görülmektedir.102 envanter numaralı levhanın dış pervazında Ebru Sanatı yer alırken;124, 623 ve562 envanter numaralı levhalarda tezhip sanatı görülmektedir. 354 envanter numaralı levhanın dış pervazı yoktur.124 ve 623 envanter numaralı levhaların iç pervaz süslemeleri yer almamaktadır.124 envanter numaralı levhanın zemin rengi siyah renge sahipken, diğer levhalarımızın zemin rengi nohudidir.354 envanter numaralı levhamızın hattı iki satırdır.102 ve 562 envanter numaralı levhalarda ki iç bordür bezemesi üç iplik rumi desenidir.623ve 354envanter numaralı levhalarda ki Hüsn-i Hat Sülüs iken,562,124 ve 102 envanter numaralı levhalardaki Hüsn-i Hat ise Celi Sülüs yazı çeşididir. Levhalarımızın hatlarını yazan sanatçılarımızın imzaları mevcuttur. Ama levhalarımızın bezemelerini yapan sanatçıların imzalarına rastlanmamıştır. Atölye çalışması olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

ALPARSLAN Ali, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1995.

ALPARSLAN Ali, Kıta, TDV, İslam Ansiklopedisi, C:25, İstanbul, 2002.

ARSEVEN Celal Esat, Levha, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C. II, Yem Yayınları, İstanbul, 1997.

AKSU Hatice, Rokoko, TDV, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2008.

AKSU Hatice, Anadolu İmam Hatip Lisesi Tezhip Ders Kitabı, MEB.

BARUTÇUGİL Hikmet, Suyun Rüyası Ebru, Erbistan Yayınları, İstanbul, 2001.

BARUTÇUGİL Hikmet, Türklerin Ebru Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2010.

BERK Süleyman, Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2013.

DERMAN Uğur, Osman Hat Sanatı, İstanbul, 2001.

DERMAN Uğur, Türk Sanatında Ebru, Akbank'ın bir kültür hizmeti, İstanbul, 1979.

- DEMİRİZ Yıldız, Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler, Acar Matbaacılık Tesisleri, İstanbul, 1986.
- DURAN Gülnur, XVIII. Yüzyıl Müzehhip, Çiçek Ressamı ve Lâke Üstadı Ali Üsküdarı, Osmanlı Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1979.
- KESKİNER Cahide, Hatları Bezeyen Işıltılı Motifleri İle Türk Tezhip Sanatı, Art Decor, S:39, İstanbul, 1996.
- MAHİR Banu, Osmanlı Bezeme Sanatında Saz Üslubu, Hat Ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009.
- MEGEP, Geleneksel Desen, Seramik ve Cam Teknolojisi, M.E.B, Ankara, 2008.
- MUİN Nursen Eriş, Mustafa Esat Düzgünman ve Ebrû, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, Şubat, 2007.
- ÖZÇİMİ Ayşe Serap, Hilye Tezhibi, M. S. Ü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.
- ÖZKEÇECİ İlhan, ÖZKEÇECİ Şule Bilge, Türk Sanatında Tezhip, İstanbul, 2007.
- ÖZKEÇECİ İlhan, Türk Sanatında Desen ve Kurgu, Yazıgen Yayıncılık, 1.baskı, İstanbul, 2015.
- SAMİ Şemsettin, Kamus-i Türk-i, İstanbul, 1989.
- SÖZEN Metin, Geleneksel Türk El Sanatları, İstanbul, 1998.
- TAŞKALE Faruk, Tezhip Sanatının Kullanım Alanları, M. S. Ü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 1994.
- TURANİ Adnan, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitap Evi, İstanbul 2000.
- ÜNVER Süheyl, Fatih Devri Saray Nakışhanesi Ve Baba Nakkaş Çalışmaları, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1958.
- YAPI KREDİ YAYINLARI, Tarih Boyunca Sanat, Dünya Sanat Tarihinde Üsluplar ve Akımlar, 2015.
- YILMAZ Abdülkadir, Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları, Damla Yayınevi, İstanbul, 2004.
- .

6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİMDE MATEMATİK DERSLERİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Elif ÇELİK¹ & Gülşah ÖZDEMİR BAKİ²

Özet: COVID-19 ile birlikte kaçınılmaz olarak uygulamaya konulan uzaktan eğitim hem öğrencileri hem de öğretmenleri deneyimleri olmadıkları bir süreçle karşı karşıya bırakmıştır. Bu süreçte öğretmenlerin yanı sıra öğrencilerde alışık olmadıkları bir düzenin dışına çıkarak yeni deneyimler edinmeye başlamışlardır. Tüm eğitim seviyesindeki öğrenciler, yüz yüze derslerin yürütüldüğü bir sınıf ortamından çıkarak derslerin online olarak yürütüldüğü sanal bir sınıf ortamına adapte olmaya çalışmıştır. Akranlarıyla ve öğretmenleriyle yeterince etkileşim kuramadıkları bu süreçte daha çok kendi çabaları ve ebeveyn desteği ön plana çıkmıştır. Söz konusu bu durum öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerine yönelik algılarını da etkilemiştir. Bu nedenle mevcut araştırma ile 6. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecinde matematik derslerine yönelik metaforik algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmıştır. Araştırmanın katılımcılarını Erzurum’da bir imam hatip ortaokulunda 2021-2022 eğitim-öğretim yılının güz döneminde öğrenim gören 68 kız öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yapılandırılmış bir form kullanılmıştır. Elde edilen veriler ATLAS.ti9 programı kullanılarak kodlanmış ve iki tema altında sınıflandırılmıştır. Analiz sonucunda öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik dersine ilişkin 55 farklı metafor ürettikleri tespit edilmiştir. Bu metaforlar incelendiğinde, öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin daha çok olumsuz algılara sahip oldukları görülmüştür. Bu bağlamda öğrencilerin kullandıkları olumsuz metaforlar arasında en çok dikkat çeken “kırık kalem”, “akarsu”, “ıssız ada”, “gurbet”, “korku filmi”, “küflenmiş peynir”, “kırıksık gömlek” ve “şarjı bitmiş tablet” olmuştur. Olumlu metaforlar arasında ise “lunapark”, “sürpriz yumurta” ve “yaz tatili” dikkat çekmektedir. Öğrencilerin ürettikleri olumsuz metaforlara yönelik gerekçelendirmeleri, uzaktan eğitimde matematik derslerinin anlaşılması güç, korkutucu, belirsizlikleri olan ve verimsiz bir ders olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, Matematik eğitimi, Metaforik algı

¹ Dr., 15 Temmuz Şehitleri İmam Hatip Ortaokulu, elif-aktepe2010@hotmail.com, 0000-0001-5007-6415

² Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, gulsah.baki@atauni.edu.tr, 0000-0002-1497-6528

METAPHORIC PERCEPTIONS OF 6TH GRADE STUDENTS ON MATHEMATICS LESSONS IN DISTANCE EDUCATION

Abstract: Distance education, which was inevitably put into practice with the COVID-19 epidemic, has confronted both students and teachers with a process that they have no experience with. In this process, besides the teachers, the students started to gain new experiences by going out of an order they were not accustomed to. Students at all educational levels have tried to adapt to a virtual classroom environment where lessons are conducted online, leaving a classroom environment where face-to-face lessons are conducted. In this process, where they could not interact sufficiently with their peers and teachers, their own efforts and parental support came to the fore. This aforementioned situation also affected students' perceptions of mathematics lessons in distance education. For this reason, the present study aimed to examine the metaphorical perceptions of 6th grade students towards mathematics lessons in the distance education process. The study was designed within the framework of the phenomenology approach, one of the qualitative research designs. The participants of the research are 68 female students studying at the public school in Erzurum in the fall semester of the 2021-2022 academic year. A semi-structured form was used as a data collection tool. The data obtained were coded using the ATLAS.ti9 program and classified under two themes. The obtained data were analyzed using content analysis technique. At this stage, the data were coded using the ATLAS.ti9 program and classified under two categories. As a result of the analysis, it was determined that the students produced 55 different metaphors related to the mathematics lesson in distance education. In addition, when these metaphors are examined, it is seen that students have more negative perceptions about mathematics lessons in distance education. In this context, the most striking negative metaphors used by the students are "broken pen", "stream", "deserted island", "experience", "horror movie", "mold cheese", "wrinkled shirt" and "uncharged tablet". Among the positive metaphors, "amusement park", "surprise egg" and "summer vacation" were. The negative metaphors in question revealed that mathematics lessons in distance education are seen as difficult to understand, scary, uncertain and inefficient by students.

Keywords: Distance education, Mathematics education, Metaphoric perception

Giriş

COVID-19 salgını kısa sürede tüm dünya ülkelerini etkisi altına alarak yaşam koşullarını değiştirmiş önemli zorlukları ve değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu zorluklardan ve değişikliklerden en fazla etkilenen alan ise şüphesiz eğitim olmuştur. COVID-19 salgını, özellikle eğitim ve öğretim alanında dijitalleşme sürecini hızlandırarak uzaktan eğitim uygulamalarını zorunlu kılmıştır. Birçok ülke, eğitim ve öğretimin aksamaması amacıyla

öğrencilerin uzaktan eğitim yoluyla öğrenimlerine devam etmelerine karar vermiştir. Türkiye de vakaların görülmesiyle birlikte diğer ülkelerin aldığı tedbirler uygulanmaya başlanmış ve eğitim alanındaki kesintiler giderilmeye çalışılmıştır. Bu yönde 23 Mart 2020 tarihinde alınan kararlarla birlikte tüm eğitim kademelerinde yüz yüze eğitime ara verilerek hızlı bir şekilde uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. Bu zorunlu süreçte Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], uzaktan eğitim faaliyetlerini Eğitim Bilgi Ağı [EBA] platformu ve EBA TV kanalları aracılığıyla yürütmeye başlamıştır.

Uzaktan eğitim, uygulanması bakımında standart eğitim modellerinden farklılık göstermektedir. Aslantaş 'a (2014) göre uzaktan eğitim, farklı ortamlarda bulunan öğrenci, öğretmen ve eğitsel araçların çeşitli iletişim teknolojileri aracılığıyla bir araya getirildiği bir eğitim faaliyetidir. Diğer bir tanıma göre uzaktan eğitim, öğrenme grubunun ayrıldığı ve öğrenenleri, öğretim kaynaklarını ve öğreticileri birbirine bağlamak için etkileşimli iletişim araçlarının kullanıldığı kurum tabanlı, örgün bir eğitim modelidir (Schlosser ve Simonson, 2009). İşman (2011) ise uzaktan eğitimi, eğitim sürecindeki katılımcıların (öğretmen ve öğrenenlerin) aynı ortamda olmadan farklı teknolojik araçlardan faydalanarak iletişim kurdukları bir eğitim şekli olarak tanımlamaktadır. Baki'ye (2007) göre uzaktan eğitim, bireysel ve aktif olarak öğrenme-öğretme sürecine dahil olunamadığı durumlarda paydaşlar arasındaki iletişim ve etkileşimin yeni duruma özgü hazırlanan içerikler ve çeşitli ortamlar yoluyla sürdürülmesi sağlayan öğretim yöntemidir. Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi uzaktan eğitimin temelini öğretici ve öğrenenin farklı ortamlarda bulunması ile iletişim teknolojilerinin aktif bir şekilde kullanılması oluşturmaktadır.

Uzaktan eğitim, oldukça eski tarihlere dayanmakla birlikte pandemi döneminde çeşitli iletişim araçlarını ve teknolojilerini kullanarak eğitim alanında dikkate değer etkiler oluşturmuştur. Söz konusu bu durum uzaktan eğitim ile ilgili yapılan çalışmaların içeriğinin farklılaşmasına yön vermiştir. Yapılan araştırmaların bir kısmı uzaktan eğitimin fırsatlarını ve zorluklarını ön plana çıkarırken (Bilgiç ve Tuzun, 2020; Gurajena, Mbunge ve Fashoto, 2021) bir kısmı ise öğrenci, öğretici ve içerik etkileşimlerini dikkate almıştır (Parker, 2020; Strauß ve Rummel, 2020; Vlachopoulos ve Makri, 2019). Bazı araştırmalar ise pandemi nedeniyle ilk kez böyle bir süreç ile karşı karşıya kalan öğrenci ve öğreticilerin görüşlerine (Aksu, 2021; Arık vd., 2021; Hebebcı, Bertiz ve Alan, 2020; Kilit ve Güner, 2021; Tican ve Toksoy Gökoğlu, 2021), tutumlarına (Demir, 2020; Hacıömeroğlu ve Elmalı, 2021; Wijaya, 2021) ve deneyimlerine (Altıparmak, Can ve Dur, 2021; Özdemir Baki ve Çelik, 2021) odaklanmıştır.

Özel olarak uzaktan eğitim sürecinde matematik öğretimine yönelik araştırmalar değerlendirildiğinde, öğreticilerin ve öğrencilerin çeşitli zorluklarla karşılaştıkları görülmüştür. Örneğin, lise öğrencilerinin pandemi öncesi ve sonrası matematik başarılarını karşılaştırdıkları çalışmalarında Moliner ve Alegre (2022), öğrencilerin akademik başarıları arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışma sonucunda COVID-19 kısıtlamaları olan öğrencilerin matematiksel başarılarında düşüşler olduğu ve bu düşüşlerin en önemli etkeninin akran desteğindeki değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Özüdoğru ve Bulut (2021) ise çalışmalarında 8. sınıf öğrencilerinin pandemi döneminde matematik dersi deneyimlerini incelemişlerdir. Çalışmada öğrencilerin süreçte yaşadıkları en büyük sorunun dersleri anlayamama ve cihaz temin edememe olduğu belirlenmiştir. Benzer olarak Kaynar ve diğerleri (2020) ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, öğrenciler yüz yüze eğitimi daha faydalı buldukları ve daha iyi öğrendikleri yönünde açıklamalar yapmışlardır. Bu çalışmalarla birlikte uzaktan eğitimde öğrencilerin ve öğretmenlerin metaforik algılarını inceleyen araştırmalarda oldukça artmaktadır. Bu yönde Doğan ve Kahraman (2022), ortaöğretim öğrencilerinin uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin zihinsel imgelerini metaforlar yardımıyla tespit etmişlerdir. Çalışmada öğrencilerin olumlu olarak zevkli, olumsuz olarak güçlük, eksiklik, verimsizlik, çaba, anlayış ve gereklilik kategorilerinde yer alan metaforlar ürettikleri görülmüştür. Özellikle öğrencilerin güçlük kategorisinde doğru ve verimli kurulamayan iletişimi ön plana çıkardıkları belirlenmiştir. Korkmaz (2021) ise çalışmasında ilköğretim matematik öğretmenlerinin pandemi sürecinde matematiğe ilişkin metaforik algılarını incelemiştir. Çalışmada öğretmenlerin olumsuz metaforları daha fazla kullandığını görülmüştür. Bu yönde öğretmenler, matematik derslerine yönelik yetersiz, faydasız, belirsiz, disiplinsiz metaforlarını kullanarak olumsuz algılarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin böyle bir algıya sahip olmalarının nedenleri arasında pandemi döneminde matematiğin daha da soyut hale getirilmesi, öğrencilerin anlamakta güçlük çekmeleri, öğretmenlerin kendilerini yetersiz hissetmeleri ve verimsiz görmeleri olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak yapılan araştırmalar, pandemi sürecinde öğrencilerin ve öğretmenlerin uzaktan eğitimde matematik derslerinden genel olarak fayda sağlayamadıklarını göstermektedir. Ancak daha önceden karşılaşmamış bu kriz sürecinde hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin uzaktan eğitim konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları düşünüldüğünde, birtakım sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Bu süreçte öğretmenlerle birlikte öğrencilerde alışık olmadıkları bir düzenin dışına çıkarak yeni deneyimler edinmeye başlamışlardır. Tüm eğitim seviyesindeki öğrenciler, yüz yüze derslerin yürütüldüğü bir sınıf ortamından çıkarak derslerin online olarak yürütüldüğü sanal bir sınıf ortamına adapte olmaya çalışmıştır. Ayrıca akranlarıyla ve öğretmenleriyle yeterince etkileşim kuramadıkları bu süreçte daha çok kendi çabaları ve ebeveyn desteği ön plana çıkmıştır. Söz konusu bu durumların öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerine yönelik algılarını da etkileyeceği düşünülmektedir. Mevcut araştırma ile 6. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitimde matematik derslerine yönelik metaforik algılarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Öğrencilerin duygu, düşünce, hayal ve deneyimlerinin ürettikleri metaforlar yardımıyla açığa çıkarılacaktır.

Dolayısıyla öğrencilerin zihinsel algılarının ve uzaktan eğitimde matematik derslerine bakış açılarının metaforlar ile tespit edilmesinin uzaktan eğitim uygulamalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu görüş doğrultusunda çalışmanın araştırma problemi şöyledir:

- 6. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin metaforik algıları nasıldır?

Yöntem

Araştırma Deseni

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı içerisinde yer alan fenomenoloji deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Fenomenoloji deseni, genel olarak bireylerin yaşadığı dünyada bir olguyu nasıl deneyimlediklerine ve nasıl anlamlandırdıklarına odaklanır (Moustakas, 1994). Mevcut çalışmada fenomenoloji deseni ile öğrencilerin pandemi sürecinde matematik derslerine ilişkin inşa ettikleri anlamlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Erzurum’da bir imam hatip ortaokulunun 6. sınıfında öğrenim gören 68 kız öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılarak belirlenmiştir. Birinci araştırmacının matematik derslerini yürüttüğü sınıflar olduğu için erişilmesi kolay olmuştur, aynı zamanda hız ve pratiklik sağlamıştır.

Veri Toplama

Araştırmaya katılan öğrencilerin uzaktan eğitime dair metaforik algılarını ortaya koymak için yarı yapılandırılmış bir form üzerinde “Uzaktan eğitimde matematik dersi gibidir, çünkü ” şeklinde verilen ifadeyi tamamlamaları istenmiştir. Katılımcıların tamamladığı bu cümle çalışmanın veri kaynağını oluşturmuştur. Öğrencilere bu cümlenin yazılı olduğu görüş formu verildikten sonra metafor ile ilgili genel bilgi verilmiştir. Formu nasıl doldurmaları gerektiği açıklanarak özellikle uzaktan eğitimde matematik dersine ilişkin ürettikleri bir metaforun mantıklı bir açıklamasının olması gerektiği vurgulanmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler içerik analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Bu aşamada veriler ATLAS.ti9 programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Öğrencilerden elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak temalara ve kategorilere ayrılarak sayısallaştırılmış ardından analiz edilmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin ürettikleri metaforlar incelenmiş, herhangi bir gerekçe belirtilmeyen metaforlar elenmiştir. Metaforlara verilen kodlar dikkate alınarak benzer gerekçelere sahip kodlar ortak kategoriler altına alınmıştır. Kodlanmış olan veriler iki tema altında sınıflandırılmıştır. Bu aşamada olumsuz metaforik algılar teması altında yedi

kategori, olumlu metaforik algılar teması altında ise beş kategori elde edilmiştir. Tablo ile gösterilen veriler ayrıntılı olarak açıklanmış, bazı durumlarda öğrenci ifadeleri dolaylı veya doğrudan verilerek güvenilirlik artırılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada öğrenci ifadeleri verilirken öğrencilerin isimleri yerine öğrenciye verilen kod isimler kullanılmıştır. Öğrencilerden elde edilen veriler yorumlanmıştır. Yapılan bu işlemlerin ardından kelime bulutu kullanılarak öğrencilerin en yoğun kullandığı kelimeler şekil olarak verilerek görselleştirilmiştir. Kelime bulutu ile içerisinde yer alan kelimeleri öğrencilerin kullanma sıklığına göre boyutlandırarak metaforlara yönelik genel bir bakış kazandırmak amaçlanmıştır.

Bulgular

6. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin metaforik algılarının belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın verilerinin analizi sonucunda öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik dersine ilişkin 55 farklı metafor ürettikleri tespit edilmiştir. Olumsuz metaforik algılar teması altında *kaygı verici*, *zor*, *anlaşılamaz*, *yalnız hissettirme*, *sıkıcı*, *kalıcı olmama* ve *ulaşılamaz* kategorileri elde edilmiştir. Öğrencilerin ürettiği olumsuz metaforlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Uzaktan Eğitimde Matematik Derslerine İlişkin Olumsuz Metaforlar

Tema	Kategori	Metaforlar	f	%
Olumsuz	Kaygı verici	Korku filmi (3) Sınavda beklemek (1) Yaralı serçe parmak (1)	5	12,5
	Zor	Yapboz (1) Hastalık (1) Level geçilemeyen oyun (1) Yabancı turist (1)	4	10
	Anlaşılamaz	Boş tabak (1) Kırık kalem (1) Dert (1) Kırışık gömlek (1) Beyaz boya kalem (1) Şarjı bitmiş tablet (1)	6	15
	Yalnız hissettirme	Issız ada (1) Gurbet (1) Yeni ev (1) Yüzü olmayan bebek resmi (1) Ağzı olmayan oyuncak bebek (1)	5	12,5
	Sıkıcı	Donuk bilgisayar (1) Dar ve kapısı olmayan oda (1) Hapis (1) Siyah bulut (1)	4	10
	Kalıcı olmama	Bulut (1) Buz (1) Kalem açacağı (1) Şelale (1) Kar	12	30

	tanesi (1) Sabun (1) Akarsu (3) Delik kap (2) Saman (1)		
Ulaşılamaz	Mürekkebi bitmiş kalem (3) Küflenmiş peynir (1)	4	10
TOPLAM		40	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere öğrencilerin uzaktan matematik derslerine ilişkin ürettikleri metaforlara yönelik yedi farklı kategori “olumsuz metaforik algılar” teması içerisinde şekillendirilmiştir. Her bir kategorideki metaforlar ayrı ayrı belirtilerek frekans ve yüzdeleri verilmiştir. Öğrenciler tarafından üretilen metaforlar incelendiğinde, en fazla uzaktan matematik eğitiminin kalıcı olmadığını vurgulayan metaforlar ürettikleri belirlenmiştir. Örneğin, Ö5 kodlu öğrenci uzaktan matematik dersini “kar tanesi” ne benzetmiş ve gerekçesini şöyle açıklamıştır:

Uzaktan eğitimde matematik dersi bence kar tanesi gibidir. Çünkü kar yağdığı esnada çok eğlenceli oluyor etraf bembeyaz ve güzel görünüyor ama hava biraz ısındığı zaman hemen eriyip gidiyor. Geriye bir şey kalmıyor. Matematik dersi de kar yağması gibi eğlenceli. Uzaktan matematik derslerinde çok eğleniyordum ve konuyu anlıyordum. Ama karın hızlıca eriyip gitmesi gibi konular da hızlıca unutuluyor. Dersten biraz zaman geçince geriye bir şey kalmıyor. Daha sonra konu ile ilgili testleri çözemiyordum, soruları cevaplayamıyordum.

Benzer şekilde öğrenciler uzaktan işlenen matematik derslerini “şelale”, “sabun”, “buz” gibi çeşitli nesnelere benzeterek kalıcı olmadığı yönünde gerekçelendirmeler sunmuşlardır. Öğrencilerin önemli bir kısmı ise uzaktan eğitimde matematik derslerini anlayamadıklarını ve bu derslerin faydalı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda “boş tabak”, “kırık kalem”, “şarjı bitmiş tablet” ve “beyaz boya kalemi” gibi metaforlar kullanmışlardır. Öğrenciler ürettikleri bu metaforlara gerekçe olarak, uzaktan eğitimde matematik derslerinden sonra matematik bilgilerinde bir gelişmenin ve değişimin olmadığını göstermişlerdir. Bu açıklamalar doğrultusunda uzaktan matematik eğitimi uygulamalarının öğrenciler üzerindeki etkisinin oldukça yetersiz kaldığı ve derslerin yeterince amacına ulaşamadığı söylenebilir.

Kategoriler incelendiğinde olumsuz metaforik algılar teması kapsamında yer alan metaforların %12,5’inin “kaygı verici” kategorisinde yer aldığı belirlenmiştir. Uzaktan matematik derslerinin kaygı verici olması kategorisinde bulunan “korku filmi” metaforunu geliştiren Ö45 kodlu öğrenci; *“Uzaktan eğitimde matematik dersi korku filmi izlemek gibidir, çünkü tıpkı bir korku filmi izlerken gergin ve korkulu olduğum gibi uzaktan matematik derslerinde de gergin ve korkulu oluyorum. Daha çok başaramayıp rezil olmaktan korkuyordum.”* ifadeleri ile yaşadığı kaygılardan bahsetmiştir. Bu

kategorisi ile eşit frekans ve yüzdeye sahip diğer bir kategori ise “yalnız hissettirme” dir. Bu bağlamda bir öğrenci uzaktan eğitimde matematik dersini yeni bir eve benzeterek yüz yüze eğitimde matematik derslerinden uzaktan eğitimde matematik derslerine geçiş yaptığında yeni bir eve taşınmış gibi hissettiğini, ders işlenirken alışmasının zaman aldığını, her şeyin kendisine farklı geldiğini ve o nedenle kendini yalnız hissettiğini ifade etmiştir. Benzer olarak Ö20 kodlu öğrenci “gurbet” metaforunu kullanarak hissettiği yalnızlığı aşağıdaki gibi açıklamıştır.

Uzaktan eğitimde matematik dersi gurbet gibidir. Çünkü öğretmenimiz matematik derslerinde kamerayı açtırmadığı zaman arkadaşlarımı göremiyordum kendimi onlardan uzak hissettim. İnsanların gurbette yalnız olması ve sevdiklerini özlemesi gibi ben de yüz yüze derslerde birlikte soru çözüp oyun oynadığım yapamadığım sorularda yardım aldığım arkadaşlarımı özliyordum.”

Uzaktan matematik eğitiminin zor olması, bazı öğrencilerin metaforlarına “yapboz”, “hastalık”, “level geçilemeyen oyun” ve “yabancı turist” şeklinde yansımıştır. Bu duruma yönelik Ö52 “*Uzaktan matematik eğitimi yapboz gibidir. Çünkü yapboz yaparken ne yapacağını iyi bilmediğin zaman çok zorlanırsın matematik dersinde de ne yapacağımı bilmediğim zaman çok zorlanıyordum.*” şeklinde yaşadığı zorlukları paylaşmıştır. Öğrencilerin açıklamalarından, uzaktan matematik eğitiminde bazı öğrencilerin zorluk yaşadıkları bazı öğrencilerin ise sıkıldıkları anlaşılmaktadır. Uzaktan matematik derslerinde sıkılan öğrencilerin “donuk bilgisayar”, “dar ve kapısı olmayan oda”, “hapıs” ve “siyah bulut” metaforlarını üretmeleri dikkat çekmektedir.

Olumlu metaforik algılar teması altında ise *eğlenceli, esnek, faydalı, kolaylaştırıcı ve alternatif* kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencilerin üretmiş olduğu olumlu metaforlar ise Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Uzaktan Eğitimde Matematik Derslerine İlişkin Olumlu Metaforlar

Tema	Kategori	Metaforlar	f	%
	Eğlenceli	Meyve tabağı (2) Zekâ oyunu (1) Oyun (1) Tatlı (1) Lunapark (2) Tatil (3)	10	35,71
Olumlu	Esnek	Yıldız (1) Boş bir şişe (1) Kâğıt (1) Saat (1) Güneş (1)	5	17,86
	Faydalı	Soru bankası (1) Salata (1) Elektrikli robot (1) Su (1) Ispanak (1) Sürpriz yumurta (1)	5	17,86
	Kolaylaştırıcı	Havada uçan bir uçak (1) Hızlı bir araba (1) Google (3)	5	17,86

Alternatif	Gece lambası (1) Şurup (2)	3	10,71
TOPLAM		28	100

Tablo 2 incelendiğinde, uzaktan matematik derslerine ilişkin öğrencilerin ürettikleri metaforlara yönelik 5 farklı kategori “olumlu metaforik algı” teması içerisinde şekillendirilmiştir. Uzaktan matematik eğitiminin eğlenceli olduğunu vurgulayan metaforların yüzdesinin %35,71 ile en fazla olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin, eğlenceli kategorisinde “meyve tabağı”, “zekâ oyunu”, “oyun”, “tatlı”, “lunapark” ve “tatil” gibi metaforları ürettikleri görülmektedir. Dolayısıyla kullandıkları bu metaforlar ve gerekçelendirmeleri, öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerinden zevk aldıklarını göstermektedir. Örneğin Ö36 bu duruma ilişkin “*Uzaktan eğitimde matematik dersi zekâ oyunu gibidir, çünkü zekâ oyununu kendi başıma çözmeyi çok severim. Matematik dersleri de uzaktan olunca kendi kafamı çalıştırarak matematik sorularını çözmeyi öğrendim. Bana göre dersler çok eğlenceli geçiyordu.*” şeklinde duygularını ifade etmiştir. Bununla birlikte Tablo 2 incelendiğinde “esnek”, “faydalı” ve “kolaylaştırıcı” kategorilerinin yüzdelерinin eşit olduğu görülmektedir. Uzaktan eğitimde matematik derslerini boş bir şişeye benzeten Ö9, gerekçe olarak boş bir şişeyi eline aldığı gibi doldurabileceğini, matematik derslerinde de kendi çabalarıyla bilgileri istediği gibi öğrenebileceğini sunmuştur. Benzer şekilde Ö14 kodlu öğrenci de “*Uzaktan matematik dersleri güneş gibidir, çünkü güneşi tüm sınıf arkadaşlarım kendi evlerinden görebilirler, matematik derslerine de tüm sınıf kendi evinden katılabilir. Hatta evde değilsek bile yolda giderken veya başka yerlerde de uzaktan matematik derslerine katılabiliriz, güneşi her yerden kolayca görebileceğimiz gibi...*” ifadeleri ile uzaktan matematik eğitiminin esnek olmasına vurgu yapmıştır. Faydalı kategorisinde öğrenciler “soru bankası”, “salata”, “elektrikli robot”, “su”, “ıspanak” ve “sürpriz yumurta” metaforlarını kullanmışlardır. Örneğin, Ö28 kodlu öğrenci “*Uzaktan eğitimde matematik dersleri su gibidir, çünkü içecekler arasında en faydalıdır. Uzaktan matematik dersleri de diğer uzaktan derslerden daha önemli ve faydalıdır.*” ifadelerini kullanmıştır. Bir öğrenci ise uzaktan matematik derslerini Google’a benzeterek her yapamadığı soruyu öğretmenine kolayca sorabildiğini ve böylece işinin kolaylaştığını belirtmiştir. Benzer şekilde Ö37 kodlu öğrenci ise uzaktan matematik dersini havada uçan bir uçağa benzetmiş ve aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır;

“Uzaktan matematik dersleri havada uçan bir uçak gibidir, çünkü uzun yolları uçak hemen geçer diğer araçlara göre daha hızlıdır uzaktan matematik derslerinde de uzun konular kolayca anlaşılabilirdi yüz yüze derslere göre dersleri daha hızlı işleyebiliyorduk”

Uzaktan matematik eğitiminin kolaylaştırıcı özelliğine vurgu yapan Ö33 kodlu öğrenci ise uzaktan eğitimi elektrikli robota benzetmiş ve gerekçelendirmelerini şöyle ifade etmiştir:

“Uzaktan eğitimde matematik dersleri elektrikli robot gibidir, çünkü elektrikli robot yapılması gereken bir işi daha kolay ve pratik bir şekilde halledebilmemizi sağlar. Uzaktan matematik dersleri de dersleri daha kolay işlememizi sağlıyor her gün hazırlanıp okula gitmemiz yolculuk edip zaman kaybetmemiz gerekmiyor uyanınca bilgisayarımı açtığımda öğretmenim ve sınıfım hazır bir şekilde karşıma çıkıyor...”

Ö33 yaptığı açıklamalar ile uzaktan eğitimde okula gitmek için hazırlık yapmaması ve derslere kolayca ulaşabilmesi açısından uzaktan eğitimin kolaylaştırıcı rolüne vurgu yapmıştır. Ö56 kodlu öğrenci ise uzaktan eğitimde matematik derslerini yüz yüze matematik dersi işleyemeyince onun yerine uzaktan matematik dersleri işlediklerini gerekçe göstererek bir gece lambasına benzetmiştir. Bu durumu güneş gidince alternatif olarak gece lambasının kullanılmasına benzetmiştir. Öğrencilerin olumlu metaforik algıları incelendiğinde uzaktan eğitimde matematik derslerini eğlenceli ve faydalı buldukları, kolaylaştırıcı ve esneklik sağlayıcı olmasından dolayı yüz yüze eğitime alternatif olarak gördükleri söylenebilir.

Uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin öğrencilerin ürettiği metaforlar kullanılarak oluşturulan kelime bulutu, öğrencilerin en yoğun kullandıkları kelimelerin sıklığına göre boyutlandırılıp Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Uzaktan Eğitimde Matematik Dersine İlişkin Kelime Bulutu

Şekil 1’de verilen kelime bulutuna göre öğrencilerin en çok; “akarsu”, “korku filmi”, “kırık kalem”, gibi olumsuz ifadeleri dile getirdikleri görülmektedir. Yapılan kodlamalar sonucunda da en yüksek oranda “olumsuz metaforik algı” teması kapsamında uzaktan eğitimde matematik dersinin kalıcı olmaması kategorisinde yer alan “akarsu” kodunun en yüksek frekansa sahip olduğu

(f=3) düşünülduğünde kelime bulutunda “akarsu” kelimesinin vurgulanması beklenen bir durumdur.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, uzaktan matematik eğitimi sürecine katılmış olan ortaokul öğrencilerinin matematik derslerine ilişkin metaforik algılarını yansıtmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerine dair ürettikleri metaforlar aracılığıyla bu süreci nasıl anlamlandırdıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Analiz sonucunda öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik dersine ilişkin 55 farklı metafor ürettikleri tespit edilmiştir. Öğrenciler tarafından üretilen metaforlar incelendiğinde öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin daha çok olumsuz metaforik algılara sahip oldukları görülmüştür. Benzer olarak Doğan ve Kahraman (2022), ortaöğretim öğrencileriyle yürüttükleri çalışmada, öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin daha çok olumsuz algılara sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte Korkmaz (2021), ilköğretim matematik öğretmenlerinin de pandemi sürecinde matematik derslerine yönelik daha çok olumsuz metaforları kullandıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla uzaktan eğitimde matematik derslerine ilişkin hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin metaforik algılarının benzer olduğunu söylemek mümkündür.

Mevcut çalışmada olumsuz metaforlara yönelik yapılan gerekçelendirmeler incelendiğinde, uzaktan eğitimde matematik derslerinin öğrenciler tarafından anlaşılması güç, kaygı verici, sıkıcı ve kalıcı olmayan verimsiz bir ders olarak görüldüğü söylenebilir. Bu bağlamda öğrencilerin kullandıkları olumsuz metaforlar arasında en çok dikkat çeken “kırık kalem”, “akarsu”, “ıssız ada”, “gurbet”, “korcu filmi”, “küflenmiş peynir”, “kırıksık gömlek” ve “şarjı bitmiş tablet” tir. Benzer metaforlar, Doğan ve Kahraman’ın (2022) çalışmasında ortaöğretim öğrencileri tarafından üretilmiştir. Bu yönde öğrenciler matematik derslerinin güç, eksik ve verimsiz olduğu yönünde metaforlar kullanmışlardır. Ayrıca mevcut çalışmada öğrencilerin en büyük sorununun matematik derslerinin uzaktan eğitimde anlaşılmaz ve kalıcı olmaması sonucu Özudoğru ve Bulut’un (2021) çalışma sonuçlarını destekleyici niteliktedir. Akpolat’ın (2021) yaptığı araştırmada ise öğrencilerin uzaktan eğitimi en yüksek düzeyde “bireysel çaba gerektirici” olarak algıladıkları görülmüştür. Benzer şekilde yapılan araştırmada da bazı öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerini “yapboz” ya da “level geçilemeyen bir oyuna” benzettikleri ve bireysel çaba gerektiren zor bir ders olarak algıladıkları tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular, öğrencilerin bir kısmının ise uzaktan eğitimde matematik derslerini eğlenceli ve faydalı bulduklarını, kolaylaştırıcı ve esneklik sağlayıcı olmasından dolayı yüz yüze eğitime alternatif olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Benzer olarak Arık ve diğerlerinin (2021) yaptıkları çalışmada öğrencilerin uzaktan eğitim sürecine ilişkin

öğrenme/öğretme ortamı, zaman yönetimi ve ders süresi, esneklik ve erişilebilirlik bakımından olumlu görüşler belirttikleri görülmüştür. Bu kapsamda mevcut araştırmada da olumlu metaforlar arasında esneklik kategorisinde “güneş” ve “kâğıt” metaforları dikkat çekmektedir. Ayrıca “lunapark”, “sürpriz yumurta”, “yaz tatili”, ve “elektrikli robot” gibi metaforlar da öğrenciler tarafından vurgulanmıştır.

Sonuç olarak metaforların öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik dersine ilişkin algılarını ortaya koymada güçlü bir araç olduğu söylenebilir. Öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yansıtan ipuçları vermiş olması nedeniyle metaforların diğer sınıf düzeylerinde de kullanılarak çalışmanın genişletilmesi önerilmektedir. Ayrıca mevcut çalışmanın bir imam hatip okulunda yürütülmesi nedeniyle katılımcıların kız öğrencilerden oluşması araştırmanın bir sınırlılığı olarak düşünülebilir. Bu nedenle kız ve erkek öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar tercih edilebilir. Çalışmada öğrencilerin uzaktan eğitimde matematik derslerini genel olarak anlayamaz, zor, sıkıcı ve verimsiz bir ders olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunun için mevcut çalışmada öğrencilerin gerekçelendirmeleri de göz önünde bulundurularak öğrencilerin güçlük çektiği durumlara ilişkin uygulamalar güçlendirilerek derslerin verimliliği artırılabilir.

Kaynakça

- Akpolat, T. (2021). Ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 54(2), 497-522.
- Aksu, H. H. (2021). Mathematics teachers' opinions on distance education using the educational informatics network (EBA). *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 20(2), 88-97.
- Arik, S. , Karakaya, F. , Çimen, O. & Yılmaz, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim hakkında ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 631-659.
- Aslantaş, T. (2014). Uzaktan Eğitim, Uzaktan Eğitim Teknolojileri ve Türkiye’de Bir Uygulama, 15 Ocak 2022 tarihinde <https://www.tankutaslantas.com/wp-content/uploads/2014/04/Uzaktan-E%C4%9Fitim-Uzaktan-E%C4%9Fitim-Teknolojileri-ve-T%C3%BCrkiyede-bir-Uygulama.pdf> adresinden alınmıştır.
- Altıparmak, K., Can, Ş., & Dur, E. (2021). Examination of classroom teacher’s experiences regarding mathematics courses taught through distance education throughout the COVID-19 pandemic period. *Education Quarterly Reviews*, 4(4), 211-226.
- Baki, A. (2007). Bilişim ve iletişim teknolojileri karşısında geleceğin üniversiteleri. Aktan, C.C. (Editör); *Değişim Çağında Yükseköğretim: Global Trendler-Paradigmatal Yönelimler*, Yaşar Üniversitesi, İzmir.
- Bilgiç, H. G. & Tuzun, H. (2020). Issues and challenges with web-based distance education programs in Turkish higher education institutes. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 21(1), 143-164 .
- Demir, B. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin uzaktan eğitim ile yürütülen matematik derslerine yönelik tutumlarının incelenmesi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(39), 2448-2454.
- Doğan, M. & Kahraman, İ. (2022). Ortaöğretim öğrencilerinin oluşturdukları metaforlar: acil uzaktan eğitimde matematik dersi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 79-93.

- Gurajena, C., Mbunge, E., & Fashoto, S. G. (2021). Teaching and learning in the new normal: Opportunities and challenges of distance learning amid COVID-19 pandemic. *SSRN Electronic Journal*.
- Hacıömeroğlu, G. ve Elmalı, Ö. (2021). Öğretmen adaylarının uzaktan öğrenmeye yönelik tutum, öz yeterlik ve öğrenme ortamı algıları: Bir karma yöntem çalışması. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 5(3), 65-87.
- Hebebcı, M. T., Bertiz, Y., & Alan, S. (2020). Investigation of views of students and teachers on distance education practices during the Coronavirus (COVID-19) Pandemic. *International Journal of Technology in Education and Science*, 4(4), 267-282.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan eğitim*. Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Kaynar, H., Kurnaz, A., Doğrukök, B., & Barışık, C. Ş. (2020). Ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(7).
- Kilit, B., & Güner, P. (2021). Matematik derslerinde web tabanlı uzaktan eğitime ilişkin matematik öğretmenlerinin görüşleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 85-102.
- Korkmaz, E. (2021). İlköğretim matematik öğretmenlerinin metaforik algıları: Pandemi sürecinde matematiğe yönelik farklı kavramlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), 1-14.
- Moliner, L., & Alegre, F. (2022). COVID-19 restrictions and its influence on students' mathematics achievement in Spain. *Education Sciences*, 12(2), 105.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Parker, A. (2020). Interaction in Distance Education: The Critical Conversation. *AACE Review (formerly AACE Journal)* 13-17. Waynesville, NC USA: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). <https://www.learntechlib.org/primary/p/8117/>.
- Özdemir Baki, G., & Çelik, E. (2021). Ortaokul matematik öğretmenlerinin uzaktan eğitimde matematik öğretim deneyimleri. *Batu Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 293-320.
- Özüdoğru G., & Bulut, A. S. (2021). 8. sınıf öğrencilerinin covid-19 pandemi döneminde matematik dersi deneyimleri. *Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 1(1), 18-26.
- Schlosser, L. A., & Simonson, M. (2009). *Distance education: Definition and glossary of terms*. 3rd Edition. U.S.:Information Age Publishing.
- Strauß, S. and Rummel, N. (2020), Promoting interaction in online distance education: designing, implementing and supporting collaborative learning. *Information and Learning Sciences*, 121(5). <https://doi.org/10.1108/ILS-04-2020-0090>
- Tican, C. & Toksoy Gökoğlu, S. D. (2021). Ortaokul matematik öğretmenlerinin uzaktan eğitim matematik dersine ilişkin görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 767-786.
- Vlachopoulos, D., Makri, A. (2019). Online communication and interaction in distance higher education: A framework study of good practice. *International Review Education*, 65, 605–632. <https://doi.org/10.1007/s11159-019-09792-3>
- Wijaya, T. T. (2021). How Chinese students learn mathematics during the coronavirus pandemic. *IJERI: International Journal of Educational Research and Innovation*, 15, 1-16.

SÜLEYMANİYE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN FAZIL AHMET PAŞA KOLEKSİYONUNA AİT 00004 ENVANTER NUMARALI EL YAZMASI KUR'AN-I KERİM'İN SERLEVHALARININ TEZHİP ÖZELLİKLERİ

ELİF KIRKKESELİ¹ & BURCU TOĞRUL²

Özet: Türk kitap sanatlarımız köklü bir geçmişe sahiptir. Kütüphanelerimiz kültür tarihimizde geniş yer alan bilim ve sanatı bir arada tutan zengin kitap koleksiyonlarına yer vermektedir. Türk-İslam medeniyetlerinin kitaba verdiği değerin güzel hatlarla yazılarak ve bezenerek sanat haline getirilmesi bunun en temel sebebi olmuştur. Kültür tarihimizde geniş yer tutan kütüphanelerimizde binlerce yazma eserler bulunmaktadır. Sanat değeri taşıyan bu elyazması eserler oldukça önem arz etmektedir. Her biri tek ve eşsiz olan elyazmaları dünyanın ortak mirasıdır. Kur'an -ı Kerimler de elyazması eserler içinde değerli bir yeri olan kutsal kitaplarımızdandır. Kur'an-ı Kerimler dönemin üslup, tarz, teknik ve kullanılan motif özelliklerine göre bezenmiştir. Kur'an-ı Kerimlerde tezhip sanatının yer aldığı en önemli alanlardan biri de serlevha sayfalarıdır. Kuran'ı Kerimlerde baş sayfa olarak adlandırılan serlevha sayfası tezhip sanatçısının yoğun süslemelerinin yer alması bakımından önem teşkil etmektedir. Ülkemizdeki kütüphaneler arasında önemli bir yere sahip olan Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde yapmış olduğumuz çalışmada Fazıl Ahmet Paşa koleksiyonundan 00004 envanter numaralı Kur'an-ı Kerimin serlevhaları tezhip özellikleri incelenmeye uygun görülmüştür. Fazıl Ahmet Paşa koleksiyonuna ait olan 00004 envanter numaralı Kur'an-ı kerimde iki adet serlevha sayfası tespit edilmiştir. Eserin "2b ve 3a "ve "3b ve 3a"sayfasında yer alan serlevha bölümleri; dönemin özellikleriyle, kullanılan motifleriyle, tarz, renk ve uygulanan teknikleriyle araştırmamızın konusu olmuştur. Eserlerin çizimleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Kur'an-ı Kerim, Tezhip, Serlevha.

MANUFACTURING FEATURES OF THE KUR'AN-I KERİM'S SERVEBOOKS WITH INVENTORY NUMBER 00004 OF THE FAZIL AHMET PAŞA COLLECTION IN THE LIBRARY OF WRITING WORKS IN SÜLEYMANİYE

Abstract: Turkish books have a long history including the rich book collections, which are mainly addressed on the combination of

¹ Öğretim Görevlisi, Iğdır Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, elif.kirkkeseli@igdir.edu.tr.

² Öğretim Görevlisi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ahmed-i Hani Meslek Yüksekokulu btogrul@agri.edu.tr

science and arts. Those of science and arts have a common significance in our culture. The main reason can be attributed to the value given to the book by Turkish-Islamic civilizations was turned into art by writing and embellishing with beautiful calligraphy. A quite number of manuscripts with great artistic values are available in the libraries, being as of the common heritage of the world. Of the valuable manuscripts, the Qur'an is one of our holy books. The Qur'an is decorated according to the style, style, technique and motifs of the period. One of the most important areas where the art of illumination takes place in the Qur'an is the serlevha pages. The serlevha page, also known as the front page of Quran, is substantial for the intense ornaments of the illumination artist. Herewith the present study conducted at Süleymaniye Manuscripts Library, it was noted that the illumination features of the gilding features of the Quran with inventory number 00004 from Fazıl Ahmet Pasha collection were deemed appropriate. In the Qur'an with inventory number 00004 , which belongs to the Fazıl Ahmet Pasha collection, two serlevha pages have been identified. The plate sections on the "2b and 3a" and "3b and 3a" pages of the work;ilt has been the subject of the current research with the characteristics of the period, the motifs used, style, color and applied techniques. The drawings of the works were made.

Key Words: Süleymaniye Manuscripts Library, Quran, Illumination, Serlevha.

Giriş

Çok zengin ve köklü bir kültür birikimi gerektiren hat, tezhip ve cilt gibi Geleneksel sanatlarımız geçmişte yaşama şansı bulmuştur. Bu çok değerli el yazmaları her daim baş tacı edilmiş ve hatta en önemli diplomatik hediyeler arasında yer almıştır.

Müslümanlar İslam coğrafyasında tarih boyunca sanatın her alanında yer almış olup bunun sonucunda duygusal, ince ruhlu ve görkemli sanatçılar topluma kazandırmışlardır. Müslüman sanatkarlar, Allah 'in varlığını, sevgisini ve dine duyduğu saygıyı eserlerinde, özellikle Kur'an-ı Kerimlerdeki tezyinatlar da uygulayarak göstermişlerdir.

Bugün ülkemizde ve Yurtdışındaki kütüphanelerde, müzelerde, arşivlerde ve özel koleksiyonlarda yüzbinlerce el yazması eser koruma altına alınarak muhafaza edilmektedir. Bu nedenle bu nadide eserleri herkesin görme şansı yoktur. Dolayısıyla bu eserlerin gün yüzüne çıkması izleyicisiyle buluşturulması ve literatüre katılması önemlidir.

Bahsi geçen kütüphaneler arasında Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi bünyesinde barındırdığı binlerce nadide el yazması eserle önemli bir yere sahiptir.

Süleymaniye Kütüphanesi diğer kütüphanelere kıyasla oldukça zengindir. Türk-İslam kültürünün kaynaklarından olan Arapça, Farsça, Osmanlı Türkçesi ve Arap harfli eski matbu eserleri bünyesinde bulundurmaktadır. Kütüphanelerin başlıca görevi bilgiyi kullanıcıya doğrudan ulaşmasını

sağlamaktadır. İslam coğrafyasında bin yıldan bu yana yazılan, istinsah edilen ve ciltlenip kitap haline getirilerek korunması, tasnif edildiği ve hizmete sunulduğu önemli bir bilgi merkezidir.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan binlerce yazma eser arasından seçilen Fazıl Ahmet Paşa Koleksiyonuna ait 0004 numaralı Kur'an-ı Kerim hat, tezhip ve cilt bakımından incelenmeye çalışılmıştır. İncelenen eser dönem özellikleri, renkleri, desen anlayışı ve diğer bir çok yönüyle ele alınmıştır. 16. Yüzyıl'da klasik dönem anlayışı eserin hattı başta olmak üzere bütün süslemeli alanlarında kendini göstermektedir

1. Tezhip Sanatının Tanımı ve Tarihiçesi

Tezhip kelimesi, Arapça 'zehep (altın)' kökünden gelmektedir. Altınlamak mânâsına gelen tezhip kelimesi, ezilerek fırçayla sürülecek hâle getirilmiş olan varak altın ve muhtelif renklerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen, kitap sanatlarının önemli bir dalıdır. Tezhip yapana 'müzehhip', tezhiplenmiş kitaplara da 'müzehhep' adı verilir. Müzehhibler ekseriya nakış resim de yapan sanatkârlardır.

Tezhip sanatı, murakkaların, kıtaların, hüsn-i hat levhalarının, dinî ve din dışı çeşitli konularda yazılmış el yazması kitapların iç ve dış kapaklarının, minyatürlerin ke-narlarının, ferman, berat, menşurlardaki tuğraların, özellikle Kur'an-ı Kerimlerin boyayla, altın yaldızla süslenmesidir. Sadece altınla yapılan tezhip işlerine 'Halkârî' denir. Arapça 'hayl' kökünden süslemek anlamına gelir. Ezilmiş varak altının, jelatinli su ile karıştırarak hazırlanan zer mürekkebin yoğunluğu dereceli olarak kullanılan gölgeli tezyînat işleme sanatına verilen ıstılahtır.

Eski geleneksel kitapçılık sanatlarımızdan biri olan tezhip sanatı uzun ve köklü bir geçmişe sahiptir. Dönem dönem ya evrensel nitelikler kazanarak zirveye ulaşmış, ya farklı arayışlar içinde olmuş ya da gerilemeler göstermiştir.

Tezhip, hem Doğu'da hem de Batı'da bilinen bir sanattır. Geçmişten günümüze doğru, İslam coğrafyasının her tarafında yaygın olarak kullanılan tezhip, XV. yüzyıl'da Mısır'da Memlukler, İran ve Orta Asya topraklarında da Timurlular ve Safeviler dönemlerinde büyük gelişme kaydetmiştir.

Türklerin sanat faaliyetlerini Maniheizm, Budizm ve İslam olmak üzere üç ayrı dinin içerisinde faaliyet göstermiştir. Uygurlular M.S. VII. Ve IX. yüzyıllar arasında önce Mani dinini daha sonra da Budizm'i benimsemiş mabet ve manastırların duvarlarına, tavanlarına dini resimler yaparak kendini göstermiştir.

Bu eserler, dikkörtgen formlu Mani Alfabeti ile yazılmış dini ve felsefi konuludur. Tezhip ve resimlerde sıkça mavi zemin görülmektedir. Bu kompozisyonların çeşitli kısımlarında tamamlayıcı unsur olarak stilize bitkisel süslemeler mevcuttur. Bezemelerde kullanılan renkler altın yaldız, mavi, erguvan, kırmızı ile açık ve koyu yeşildir. Altın varak ve ezme altın

kullanmada usta olanların yanı sıra farklı tekniklerde kaliteli kâğıtlar ve boyalar elde etmişlerdir.

Erken dönem tezhiplerinde bezemenin kitabın yatay genişliğinde bir şerit oluşu, dikdörtgen forumdaki süslemelerde bordür süslemeye ihtiyaç göstermesi, çok kenarlı şekiller, tezhipli şeritler, tomar biçiminde süsler ve örgü motiflerinden meydana gelen daha karmaşık şekillerinin kullanılması bu dönemin en tipik özellikleri olarak belirlenebilir. Önceleri sadece sayfanın üst ve alt kısımlarında ince şeritler halinde olan bezeme ilerleyen Türk Tezhibi Selçuklu Dönemi, Osmanlı erken Dönemi, Osmanlı Klasik Dönemi ve Batılılaşma Dönemi olarak dörde ayrılır. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde yapılmış ilmi eserler, Kur'anlar tezhip sanatımızın en eski ve önemli örnekleri arasında yer alır.

XIII. Yüzyılda medeniyet ve sanatlarının zirvesine yükselmiş Selçukluların başkentleri ve önemli sanat merkezleri olan Konya'da, Selçuklu Sarayına bağlı sanatkârların meydana getirdikleri tezhiplerin, zengin fakat o nispette sadelik, az renk zamanlarda sayfanın yanlarına doğru genişleyerek iki sayfa tarafına da yayılmaya başlamıştır. Türk Tezhibi Selçuklu Dönemi, Osmanlı erken Dönemi, Osmanlı Klasik Dönemi ve Batılılaşma Dönemi olarak dörde ayrılır. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde yapılmış ilmi eserler, Kur'anlar tezhip sanatımızın en eski ve önemli örnekleri arasında yer alır.

XIII. Yüzyılda medeniyet ve sanatlarının zirvesine yükselmiş Selçukluların başkentleri ve önemli sanat merkezleri olan Konya'da, Selçuklu Sarayına bağlı sanatkârların meydana getirdikleri tezhiplerin, zengin fakat o nispette sadelik, az renk kullanılması ve geometrik düzenlemeler dikkat çeker. Orta Asya Türk süslemelerinde sıkça görülen helezonik şema, Selçuklu tezhibinde devamını sürdürmüş, Rumî motifleri böyle kıvrık çizgiler üzerinde tasarlanmıştır. Rumî Selçuklularda ve erken dönem Osmanlı eserlerinde tercih edilmiş ve sevilerek kullanılmıştır.

Eski yatay bezeme yerini Selçuklularda boyuna genişleyen dikey bir şemaya yer verilmiştir. Bazı kitaplarda tek veya çift varığın tamamını kaplayan dikdörtgen bir şema uygulanırken bazı kitaplarda ise sayfanın tam ortasında büyük bir madalyon görünmektedir. Bu madalyonların çember, şemse veya mekik şeklinde olanları da vardır. Bezemelerde çok sık rastladığımız bir başka motifte Selçuklu Münhanileri denilen eğriler, kıvrık dallar, çeşitli çiçekler ve hatâyiler bu dönem süslemelerinde yer alır.

Selçuklu dönemindeki tezhiplerde serlevhalar, başlıklar ve tığlar yok denecek kadar az görülmele birlikte bazen çok seyrek düz çizgiler veyahut küçük çıkıntılar şeklinde tezyin edilmiştir.

2.Hat Sanatı

Sözlükte; "satr, çizi, yazı, yol ve ferman, buyruk, padişah yazısı" gibi manalarına gelmektedir. Hat sanatı, "cismanî aletlerle meydana getirilen ruhani bir hendesedir" şeklinde tarif edilmiştir. Eskiden sanat yazıları için daha çok hüsn-i hat (güzel yazı) tabiri kullanılmış ve güzel yazı yazmayı

meslek edinen sanatkârlara da “küttab” denilmiştir. Zamanla “kettab” yerine “hattat” tabiri kullanılmıştır.

Hat sanatı denilince akla ilk gelen Arap yazısıdır. Arap yazısı İslâmiyet’in ortaya çıkmasıyla birlikte İslâm yazısı kimliğini alarak sanat şubesi haline gelmiştir. Güzel sanatlar arasında hat sanatı zarafet, ihtişam, tenasüp(uyum), ulvilik (yücelik) gibi unsurlarıyla önemli bir yere sahiptir. Hat sanatının en güzel şekilde yazılmış ve işlenmiş alanlar; Mushaflar, yazma eserler, kitabeler, minareler, mezar taşları, kumaş, çini, tuğla, dekorasyon, metal ve tahtalardır. Sekil itibariyle temel Arap harflerine dayanan bu sanat, Kur’ân-ı Kerîm’in ve hadislerin yazıyı öğrenmeye teşvik etmiştir. Bununla birlikte hiçbir alfabede görülmeyen çizgisel bir kıvraklığa sahip olan Arap harflerinin kelimenin başında, ortasında ve sonunda farklı forumlarda yazılabilmek imkânına sahip olması sebebiyle estetik boyutta gelişerek İslâm sanatı kimliğini almıştır.

Türk hat sanatı, Türklerin İslâmiyet’i kabul ettikten sonra okuma-yazma aracılığı olarak seçtikleri Arap asıllı harflerle vücuda getirilen sanat yazılarıdır. Hat sanatının hızlı gelişmesi ve ilerlemesi yazıya ilişkin âyet ve hadiselerle din bilginleri ve devlet adamlarının methedici sözleri de etkileyici olmuştur. İlmi araştırmalar sonucu kabul edilen görüş ve rivayetler üç şekildedir. Birinci görüşe göre yazının kaynağı ilahidir. Bu görüşe göre, bütün yazıların mucidi, ilk insan ve Peygamber olan Hz. Âdem’dir. Rivayete göre Hz. Âdem, yazıları balçıklar üzerine yazmıştır. İkinci görüşe göre Arap yazısının “Güney Arabistan Yazısı” veya “Himyeri” yazıdan türediği şeklinde olmuştur. Üçüncü görüşe göre ise, Arap yazısı Nabat yazısının değişmesinden elde edilmiş ve gelişmiştir.

İslâm’ın ilk yıllarında yazının, kullanım alanları ve kullanılan malzemenin etkisi ile iki aynı tarz doğmaya başlamıştır. Bunlar; Mushaf, kitabe ve önemli vesikanın yazıldığı köşeli ve sert yazı ile günlük işlerde kullanılan yumuşak ve kavisli hatların hâkim olduğu yuvarlak karakterli yazı biçimidir.

Kur’ân-ı Kerîm, Arap hattıyla yazılmış ilk kitaptır. Hz. Peygamber’in vefatından önce yazıya geçirilmiş, ezberlenmiş olan âyet ve sûrelerin iki kapak arasında toplanarak güvence altına alınması Hz. Ebû Bekir döneminde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber’in döneminde yazı malzemeleri olarak deri, hurma yaprağı kürek kemiği, tahta levhalar, parşömen, lihaf (yumuşak ve beyaz taş) ve çanak çömlek kırıntıları kullanılmıştır.

Nabat yazısı Kuzey Arabistan’dan Hicaz Bölgesi’ne geçerek farklı karakterde iki üslubunun olduğu bilinmekte ve cahiliye devrinde bu iki üslûp “meşk” ve “cezm” olarak sınıflandırılmıştır. Cezm tarzı, Nebatilerin yazısından doğan ve gelişen İslâm yazısına verilen ilk addır. Cezm geometrik, dik ve köşeli, kesme, kopma ve ayrılma manalarına gelmektedir. Meşk usulü ise hızlı yazmak, çabuk gitmek anlamına gelen ve yuvarlak ve yumuşak yazı karakterine sahiptir. Ayrıca dört halife döneminde kullanılmıştır.

Hız. Osman, İslâm'ın temel kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'in sayfalarını çoğaltarak kitap haline getirmiştir. Bununla birlikte Hız. Peygambere indiği gibi bir değişime uğramadan güvence altına alınmıştır. Böylece kuşaktan kuşağa bozulmadan günümüze kadar aktarılmıştır

3.Kur'ân-ı Kerim Bezemeciliği

VIII–IX. yüzyıllarda en erken örneklerini görmeye başladığımız Kur'ân-ı Kerîm süslemeciliği, XIII–XIV. yüzyıllardan itibaren büyük bir gelişme içerisine girilmiştir.El Yazması kitaplara baktığımızda, baş ve son sayfalardaki tezhip yoğunluğu ilk dikkatimizi çeken süslemelerdir. Yazmaların yazılı kısmı tamamlandıktan sonra, daha ince bir kalemle önce okumaya yardımcı olan “harekeler”, sonra başka bir kalem ve lâl (kırmızı) mürekkeple “secâvend” denilen duraklama işaretleri konulmuştur. Yazma metinlerin kontrolü yapılırken herhangi bir kusur sebebiyle hattatın yazma eserden çıkardığı varağa “muhreç sahife” denir.

Yazma Kur'ân-ı Kerîmlerde sağ sayfanın sol alt köşesine genelde mâil olarak sol sayfanın metninin ilk kelimesi yazılır buna müş'ir, müşîr, müşîre (işaret eden), garîb, pâyende (baki, daimî), ayak, ta'kîbe (izleyici), müşahide (gözleyen), reddâde, ve rakîb (izci, gözcü), çoban da denir. Bu sözcükler sayfa numarası kullanmadan yazılan Mushafların sayfa sıralamasını kontrol etme, hem de okurken bir sonraki sayfaya duraklamadan (kopma olmadan) geçme imkânı sağlamaktadır.

Tezhip sanatçıları tüm hünerlerini sergileyecek bir alan olarak bu kitapları görmekte ve zevkle çalışmışlardır. Her dönemde Kur'ân-ı Kerîm çok zengin olarak tezhiplenerek bezenmiştir. Allah'ın kelimasını Peygamberler'in edebi bir sanata dönüştüren bu hatları, tezhiple ölümsüzleştirmek, aynı zamanda imanın da bir ifadesiydi.

4.Kur'ân-ı Kerîm'de Tezhipli Alanlar

Yazma kitaplarda tezhib'in yapıldığı en mühim kısımlar; “zahriyeler (iç kapak)”, “hâtimler (son sayfalar)”, yazmaların ilk sayfalarına yapılan “serlevhalar”, Kur'ân-ı Kerîm'lerdeki “sure” ve kitaplardaki bahis başlarına yapılan “sûre başları” veya “fasıl başı” tabîr olunur. Ayrıca “ koltuk tezibi”, “Mushaf gülleri”, “duraklar”, “kenar suyu” ve “cetveller”, “beynessuturlar”, “sayfa kenarı tezhibi”, ve “tığlar” dır.

4.1. Zahriye Tezhibi

Zahriye kelimesi, Arapça arkalık sırtlık anlamına gelmektedir. Yazma kitaplarda esas metnin başladığı ilk sayfanın arkasındaki yâni bir önceki sayfa için kullanılan deyimdir. Kitaplar genellikle birinci yaprağın (b) yüzünden başlar, bu sayfanın (a)yüzü doğal olarak iç kapak dediğimiz zahriye sayfası olmaktadır.

Zahriye tezhibinin madalyon veya mekik şeklinde olanların içine veya dışına bir âyet yahut kime ait olduğunu, kimin için yazıldığını belirten kitap sahiplerinin imzaları veya mühürleri ve temellük kitabesi denilen bir cümle

yer almaktadır. Zahriye sayfası bazen tezhiplense de bazen de süslemesiz bırakılmıştır. Bu sayfaların tasarımı dikdörtgen, kare formunda tam sayfa levha tezhip olarak yahut oval (beyzi) veya daire madalyonlar (şemse) şeklinde tasarlanır.

4.2. Serlevha Tezhibi

El yazması kitapların zahriye sayfasından sonra karşılıklı iki sayfasına hususi ve zengin bir tezhip yapılır. Kur’ân-ı Kerîmlerin bu en gösterişli sayfasına “serlevha” veya “dibace” adı verilmektedir. Yazmanın serlevha tezhibi Besmele’nin hemen üstünde yer alabileceği gibi, özellikle Kur’anlardan, metin içine olacak biçimde tam sayfa ya da karşılıklı iki tam sayfa da olabilmektedir. Tezhipli kısım, metnin başladığı ilk sayfada ve sadece yazı alanının üzerinde yer alıyorsa bu sayfaya “unvan sayfası” denir. Serlevhaların sayfa tasarımı, dikdörtgen biçiminde düz başlık şeklinde veya üçgene benzeyen şekilde kubbeli, dilimli, tepelikli mihrabiye, alınlık, taç (iklîl), üstte bir selvi motifinin yer aldığı selvili tasarımlar veya natüralist üslûpta kompozisyonlar tasarlanmıştır.

4.3. Başlık Tezhibi (Sûre Başı)

Başlık, yazmalarda serlevha da bulunan ve metin içerisinde yer alan bölümlerin başlıklarıdır. İçine sûrenin veya bölümün adını nâzil oldukları yeri ve ayet sayısıyla kaçınıcı sûre olduğunu açıklayan başlıklar “serberk/ serberg” tabir olunur.

Serlevha sahifesi karşılıklı iki sahifeden oluşur ve bu iki sahife simetrik tasarlanmıştır. Sûre başları hep aynı kompozisyonda bezendiği gibi her başlığı ayrı kompozisyonla da süslenmiş olan eserler de vardır. Kur’ân-ı Kerîm’de sûrelerin başına (Ser-sûre), kitapların fasıl ve söz başlarına, divanlarda her tür şiirin başına bazen dikdörtgen bir süsleme biçiminde, bazen de koltuk tezhibi olarak süslendiği görülmektedir.

4.4. Hâtîme Tezhibi

Yazma eserlerde (ferağ yahut ketebe kaydı) bitiş (son) bölümüne “hâtîme” denir. Yazma eserlerin sonunda duânın, hattat imzasının, yazılış tarihinin, varsa müzehhip imzasının yer aldığı sayfalaradır.

Hâtîme sayfalarının da devirlere göre değişiklik gösterir, ayrıca bu değişiklik, sanatkârların zevkine göre de çeşitlenir. Son sayfada bulunan yazı, ayet de olsa, hattatın imzası da olsa “ketebe” bitişi genellikle ya ikizkenar yamuk veya üçgen şeklinde bir yazı alanı içine yazılır. Yazı satırları yanlardan eşit miktarda kısaltılarak bitirilirken kenarlarda meydana gelen üçgen veya yamuk alanlara tezhip yapılır. Ketebe sayfalarında boş kalan alt kısımlara çeşitli motifler serpiştirilmiştir ve kimi zaman da levha biçiminde tezhiplenmiştir.

4.5 -Koltuk Tezhibi

Koltuk tezhibi, kıt’a tezhiplerinde, farklı yazı çeşitlerini aynı hizaya getirmek için satır kenarlarındaki boşluklara yapılan simetrik veya benzer formda süslemelerdir. Bunlara tezhip veya altın tozundan süsleme yapılır. Ayrıca

yazma eserlerde metnin aynı tip yazı ile yazılmış olmasına rağmen sayfa düzeninden dolayı ortaya çıkan, cetvelle ayrılmış boş kısımlar içinde koltuk tabiri kullanılmıştır. Ta'lik hattıyla mâil olarak yazılmış kıtalarda ise yazı ile iç pervaz arasından kalan üçgen boşluklar ise “muska koltuk” adını alır.

4.5. Sayfa Kenarı Tezhibi

Bazı değerli yazmaların ara sayfalarında da kenarları süslenmiş ve bu sahalar daha çok halkâr ve zer-efşan bezemesi uygulanmıştır.

4.6. Güller

Tezhip sanatında “gül” çiçek motiflerine verilen genel addır. Güller, sayfa kenarlarında yer alan çevresi tezhipli ortası boş bırakılmış bu güller daire yahut beyzi şeklinde olup yukarı ve aşağı taraflarında uzatılmış bezemeler şeklindedir. Güllerin boş bırakılan kısımlarına isim veya rakam yazılır. Güller buldukları yerlere göre isim alırlar. Cüzlerin başına konulanlara “cüz gülü”, hiziplerin başına konulanlara da “hizb gülü” denilmektedir. Ayrıca, secde gülü, aşr gülü ve sure gülü bulunmak-tadır.

4.6.1. Sûre Gülü: Kur'ân-ı Kerîm'lerde her sûre'nin başına “sûre gülü” konur. Sûre başı tezhibine bitişik veya bezenmesiz sûre başı yazısı hizasında sayfa kenarında yatay eksen üzerine yerleştirilen tezyinî madalyonlardır. IX. yüzyıldan itibaren zermürekkeple yazılan sûre başlarına yatay eksen üzerinde tutturulmuştur. Erken dönem Mushafalarında damla veya daire şeklinde iri ve karmaşık desenlidir. XVI. yüzyıldan sonra ortadan kalkmıştır.

4.6.2. Secde Gülü: Kur'ân-ı Kerîm'lerin secde edilecek yerlere işaret olarak tezhiple yapılan gül şekline “secde gülü” denir. Secde âyeti Mushafı okuyanın yahut dinleyeninin secde etmesini gerektiren on dört yerde bulunmaktadır. İlk Kur'ân-ı Kerîm'lerde secde işareti yer almaz. VI - VIII. (XII – XIV) yüzyıllara ait Mushafalarda genellikle secde gülüne rastlanmaz, sadece âyetlerin yerini belli etmek için değişik renkte mürekkeple yazılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren tezyinî secde gülleri Kur'ân-ı Kerîm'deki yerini almıştır.

4.6.3. Hizip Gülü: Yazma Kur'anlardan genellikle her beş sayfada bir konulan gülle “hizip gülü” denir. VI.(XII.) Yüzyıl.'ın sonu ile VII. (XIII.) yüzyılın başında Mushaf hiziplere ayrılmıştır. Erken dönem Mushafalarında da rastlanılan hizip gülleri esas olarak IX.(XV.) yüzyıldan sonraki Mushafalarda görülmektedir. Bu yüzyıldaki hizip yerleri bazen gül, bazen yazı ile işaret edildiği gibi armudî yahut yatay mekik veya şemse biçiminde de bezenmiştir.

4.6.4. Cüz Gülü: Kur'ân-ın cüz başlarında yer alan ve içinde cüz numarası yazılı olan bezemeye “cüz gülü” denir. Cüz gülü her yirmi sayfada bir konulmaktadır. Erken dönem Mushafalarında da rastlanan cüz gülleri, IX. (XV.) yüzyıldan itibaren daire ve sıkça yatay eksen üzerine yerleştirilen şemse biçiminde sayfa boşluklarında yer almıştır.

4.6.5. Aşır (Âşere) Gülü: Kur'ân-ı Kerîm'lerde aşır sürelerinin yerini göstermek üzere sayfa kenarlarına tezhiple yapılan gül şeklidir. Âşere gülü her on ayette bir konulmaktadır. Her on âyet lik bölümün sonuna “aşır”

kelimesinin ilk harfi olan ayın konmuştur ve bu harf bir aşrın bittiğini ve yeni bir aşrın başladığını gösteren bir işaret olmuştur. Daha sonra ayın harfi yerine bu harfle birlikte tezyinî aşere gülleri kullanılmıştır. IV.(X.) yüzyıldan itibaren görülen daire şeklindeki aşere güllerinin o dönemde her on ayetin sonundaki aşere işaretleriyle birlikte tezhip edilmesi VII. (XIII.) yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Her dönemde daire biçimini koruyan aşere gülleri XI. (XVII.) yüzyıldan itibaren kullanılmayıp ortadan kalkmıştır.

4.6.6. Nısf Gülü: Mushafalarda bir cüzü iki eşit parçaya ayıran madalyon şeklindeki bezeme otuz cüzünden her birinin yarısını işaret etmek için bu yerlerin başına konan tezyinî madalyonlardır. Erken dönem Mushafalarında nısf gülü veya yazısı görülmezken IX. (XV.) yüzyılda hem yazı hem gülle nısf yerleri gösterilmiştir. X. (XVI.) yüzyılda nısf güllerinin kullanılmasından yavaş yavaş vazgeçilse de sonraki dönemlerde bunlara rastlanmaktadır. Nısf gülü bezemesi yarım cüzün ifadesi olarak yatay ve dikey eksen üzerinde yarıdan bölünmüş şemse biçimindedir.

4.7. Duraklar

Kur'ân-ı Kerîm' lerde âyet, kitaplarda cümle aralarına konulan küçük bezeme şekilleridir. Bunlar nokta yerine konulan geometrik şekiller veya üslûplaştırılmış bitki motifleridir. Bu duraklara “vakfe” de denir. Bunlar küçük yıldız veya çiçek şeklinde olduğu gibi, şekillerine göre değişik isimler de almaktadır. Geometrik şekilde olanlara “mücevher nokta” , altı köşeli olanlarına “şeşhane nokta” , üç yapraklı olanlarına “seberk” ve beş yapraklı olanlarına “ pençberk nokta”, iki helezonun iç içe geçmesiyle elde edilen duraklara “ helezon” denir.

4.7.1. Beyne's Sütûr (Satır Araları)

Tezhip edilen bir yazının satır aralarına sırf altınla yapılan veya renkli serbest tarzdaki tezyinî işe “ beyne's sütûr” denilmektedir. Eski hattatların kullandıkları bir tâbirdir.

Kıymetli yazmalar da, levhalarda satır arasındaki boşluklar bezenerek esere zenginlik kazandırmıştır. Yazı alanın kirlenmiş, yırtılma gibi bir hasarın söz konusu olduğu durumlarda ve satır aralarına gereğinden fazla boşluk bırakıldığı durumlarda bu süslemeye yer verilmiştir.

4.7.2. Cetvel – Bordur (Kenar Suyu, Ulama, Zencerek)

Eski el yazmalarında, kıt'a veya levhalarda yazıyı çevreleyen ve ekseriye altınla çekilen muhtelif kalınlıktaki çizgilere “cetvel” denilmektedir. Bu işi yapan sanatkârlara ise “cetvelkeş” denilmektedir. Cetvelkeşler aynı zamanda yazma kitapların yıpranmış sayfalarını ve yırtılmış cetvelleri kâğıt ekleyerek tâmir ettiği için “vassal” adıyla da bilinmektedir. Cetvellerin çeşitli aralıklarda paralel çizilmesiyle oluşan alanların tümüne “bordür” adı verilmiştir. Çiçek motiflerinin veya geometrik formların birbiri içinden geçerek devamı ile yapılan bir bezemedir. Tezhipte, “zercerek, su, geçme, ulama” olarak ta bilinir. Genişliği en fazla bir milimetreyi geçmeyen, iki kenarında tahrir

bulunan, cetvelle bitişik ve iplik görünümünde çizilmiş ince renkli şeride “iplik” denmiş ve cetvelden yahut ipliğe en fazla bir milimetre uzaklıktan, paralel çizilen, tahrirden biraz daha kalınca ve renkli tek bir çizgiye ise “kuzu” denmiştir. Geçmelerin geleneksel adı “zencerek” tir. Bu kelime farsça “zencir” kelimesinden “ küçük zencir” anlamına gelen bir sözlük olarak “ zencirek” haline getirilmiş ve söyleyişte “ zencerek” halini almıştır.

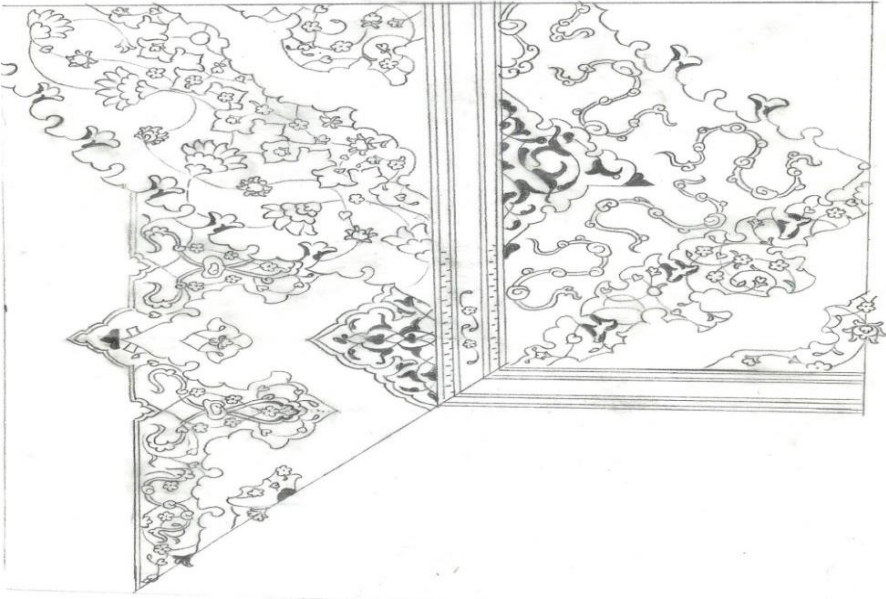
4.8. Tığ

Tezhibin bittiği yerden başlayarak paralel hatlarla dışa doğru ok gibi uzanan, uçları sivri şekillere “tığ” denilmektedir. Süslenen bölümle geri kalan boş alanın dengesini sağlamaktadır. Devirlere göre yüzlerce çeşitlilik göstermektedir. Zahriye, serlevha, sûre başları, hatime ve güller hep bu tığlarla süslenmiştir. Hemen her motif tığlar içinde kullanılmıştır.

Tığlar, kuzunun uzantısı olarak kabul edildiği için, kullanılan ana renk kuzunun mavi veya lâcivert rengidir. Klasik devirde tığlar renk olarak çiçeklerde lâl mürekkebi kırmızısı, turuncu, beyaz gibi farklı renkler ve altın eklenmiştir.

Foto-1 Kur'an-ı Kerim'in Serlevhası (3b ve 3a Sayfası)

Çizim-1Kur'an-ı Kerim'in Serlevha Çizimi, (3b ve 3a Sayfası)

5.Serlevha:

Eserin 2b ve 3a varağında karşılıklı simetrik olarak tasarlanmış serlevha tezyinatı bulunmaktadır. Beyzi yazılı alanın bulunduğu orta kısımda zemin çivit mavisi olup altın mürekkeple yapılmıştır. Yazı alanındaki boşlukları doldurmak için serbest olarak bitki ve rumilerden oluşan halîç işi mantığında bir tezyinat mevcuttur. Hatayi, penç, gonca ve yapraklardan oluşan tezyinatta renk olarak mor, sarı, pembe tercih edilmiştir. Tezyinatta rumiler ise turuncu renktedir. Bu alan tepelik ve rumi formunda turuncu renkte uygulanan dendanlarla diğer tezyinatlı alanlardan sınırlandırılmıştır. Yazının dışında kalan desen $\frac{1}{4}$ oranında simetriktir. Zemin rengi olarak altın ve lacivert kullanıldığı bu kısımlar çeşitli paftalardan oluşmaktadır. Yazının iki kenarında yer alan altın zeminli alanda kompozisyon bitkisel motifler ve bulutlarla oluşturulmuştur. Hatayi, penç, gonca, yaprak ve çıkma motiflerinden oluşturulan bitkisel tasarımın üzerine birbirinin tekrarı olan bulut motifleri yoğun bir biçimde yerleştirilmiştir. Motiflerin renkleri kırmızı, mor, sarı, bulutlar ise mavi, yeşil, pembe, açık kahve renklerde tezyin edilmiştir. Yazı alanının her iki ucunda mihrabiye biçiminde ve $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmış tezyinatlı alan mevcuttur. Bu alan ayırma Rumiler yardımıyla turuncu altın ve lacivert paftalara ayrılmıştır.

Rumi ve bitkisel motiflerle oluşturulmuş desende kırmızı, pembe, mor, mavi renkler kullanılmıştır. Yazılı alanda olduğu gibi bu alanlarda turuncu renkteki Rumili dendanlarla sınırlandırılmıştır. Bu alanı dikdörtgen çerçeve içine alan bir bordür yapılmıştır. Bordür penç ve basit yapraklarla motifler siyah zemin üzerine turuncu, sarı, beyaz renkte uygulanmıştır. Oluşan birbirinin tekrarı olan bir tezyinat uygulanmıştır. İki kenarında (+, -) biçiminde uygulanan arasuyu lacivert zemin üzerine beyaz renkte uygulanmıştır. Ara sularının kenarına 1'er mm lik turuncu renkte kuzularla çerçeve içine alınmıştır.

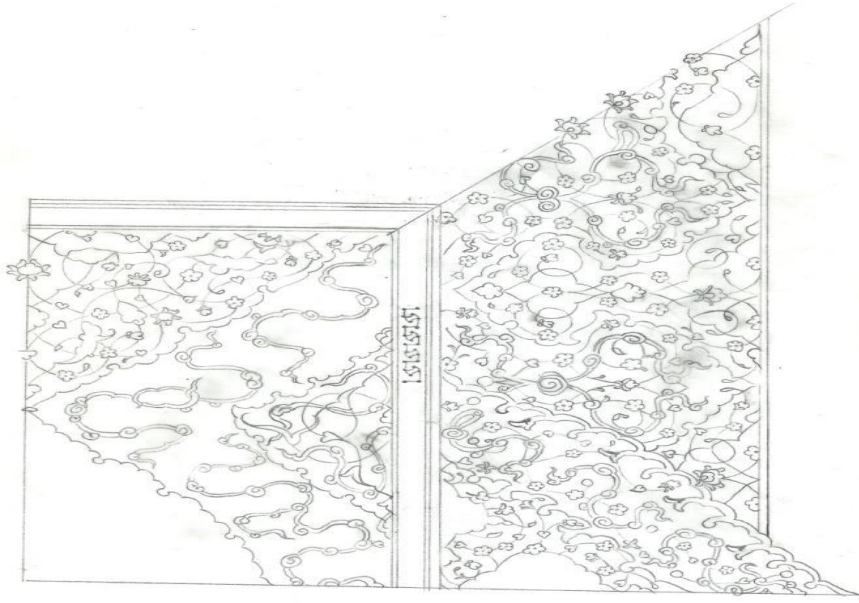
Dış kenarda yer alan kalın bordür tezyinatı ½ oranında simetrik birbirinin tekrarı olarak uygulanmıştır. Lacivert altın paftalardan oluşan tezyinatta bulutlar ve Rumiler paftaları bölmüştür.

Lacivert zeminli alan iç kısımda rumi ve tepeliklerden oluşan pembe ve yeşil renkte tezyinat uygulanmıştır. Rumiler bu alanda paftaları bölmüştür. Beyaz renkte Rumili dendanlar turuncu ve siyah renklerde havalı dendanlarla sınırlandırılmıştır. Altın zemin bitkisel motiflerle bezenmiştir. Kırmızı, mavi, pembe renkte penç, gonca ve yapraklardan oluşturulmuştur. Dış kısmı oluşturan lacivert zeminli tezyinatla pembe, kırmızı, sarı bitkisel motiflerle süslenip ortabağları yeşil ve pembe bulut motifleriyle ayrılıp içlerindeki boşluklara altın zemin uygulanmıştır.

1'er mm'lik kesik cetvel ve tepeliklerle bu alan sınırlandırılmıştır. Dış kısmında negatif formunda lacivert renkteki Rumilerden oluşturulan tığlar uygulanmıştır. Ana ve ara tığlarında oluşan tezyinatlı bu kısımda altın negatif teknikle süslenmiştir.

FOTO-2 Kur'an-ı Kerim'in İkinci Serlevhası

Çizim-2- Kur'an-ı Kerim'in İkinci Serlevha Detay

Eserin 270. sayfalarında karşılıklı simetrik olarak tasarlanmış serlevha tezyinatı bulunmaktadır. Beyzi yazılı alanın bulunduğu orta kısımda zemin açık mavi olup üstübeç mürekkeple yazılmıştır. Yazı alanındaki boşlukları doldurmak için serbest olarak bitkisel kompozisyondan oluşan bir tezyinat mevcuttur. Hatai, penç, gonca ve yapraklardan oluşan tezyinatta renk olarak mor, sarı, pembe, mavi tercih edilmiştir. Motiflere tonlama uygulanmıştır. Desen turuncu renkteki dendanla sınırlandırılmıştır. Yazının dışında kalan desen $\frac{1}{4}$ oranında simetriktir. Zemin rengi olarak altın kullanıldığı bu kısımlar çeşitli paftalardan oluşmaktadır. Yazının iki kenarında yer alan altın zeminli alanda kompozisyon bitkisel motifler ve bulutlarla oluşturulmuştur. Burada pembe ve mavi renkte uygulanan bulutlar dikkati çeker. Altın zemin üzerine uygulanan bulut motiflerinin yanı sıra uygulanan serbest bitkisel kompozisyon da hatai, penç, gonca, basit yaprak motifleri mavi, mor, kırmızı renkte tonlama yapılarak tezyin edilmiştir. Yazı alanının her iki ucunda mihrabiye biçiminde ve $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmış tezyinatlı alan mevcuttur. Bu alan turuncu ve beyaz dendanlarla diğer tezyinatlı alandan ayrılmıştır. Altın ve lacivert zeminden oluşan alan turuncu rengindeki rumi formuyla ikiye bölünmüş, altın ve mor renginde bulut motifleriyle tezyin edilmiştir.

Bu alanı dikdörtgen çerçeve içine alan bir bordür yapılmıştır. Bordür altın zemin üzerine mavi ve kırmızı renkte çiçekli zencerek örülmüştür. İki kenarında (+,-) biçiminde uygulanan ara suyu lacivert zemin üzerine beyaz renkte uygulanmıştır. Ara sularının kenarına 1 'er mm lik turuncu renkte kuzularla çerçeve içine alınmıştır.

Dış kenarda yer alan kalın bordür tezyinatı ½ oranında simetrik birbirinin tekrarı olarak uygulanmıştır. Lacivert, altın paftalardan oluşan tezyinata bulutlar ve Rumiler paftaları bölmüştür.

İlk alanda dendanlarla bölünen iç kısım altın, dış kısım lacivert zemindir. İki alanda da bitkisel serbest kompozisyon oluşturulmuştur. Gonca, hatai, penç, gonca ve basit yapraklarla oluşturulmuştur. Mor, sarı, pembe, kırmızı renkte olan bitkisel motifler de tonlama yapılmıştır. Turuncu dendanla ayrılan kısmın dış tarafı tamamen altın zemin olup pembe ve mavi bulut ile bitkisel motiflerle serbest kompozisyon yapılmıştır. Kırmızı, mavi, pembe renklerde kullanılan gonca, hatai, penç ve basit yaprak motiflerine tonlama yapılmıştır. Siyah ve beyaz renkte havalı dendanla bu kısım bir sonraki kısımdan ayrılmıştır.

Dış kısmı tamamen altın ve lacivert zeminden oluşmaktadır. Bu desende zemini turuncu renkteki dendanlar ve pembe ve mavi renkteki bulut motifleri parçalara ayırır. Serbest bitkisel motiflerle bezenen alanda hatai, gonca, penç ve basit yaprak motifleri sarı, kırmızı, mavi, pembe renkte uygulanmıştır. Motiflere tonlama yapılmıştır.

1'er mm 'lik kesik cetvel ve tepeliklerle bu alan sınırlandırılmıştır. Dış kısmında negatif formunda lacivert renkteki Rumilerden oluşturulan tığlar uygulanmıştır. Ana ve ara tığlarında oluşan tezyinatlı bu kısımda altın negatif teknikle süslenmiştir.

Sonuç

Her biri tek ve eşsiz olan el yazmaları dünyanın ortak mirasıdır. Bilgi aktarımının devamlılığını sağlamak ve bu mirası gelecek nesillere bırakabilmek için bakım ve korunması yapılmalıdır. Kütüphanelerimiz bu anlamda çok önemli bir yere sahiptir. Bünyesinde barındırdığı nadir kitap koleksiyonlarına ev sahipliği yapıp binlerce el yazması eseri muhafaza etmektedir. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, ülkemizde önemli bir yere sahip olan kütüphaneden biridir. Binlerce el yazması nadir eser bu kütüphanede bulunmaktadır. Kütüphanenin koleksiyonları içerisinde bulunan ve en önemlilerinden biri olarak görülen Fazıl Ahmet Paşa Koleksiyonu bunlardan sadece biridir. Adı geçen koleksiyon içerisinde onlarca eserden seçilmiş olan 00004 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim kitap sanatları açısından ele alınarak incelenmiştir. Bu Kur'ân-ı Kerim'in dili Arapçadır. Eserde yazı türü sülüs-nesihtir. 00004 envanter nolu eserin hattatı ve müzehhibi bilinmemektedir. Cay renginde aharlı ve 429 varaktan ibaret olan bu eserde is mürekkebi, üstübeç mürekkep, zer mürekkebi ve lal mürekkebi kullanılmıştır. İncelemiş olduğumuz Kur'ân-ı Kerim'in bezeme alanları; cilt, alt, üst kapak ve miklebi, zahriye sayfası, serlevhası, sûre başları, sayfa kenar

tezhibi yapılan karşılıklı sayfa bezemesi, ikinci serlevha, duâ sayfa bezemesi, nasihatler içeren karşılıklı iki sayfa bezemesi, gül (hizib, nısf, secde ve cüz), durak (nokta), bordür (pervaz), zencerek, cetvel ve tığlar yer almaktadır. Bu bezemeler kompozisyon, teknik, motif, renk ve ışçılık bakımından klasik üslûp özelliklerini bünyesinde taşımaktadır.

Eserin 2a ve 3b sayfası; eserin 2a ve 3b varağındaki tasarım simetriktir. Beyzi yazının bulunduğu kısım çivit mavisidir. Yazı alanını doldurmak için bitkisel ve hayvansal motifler kullanılmıştır. Yazının dışındaki desen ¼ oranında simetriktir. Zemin rengi altın ve laciverttir. Altın zeminli alanda bulut ve bitkisel motifler hâkimdir. Yazı alanının her iki ucunda mihrabiye biçiminde ve ½ oranında tasarlanmış tezyinat yer almaktadır. Bu tezyinata ayırma rûmiler dikkat çekicidir. Sayfada yer alan bordürde ise bitkisel motifler kullanılmıştır. Ara suyu (-),(+)biçimde lacivert zemin üzerine beyaz renkle uygulanmıştır. Dış kenarda yer alan kalın bordürde tezyinat ½ oranında simetrik olup bulut ve rûmiler dikkat çekicidir. Eserin 270 varağı; eserin sayfaları karşılıklı simetrik olup beyzi yazılı alanın orta kısmı açık mavidir. Yazı alanındaki boşlukları bitkisel süslemeler oluşturmaktadır. Yazının dışında kalan desen 2a,2b olduğu gibi ¼ oranında simetriktir. Yazının iki kenarında yer alan altın zeminli alanda bitkisel motifler ve bulutlar yer almaktadır. Yazı alanının her iki ucunda mihrabiye biçiminde ve ½ oranında tezyinat tespit edilmiştir. Bordür 2b ve 3a sayfasında farklı olarak altın zemin üzerine mavi ve kırmızı renkte çiçekli zencerek örülmüştür. Arasuyu 2b-3a sayfasındaki gibi (+)(-) biçiminde tasarlanmıştır. Dış kenarında yer alan kalın bordür tezyinatı 2b-3a sayfasındaki aynı özellikleri taşır. Sonuç olarak klasik üslupta yapılan eserin kendi dönem özelliklerini her yönüyle ortaya koyduğu aşikârdır. Eser incelenmiş çizimleri yapılmış, sanatçının imzasına rastlanmamıştır. Eserde herhangi bir tarih olmamasına rağmen Nakkaş hanede yapılmış olma olasılığı yüksektir Eserin en önemli özelliklerinden biri serlevhada klasik formun dışına çıkılarak Fatiha Sûresi ikiye bölünmüş ve tek varakta yer almasıdır. Bu durumda serlevhada yer alması gereken bakara suresinin ilk 5 ayeti metin kısmından başlamıştır. Bu alışılmışın dışında bir durumdur. Diğer bir özelliği ise Kur'an- Kerimin son Sureleri olan Felâk ve Nas surelerine yine serlevha mantığında bir tezyinat yapılmış olmasıdır. Yoğun bir tezyinata sahip olan eser kendi döneminin ihtişam ve zerafetini en mükemmel şekilde ortaya koymuştur.

Kaynakça

- AKSU Hatice, Anadolu İmam Hatip Lisesi Tezhip Ders Kitabı, 172.
ARSEVEN Celâl Esed , “Tezhip”, Sanat Ansiklopedisi, MEB, İstanbul 1998, IV, 1982.
ALPARSLAN Ali, “Tezhip Sanatı”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM, İstanbul 1997, III,1768.
ALPARSLAN Ali,, “Tezhip Sanatı”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yay, İstanbul 1997, III,1769.
ALPARSLAN Ali,, “Hat”, Eczacıbaşı SA, YEM Yay, İstanbul 1997, II, 766.
AKSU, “Türk Süsleme Sanatının Süsleme Unsurları”, 132.

- AYVERDİ İlhan , “Halkâri”, Misali Büyük Sözlük, Sözlük 1, Kubbealtı, İstanbul 2004, 1159
- BEKTAŞOĞLU Mustafa, Anadolu’da Türk İslam Sanatı, DİB Yay, Ankara 2009, 36.
- BEKTAŞOĞLU Mustafa, Anadolu’da Türk İslâm Sanatı, DİB, Ankara 2009, 318.
- BİROL İnci Ayan , “Tezhip” DİA, TDV, İstanbul 2012, XXXXI, 61.
- BİNARK İsmet , “Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı”, Vakıflar Dergisi, S. 12, Mars Matbaası, Ankara 1978, 274.
- BİNARK İsmet, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yay, Ankara 1975, 13.
- BİROL, Klasik Devir Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri, 201.
- BİNARK, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, 32.
- BİNARK, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, 26.
- BUTTANRI Halil, Türk Süsleme Sanatında Geçmeler, Osmangazi Üniversitesi Yay, Eskişehir 2003, 9.
- BİROL, Klasik Devir Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri, 201 – 202.
- CAN Yılmaz, GÜN Recep, Ana Hatlarıyla Türk İslâm Sanatları ve Estetiği, Kayıhan Yay, İstanbul 2006, 301.
- ÇETİNDAG, Yusuf “Türk Kültüründe Hayvan ve Bitki Motifinin Seyri”, Türkler, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, IV, 175.
- ÇELEBİ, Hasan, Hattın Çelebisi, TATAV Yay, İstanbul 2003, 8; M. Uğur Derman, “Hat”, DİA, XLI, TDV Yay, İstanbul 2012, 427.
- DERMAN, “Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme”, 528.
- DERMAN Fatma Çiçek DERMAN, “Osmanlı Asırlarında, Üslup ve Sanatçılarıyla Tezhip Sanatı”, Osmanlı Kültür ve Sanat XI, Yeni Türkiye Yay, Ankara 1999, 108.
- DERMAN F. Çiçek , “Tezhip Sanatı”, İslâm Sanatları Tarihi, (Ed. Muhittin Serin), Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir 2012, 115.
- DURAN Gülnur , “Serlevha”, DİA, XXXVI, TDV Yay, İstanbul 2009, 567
- DURAN, “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları”, 64.
- DURAN, “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları”, 63.
- ERSOY Ayla, Türk Tezhip Sanatı, Akbank Yay, İstanbul 1988, 12.Arseven, “Halkâri”, Sanat Ansiklopedisi, MEB, İstanbul 1998, II, 677.
- KURFEYZ, 6.
- ÖZKEÇECİ İlhan , “Kur’an Tezhiplerinin Tarihi Gelişimi İçerisinde Estetik Değerlendirmesi”, 8. El Sanatları Sempozyumu, İzmir 2002, 354.
- ÖZEN, Türk Tezhip Sanatı, 19.
- ÖZKEÇECİ İlhan- Ş.B. Özkeçeci, 159.
- ÖZKEÇECİ İlhan- Ş.B. Özkeçeci, 156 - 158.
- ÖZEN, Türk Tezhip Sanatı, 19.
- ÖZKEÇECİ İlhan- Ş.B. Özkeçeci, 156 - 158.
- ÖZCAN Yılmaz , “Türk Tezhip Sanatı”, Türkler Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, XII, 300.
- ÖZKEÇECİ İlhan - Şule Bilge Özkeçeci, Türk Sanatında Tezhip, Seçil Ofset, İstanbul 2007, 32.
- ÖZKEÇECİ İlhan Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1993, 2.

- ÖZCAN Yılmaz “Türk Tezhip Sanatı”, Türkler, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, XII, 300.
- ÖZEN, Türk Tezhip Sanatı, 22.
- SERİN, “Hat Sanatı”, 68.
- TAŞKALE F., “Kur’ân-ı Kerîm’de Açan Çiçekler”, M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı, Sabancı Üniversitesi, İstanbul 2000, 538.
- TAŞKALE Faruk , “Tezhip Sanatı”, Sky Life, S.173, 1997, 108.
- TÜFEKÇİOĞLU Abdülhamit , “Osmanlı Sanatının Oluşumunda Yazı”, Hat ve Tezhip Sanatı, (Ed. Ali Rıza Özcan) TC Kültür ve Turizm Bak Yay, Ankara 2015, 59.
- YILMAZ Abdulkadir, Türk Tezhip Sanatları Tabir ve İstılahları, Damla Yay, İstanbul 2004, 342.

ÇALIŞAN ANNELERİN İŞ YAŞAMINDAKİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASININ BÜTÜNCÜL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Esra KARAKUŞ UMAR¹ Zeynep BAŞERER BERBER²

Özet: Geçmişten günümüze kadınların ekonomik etkinliği değerlendirildiğinde günümüzde kadınların, çalışma hayatında daha fazla yer alabildikleri görölmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak önceden sadece özel alanda sorumlu olan kadın, kamusal alana çıkmış ve böylece kadına yüklenen sorumluluklar artmıştır. Sorumluluktaki bu artış, kadının iş yaşamındaki sürdürülebilirliğini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Kadının iş yaşamındaki etkinliği düşünöldüğünde anne olmanın kadının performansına önemli bir etki yarattığı söylenebilir. Çünkü annelikle birlikte kadının mevcut rolüne yeni bir rol eklenmektedir. Dolayısıyla kadının anne olmasının iş yaşamındaki sürdürülebilirliğe ne şekilde etki ettiği üzerinde düşünölmeye ve sorgulanmaya gereken bir konudur. Bu çalışmada “çalışan annelerin iş yaşamındaki sürdürülebilirliğinin sağlanmasını bütöncöl açıdan değerlendirmek” amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışma hayatında yer alan kadınların annelik rolünden kaynaklı olarak deneyimledikleri sosyo-ekonomik ve psikolojik problemler ile başa çıkma stratejileri ortaya konulmuştur. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada, farklı iş kollarında aktif bir şekilde yer alan 15 anne ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara anne olduktan sonra iş yaşamlarında meydana gelen sosyal, ekonomik ve psikolojik problemleri ile bu problemlerle başa çıkmak için uyguladıkları stratejilerine yönelik üç temel soru sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formundan hareketle mülakat sorularından elde edilen cevaplar içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir. ATLAS.ti 8 programı kullanılarak yapılan analizler sonucunda kadınların iş yaşamındaki sürdürülebilirliğini engelleyecek temel problemler ile baş etme stratejileri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların ekonomik kaygılar, çalışma ortamında yaşadıkları psikolojik Şiddet ve aile içi çatışma vb. durumları deneyimledikleri ortaya çıkmıştır. Bu sorunlarla başa çıkmada katılımcıların bir kısmı “görmezlikten gelme, içe kapanma, aşırı yemek yeme... gibi etkili olmayan stratejiler uygularken katılımcıların diğer

¹ Dr. Öğr. Üyesi Atatürk Üni.Oltu BeŐeri ve Sosyal Bilimler Faköltesi, Erzurum, Türkiye, esra.umar@atauni.edu.tr, 0000-0003-1764-9394

² Dr. Öğr. Üyesi Atatürk Üni.Oltu BeŐeri ve Sosyal Bilimler Faköltesi, Erzurum, Türkiye, zeynep.baserer@atauni.edu.tr, 0000-0002-5422-8532

kısmı ise yaşam tarzını (diyet, egzersiz...) yönetme gibi etkili olan stratejileri uyguladıkları görülmüştür. Bu çalışma, çalışan annelerin iş yaşamındaki sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yol gösterici olması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Çalışan Anne, İş Yaşamı, Sürdürülebilirlik, Baş Etme Stratejileri.

A HOLISTIC EVALUATION OF SUSTAINABILITY OF WORKING MOTHERS IN BUSINESS LIFE

Abstract: When the economic efficiency of women is evaluated from the past to the present, it is seen that women are more capable of participating in the working life today. As a result of this situation, the woman, who had previously only been responsible in the private area, went into the public area, thus the responsibilities of women has increased. This increase in responsibility affects the sustainability of women in business life both positively and negatively. Considering the effectiveness of women in business life, it can be said that being a mother affects women's performance. Because with motherhood, a new role is added to the existing role of the woman. Accordingly how women's motherhood affects sustainability in business life is a topic that has to be considered and questioned. In this study, it was aimed to "evaluate the sustainability of working mothers in business life from a holistic perspective". In order to achieve this aim, strategies for coping with the socio-economic and psychological problems experienced by women resulted from the role of motherhood in business life have been proposed. In this study, in which qualitative research method was used, in-depth interviews were conducted with 15 mothers who are actively involved in different business lines. Three basic questions were asked to the participants about the social, economic and psychological problems that occurred in their business life after becoming a mother and the strategies they applied to cope with these problems. On the basis of the semi-structured interview form, the answers obtained from the interview questions were evaluated by subjecting them to content analysis. As a result of the analyses performed using the ATLAS.ti 8 program, strategies for coping with the main problems that will hinder the sustainability of women in business life have been determined. As a result of the research, it is emerge that the participants appeared to be experienced by economic concerns, psychological violence in the working environment and domestic conflict, etc. situations. It was observed that while some of the participants applied ineffective strategies such as "ignoring, withdrawing, overeating" to deal with these problems, the other parts of the participants applied helpful strategies such as "diet, exercise" controlling their lifestyle. This study is important in terms of being a guide in ensuring the sustainability of working mothers in business life.

Key Words: Women, Working Women, Business Life, Sustainability, Coping Strategies.

Giriş

Türkiye’de kadın olmak, toplumsal alanda bir dizi normlarla mücadele anlamına gelmektedir. Aynı zamanda iş hayatında var olmak ise kadının mücadele ettiği bir diğer alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının anne olması ise tüm bu sorumluluklarla meşgul iken yeni bir sürece girmesine sebep olabilmektedir ki yapılan çalışmada çalışan annelerin bu rol karmaşası içerisinde en çok zaman stresi yaşayan grup olduğu ortaya çıkmıştır (Skinner, 2012). Türkiye’de kadın, tarım sektöründe yoğun olarak çalıştığı ve ücretsiz aile işçisi olarak var olduğu konumunda ev içinde zaman geçirirken aynı zamanda ailenin kendine ait üretim faaliyetlerini de gerçekleştirmektedir. Bu üretim tarzının yanında mevsimlik tarım işçisi olarak yer aldığı koşullarda da ailedeki ekonomik gücün erkekte olduğu görülmektedir. Kırdan kente göç, eğitim olanaklarının ve boşanmaların artması ile koruyucu yasalar ve çocuk bakımının paylaşılması gibi sebeplerin yanında hizmet sektöründe artan kadın işçi talebi de kadının diğer sektörlerde de artan yoğunlukta yer almasına neden olmuştur (Koray, vd., 2000:214-215; Sar, 2021:21).

Kamusal alanda yer almak, kadın için sadece bir işte çalışıp bu işin sorumluluklarını yerine getirmek değildir. Kadının erkeğin inşa ettiği dünyada var olma mücadelesidir denilebilir. Bu durum ise toplumsallaşma süreci ile birebir alakalıdır. Erkeklerin büyük çoğunluğu, hayattaki görevlerinin ailelerini maddi anlamda desteklemek olduğunu öğrenerek büyümektedirler. Her ne kadar bu düşünce zaman içinde değişmiş olsa da özellikle geleneksel yapının hakim olduğu bir ailede çalışması gereken öncelikli kişilerin kadınlardan ziyade erkeklerin olmasına yönelik düşünceler azımsanmayacak düzeydedir. Bu nedenledir ki erkeklerin baba olduklarında iş nedeniyle çocuklarına yeterince zaman ayıramadıklarını düşündüklerinde suçluluk hissetme oranları düşüktür (Tripathi, Shukla & Randev, 2016). Ancak kadınlar, çocuklarını büyütme sürecinde çoğunlukla toplumsal baskıya maruz kalmaktadırlar. Kadınlar hem kendilerinden kaynaklı hem de sistemden kaynaklı olarak geleneksel cinsiyet rollerinin baskısıyla mücadele etmektedirler. Bu durum kadınların iş ve çocuk konusunda tek başına kararlar ve sorumluluklar almalarına neden olabilmektedir. Böylelikle kadınlar, yoğun annelik ideolojisi ile hem çalışıp hem de annelik rollerini yerine getirmeye odaklanırken oldukça fazla stres altında kalmaktadırlar. Söz konusu stresin kaynakları genellikle çocuk bakımı sorunları, anne-çocuk ilişkileri, sosyal beklentiler, iş-yaşam dengesi ve aile-iş stresi açısından ortaya çıkan çatışmaları yönetme etrafında dönmektedir (Jayita & Murali, 2009). Bununla birlikte çalışan kadınların anne olması ile performansının düşebileceği ve verimli olmayacağına yönelik düşüncelerin de iş yaşamında ortaya çıkması kadın üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır (Marynissen et al., 2020).

Çalışan bir anne olmak, daha az üretken olunacağı anlamına gelmemelidir ancak söz konusu sorumlulukların yoğunluğu ile baş edemeyen annelerin verimliliğindeki düşüş bu düşüncenin yaygın olmasına neden olabilmektedir. Çünkü annelikle birlikte kadının mevcut rolüne yeni bir rol eklenmektedir.

Örneğin çocuk hastalandığında veya randevusu olduğunda kamusal alandan sorumlu olan babanın sorumluluk alacağı düşünülse de çocuktan anne sorumlu olduğundan bu problemle de başa çıkması gereken kişinin anne olması olasıdır. Bu tarz durumlar ise çalışan annelerin çalışma programlarında daha fazla esnekliğe ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır. İşe geç gelmek, işten erken ayrılmak ya da işten izin almak vb. durumlar nedeniyle çalışan anneler iş yaşamlarında çeşitli sorunlarla ve engellemelerle karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar ise “daimi olma yeteneği olarak adlandırılan ve farklı alanlardaki ilişkileri birbiri ile uyumlu kılmak zorunluluğuna işaret eden” (Şen, Kaya & Alpaslan, 2018:3) sürdürülebilirliği iş yaşamında gerçekleştirme noktasında engelleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla çoğu kadın, anne olduktan sonra iş yaşamında karşılaştıkları sorunlarla baş edemeyip, iş yaşamındaki etkinliğini sonlandırabilir. Öte yandan bazı kadınların anne olsalar bile iş yaşamındaki sürdürülebilirliklerini sağladıkları görülmektedir. Bu çalışma ile “çalışan annelerin iş yaşamındaki sürdürülebilirliğinin sağlanmasını bütüncül açıdan değerlendirmek” amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışma hayatında yer alan kadınların annelik rolünden kaynaklı olarak deneyimledikleri sosyo-ekonomik ve psikolojik problemler ile başa çıkma stratejileri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın amacına ulaşmak için aşağıda yer alan sorular belirlenmiştir:

1. Kadınların, anne olduktan sonra iş yaşamından kaynaklandığını düşündükleri sosyal sorunlar nelerdir?
 - 1.1. Bu sorunlarla başa çıkma stratejileri nelerdir?
2. Kadınların, anne olduktan sonra iş yaşamından kaynaklandığını düşündükleri ekonomik sorunlar nelerdir?
 - 2.1. Bu sorunlarla başa çıkma stratejileri nelerdir?
3. Kadınların, anne olduktan sonra iş yaşamından kaynaklandığını düşündükleri psikolojik sorunlar nelerdir?
 - 3.1. Bu sorunlarla başa çıkma stratejileri nelerdir?

Bu sorulardan yola çıkarak çalışan annelerin sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan değerlendirilmesi de sağlanacaktır. Çalışan annelerin iş yaşamındaki sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yol gösterici olması açısından önem arz etmektedir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden hareket edilmiştir. Fenomenolojik yaklaşımla çalışan anne olgusunun işyerinde yaşadığı sorunlar ve baş etme stratejileri üzerine odaklanılmıştır. Nitel veri toplama tekniklerinden hareketle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak çalışan 15 anne ile görüşülmüştür. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulguları açıklayabilecek kavramlara ulaşmak ve temaları saptamak amacıyla ATLAS.ti 8 programı kullanılarak içerik analizi

yapılmıştır. Bu sayede görüşmelerden alınan benzer verileri araştırmacıların belirlediği temalar etrafında toplayıp okuyucunun anlaması kolaylaştırılmıştır (Özdemir, 2010). Analizler sosyal, ekonomik ve psikolojik olmak üzere üç kategoriden hareketle oluşturulmuş, katılımcıların bu kategorilere ilişkin geliştirdikleri üç kategoriye ait baş etme stratejileri belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Yapılan araştırmanın çalışma grubu oluştururken keşfedilmek istenilen konu hakkında bilgi elde etmek amacıyla bilinçli olarak tercih edilen kişilerle görüşme anlamına gelen amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Creswell, 2013). Bu örnekleme yöntemi ile özellikle anne olmadan önce iş yaşantısı olan kadınlar tercih edilmiştir. Bu sayede anne olduktan sonra iş yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar hakkında kıyaslama yapabilmelerine de imkân sağlanmıştır.

Çalışma yaş aralığı 32 ile 42 arasında değişen, farklı sosyo-ekonomik seviyeye sahip, evli, en fazla 3 en az 1 çocuğa sahip çalışan annelerle gerçeleştirilmiştir. Gönüllülük esasına bağlı olarak yapılan çalışmada katılımcıların gizliliğinin korunması amacıyla her bir katılımcıya başka bir kod isim kullanılmıştır.

Aşağıda yer alan tabloda katılımcıların yaşı, yaşadığı yeri, mesleği, gelir durumu, çocuk sayısı ve medeni durumları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Katılımcıları

	Yaş	Yaşanılan Yer	Meslek	Gelir	Çocuk Sayısı	Medeni Durum
Fatma	40	Samsun	Memur	7000	3	Evli
Leyla	38	Samsun	Bankacı	5500	2	Evli
Cansu	32	Gümüşhane	Bankacı	12000	2	Evli
Melisa	34	Erzurum	İdareci	16000	1	Evli
Ayşe	39	Erzurum	Akademisyen	13000	2	Evli
Melek	42	Erzurum	Akademisyen	12500	1	Evli
Çiçek	35	Erzurum	Öğretmen	9000	2	Evli
Nalan	40	Samsun	Temizlik Görevlisi	4250	2	Evli
Ebrar	34	Erzurum	Memur	7000	1	Evli
Melda	35	Ankara	VHKİ	6000	1	Evli
Gül	38	Erzurum	Akademisyen	14000	1	Evli
Elif	38	Hatay	Akademisyen	10000	1	Evli

Filiz	40	İstanbul	Memur	7000	2	Evli
Hüsna	40	İzmir	Memur	7000	2	Evli
Hatice	41	Konya	Öğretmen	9000	2	Evli

Bulgular

Araştırma bulguları üç başlıkta ele alınmıştır. Bunlar işyerinde yaşanan sosyal sorunlar ve baş etme stratejileri, ekonomik sorunlar ve baş etme stratejileri, psikolojik sorunlar ve baş etme stratejileridir.

1. İşyerinden Kaynaklı Yaşanan Sosyal Sorunlar ve Baş Etme Stratejileri

Araştırmaya katılan ve anne olmasından kaynaklı olarak işyerinde sosyal sorunlar yaşayan kadınlarla yapılan görüşmeler sırasında kadınların anne olduktan sonra sosyal çevrelerini değiştirdikleri ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu durumu katılımcı Fatma (Memur, 40), *iş arkadaşlarım çoğunlukla çocuklu ailelerden oluşmaya başladı* şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılar değişen sosyal çevrelerini çocuklarına uygun olan zaman ve mekân içerisinde dönüştürdüklerini de ifade etmişlerdir. Bunun sebebi olarak da katılımcıların sosyal çevreyle iletişim problemleri yaşamaları ve sosyal çevreye uyum sağlamada güçlük çekmeleri söylenebilir. Çocuğundan kaynaklı olarak iş arkadaşları ile sosyalleşememesinin iş ortamında yarattığı gerginliği Melisa (İdareci, 34) şöyle aktarmıştır: *İş arkadaşlarımın verdiği yemeklere, çocuğumu getiremeyeceğim için katılmadım. Gidilen yerin dışarıda olması ya da soğuk olması durumunu düşündüm. Bu durum iş çevrem tarafından yanlış anlaşıldı.*

Katılımcılardan Ayşe (akademisyen, 39) ise çocukları için en rahat sosyalleşme mekânını ev içi ortamlar olarak belirtmiştir. Aynı zamanda çocuklarla zaman geçirmek onun için çok değerli iken *vicdan azabı çekmemek* için onların uyku saatlerini değerlendirerek kendine zaman ayırabilmektedir. Sosyal alanda daralma yaşayan katılımcıların bu süreçte, dışarı çıkmaktan çekindikleri ve içe kapandıkları görülmüştür. Ayrıca katılımcılar kendilerini sosyalleşememekten dolayı gergin hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu durumu Leyla (Bankacı, 38) şu şekilde ifade etmiştir: *Anne olmadan önce iş arkadaşlarımla toplantı ve etkinliklere katılırken annelikten sonra bunları yapamadım. Kendimi yalnızlaşmış ve gergin hissediyorum.*

Asıl gerginlik kaynağı olarak işyerini işaret eden katılımcılardan Elif (Akademisyen, 38), *aile ortamında iş yaşamında yaşadığım gerginliğimi ne yazık ki zaman zaman yansıtıyorum* ifadeleriyle işyerinde yaşadığı gerginliği evine yansıttığından bahsetmiştir. İşyerinde yaşanan gerginliğin sebebini çalışma ortamına bağlayan Cansu (Bankacı, 32), *uzun süren ve esnek çalışma saatleri sebebiyle ailem ve çocuklarıma vakit ayıramıyorum* sözleriyle temel problemin kendi açısından zaman olduğunu ifade etmiştir.

Zaman problemi katılımcılar açısından önemle üzerinde durulan bir sorun gibi görülmektedir. Öyle ki evi işine uzak olan Çiçek (öğretmen, 35), *ilk*

çocuğumda süt iznini kullanmak istesem dahi okulum uzakta olduğundan, gerektiğinde değil erken çıkış yaparak kullanmaya çalıştım ifadeleriyle süt izni yasal hakkı olmasına rağmen çocuğu ile işi arasında bir zaman paylaşımı yapmak zorunda kaldığını açıklamıştır. Çalışan anneler açısından zaman değerlidir. Özellikle çocukla geçirilecek zamanın değerli olduğunu anlatmak için Melisa (idareci, 34), *çoğu zaman temel kişisel ihtiyaçlarımı bile geciktirebiliyorum. Onun isteklerini her şeyden önde tutmak zorunda hissediyorum* diyerek çocuğuyla geçirdiği zamanın onun için ne anlam ifade ettiğini anlatmaya çalışmıştır. Ebrar (Memur, 34), çalışan kadınların sistemi oturttuğu an zaman problemi yaşamayacağını ifade etmiştir. *Üşengeç kadınlar sıkılıyolar derken ben hayatımda çocuğumdan bağımsız bir şey yapmıyorum. Her ortamda o var. Onun varlığı benim için yeterli demiştir. Ebrar çocuğunu her şeyin üzerinde tutmanın bu süreçte tek isteği olduğunu söylerken ben zaten onsuz sosyalleşemiyorum bundan zevk almıyorum* ifadesini kullanmıştır. Ebrar, kadınlar içeriğinde sosyalleşememesini olumlu ifade eden tek kadın görüşmeci olarak ortaya çıkmıştır. Ancak onun kendi kendine bir şey yapmadan sadece oğlu ile zaman geçirmesi oğlu ile kurduğu bağımlılık şeklinde sonuçlanmıştır. Çocuğun tüm sorumluluğu bir anlamda Ebrar tarafından üstlenilmiştir.

Diğer taraftan çocuğun sorumluluğunu birine veremediği için kendinden ödün veren kadınların, iş ortamlarında yapılan eğitimlere dahi katılmakta sıkıntı çektikleri de yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir. Pandeminin yarattığı ortamda online eğitimler sayesinde kadınların özel alanlarında eğitimlere katılma şansı kazandıkları söylenebilir. *Çalıştığım yerde yapılan eğitim gezilerine çocukları bırakmamak için katılmıyorum. Online eğitimlerle ancak kendimi geliştirebiliyorum* diyen Hüsna (Memur, 40) gibi iş dışındaki toplantılara da katılma konusunda kadınların sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Buna göre çocuklarını ilgilendiren veli toplantılarına işyerinden izin alamadığı için gitme konusunda sıkıntı yaşayan kadınlar, işi ve çocuğu arasında kalmamak üzere bazı olumlu baş etme stratejileri geliştirmişlerdir. Buna göre çocuğun bakımını üstlenmesi anlamında bakıcı tutulması çoğunlukla tercih edilen bir baş etme stratejisi olarak görülmektedir.

Bakıcı tutarak işyerinde kendini daha rahat hissedenden Melisa (idareci, 34), akli çocuğunda kalmadan çalışmaya odaklandığını belirtmiştir. Ayrıca ev içerisinde iş bölümüne gidildiği ve kadınlara eşleri ile aile büyüklerinin yardım ettiği söylenebilir. *Hastalık ve acil durumlarda daha çok babası ilgilenmektedir* diyen Cansu (Bankacı, 32)'nin yanında Leyla (Bankacı, 38) evine temizlik için yardımcı olarak kendine daha fazla zaman ayırabilmenin yolunu bu şekilde bulabildiğini belirtmiştir. Bu tarz olumlu baş etme stratejilerinin yanında kadınların genel anlamda sosyalleşmekten kaçındığı görülmüştür. Kadınlar, söz konusu zamanı çocuklarıyla geçirmeyi tercih etmektedirler. Fatma (Memur, 40) içinde bulunduğu durumu anlatmak açısından diğer kadınların görüşlerini de ifade eden bir tanımlama ortaya koymuştur. *Sürekli olarak çocuklardan bahseder oldum. Hayatımda sanki*

çocuksuz bir dönemim yokmuş gibi geliyor diyerek çocukların büyümesiyle kendine en azından iki haftada bir özel zaman ayırabildiğini ifade etmiştir.

İşyerinden Kaynaklı Yaşanan Ekonomik Sorunlar ve Baş Etme Stratejileri

Çalışan annelerden bir kısmı çocuk olduktan sonra ekonomik sıkıntılarla başa çıkmaya çalışırken diğer bir kısmı ise ekonomik sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Ekonomik sorun yaşamayan çalışan annelerin meslek ve gelir durumlarına bakıldığında ekonomik sıkıntı yaşayan annelere göre daha yüksek maaşlar aldıkları görülmüştür. Örneğin öğretmen Çiçek (35), işe gitmek için ekstra bakıcı tutmak zorunda kaldığını belirtirken bakıcıya bütçe ayırmak zorunda kalmasının ekonomik bir sıkıntıyı ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Fakat akademisyen olan Ayşe (39) *Anne olduktan sonra iş hayatımda herhangi ekonomik bir problem yaşamadım* ifadelerini kullanmıştır. O halde denilebilir ki anne olmanın kendisinden ziyade kadınların gelirleri ekonomik sıkıntı yaşamalarının belirleyicisi olmuştur. Ancak görülmektedir ki sıkıntı yaşatan bu harcamalar, çocuğun bakımı için gerek duyulan harcamalardır.

Ekonomik sıkıntı yaşadığını belirten katılımcıların genel anlamda çocuğun ihtiyaçlarını işaret ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar; bez, mama olabileceği gibi bakıcı ve temizlikçi masrafı da olabilmektedir. Leyla (Bankacı, 38), yaşadığı ekonomik sıkıntı ile baş etmek için *kişisel ihtiyaçlarımızı geri plana attık* diyerek zaman içerisinde çoğu şeyi görmezden geldik ifadelerini kullanmıştır. Fatma (Memur, 40) da Leyla'ya destek verir şekilde *diğer giderlerimizden kısmak zorunda kaldık* ifadelerini kullanmıştır.

Nalan (Temizlik Görevlisi, 38)'a göre ekonomik sıkıntılarla başa çıkmak için *lüks olarak kabul edilebilecek harcamalardan kaçınmak* gerekmektedir. Bu sebeple Nalan, *ürün kalitesini ekonomik düzeye göre seçmeye* yönelmiştir. Dikkat çekici bir biçimde ekonomik bir sıkıntı yaşamayan Ayşe (Akademisyen, 39) de çocuğun ihtiyaçlarını karşılarken lükse kaçmamayı tercih etmektedir. Söz konusu bu durumu Ayşe (Akademisyen, 39) şu şekilde ifade etmiştir: *Çocuklar küçükken çok pahalı kıyafetler almak, kısa süreli kullanacağı malzemelere (puset, araba, mama sandalyesi vb.) Çok fazla harcama yapmamak temel prensibim.* Ayşe'nin ekonomik açıdan bir sıkıntı yaşamamasına rağmen harcamalarında lükse kaçmamasının sebebi ise çocukların ileride eğitim hayatında karşılaşılabilecek harcamaların artması riskinden ileri gelmektedir.

Bunun yerine çocuklar için farklı emeklilik fonlarından onlar için birikim yapmayı daha mantıklı bir yaklaşım olarak görüyorum. (Ayşe, Akademisyen, 39)

Çalışan anneler, işe devam ederken bir taraftan da çocuğun bakımını üstlenmektedirler. Doğumun yaşandığı ilk anlarda daha yoğun ya da yorucu olduğundan anneler bir süre ücretli ardından ücretsiz izne ayrılabilirler. Bu durum bir baş etme stratejisi şeklinde tanımlanabilecekken Melek (Bankacı, 32) ücretsiz izne ayrılan çalışan

anneleri temsilen görüşmeler sırasında *Kamu kaynaklı bir işte çalıştığım için işten çıkarılma vs herhangi bir sorunla karşılaşmadığımdan ekonomik anlamda sorunum olmadı. Ancak ücretli izin sürelerinin daha uzun olmasını dilerdim. Çünkü iki çocuğumun doğumunda da ücretsiz izne ayrıldım* şeklinde deneyimlediği durumu ifade etmiştir.

İşyerinden Kaynaklı Yaşanan Psikolojik Sorunlar ve Baş Etme Stratejileri

İşyerinde yaşanan psikolojik sorunlar ve çalışan annelerin deneyimlerine yoğunlaşıldığında Ebrar (Memur, 34) dışında tüm katılımcıların işyerinde psikolojik sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ebrar ise bulunduğu durumdan memnun olduğunu ifade etmiştir. Oğlu onun için *tek yaşam kaynağıdır*. Diğer katılımcıların anne olmalarından kaynaklı olarak ortaya çıkan problemlerin yanında işyerinden kaynaklanan problemlerle de başa çıkmaya çalıştıkları görülmüştür. Buna göre katılımcılar çalıştıkları ortamları tanımlarken *stresli, yoğun, yorucu, tüketici, huzursuzluk veren ve mobbing'in olduğu ortam* ifadelerini kullanmışlardır. Melisa (Akademisyen, 34), *doğum yaptıktan sonra okullar açılacaktı. Bölümde başka hoca olmadığından işe başlamak zorunda kaldım. Bu durum bende aşırı stres yarattı. Belki de doğum sonrası depresyon yaşamamın en önemli nedeni budur bilemiyorum*.

İşyerinin stresli ve yoğun iş temposunun işyerine hâkim olması Leyla (Bankacı, 38) üzerinde psikolojik baskı yaratmaktadır. Bu baskıdan kurtulabilmek adına Leyla, *hafta sonlarımı çocuklarımla zaman geçirerek vicdanen kendimi rahatlatmaya çalışıyorum* ifadelerini kullanmıştır. Melda (VHKİ, 40) yaşadığı stresi tanımlarken iş ve aile dengesini kuramamasının onda büyük bir stres yarattığını belirtmiştir. Bunun için ona göre tek çözüm doğum izninin uzatılmasıdır. *Doğum izni çok kısa gönül isterdi ki ücretsiz izne ayrılalım ancak taşıt kredisi çektiğimden izne ayrılamadım bu da benim psikolojik açıdan zarar görmeme sebep oldu*.

Çiçek (öğretmen, 35) ise Leyla'nın yaşadığı stresi açıklar şekilde *eve gittikten sonra çocuklarımla dinlenmek ardından eğlenceli etkinlikler yaparak onlara faydalı olmaya çalıştığını* belirtmiştir. Bir baş etme stratejisi olarak ortaya çıkan bu durum, *çocuklarıma yeterli zaman ayıramadığım için psikolojik baskı hissetmekteyim*. İfadeleriyle anlamlı hale gelmiştir. Buna göre çalışan anneler, işyerinde yaşadıkları stresi çocuklarına karşı yaşadıkları sorumluluğun ağırlığı ile deneyimlemektedirler.

Söz konusu sorumluluğun ağırlığını farklı şekilde ifade eden Ayşe (Akademisyen, 39) ise *anne olduktan sonra yetemiyorum. Ne eve, ne işe ne de çocuğuma. Özellikle çocuk sayısı artınca bu duygu daha da yoğunlaştı. Hangi tarafı iyileştirmeye çalışsam diğer taraftan eksik kaldığımı hissediyorum* ifadelerini kullanmıştır. *Mobbing ve esnek çalışma saatleri sebebiyle çocuklarıma ve ev işlerine yetememe hissi* yaşadığını belirten Cansu (Bankacı, 32) ise bu hisle başa çıkmak adına sorumluluklarını paylaşma yoluna gittiğini

ifade etmiştir. Böylece kalan zamanını evde geçirmesi onun için psikolojik açıdan kendisini iyi hissetmesinin bir yoludur.

Son olarak mesleğinin bir parçası olan akademik çalışmalara anne olduktan sonra zaman ayıramadığını ifade eden Melek (Akademisyen, 42) *bilimsel çalışmalara çok uzun zaman ara verdim çok zor adapte olabildim. Bilimsel çalışma yapamamanın verdiği huzursuzluk uzun süre devam ettikten sonra kendimi bu anlamda motive etmeye çalıştım ve çok uzun bir aradan sonra çalışmalarına başladım* demiştir. Melek gibi akademisyen olan Melisa (Akademisyen, 34) ise *çocuk olduktan sonra sanırım depresyona girdim. Annem çocuğa bakıyordu. Ben iznim olmasına rağmen işe gidiyordum. Akademik çalışmalarına ara vermeden hemen başladım. Çalışmak bu süreçte bana çok iyi geldi. Motive oldum* ifadelerini kullanmıştır.

Çalışmayı olumlu bir baş etme stratejisi olarak kullanan Melisa gibi Fatma (Memur, 40) ise sağlığında ve dış görünüşünde iyileşmeye giderek sıkıntılarıyla baş etmeye çalışmıştır. *Diyetisyene gidiyorum şimdi. Doğum kilolarımı vermeye başladım. Bu da işyerinde kendime olan güvenimi arttırdı. Doğum sonrasında sıkıntıdan aşırı yemek yemeye başladım. Artık bundan kurtuluyorum* ifadelerini kullanarak çalışan annelerin farklı baş etme stratejileri geliştirdikleri ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Yapılan araştırma sonucunda çalışan annelerin iş yaşamlarında sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıkları, ancak iş yaşamlarını sürdürebilmeleri için yaşadıkları sorunlara yönelik baş etme stratejileri geliştirdikleri görülmüştür.

Çalışan annelerin iş yaşamlarında karşılaştıkları sosyal sorunlar genel olarak anne olmakla birlikte iş arkadaşlarıyla sosyalleşmek yerine çocuklarıyla zaman geçirmeyi tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum işyerinde yaşanan gerginliğin eşe ve çocuklara yansımaya neden olsa da çocuklardan bağımsız bir şekilde sosyalleşmek kadınların kötü hissetmelerine neden olabilmektedir. Kadınlar, çocuklarının da dahil olabileceği ev ortamlarında sosyal zaman geçirerek gerginlikleri ve yalnızlıkları ile mücadele etme yoluna gitmektedirler. Bu yolda genel anlamda yalnız hisseden kadınların eşlerinden çoğunlukla destek alamadıkları görülmektedir. Bunun yerine işte oldukları zamanlarda bakıcıdan ve aile büyüklerinden destek alırken, ev işlerinin yapılmasında da eşlerinden destek görmeyen çoğu çalışan anne eve çağırdıkları yardımcıdan destek almaktadırlar. Bununla birlikte evde oldukları zamanlarda da kendilerine özel zaman ayıramadan çocukların bakımını üstlenmektedirler. Söz konusu bu durum dolaylı olarak çalışan annelerin ekonomik anlamda sorun yaşamalarına da sebep olmaktadır. Özellikle maaşı düşük olan kadınlar, çocuklarının bakım masraflarını karşılamak için ekstra harcamalarda bulunmak durumunda kalmakta, kendilerine harcama yapmamaktadırlar. Bu ise ekonomik olarak kaygı yaşamalarına sebep olmaktadır. Özellikle bakıcı masraflarını karşılayamayacak olan çalışan

anneler çocuklarına bakmaları için kendi ebeveynlerine başvurmaktadırlar. Öte yandan akademisyenlik gibi ekonomik anlamda kaygısı olmayan çalışan anneler için ise çocuk olmasından sonra iş yaşamında herhangi bir ekonomik kaygı görülmemektedir. Bununla birlikte doğum izninin yetmediği zamanlarda ücretsiz izin alma durumlarının ekonomik kaygı yarattığı söylenebilir. Çalışan annelerin iş yaşamlarındaki sürdürülebilirliğinde etki eden psikolojik sorun ele alındığında ise çoğu annenin zaman yönetimi ile ilgili sorun yaşadığı bu ise çalışma performansına ve iş arkadaşlarının tutumlarına etki ettiği gözlenmiştir. Özellikle de akademisyenlik yapan annelerin çocukla birlikte çalışmalarına ara verdikleri görülmüştür. Çalışma ortamlarında mobbingin yaşanması da psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmemelerine neden olmuştur. Doğumla birlikte kilo alma ve sürekli olarak bebekle ilgilenme ihtiyacı annelerin bazılarının iş ortamından kendilerini çekmelerine neden olurken bazılarını ise yaşam tarzını değiştirerek annelikle birlikte çalışmaya uyum sağlamalarına neden olmuştur.

Sonuç olarak yapılan araştırmada kadınların anne olduktan sonra iş yaşamlarında ekonomik kaygılar, çalışma ortamında yaşadıkları psikolojik şiddet ve aile içi çatışma vb. durumları deneyimledikleri ortaya çıkmıştır. Bu sorunlarla başa çıkmada katılımcıların bir kısmı “görmezlikten gelme, içe kapanma, aşırı yemek yeme... gibi etkili olmayan stratejiler uygularken katılımcıların diğer kısmı ise yaşam tarzını (diyet, egzersiz...) yönetme gibi etkili olan stratejileri uyguladıkları görülmüştür.

Kaynakça

- Creswell, J. E. (2013). Nitel araştırma yöntemleri –Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Jayita , P. & Murali, P. (2009). *Working mothers: How much working, how much mothers, and where is womanhood?* In: Some issues in women’s studies, and other essays (A.R. Singh and S.A. Singh eds.), 63-79.
- Koray, M., Demirbilek, S. ve Demirbilek, T. (2000). *Gıda işkolunda çalışan kadınların koşulları ve geleceği*, Ankara:T.C. Başbakanlık Ksgm, 214-215.
- Marunissen, L., Neels, K., Wood, J. & Van de Velde, S. (2020). Ready for parenthood? Dual earners’ relative labour market positions and entry into parenthood in Belgium, *Demographic Research*, 42 (33), 901-932.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 1-21.
- Sar.E.(2021). Çalışma hayatında kadın istihdamı ve Türkiye’de yansımaları, *Safran kültür ve turizm araştırmaları dergisi*.4(1), 20-40.
- Şen, H., Kaya, A. & Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik üzerine tarihsel ve güncel bir perspektif, *Ekonomik yaklaşım*, 29 (107), 1-47.
- Tripath, V. , Shukla, S. M. & Randev, K. (2016). Determinants of work life balance of working mothers, *Management Insight*, 12 (2), 14-27.

GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİ AÇISINDAN MANAVGAT

Esra ŐAHİN¹

Özet: Adını bölgeye ilk yerleşen Manav Türklerinden alan Manavgat'ın tarihi M.Ö. 6 yy. a kadar uzanmaktadır. İlçe içinde barındırdığı antik mirasın ve tarihi eserlerin yanı sıra eşsiz güzellikte sahil şeridinde de sahiptir. Toros Dağları ve yaylaları Yörük kültürüne ev sahipliği yapmaktadır. Alara çayı, Manavgat şelalesi gibi doğal güzellikleri dünyanın her yerinden turist çekmektedir. Side, Lyrbe ve Selge antik kentleri kültür turizmi için önemli destinasyonlardır. Manavgat sahip olduğu doğal güzellikler ve kültür turizmi varlıkları dışında gastronomik açıdan da değerli ürünlere ve renkli bir mutfak kültürüne sahiptir. Sahip olduğu doğal ve tarihi güzelliklerin yanında hem mutfak mirası hem de gastronomik ürünleri ile gastronomi turizmi açısından potansiyele sahip olduğu görülen Manavgat'ın bu alanda bir destinasyon olabilmesi için planlı bir yapılmaya ve stratejiye ihtiyacı vardır. Bu planlamaların yapılabilmesi ise Manavgat'ın güçlü ve zayıf yanlarının, Manavgat için tehdit ve fırsatların neler olduğunun tanımlanması ile mümkün olacaktır. Bu bakımdan yaygın olarak kullanılan analiz yöntemi Strength, Weakness, Opportunity, and Threat (SWOT) Analizi'dir. Manavgat'ın gastronomi turizmi potansiyeline dair daha önce yapılmış SWOT analizine rastlanmamıştır. Bu nedenle bu analizin önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. SWOT analizi için literatür taramasının yanı sıra ilçenin resmi makamlarının yetkilileri ile bu bölgede yaşayan kanaat önderleri ve yerel halk ile yapılan görüşmeler kullanılmıştır. Analiz sonucunda gastronomi turizmi açısından güçlü ve zayıf yanlar, tehditler ve fırsatlar belirlenmiş ve konu ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Manavgat, SWOT Analizi, gastronomi, susam, zeytin

MANAVGAT IN TERMS OF GASTRONOMY TOURISM POTENTIAL

Abstract: The history of Manavgat, which takes its name from the Manav Turks who first settled in the region, dates back to BC in the 6th century. In addition to the ancient heritage and historical artifacts it contains, the district also has a uniquely beautiful coastline. The Taurus Mountains and plateaus are home to the nomad culture. Natural beauties such as Alara Stream and Manavgat Waterfall attract tourists from all over the world. The ancient cities of Side, Lyrbe, and Selge are

¹ Öğr. Gör. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Antalya. E-mail: esrasahin@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0001-6399-0177

important destinations for cultural tourism. Apart from its natural beauties and cultural tourism assets, Manavgat also has gastronomically valuable products and colorful culinary culture. Manavgat, which is seen to have potential in terms of gastronomy tourism with its culinary heritage and gastronomic products, in addition to its natural and historical beauties, needs a planned structuring and strategy in order to become a destination in this field. Making these plans will be possible by defining the strengths and weaknesses of Manavgat, the threats and opportunities for Manavgat. In this respect, the commonly used analysis method is Strength, Weakness, Opportunity, and Threat (SWOT) Analysis. No previous SWOT analysis has been found on the gastronomic tourism potential of Manavgat. Therefore, it is thought that this analysis will fill an important gap. For the SWOT analysis, in addition to the literature review, interviews with the authorized persons of the district, opinion leaders, and local people living in this region were used. As a result of the analysis, strengths, weaknesses, threats, and opportunities in terms of gastronomy tourism were determined and suggestions were presented.

Key Words: Manavgat, SWOT Analysis, gastronomy, sesame, olive

Giriş

2283 km²lik yüzölçümü ile Manavgat, Antalya'nın en büyük ilçesidir². İlçe sınırları içerisinde yer alan üç büyük antik kent kültürel miras turizmi için önemli bir kaynak oluşturmaktadır³. Manavgat bölgesinin sahip olduğu akarsu kaynakları, tarım arazileri ve bitki örtüsü ürün çeşitliliği getirmekle kalmamış; küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, deniz ürünleri ve avcılıkla zenginleşen bir mutfak kültürünün gelişmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra bölgeye Cumhuriyet döneminde göç eden ve özellikle Side bölgesine yerleşen Giritliler, bölge mutfak kültürünün gelişmesine önemli katkılar sunmuşlardır. Hatta Giritli adı ile anılan bir zeytin çeşidi bile bulunmaktadır. Manavgat, 500 yıllık geçmişe sahip ve Osmanlı saray mutfağında da kullanıldığı bilinen ve Türk Patent Enstitüsü tarafından 26.03.2021 tarihinde coğrafi tescil alan susamıyla da tanınmaktadır. Manavgat susamı "altın susam" olarak da bilinmekte, içerdiği yağ oranı ve aroması ile başta Japonya olmak üzere birçok yerden talep görmektedir. Bölgeye ilk yerleşen Türkmenlerden adını alan Manavgat'ta Yörük mutfak kültürü de önemli yer tutmaktadır.

Bu araştırma ilçenin sahip olduğu mutfak kültürü ve gastronomik değerlerin gastronomi turizmi potansiyelini değerlendirebilmek için yapılmıştır. Araştırmada S(Strengths) W(Weaknesses) O(Opportunities) T(Threats) (SWOT) Analizi uygulanmış ve sonuçlar önerilerle birlikte sunulmuştur.

1.Gastronomi Turizmi Kavramı

² Bakır Sert, H. (2019). *4 Mevsim Turizm 4 Mevsim Manavgat*. Ankara: Detay Yayıncılık, s.iii.

³ Yayla, Ö., Kökmen Seyirci, H., Keleş, H. (2019). Manavgat'ta Kültür Turizmi. İçinde *4 Mevsim Turizm 4 Mevsim Manavgat* (Ed. H.Bakır Sert). Ankara: Detay Yayıncılık, s.6.

Yemek yemek Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nin en alt basamağında yer alan fizyolojik bir ihtiyaçtır. Ancak ihtiyacın ötesinde sahip olduğu kültürel, sosyal, ekonomik, toplumsal, politik vb. arka planı ile her zaman daha fazla anlam barındırmaktadır. Gastronomi, yiyeceğin hikayesini farklı bilim dallarından da yararlanarak açıklamaya çalışan bir bilimsel disiplin olarak son yıllarda giderek daha fazla ilgi çekmektedir. Gastronomi ile ilgili birçok farklı tanım olmasına rağmen kültür ve sunum ile olan ilişkisi bazı yazarlarca daha fazla vurgulanmıştır^{4,5}. En genel tanımı ile insan beslenmesi ile ilgili olan her şey olarak yorumlanmaktadır⁶.

İnsanın yeme içmeye olan ihtiyacı, ilgisi, farklı kültürlere ve yiyeceklere olan merakı her zaman var olmuştur. Gastronomi turizmi denildiğinde belki de ilk akla gelmesi gereken isim Archestratus'tur. Tarihin ilk gurme yazarlarından kabul edilen Archestratus, M.Ö. 4. Yüzyılda yazdığı Hedypatheia adlı eserinde Sicilya, Ege, Akdeniz ve Anadolu'yu gezerek buralarda tattığı lezzetleri, izlenimlerini ve tarifleri kaleme almıştır. O zamandan bu yana insanoğlu yemeğe ve gezmeye olan ilgisini kaybetmemiş, bu nedenle de gastronomi turizmi alternatif bir turizm çeşidi olarak adı konulmadan önce de var olmuştur. Literatürde zaman zaman "culinary tourism", "food tourism", "gourmet tourism", "gastronomy tourism" gibi farklı sözcüklerle dile getirilse de⁷ genellikle yiyecek içeceklerle ilgili turistik faaliyetleri tanımlamak için birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

Gastronomi turizmi gastronomik değerlerin turistler tarafından talep edilmesi ve turizm işletmeleri ve yerel paydaşlar tarafından var olan bu talebi karşılamaya yönelik ortaya konulan tüm faaliyetler olarak tanımlanabilir⁸. Gastronomi turizmi denildiğinde yiyecek ve içeceğin seyahat için bir motivasyon faktörü olduğu turizm çeşidi ifade edilmektedir⁹. Temel motivasyon faktörü olmasa bile gastronomi, destinasyon seçimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, yapılan bir araştırmada Amerika'ya gelen turistlerin en favori ikinci aktivitesinin restoranlarda yemek yemek olduğu

⁴Sarışık, M. ve Özbay, G. (2015). Gastronomi Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 264-278.

⁵Şengül, S. ve Türkay, O. (2016). Akdeniz mutfak kültürünün gastronomi turizmi bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Özel Sayı 1, 86-99.

⁶Brillat Savarin, J.A. (2016). *Lezzetin Fizyolojisi ya da Yüce Mutfak Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

⁷Sormaz, Ü., Özata, E., Güneş, E. (2015). Turizmde Gastronomi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 67-73.

⁸Şen, N., Silahşör, Y. (2018). Gastronomi Turizmi Kapsamında Erzincan İli Yiyecek İçecek İşletmelerinde Sunulan Yöresel Yemekler Üzerine Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 414-429.

⁹Bertella, G. (2011). Knowledge in Food Tourism: The Case of Lofoten and Maremma Toscana. *Current Issues in Tourism*, 14(4): 355-371.

belirtilmektedir¹⁰. Ülkeler için ise önemli bir gelir kaynağı durumundadır⁶. Türkiye'nin turizm gelirlerinin yaklaşık olarak %20'sinin yiyecek içecek temelli olduğu belirtilmektedir¹¹.

2. Manavgat Gastronomisi

Manavgat gastronomisinden bahsetmeden önce Manavgat ile ilgili kısa bir bilgilendirme yapmanın uygun olacağı düşünülmektedir. Antik çağlarda Manavgat'ın adı Pamphylia olarak geçmektedir. Pamphylia Kestros (Aksu) ve Melas'ın (Manavgat Çayı) bulunduğu verimli ovaya verilen bölgenin ismidir. Yunanca'da "tüm/bütün kabileler ülkesi" anlamına gelmektedir ve M.Ö. 1. yüzyıldan itibaren filolojik belgelerde adı geçmektedir¹². Bugünkü Manavgat, kuzeyde Toroslar, güneyde Akdeniz, doğuda Alara çayı, batıda Köprü çayı ile çevrili olan Antik Pamphylia'nın (Pamfilya) doğu kısımlarıdır. Bölge sahip olduğu antik miras nedeni ile kültür turizmi açısından önemli bir destinasyondur. İlçe sınırları içerisinde yer alan Side, Lyrbe ve Selge antik kentleri her yıl pek çok yerli ve yabancı turisti ağırlamaktadır.

Manavgat 1220 yılında Selçuklu, 1472 yılında ise Osmanlı imparatorluğu idaresine geçmiş olup Manavgat adı, buraya ilk yerleşen ve kendilerine Manav adını veren Türkler tarafından verilmiştir. Manavlar, Selçuklular zamanından beri yerleşmiş en eski Türk halkıdır. Bu halktan erken dönemde toprağa bağlananlar ve rençperlik yapanlara Manav denilmiş, göçerliği devam ettirenler de Yörük adıyla anılmıştır¹³.

Manavgat milattan öncelere dayanan tarihi ile pek çok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanı sıra özellikle son yüzyıllarda Selanik, Mora, Girit gibi yerlerden bölgeye yerleşen kişiler, kendi mutfak kültürlerini de Manavgat'a ekleyerek mutfağın daha da zenginleşmesine yol açmışlardır. Benzer şekilde Mısır'ın Dimyat yöresinden Antalya'ya göçen Araplar da bugün Manavgat gastronomisinin önemli bir değeri olan susam ve susam yağını Manavgat mutfağına armağan etmişlerdir¹⁴. Osmanlı saray mutfağında kullanıldığına dair belgeler olan ve yaklaşık olarak 500 yıldır bölgede yetiştirildiği bilinen bu susam, "Manavgat Altın Susamı" olarak 2021 yılında Türk Patent Enstitüsü'nden coğrafi işaret almıştır¹⁵. İçerdiği yüksek yağ oranı ve zengin

¹⁰World Tourism Organization (2012), Affiliate Members Global Report, Volume 4- *Global Report on Food Tourism*, UNWTO, Madrid.

¹¹TÜRSAB Gastronomi Turizmi Raporu. https://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-raporu_12302_3531549.pdf

¹²Küçükbezcı, H.G. (t.y.). İlkçağ'da Pamphylia.

¹³Taştan, S. (2015). Manavgat Manavları: Folklor ve Etnografyası. *Yüksek Lisans Tezi*. Ardağan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

¹⁴Sarı, A. (2014). *Antalya'nın Geleneksel Mezesi: Hibeş*. Adana: 4. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, Adana, ss. 1031-1032.

¹⁵<https://www.cnnturk.com/turkiye/manavgat-altin-susami-cografisi-isaret-ile-tescillendi>. Erişim Tarihi: 17.03.2022.

aroması ile özellikle Japonya'dan talep gören Manavgat susamı, Türkiye'deki üretimin yaklaşık %20'sini karşılamaktadır¹⁶.

Manavgat gastronomisinin temel taşlarından birini Yörük mutfak kültürü oluşturmaktadır. Yörükler esasen göçebe Oğuz boyları olan Türkmenlerdir. Yörük kelimesi yürümek kelimesinden gelmekte ve göçebe yaşam tarzını yansıtmaktadır¹⁷. Dolayısı ile göçebe ve hareketli yaşam tarzına uygun bir beslenme şekli ve mutfak kültürü oluşmuştur. Şu anda yarı yerleşik bir yaşam süren Yörükler halen hayvancılıkla uğraşmakta ve elde ettikleri et ve süt ürünleri beslenmelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle koyun ve keçi besleme ve nu hayvanların sütünden yapılan peynirler, yufka ekme, doğada bulunan ve şifalı özellikler atfedilen kazayağı, ebegümece gibi otlar Yörükler tarafından sıklıkla yenilmektedir¹⁸. Sebze yemeklerinden ziyade bulgur pilavı, ummaç, ballı yufka, bazlamaç, kavurma, keşkek, kak, süt dolazı, tovga yemeği, batırık, mantarlar, tavşan, bildırcın, keklik gibi av hayvanları Yörüklerin sevdiği yiyecekler arasında yer almaktadır¹⁹.

Yörük kültüründe pek tercih edilmediğini belirttiğimiz sebze yemekleri Manavgat gastronomisinde Giritliler ile birlikte ağırlık kazanmıştır. 1900'li yıllardan itibaren Girit'te yaşayan ve Yunan zulmünden kaçan Müslüman halkın Anadolu'da yerleştiği bölgelerden biri de Manavgat olmuştur. Girit mutfağı ot ve sebze ağırlıklı beslenmeye dayalı bir mutfak olduğu için bölgenin mutfak kültürüne de bu yönde bir katkı sağlamıştır. Zeytinyağı kullanımı, yumurtalı ve soğanlı ot kavurmaları, salatalar, daha az etli yemekler, balık ve deniz ürünlerinin kullanımı Giritliler'in bölge mutfağına yaptıkları katkılardandır. Çeşitli zeytinyağlı ve etli dolmalar, çullama, ıspanaklı, kabaklı, gelincikli börekler, mücver, bakla favası, ıstaka tatlısı, kabak tatlısı Girit mutfağına örnek verilebilir²⁰.

Bölgenin önemli gastronomik değerlerinden birini zeytin oluşturmaktadır. Antalya bölgesi birkaç çeşit zeytine ev sahipliği yapmakta olup Manavgat bölgesi de zeytin üretimi yapılan ilçelerdendir. Çok fazla çeşit olmamakla birlikte yine de antik mirasın izlerini taşıdığı için önemli görülmektedir. Bölgede zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı işlikleri halen faaliyetlerine devam etmektedir. Manavgat Beylik Zeytini 2020 yılında zeytin çeşit kataloğuna

¹⁶<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/manavgatin-altin-susami-japonyada-sofralari-susluyor/2413499>. Erişim Tarihi:17.03.2022.

¹⁷Ersavaş, H. ve Özkanlı, O. (2018). 20. Yüzyılda Orta Toroslardaki Yörüklerin Mutfak Kültürü. *Aydın Gastronomy*, 2 (81): 39-49.

¹⁸Öney Tan, A. (2012). *Antalya ve Batı Akdeniz Mutfak Kültürü*. Antalya Tanıtım ve Turizm Geliştirme Tic. A.Ş., Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) Yayınları., Antalya.

¹⁹Kalkan, A. ve Çulha, O. (2017). Turizmde Kırsal Göçlerin İzlerini Sürmek. *Ulusla-rarası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49): 786-799.

²⁰Sarı Gök, H., Ünivar, Ş. (2020). Antalya Yöresel Mutfağında Yörük ve Girit Yemek Kültürlerinin Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Anadolu Mutfak Kültüründen Esintiler*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 419, 63-73.

girmiştir²¹. Zeytinyağı üretimi bakımından oldukça kıymetli bir zeytin türüdür. Ayrıca bölgede Giritli adı verilen bir zeytin çeşidi daha bulunmaktadır. Bu zeytin türünün Girit'ten gelen vatandaşlar aracılığı ile bölgeye saksılarda getirildiği düşünülmektedir²².

Bölgede adı geçen toplulukların da etkisiyle şekillenen yemekler, yörede yer alan bitki örtüsünden, küçükbaş hayvancılıktan ve deniz ürünlerinden oluşmaktadır. Pek çok yemek çeşidi olmasına rağmen birkaçının ismi şöyle sıralanabilir: Göce Çorbası, Yoğurt Çorbası, Alafaşı, Kazayağı Kavurması, Sütlü Sirken, Arapsaçı Kavurması, Girit Kabağı, Girit Köftesi, Yörük Bohçası, Çöğre Helvası, Çivirdik, İncir Kavurması.

3. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada Manavgat ilçesinin gastronomi turizmi potansiyelinin tespit edilmesi amacıyla SWOT Analizi'nden yararlanılmıştır. SWOT terimi İngilizce Strengths (güçlü yönler), Weaknesses (zayıf yönler), Opportunities (fırsatlar) ve Threats (tehditler) kelimelerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. SWOT Analizi, incelenen bir kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek ve aynı zamanda dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamakta kullanılan bir teknik olarak tanımlanmaktadır²³. Bu analiz kapsamlı bir değerlendirme imkânı sunarak sonuçların gerek akademisyenler, politikacılar, yöneticiler gerekse de vatandaşlar ve diğer paydaşlar tarafından kullanılabilmesini sağlar²⁴. Pek çok farklı alanda stratejik planlamalar yapılmasına olanak sağlayan SWOT Analizi, bölgelerin turizm potansiyellerinin tespit edilmesi ve bu konuda stratejik planlamalar yapılabilmesi için de yaygın olarak kullanılan bir analizdir^{25,26,27}. Tespit edilebildiği kadarıyla Manavgat'ın gastronomi turizmi potansiyelini irdeleyen herhangi bir SWOT Analizi çalışması yoktur.

²¹<https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/antalyanin-beylik-zeytini-cesit-olarak-tesci-41641857> Erişim Tarihi:17.03.2022.

²²<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/elvan-uysal-bottoni/yerli-tavsana-yerli-tazi-41535932> Erişim Tarihi:17.03.2022.

²³ Gürlek, B. T. (2002). *SWOT Analizi*. Gebze: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). <https://slidetodoc.com/trkiye-bilimsel-ve-teknik-aratirma-kurumu-swot-analiz/> Erişim Tarihi:17.03.2022.

²⁴ Niemets,K., Kravchenko,K.,Kandyba,Y., Kobylın,P., Morar,C. (2021). World cities in terms of the sustainable development concept. *Geography and Sustainability*,2(4), 304-311.

²⁵ Yeşiltaş, M., Çeken, H., ve Öztürk, İ., (2009). "Karadeniz Bölgesindeki Turizm Olanaklarının Swot Analizi ile Değerlendirilmesi". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,2 (3), 250-269.

²⁶ Spatarıu, E. C., Trandafir, R. A., and Lazar, C. M. (2010). The Swot Analysis of the Rural Tourism in the South-Eastern Romania. *Ovidius University Annals*, 10, 1315-1319.

²⁷ Hosseini, S.M., Paydar, M.M., Triki,C. (2021). Implementing sustainable ecotourism in Lafour region, Iran: Applying a clustering method based on SWOT analysis. *Journal of Cleaner Production*, 329,129716.

Manavgat'ın gastronomi turizmi potansiyelinin değerlendirilebilmesi için yapılan SWOT Analizi'nde literatür taramasına ek olarak kamu ve sivil kuruluşların yetkililerinden, akademisyenlerden ve bölge halkının görüşlerinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde ortaya çıkan analiz sonuçları gruplandırılarak özetlenmiştir.

3. Swot Analizi Sonuçları

Manavgat ilçesinin gastronomi turizmi potansiyeli bakımından yapılan analizi neticesinde tespit edilen güçlü ve zayıf yönleri, ilçe için tehditler ve fırsatların neler olduğu şu şekilde özetlenebilir.

Güçlü Yönleri (Strengths):

- Çok önemli bir turizm merkezi olan Antalya'ya bağlı bir ilçe olması
- Gastronomi turizmi için gerekli nitelikli işgücünün varlığı
- Akdeniz Üniversitesi'ne bağlı Manavgat Turizm Fakültesi bünyesinde yer alan Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünün varlığı
- Coğrafi işaretli ürünlerin varlığı
- Girit ve Yörük mutfak kültürüyle desteklenen güçlü mutfak kültürü
- Halihazırda sahip olduğu turizm pazarı
- Ürün işleme tesislerinin varlığı (zeytin, susam vb.)

Zayıf Yönleri (Weaknesses):

- Gastronomi turizmine yönelik eksik farkındalık
- Her şey dahil sisteminin getirdiği dezavantajlar
- Alt yapı ve üst yapı eksiklikleri
- Nitelikli yiyecek içecek işletmesi eksikliği
- Yetersiz tanıtım faaliyetleri
- Tanıtıcı etkinliklerin (festival, şenlik vb.) eksikliği
- Gastronomi turizmine yönelik stratejik bir yol haritasının olmaması

Fırsatlar (Opportunities):

- Gastronomi turizmine artan ilgi
- Yerel gıdalara ve yöresel mutfaklara artan ilgi
- Sosyal medya aracılığı ile daha geniş kitlelere ulaşabilme
- Antalya'ya yakınlık
- Kültür turizmi açısından zengin kaynaklara yakınlık
- Gastronomik ürünlerin bölgedeki oteller ve nitelikli işletmeler tarafından benimsenerek hem ticari hem de tanıtım amaçlı kullanılabilme potansiyeli

Tehditler (Threats):

- Gastronomi turizmi açısından daha fazla bilinirliği olan destinasyonlar
- Turizmin iç ve dış olumsuzluklardan etkilenen hassas yapısı
- Yatırım tercihlerinin gastronomi odaklı faaliyetlerden çok konaklama odaklı faaliyetlere yönelik olması
- Markalaşma algısının yerleşmemiş olması

- İlgili kişi, kurum ve organizasyonlar arasında iş birliği olmaması
- Gastronomik varlıkların yeterli seviyede benimsenememesi ve kullanılamaması

Sonuç ve Öneriler

Yapılan analiz neticesinde Manavgat'ın sahip olduğu gastronomi turizmi potansiyelinin genel çerçevesi ortaya konulmuştur. Türkiye'de birçok il ve ilçe yöresel yiyecekler, ürün geliştirme ve pişirme teknikleri bakımından farklı ve zengin bir kültüre sahip olmakla birlikte bunların tanıtımı konusunda eksik kalabilmektedir. Bu ve benzeri çalışmalarda ortaya konan sonuçlar ülkemizin tanıtımı ve değerlerinin korunabilmesi için önemli birer anahtar görevi görmektedirler. Manavgat özelinde yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçlara yönelik genel bir değerlendirme ve öneriler şu şekilde sıralanabilir.

Doğru adımlar atılabilmesi için her şeyden önce yerel halk, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, restoran işletmecileri, oteller, belediye gibi tüm paydaşların üzerinde uzlaştığı ve beraber hareket edebilecekleri bir stratejik plan oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçeve oluşturulduktan sonra Manavgat'ın sahip olduğu gastronomik değerler arasından özellikle bir veya birkaçının lokomotif ürün olarak seçilmesinin ve bu ürünler üzerinden yurt içi ve dışı tanıtım faaliyetlerinin yönetilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Örneğin coğrafi tescilli ürünü olan susam özellikle Japonlar tarafından çok beğenilmekte ise, bu ülkeye yönelik tanıtıcı faaliyetlerin susam üzerinden yapılması uygun olabilir. Sadece gastronomik bir ürünün değil aynı zamanda bölgedeki kültürel varlıkların da destinasyona eklenmesi, gezmeyi ve kültürel faaliyetleri sevdiği bilinen Japonlar için ilgi çekici bir aktivite olabilir. Deniz, güneş, kum turizmi ile birlikte ekoturizm faaliyetleri için de çok iyi bir destinasyon olan Manavgat'ın bu açıdan uygun potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde Yörük kültürü veya Girit mutfak kültürü üzerinden de turistlere gastronomik bir deneyim yaşıtılarak çekici bir destinasyon haline getirilebileceği düşünülmektedir. Girit mutfak kültürü vejetaryen veya vegan beslenme eğiliminde olan kişiler için alternatif bir rota haline getirilebilir. Bu faaliyetlerin planlanması esnasında Manavgat için avantaj oluşturabilecek bir durum da ilçede Akdeniz Üniversitesi Manavgat Turizm Fakültesi ve bünyesinde yer alan Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü'nün bulunmasıdır. Akademi ve paydaşların iş birliği içerisinde yürüteceği faaliyetler bölge halkını olumlu etkileyebileceği gibi, bu fakülteden mezun olacak gençler için istihdam alanı da sağlayarak katma değerli bir faaliyet haline gelecektir. Bölgede yapılan yatırımların yıldızlı konaklama işletmelerinden daha butik konaklama seçeneklerine dönüşmesi veya ev pansiyonculuğu gibi daha otantik seçeneklerin ortaya çıkması bölge turizminin yerel halkın da turistlerle içiçe olacağı, kültürel etkileşimlerin artacağı bir yapıya dönüşmesi uzun vadede farklı yatırım olanakları ve ekonomik girdiler yaratabilir. Bir süredir üzerinde tartışılan her şey dahil sisteminin negatif etkilerini azaltmak için bu gibi farklı turizm alternatiflerini değerlendirmek ülkenin gelecekteki turizm potansiyelini geliştirebilmek ve

aynı zamanda turizm faaliyetlerini yılın 12 ayına yayabilmek bakımından da önemli görülmektedir. Zaten turizm faaliyetlerine uzak olmayan bölge halkının doğru şekilde bilgilendirilmesinin ve gastronomi ile ilgili farkındalık düzeyinin artırılmasının planlı bir şekilde yapılması uygun olacaktır.

Halkın konu ile ilgili farkındalığının artması, Türk mutfak kültürüne dair önemli bir eksiklik olan yazılı kaynakların yeterince olmaması sorununun çözümüne de katkı sağlayacaktır. Var olan tariflerin, mutfak kültürüne dair geleneklerin, tekniklerin, hikayelerin yazılı hale getirilmesi sözlü kültürün gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla gerek bireysel çalışmalar gerekse de akademisyenlerin katkıları önem arz etmektedir.

Gastronomi turizmine artan ilgi ile birlikte bu konuda öne çıkan bazı destinasyonlar olduğu bilinmektedir. Bu destinasyonlarla rekabet edebilmek için ses getirecek, turistlerin ilgisini çekecek çeşitli etkinliklerin düzenlenmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Yöresel yiyeceklerle ilgili festivaller, şenlikler, yarışmalar bu anlamda tercih edilen uygulamalardır. Örneğin Adana Portakal Çiçeği Festivali, her yıl pek çok kişinin Adana'yı gastronomik deneyim odaklı ziyaret etme sebebidir. Urla Enginar Festivali yine ürün odaklı festivallere iyi bir örnektir. Bu gibi faaliyetler hem tanıtmaya hem de ürünlerle ilgili inovatif çalışmaların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bölgede çok sayıda 3,4 ve 5 yıldızlı otel işletmesinin olması, dünyanın her yerinden gelen turistlere Manavgat'ın gastronomik ürünlerinin tanıtımı için büyük bir fırsat sunmaktadır. Otel işletmeleri ile yapılacak iş birlikleri, bu ürünlerin tanıtımında ve hatta üretimlerinin artırılmasında önemli etkiye sahip olabilecektir. Bu durumun şimdilik bir eksiklik olan markalaşma çalışmaları için de iyi bir başlangıç noktası olabileceği düşünülmektedir.

Antalya'ya yakınlığı, sahip olduğu doğal güzellikleri, iklimi ve gastronomik değerleri ile Manavgat, gastronomi turizmi için de potansiyel barındırmaktadır. Doğru müdahalelerle rakip destinasyonlarla yarışabilecek duruma geleceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Bakır Sert, H. (2019). *4 Mevsim Turizm 4 Mevsim Manavgat*. Ankara: Detay Yayıncılık, s.iii.
- Bertella, G. (2011). Knowledge in Food Tourism: The Case of Lofoten and Maremma Toscana. *Current Issues in Tourism*, 14(4): 355-371.
- Brillat Savarin, J.A. (2016). *Lezzetin Fizyolojisi ya da Yüce Mutfak Üzerine Düşünceler*.İstanbul: Oğlak Yayıncılık, s.83.
- Ersavaş, H. ve Özkanlı, O. (2018). 20. Yüzyılda Orta Toroslardaki Yörüklerin Mutfak Kültürü. *Aydın Gastronomy*, 2 (81): 39-49.
- Gürlek, B. T. (2002). *SWOT Analizi*. Gebze: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). <https://slidetodoc.com/trkiye-bilimsel-ve-teknik-aratirma-kurumu-swot-analz/> Erişim Tarihi:17.03.2022.
- Hosseini, S.M., Paydar, M.M., Triki, C. (2021). Implementing sustainable ecotourism in Lafour region, Iran: Applying a clustering method based on SWOT analysis. *Journal of Cleaner Production*, 329,129716.

- <https://www.cnnturk.com/turkiye/manavgat-altin-susami-cografi-isaret-ile-tescillendi>. Erişim Tarihi: 17.03.2022.
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/manavgatin-altin-susami-japonyada-sofralari-susluyor/2413499>. Erişim Tarihi:17.03.2022.
- <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/antalyanin-beylik-zeytini-cesit-olarak-tesci-41641857> Erişim Tarihi:17.03.2022.
- <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/elvan-uysal-bottoni/yerli-tavsana-yerli-tazi-41535932> Erişim Tarihi:17.03.2022.
- Kalkan, A. ve Çulha, O. (2017). Turizmde Kırsal Göçlerin İzlerini Sürmek. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49): 786-799.
- Küçükbezi, H.G. (t.y.). İlkçağ'da Pamphylia.
- Niemets, K., Kravchenko, K., Kandyba, Y., Kobylın, P., Morar, C. (2021). World cities in terms of the sustainable development concept. *Geography and Sustainability*, 2(4), 304-311.
- Öney Tan, A. (2012). *Antalya ve Batı Akdeniz Mutfak Kültürü*. Antalya Tanıtım ve Turizm Geliştirme Tic. A.Ş., Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) Yayınları., Antalya.
- Sarı, A. (2014). *Antalya'nın Geleneksel Mezesi: Hibeş*. Adana: 4. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, Adana, ss. 1031-1032.
- Sarı Gök, H., Ünivar, Ş. (2020). Antalya Yöresel Mutfağında Yörük ve Girit Yemek Kültürlerinin Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Anadolu Mutfak Kültüründen Esintiler*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 419, 63-73.
- Sarıışık, M. ve Özbay, G. (2015). Gastronomi Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26 (2), 264-278.
- Sormaz, Ü., Özata, E., Güneş, E. (2015). Turizmde Gastronomi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 67-73.
- Spatariu, E. C., Trandafir, R. A., and Lazar, C. M. (2010). The Swot Analysis of the Rural Tourism in the South-Eastern Romania. *Ovidius University Annals*, 10, 1315-1319.
- Şen, N., Silahşör, Y. (2018). Gastronomi Turizmi Kapsamında Erzincan İli Yiyecek İçecek İşletmelerinde Sunulan Yöresel Yemekler Üzerine Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 414-429.
- Şengül, S. ve Türkay, O. (2016). Akdeniz mutfak kültürünün gastronomi turizmi bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Özel Sayı 1, 86-99.
- Taştan, S. (2015). Manavgat Manavları: Folklor ve Etnografyası. *Yüksek Lisans Tezi*. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- TÜRSAB Gastronomi Turizmi Raporu. https://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-raporu_12302_3531549.pdf.
- World Tourism Organization (2012), Affiliate Members Global Report, Volume 4- *Global Report on Food Tourism*, UNWTO, Madrid.
- Yayla, Ö., Kökmen Seyirci, H., Keleş, H. (2019). Manavgat'ta Kültür Turizmi. İçinde *4 Mevsim Turizm 4 Mevsim Manavgat* (Ed. H.Bakır Sert). Ankara: Detay Yayıncılık, s.6.
- Yeşiltaş, M., Çeken, H., ve Öztürk, İ., (2009). "Karadeniz Bölgesindeki Turizm Olanaklarının Swot Analizi ile Değerlendirilmesi". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 250-269.

**GILBERT SINOUE’NİN *L’ÉGYPTIENNE* (MISIRLI KIZ)
VE *LA FILLE DU NIL* (NİL’İN KIZI) BAŞLIKLİ TARİHİ
ROMANLARINDA TOPLUMSAL FARKLILIKLAR
BAĞLAMINDA “ÖTEKİ” OLGUSU***

Fatih AYNACI**

Özet: Kendinden farklı olana yönelik bakışı simgeleyen “öteki” kavramı, sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında uzunca bir süredir üzerinde durulan temel konulardan biri olagelmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde karşılaşılan ayrıştırıcı, ötekileştirici söylem ve eylemlerin varlığı nedeniyle bugün dahi güncelliğini koruyan bu konunun, aynı zamanda sosyal bilimlerin alt kollarından edebiyatın ve onun başat türlerinden romanın ana temaları arasında yer aldığı görülmektedir. Bu bakımdan “kurmaca gerçeklik” temelinde geçmiş ile bugün arasında kurduğu bağlarla toplumsal bilinçlendirme faaliyetlerinin işlevsel bir paçası haline gelen tarihî romanları, bu roman türleri arasında göstermek mümkündür. Bu türden temaların kurguya konu edilmesiyle “öteki” algısı kapsamında yaşanan sorunlara yönelik kitleler üzerinde algısal farkındalık oluşturma ya da bu sorunlara dönük potansiyel çözümler üretebilme gibi konularda tarihî romanların dolaylı bir etki oluşturabilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda çalışma boyunca, tarihî olay, olgu ya da kişiliklerden yola çıkarak kaleme aldığı romanlarıyla adından söz ettiren Mısır asıllı Fransız yazar Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* (*Mısırlı Kız*, 1991) ve *La fille du Nil* (*Nil’in Kızı*, 1993) başlıklı tarihî romanlarında toplumsal farklılıklar bağlamında “öteki” olgusunun varlığına işaret eden veriler ele alınacaktır. Çalışmada, öncelikle Sinoué’nin yaşamından, eserlerinde tür ve konu seçimi açısından özgün olmayı başarabildiği noktalardan kısaca bahsedilecektir. Böylece yazarın edebî anlamda evrensel bir bakışa sahip olup olmadığı, incelenecek konunun yaşam felsefesiyle örtüşüp örtüşmediği ortaya konulacaktır. Ardından yazarın incelemeye konu olan iki romanında öne çıkan kurgusal benzerliklere değinilecektir. Sonrasında “öteki” olgusunu ortaya çıkaran temel unsurlar üzerinde durularak, konunun teorik zemini oluşturulacaktır. Son olarak ötekileştirici söylem ve eylemlerin ilgili romanlara yansıma biçimleri üzerinde durularak, teori-uygulama bütünlüğü sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, Medeniyet, Farklılık, Algı, Öteki, Ayrışma, Çatışma.

**THE “OTHER” PHENOMENON ON THE BASIS OF
SOCIAL DIFFERENCES IN GILBERT SINOUE’S**

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanan “Tarihî Romanda Gerçeklik: Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* Başlıklı Tarihî Romanlarında Kurgu-Gerçeklik İlişkileri” konulu doktora tezinden üretilmiştir.

** Araş. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, e-mail: fatihayn@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3718-8081>

HISTORICAL NOVELS ENTITLED *L'ÉGYPTIENNE* AND *LA FILLE DU NIL*

Abstract: The concept of the "other", which symbolizes the view towards the person who is different from oneself, has been one of the main issues that have been emphasized in various fields of social sciences for a long time. Due to the existence of discriminator discourses and activities encountered in various parts of the world, it has been seen that this subject, which remains current even today, is also among the main themes of literature, one of the sub-branches of social sciences, and the novel, one of its principal genres. In this respect, historical novels, which have become a functional part of social awareness raising activities, by establishing bonds between the past and the present on the basis of fictional reality, can be shown among these types of novels. By subjecting such themes to fiction, historical novels may have an indirect effect on issues such as creating perceptual awareness on the masses about the problems experienced within the scope of the "other" perception or producing potential solutions for these problems. In this context, throughout the study, it will be put emphasis on the data showing the existence of the "other" phenomenon on the basis of social differences in the historical novels of Gilbert Sinoué –Egyptian-French writer known for his novels based on historical events, facts or personalities– entitled *L'Égyptienne* (1991) and *La Fille du Nil* (1993). In the study, firstly, Sinoué's life and the points where he succeeded in being original in terms of genre and subject selection will be briefly mentioned. So, it will be revealed whether the author has a universal vision in terms of literature and whether the subject to be examined overlaps with his philosophy of life. Then, the prominent fictional similarities in these two novels will be discussed. Afterwards, the theoretical ground of the subject will be formed by being accentuated on the basic elements that reveal the "other" phenomenon. Finally, theory-practice integrity will be constituted by being emphasized the narrative reflections of discriminator discourses and activities.

Key Words: Society, Civilization, Difference, Perception, Other, Dissociation, Conflict.

Giriş

Belli bir konu üzerinde duygusal bütünleşmeyi sağlanmayı amaçlayan sanatın çatışmadan uzak, kapsayıcı ve kucaklayıcı yönü, neredeyse dünyanın her yerinde ona ayrıcalıklı bir alan olma fırsatı sunmaktadır. Bu nedenle kendi gerçekliği içinde birtakım tepkisel yaklaşımlar söz konusu olsa bile, bu alanda çoğunlukla topyekûn reddedişlere ya da keskin ideolojik savrulmalara daha az rastlanmaktadır. Sanatın diğer bir kolu olan edebiyat ve edebî türler arasında yer alan romanı da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Zira tarafgir bir tutum sergilenmediği sürece, edebî türler arasında yer alan roman aracılığıyla her kesime hitap edebilen, tepkilerin asgariye indirildiği bir anlayış ortaya konulabilmektedir. Bu anlamda roman türünün bir taraftan içinde bulunduğu

dönemin gerçekleri doğrultusunda şekillendiği, diğer taraftan bu gerçeklerin ürettiği sorunları anlatma konusunda sanatın yansıtma işlevini yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla buradan, geniş kitlelerle iletişime geçme yetisine sahip olan romanın, aynı zamanda toplumsal bilincin oluşturulması konusunda dolaylı bir etki üretebileceği sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda hayâli olana karşılık gelen “kurgu” ile gerçeği temsil eden “tarih” olgusunu, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramları çerçevesinde bir bütün halinde sunmayı başaran tarihî romanların, bireyi ve toplumu ilgilendiren sorunlar karşısında toplumsal bilinçlenmeye katkı sunan başat roman türleri arasında bulunduğu iddia edilebilir. Geçmişin yaşanmışlıklarından yararlanarak bugüne ışık tutan bu tür anlatıların, sorunların tespiti ve çözüm yollarına ilişkin dolaylı da olsa, güdüleyici, uyarıcı bir etki oluşturabileceği öngörülebilir.

Birçok roman türünde olduğu gibi tarihî romanların da ana temaları arasında yer alan, hem bireysel hem de kolektif anlamda kendinden farklı olana yöneltilen bakışı simgeleyen “öteki” olgusunun, bahse konu bu toplumsal sorunlardan birini oluşturduğu ileri sürülebilir. Her ne kadar modern zamanlara ait bir kavram olsa da, üstün olma, üstünlük kurma amacıyla bireyler ve toplumlar arasında geçmişten bugüne süregelen çekişmenin davranışsal yansıması niteliğindeki bu anlayış, yalnızca geçmişin değil bugünün de temel sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Bu çerçevede Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* (1991) ve *La fille du Nil* (1993) başlıklı tarihî romanlarında “öteki” olgusunun kurguya yansıma biçimleri üzerinde durulacak çalışma boyunca, teoriden uygulamaya uzanan bir yöntem takip edilecektir. Buna göre uygulamayı temsil eden tematik aşamaya geçmeden önce, konu bütünlüğünün sağlanabilmesi maksadıyla, önce Sinoué’nin yaşamından, kaleme aldığı eserlerde tür ve konu seçimi açısından özgün olmayı başarabildiği hususlardan kısaca bahsedilecektir. Böylece yazarın edebî anlamda evrensel bir bakışa sahip olup olmadığı, “toplumsal farklılıklar” ve “öteki” kavramı konusundaki düşüncelerinin yaşam felsefesiyle örtüşüp örtüşmediği ortaya konulacaktır. Zira romanlarda ele alınan temalarla yazarların kişisel deneyimleri arasında örtülü bir ilişki olduğu varsayımı, çoğu edebiyat bilimcinin üzerinde uzlaştığı bir husus olmaktadır. Ardından yazarın incelemeye konu olan iki romanında öne çıkan kurgusal/biçimsel benzerliklere ve aralarındaki içeriksel geçişkenliğe değinilecektir. Sonrasında “öteki” olgusunu ortaya çıkaran temel unsurlar üzerinde durularak, konunun teorik zemini oluşturulacaktır. Son olarak geçmişten bugüne insanlığın en temel sorunları arasında yer alan ötekileştirici söylem ve eylemlerin ilgili romanlara yansıma biçimleri üzerinde durularak, teori-uygulama bütünlüğü sağlanacaktır.

1. Gilbert Sinoué’nin Yaşamı ve Tarihî Roman Anlayışı

Katolik Mısır melkânîsi¹ bir çiftin çocuğu olan Mısır asıllı Fransız yazar Gilbert Sinoué, 18 Şubat 1947 yılında Kahire’de dünyaya gelmiştir. Yazar, ilk ve orta öğrenimini Kahire’de frankofon Katolik bir kurum olan ve dinî ağırlıklı eğitim veren Collège de la Sainte-Famille’de tamamlamıştır. Tarih konulu roman alanında yaptığı çalışmalarla adını duyurduğu düşünülen Sinoué’nin tanınırlığı, yazarlığından önce gelen müzik geçmişine dayanmaktadır. Müziğe duyduğu merak nedeniyle, henüz 19 yaşındayken, Fransa’da École Normale de Musique de Paris “Alfred Cortot” (ENMP) konservatuarında klasik gitar öğretmenliği eğitimi almıştır. Aldığı eğitimin etkisiyle, müzik alanında birçok başarıya imza atmıştır. Buna göre 1976’da düzenlenen Eurovision yarışmasında güftesi kendisine ait olan ve Mary Cristy tarafından seslendirilerek üçüncülük almayı başaran *Toi, la musique et moi* şarkısıyla müzik alanında adını duyurmayı başarmıştır. Sonrasında birçok tanınmış müzik insanıyla ortak çalışmalar yaparak, bu alandaki tanınırlığını pekiştirmiştir.

1980’lerin sonuna doğru, müzikten tümüyle uzaklaşmasa da, tarihî romanlar, çağdaş tarihsel romanlar, biyografik tarih romanları, polisiye içerikli tarihî romanlar ve tarih içerikli araştırma-inceleme çalışmalarıyla edebiyat sahasına geçiş yapan Gilbert Sinoué, bu alanda da önemli başarılar elde etmiştir. Yazar, bu konuda verdiği ani kararı “*kırklı yaşlarıma yaklaştığım bir gün, her şeyi bir kenara bırakıp ilk romanımı yazdım*” sözüyle ortaya koyar.² 1987’den günümüze gelinceye değin, kimi zaman yılda bir veya iki, kimi zamansa iki-üç yılda bir eser vermeyi başaran Sinoué, bu şekilde oldukça üretken bir yazar olduğunu ortaya koymuştur. Gerek bu süreci süsleyen eserlerinde fark edilen konu çeşitliliği, gerekse ortaya koyduğu kurgusal ve içeriksel yöntem farklılığıyla, yeteneğinin ustalığa doğru evrildiğini edebiyatseverlere göstermeye çalışmıştır. Öyle ki başarısının yalnızca nicelikle sınırlı olmadığını, ödüllerle taçlandığı eserleriyle kanıtlamıştır. 1987 Le Prix Jean d’Heur ödülünü alan *La pourpre et l’olivier*, 1991 le Prix Littéraire du Quartier Latin ödülüne layık görülen *L’Égyptienne (Mısırlı Kız)*, 1996 Le Prix des Libraires ödülünü getiren *Le livre de saphir (Gökyakut Kitap)*, 2004 Grand Prix de Littérature Policière ödülünü almaya hak kazanan *Les silences de Dieu (Tanrı’nın Sessizliği)*, bu eserler arasında sayılabilir.

Yazarın özenle ve üretken bir anlayışla kaleme aldığı tüm bu eserler kabaca incelendiğinde dahi, Sinoué’nin farklılığı, kendini göstermektedir. Zira Sinoué’nin tüm tarih konulu romanları ve inceleme-araştırma sahasına giren diğer çalışmaları geniş düzlemde ele alınacak olursa, gerek romanın bazı alt türlerinde, gerekse farklı edebî türlerde, tarihin ortak bileşen konumunda

¹ Melkânî (Melkite, Melchite): Rum (Bizans) Kilisesi’nin Yakın Doğu ya da Ortadoğu kökenli mensuplarını tanımlamak için kullanılan bir terim. Kalkedon (Kadıköy) Konsili’nin görüşlerine bağlı, tümüyle Katolik temele dayanmayan bir inanış. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL), (2020, 10 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.cnrtl.fr/definition/Melchite>

² Gilbert Sinoué, (2019, 11 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.sinoue.com/fr/biographie.html>

olduğu çeşitli eserler vermiş olması, yazarın hem çok yönlü edebî bir kişiliğe sahip olduğunu hem de tarihe ve tarihî kişiliklere olan merakını açıkça ortaya koymaktadır.

Sinoué'nin bu edebî çeşitliliği ortaya koymakla edebiyatın günümüze etki eden işlevsel yönünü ortaya çıkarmayı amaçladığı ileri sürülebilir. Zira edebiyatın, özellikle tarih konulu romanların, bugüne dek yarım bırakıldığı ya da anlatılmadığı düşünülen ayrıntı sayılabilecek bazı konuların sürükleyici biçimde anlatılmasını sağlayan işlevsel bir yönü olduğu, çoğunlukla üzerinde hemfikir olunan bir husustur. Yazarın farklı türlere yönelmekle ve geçmişin bilinen simalarını/olaylarını bugüne taşımakla edebiyatın bu işlevsel yönünü yansıtmaya çalıştığı söylenebilir. Bu bakımdan Sinoué, edebî bir eser yazmanın ötesine geçen amaçlar benimseyerek, farklı bir edebî kişilik olduğunu hissettirmektedir.

Bu çıkarımın yanı sıra, ortaya koyduğu yapıtların yine bütününe göz atıldığında, ilginç bir ayrıntının varlığı göze çarpmaktadır. Konularını belirlerken, Sinoué'nin biyografik tarih romanlarında olabildiğince farklı kültürlerden kişilere; tarih konulu diğer romanlarında ise, farklı kültürlere ait olaylara yer vermeye çalıştığı görülmektedir. Yazarın bu anlayışı benimsemesinde, Mısır'da geçirdiği yıllarda çok kültürlü bir çevrede yetişip, farklı kültürleri tanımış olmasının büyük payı olduğu iddia edilebilir. Nitekim yazar çocukluk yıllarından bahsederken, “*o yıllarda Kahire, tıpkı Cordoba ya da Gırnata (Grenade) gibi Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların gayet uyum içinde yaşadığı bir yerdî*” sözüyle kültürel çeşitliliğin olduğu bir ortamda büyüdüğünü anlatmaya çalışır.³ Böylesi bir ayrıntının, edebî kimliği olan birinin eserlerine yansımaya elbette düşünülemez. Kişi ve konu tercihlerinde gösterdiği bu bilinçli tutumla, Sinoué'nin yerellikten ve geleneksellikten tamamen uzak kalmamakla birlikte, daha çok evrenselliğe ve yenilikçiliğe önem verdiği anlaşılmaktadır. Zira Cengiz Aytmatov'un da dediği gibi “*yazar, ufkunu millî olanın ötesine doğru genişletmek ve 'evrensel' olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır.*”⁴

Yazarın eserleri arasında inceleme/deneme sahasına giren çalışmaları yanında, “kurmaca gerçeklik” kavramının yansıması niteliğinde çok sayıda tarih içerikli roman örneği verdiği görülür. Bu bakımdan tarih içerikli romanlarında izlediği yöntem ve benimsediği yaklaşım konusunda ortaya çıkan farklılıklarından bahsetmek gerekirse, öncelikle Sinoué'nin tarih içerikli roman anlayışının, çeşitlilik ve evrensellik unsurlarına dayanan genel edebiyat anlayışından bağımsız olmadığını belirtmekte yarar vardır. Nitekim hâlen devam etmekte olan edebî serüveni boyunca, kimi zaman tarihî roman, kimi zaman çağdaş tarihsel roman, kimi zamansa biyografik tarih romanı örnekleri vererek, benzer içerikli alanlarda bile çeşitliliğe önem verdiğini ortaya

³ Sinoué, 2019.

⁴ Aytmatov, 1992'den akt: Gülhan Atnur, “Cengiz Aytmatov'un ‘Cengiz Han’a Küsen Bulut’ Adlı Romanı Üzerine”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 5 (2000), s. 133.

koymaktadır. Öte yandan bu çeşitlilik içinde farklı kültürlerden, farklı dönemlerden kişi ve konulara değinmesi, yazarın bakış açısındaki evrenselliğin tarih içerikli romanlarına da yansıdığını göstermektedir. Çokkültürlülük kavramı üzerinden evrenselliğe ulaşmaya çalışan Sinoué'nin, bu yaklaşım biçimiyle hem klasik hem de çağdaş özellikler gösteren bir yazar olma yolunda önemli bir mesafe kat ettiği ileri sürülebilir. Bir başka deyişle farklı zamansal göndermeleri olan tarih içerikli romanlar kaleme almakla, eski ile yeninin sentezini oluşturduğu görülmektedir.

2. Kurgu-İçerik İlişkisi Bakımından *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil*

Evrenselliğe ulaşmayı amaçlayan Sinoué'nin tarihî romanlarında zaman zaman kurgu-içerik özellikleri yönünden de farklılık oluşturan yöntemlere başvurduğu görülebilmektedir. Bu bakımdan yazarın incelemeye konu olan iki tarihî romanı arasında fark edilen anlatısal geçişkenlik buna örnek gösterilebilir. Geçişkenlik ifadesiyle anlatılmak istenen, bu iki romanın biçim ve içerik yönünden bazı ayrıntılar dışında birbirinden farklı olmayışlarıdır. Nitekim okuma süreci tamamlandığında, anlatısal süreklilik bakımından *La fille du Nil* romanının *L'Égyptienne*'in devamı niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla adeta bir “nehir roman” (roman-fleuve) özelliği gösterdikleri iddia edilebilir.

Konu sürekliliği açısından görülen bu birlikteliğin aksine, romanların içyapısını düzenleyen bölümlene uygulamalarında, birtakım farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Adı geçen iki tarihî romanın iç işleyişlerinde kullanılan biçimsel bölümlenmelerin, anlatı sürecinin değerlendirilmesinde anlamlı bir veri ortaya koyabileceği düşüncesiyle, bu konuya kısaca değinmek faydalı olacaktır. Buna göre, *L'Égyptienne* romanı incelendiğinde, üç (3) ana bölüm ve otuz dokuz (39) alt bölümden oluşan bir anlatı sistematığının tercih edildiği görülmektedir. Özellikle ana bölümler irdelendiğinde, bu yöntemin rastgele bir tercihin ürünü olmadığı anlaşılmaktadır. Tarihî romanların birçoğunda, anlatıların bireysel olay örgüsü (intrigue individuel) ve kolektif olay örgüsü (intrigue collectif) olmak üzere iki temel unsur üzerine inşa edildiği göz önüne alındığında, söz konusu bölümlenmelerin doğrudan bu yapıyla uyumlu şekilde düzenlendiği fark edilir. Bu çerçevede *L'Égyptienne*'in birinci bölümünde, tarihî romanların tarihten çok bir roman olduğu gerçeği hissettirilmek istenircesine, bireysel olay örgüsünün bir yansıması olarak, kurmaca kişilerin yaşantılarının ağırlıkta olduğu, kolektif olay örgüsünden kısmen ayrılan, bir yapının varlığı dikkat çekmektedir. Burada daha çok Şedid (Chédid) ailesi ve onlarla bağlantılı kimi kurmaca ve gerçek kişilerin tanıtımına ve oranı düşük de olsa, kolektif olay örgüsüne ilişkin ipuçlara yer verildiği görülür. İkinci bölümde, bireysel ve kolektif olay örgüsü kullanımı oransal olarak dengelenmektedir. Anlatılan tarihî dönemde öne çıkan olayların, bu olayları gerçekleştiren ve onlardan etkilenen gerçek ve kurmaca kişilerin anlatıya dâhil edilmesiyle, olay örgüsünde bahsi geçen iki ana unsurun iç içe geçtiği bütünlüştürmüş (homojen) bir yapıya doğru yumuşak bir geçiş yapıldığı hissedilir. Bu bölümde daha çok Napoléon Bonaparte

önderliğinde Fransızların Mısır'ı işgal etmesiyle başlayıp, terk etmelerine kadar geçen sürede gerçek ve kurmaca kişilerin başından geçenlerin anlatımı söz konusudur. Son bölümde ise, ikinci bölümde benimsenen yöntem ve anlayış devam ettirilir. Bu bölümde, Fransızların Mısır'ı terk etmelerinin ardından Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır yönetimini ele geçirme sürecinin; güçlü, bağımsız bir Mısır kurma hayali için Memlûk beyleri, İngilizler ve Türklerle giriştiği mücadelenin anlatımına odaklanılmaktadır. İkinci bölümden farklı olarak burada kurmacanın verdiği imkânlar çerçevesinde, kurmaca ve gerçek kişilerin/olayların birbiriyle üst seviyede bütünleştirildiği bir anlayışa geçiş yapıldığı gözlemlenir. Böylece hikâyenin devamını oluşturan *La fille du Nil* romanının kurgulanabilmesi için gerekli altyapı hazır hale getirilmiş olur.

Bireysel olay örgüsü kapsamında, kurmacanın; kolektif olay örgüsü dâhilindeyse gerçeğin, aşama aşama hem kişiler hem de olaylar düzeyinde bütünleştirildiği *L'Égyptienne*'de oluşturulan bu denge, adeta hazır şablon üzerinde işlem yaparcasına, herhangi bir değişikliğe gerek duymaksızın *La fille du Nil* romanında da sürdürülmüştür. Bu nedenle olsa gerek, *L'Égyptienne*'de tercih edilen anlatıyı ana bölümlere ayırma yöntemine burada ihtiyaç duyulmamıştır. Zira hedeflenen amaca, yani gerçek ve kurmacanın iç içe geçtiği homojen bir yapının elde edilmesi amacına daha önce ulaşılmıştır. Dolayısıyla anlatı sistematığının alt bölümlere ayrılarak düzenlenmesi, tek başına yeterli görülmüştür. Buna göre *La fille du Nil* romanı, toplam kırk bir (41) alt bölümden oluşturulmuştur. Her iki romanda da alt bölümlere ayırma yönteminin kullanılmasıyla, birbiriyle bağlantılı, ancak içerik ve içeriğe dâhil olan kişilere göre farklılaşan olayları birbirinden ayırmanın ya da olaylar arası geçişleri kolaylaştırmanın amaçlandığı ileri sürülebilir. Romanlar arasında cereyan eden bu kalıtsal aktarım neticesinde, *L'Égyptienne*'den farklı olarak *La fille du Nil*'de başından sonuna birbirinin devamı, tetikleyicisi konumunda bulunan olaylar zincirinin daha belirgin biçimde kendini gösterdiği görülmektedir. Ayrıca her iki anlatıda da bireysel ve kolektif olay örgüsünün belirli kişiler etrafında şekillendirilmiş olması, olayların birbirinden kopuk olmadığını kanıtlayan bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır.

Burada dile getirilen hususlar genel çerçevede ele alındığında, ilk bakışta görmezden gelinecek ve basit bir ayrıntı olarak değerlendirilebilecek tüm bu kurgusal düzenlemelerin, üzerinde düşünülerek oluşturulmuş bir anlayışın ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla henüz uygulama kısmına geçmeden önceki aşamada tespit edilen bu kurgusal ayrıntılar dahi, Sinoué'nin sıradan bir yazar olarak görülmemesi; söz konusu romanların ise, basit, tekdüze bir mantığın sonucu olarak düşünülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yazarın yaşamından ve incelemeye konu olan romanları arasında görülen anlatısal geçişkenlikten bu şekilde bahsedildikten sonra, tematik inceleme öncesinde çalışmanın teorik zemininin oluşturulması amacıyla, toplumsal

ayrışmayı tetikleyen “öteki” kavramının düşünsel arka planına, bu olguyu ortaya çıkaran etkenlerin neler olduğu hususuna ana hatlarıyla değinmenin, konu bütünlüğünün sağlanması açısından yararlı olacağı öngörülmektedir.

3. “Öteki” Olgusunu Ortaya Çıkaran Temel Etkenler

Kültürler ya da toplumlar arasında görülen benzerlik ve farklılıkların hangi temel unsurların etkisi altında ortaya çıktıkları değerlendirildiğinde, bunların daha çok “coğrafya”, “din”, “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” gibi etkenlerin etkisiyle şekillendikleri görülmektedir. Bu bakımdan “coğrafya” etkeni, uzamın birey/toplum üzerindeki etkileri bağlamında değerlendirildiğinde, insanın duygu ve düşüncelerini etkileyen, davranışlarını şekillendiren, toplumsal-kültürel bellek/kimlik oluşumuna önemli katkılar sunan ve tüm bu yönleriyle kültürler arasında bazı benzerlik ya da farklılıkları ortaya çıkaran önemli bir kültür bileşeni olarak ele alınabilir. Nitekim Hans Morgenthau coğrafyanın, tarihin başlangıcından bu yana toplum ve toplumsal faaliyetler üzerinde birincil düzeyde etki gücü olan etkenlerden olduğuna dikkat çeker.⁵ Ağırlıklı olarak ünlü İslam bilgini İbn-i Haldun tarafından dile getirildiği düşünülen “coğrafya kaderdir” sözü de büyük olasılıkla coğrafyanın bireyi ve toplumu dilinden yaşam şekline, duygularından algılama biçimine varıncaya değin birçok noktada etkileyebildiğini vurgulamak için söylenmiş olabilir. Bir diğer unsur olan “din” etkeni, insanlık tarihiyle var olagelen, bir şey(ler)e veya aşkın bir varlığa inanma dürtüsünün yansıması olarak her kültür ve toplumda farklı şekillerde ortaya çıkan, insandaki tinsel ve duysal boşluğu doldurmakla kalmayıp, onu aklen ve bedenen de etkisi altına alabilen bir kültür unsuru olarak, söz konusu benzerlik ve farklılıklara zemin hazırlayan temel etkenler arasında yerini alır. “*Dolayısıyla kutsalın tecrübesi olan din, insan ruhunun en gizli köşelerine kadar girmesi, inananları için bir dünya görüşü ve algısı sunması bakımından gündelik toplumsal yaşamı şekillendirme eğilimindedir.*”⁶ Bu kapsamda medeniyetler tarihi boyunca yaşanmış çatışmaların ana nedenlerine göz atıldığında, taraflar arasında bu iki etkenden birinin ya da her ikisinin birer üstünlük alameti olarak kabul edildiği ve çoğunlukla bu iki etken etrafında şekillenen entelektüel, siyasal yapının ve toplumsal yaşayış biçimlerinin, toplumlar arası çatışmalarda başat rol üstlendikleri açıkça görülebilir.⁷ Bu anlamda ana akım medeniyetlerin ortaya çıkmasında olduğu gibi, dar anlamda Uzakdoğu kültürü, Asya kültürü, Hint kültürü, Avrupa kültürü, Amerikan Kültürü, Hristiyan kültürü, İslam kültürü gibi alt medeniyet gruplarının türemesinde de bu mantığın etkili olduğu iddia edilebilir. Öte yandan “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” gibi etkenler de ayrıştırıcı, kutuplaştırıcı yaklaşımların birçoğuna ortam oluşturmaları nedeniyle, bu

⁵ Hans Morgenthau, *Uluslararası Politika*, çev. Baskın Oran- Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara 1970, s. 141.

⁶ Celil Abuzar, “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 26 (Temmuz-Aralık 2011), s. 146.

⁷ Bernard Lewis, *İslam ve Batı*, çev. Çağdaş Sümer, Akılçelen Kitaplar, Ankara 2017, s. 7.

benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkaran temel unsurlar arasına dâhil olurlar. Bu dört etkenden kaynaklanan ötekileştirici uygulamalarla daha çok, bir medeniyetin alt katmanlarını temsil eden toplumlarda/kültürlerde karşılaşıldığı söylenebilir. Hatta aynı inancı benimseyen ve aynı coğrafyayı paylaşan toplumlarda bile, temelinde bu unsurlardan birinin ya da birkaçının bulunduğu ötekileştirici uygulamalara rastlanabilmektedir. Dolayısıyla buradan “coğrafya” ve “din” etkenlerinin, medeniyetleri yönlendirme, kimi zaman da ayırıştırma gücüne sahip olmaları nedeniyle etki alanı açısından daha kapsayıcı nitelikte oldukları; “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” etkenlerinin ise, çoğunlukla aynı medeniyet içindeki toplumlar ya da aynı toplum içindeki gruplar arasında birer ayırıştırma unsuru olmaları nedeniyle daha sınırlı bir nüfuz alanına sahip oldukları sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte çatı bakımından “coğrafya” ve “din” etkenlerinin –istisnalar olmakla birlikte– benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkaran diğer kültür etkenlerini çoğunlukla kendi içinde eritebildiği ve benzerlikler temelinde alt medeniyet gruplarını bir bütün haline getirebildiği söylenebilir. Böylece alt bölümler en aza indirilerek ya da görmezden gelinerek toplumların *en geniş kültürel varlık/kimlik olan medeniyeti* oluşturacak biçimde tek bir blok haline gelmesi sağlanmış olur.⁸ Burada, medeniyet olgusu çerçevesinde kendi içinde çeşitlenen, farklılaşan, bazen çatışan, fakat karşı tarafa yekpare olmuşluk hissi verdiren bir bütünleşme söz konusudur. Bunun dışında karşıt bloklar arasında günümüzde de karşılaşılabilecek bütünleşmelerin (uluslararası örgütler ve yapılan iş birlikleri) olması muhtemeldir, ancak bunların çoğunlukla ekonomi, güvenlik gibi konularla ilişkilendirilebilecek menfaate dayalı suni birliktelikler oldukları ifade edilmelidir.

Tüm bloklaşma süreçleri içinde, farklılık ve benzerliklerin çıkış noktasını oluşturan bu etkenlerin her biri, esasında insanlığa ilişkin birer zenginlik kaynağı olarak görülmesi gerekirken, ne yazık ki çoğu zaman çatışmanın, ayrış(tır)manın nedenleri haline gelmiş ya da daha doğru bir ifadeyle getirilmiştir. Toplumsal anlamda çatışma ve gerilim noktalarının, temelde bu etkenler etrafında şekillendiği düşüncesinden hareketle, kendinden ya da mensup olduğu toplumdaki farklı olan(lar) için kullanılan imgesel içerikli “öteki” kavramının da kültürel farklılıklar zemininde bahsi geçen etkenlerin itici gücüyle ortaya çıktığı iddia edilebilir. Bu anlamda Georg Römpf’ün G. W. F. Hegel’in diyalektik yaklaşımından destek alarak dile getirdiği “*Özbilinç kendini ancak bir başka özbilinç üzerinden tanımaktadır*” sözü⁹ ya da İbrahim Şirin’in Merleau Ponty’nin “Algının Fenomenolojisi” söylemine atıfla dile getirdiği “*İmleyen aslında imlediği şey üzerinden kendini kurar. İmlenen de imleyen tarafından inşa edildiği için bir karşılıklılık, bir mübadil durum söz*

⁸ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan- Y. Z. Cem Soydemir, Okyanus Yayınları, İstanbul 2017, s. 49-50.

⁹ Römpf, 1999’dan akt: Bünyamin Bezci, “Kant ve Hegel’in Felsefesinde Etik Anlayışı”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, c. 9 sy. 5 (2005), s. 57.

konusudur” ifadesi¹⁰ genel anlamda kültür ve medeniyet kavramlarına uyarlanacak olursa, her kültürün ya da medeniyetin “öteki” olarak tanımlanan karşıtıyla kendini tanıdığı/tanımladığı varsayılabilir. Başka bir ifadeyle “*kendisinin ‘başkası’ olmayan hiçbir kültür ya da kültürel kimlik yoktur*” denilebilir.¹¹ Hatta bu noktada Claude Lévi-Strauss, “benlik” ile “öteki” arasında bir *ikizlik ilişkisi* olduğunu ileri sürer.¹² Medeniyetlerin değerlendirilmesinde bu çıkarımın gerçek yaşama yansıyan ve daha önce verilen örnekleri de içine alan bir iz düşümünün var olup olmadığı düşünüldüğünde, en bilinen ve gündemde olan şekliyle akla ilk olarak, “Doğu-Batı Medeniyetleri/Kültürleri” söylemi gelmektedir.

Nancy Bisaha’ya göre, geçmiş iki bin yıldan daha önceye dayanan, çoğunlukla iki ana medeniyeti tanımlamak üzere kullanılan Doğu-Batı miti, önce Yunanlıların tanıttığı, ardından Romalıların kullandığı, XI. yüzyıldan itibaren tüm Avrupa tarafından sahiplenilen, Rönesans ile birlikte geliştirilen ve halen yaşatılan bir söylemdir.¹³ Bu tespite göre, Doğu’nun karşıtı Batı, Batı’nın karşıtı Doğu olmaktadır. Bir başka deyişle her biri, bir diğersinin “öteki”si konumundadır. Bu karşıtlığın yansımaları makro düzeyde medeniyetler arasında görülebileceği gibi, mikro düzeyde daha önce bahsi geçen alt medeniyet grupları arasında da ortaya çıkabilmektedir. Nitekim André Malraux’nun Miguel Otero Silva’ya verdiği bir röportajda sarf ettiği “*Avrupa’yı tanımlamak için negatif bir gelişimi kullanmak zorundayız: Asya olmayan şey*” sözü, bir taraftan Batı medeniyetinin bir alt kolu olan Avrupa toplumunun/kültürünün kendisini, öteki olarak gördüğü Doğu medeniyetinin alt kolu olan Asya kültürü üzerinden tanımladığını göstermekte, diğer taraftan Doğu-Batı karşıtlığı konusunun, alt medeniyet gruplarının kendilerini tanımlama biçimlerinde de görülebileceğini ortaya koymaktadır.¹⁴ Esasında olağan karşılanması gereken bu durumun, tarihî süreç içerisinde özellikle yukarıda bahsi geçen ilk iki etkenden (coğrafya ve din) birinin ya da her ikisinin etkisiyle medeniyetler arası kültürel bir çatışmaya evrilmesi, zamanla bu iki medeniyete mensup toplumların düşmanca hislerle birbirinden uzaklaşmasına, kutuplaşmasına neden olmuştur.

Söz konusu karşıtlığın zamanla çatışmaya evrilmesinde, iki medeniyetin de payı bulunmasına karşın, bu konuda sistematik yöntemlerle bahsi geçen kutuplaşmayı körükleyen tarafın, daha çok Batı medeniyeti olduğu fark edilmektedir. Nitekim Doğu, yüzyıllar içinde Batı üzerine yaptığı

¹⁰ İbrahim Şirin, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus Yayınevi, Ankara 2006, s. 43.

¹¹ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 12.

¹² Strauss, 1976’dan akt: Fuat Keyman, “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Öteki’ Sorunu”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 75.

¹³ Nancy Bisaha, *Doğu ile Batı’nın Yaratılışı*, çev. Melek Dosay Gökdoğan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2012, s. 19.

¹⁴ Miguel Otero Silva, “Tugay Albayı André Malraux ile Görüşme, Avrupa Kültürü Yoktur”, çev. Eriman Topbaş, *Türk Yurdu Dergisi*, c. 20, sy. 153-154 (2000), s. 391.

çalışmalarda Batı'yı, bilimi, kültürü, yaşayışıyla bilinmesi gereken farklı bir kültür ve coğrafya olarak ele alırken; Batı, kendini tanımak ve tanımlamak için yaptığı çalışmalarda “Doğu’yu, basitçe başka bir yer ya da kültür olarak değil, Batı’dan radikal biçimde farklı, hem daha az uygar hem de gizemli, egzotik ve fantastik bir mekân olarak görür.”¹⁵ René Guénon’a göre Doğu’yu ötekileştiren Batı’nın amacı, esasında köklerini dayandırdığı Yunan ve Roma dönemindeki ihtişam ve hâkimiyeti yeniden elde ederek, Doğu’ya karşı üstünlüğünü göstermektir.¹⁶ Bu bakış aynı zamanda “hâkim öznenin tabii özneye yaptığı ideolojik bir haksızlıktır.”¹⁷ Nitekim kendini üstün görme duygusu, tek yönlü işleyen bir yapı sunmaz, aynı zamanda bir başkasını küçümseme, onu ötekileştirme anlamı da taşır. Dolayısıyla bir yerde kendini üstün görme davranışı varsa, bu davranışa maruz kalan ötekileştirilen bir muhatap da var demektir. Bu çerçevede medeniyetlere eşit mesafeli ve eleştirel bakmayı amaçlayan Samuel P. Huntington, ortaya koyduğu ötekileştirici yaklaşımla Batı’nın, uzunca bir süredir “medenî” ya da “ilkel” olmanın ölçütlerini belirleme ve kimlerin bu ölçütlere uyup uymadığını değerlendirme konusunda kendini tek yetkili merci olarak gördüğünü iddia eder.¹⁸

Kabul edilebilir sınırların aşılması sonrasında, Doğu üzerine çok da iyi niyetli olmadan yapılan sistematik çalışmalar, zamanla Doğu kültürlerini kapsamlı biçimde inceleyen “Oryantalizm” (Doğubilim) adında bir araştırma alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan ilginçtir ki, Batı’yı tanımak için yazılıp çizilenlere rağmen, Doğu’da böylesi sistematik bir çalışma alanı ortaya çıkmamıştır. Bunun belki de en önemli nedeni olarak Doğu’nun Batı’yı tanımaktan öte başka bir amacının olmayışı ya da bu konuda özel bir çalışma alanı oluşturmaya gerek duymayışı gösterilebilir. Bu noktada oryantalist karşıtlığıyla bilinen Arap asıllı Edward Said ile oryantalist anlayışın savunucuları arasında cereyan eden düşünsel çekişmeler, bir yandan Doğu-Batı medeniyetleri arasındaki kutuplaşmanın daha bilinir hale gelmesini sağlarken, diğer yandan bu kutuplaşmanın ileri boyutlara taşınmasına neden olmuştur. Edward Said, *Oryantalizm (Orientalism, 1978)* başlıklı incelemesinde, oryantalist anlayış çerçevesinde Batı medeniyetini yüceltmek uğruna bu girişime doğrudan ya da dolaylı destek verenlerin, Doğu medeniyetini imgesel olarak “doğululaştırarak” aşağılamayı amaçladığına, bu konuda yapılan çalışmalarda Doğu’nun ikelliğin temsilcisi ve yönetilmesi gereken bir medeniyet olarak gösterildiğine dikkat çeker.¹⁹ Ayrıca bu anlayışın Batı tarafından üretilmiş, yıkıcı amaçlarla hareket eden bilinçli bir

¹⁵ Fuat Keyman, Mahmut Mutman ve Meyda Yeğenoğlu, “Dünya Nasıl ‘Dünya’ Oldu”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 8.

¹⁶ René Guénon, *Doğu ve Batı*, çev. Fahrettin Arslan, Hece Yayınları, Ankara 2010, s. 27.

¹⁷ Mahmut Mutman, “Oryantalizmin Gölgesi Altında Batı’ya Karşı İslâm”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 42.

¹⁸ Huntington, a.g.e., s. 47.

¹⁹ Edward Said, *Oryantalizm*, çev. Nezih Uzel, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 17-21.

projenin çıktısı olduğunu savunur ve bu görüşünü “*oryantalizm, Avrupa’nın havadan bir uydurması değildir. O, bir kaç neslin birlikte çalışarak uzun yatırımlarla meydana getirdiği önemli bir doktrinler ve uygulamalar paketidir*” sözüyle açıklamaya çalışır.²⁰ Buna karşın Yahudi asıllı oryantalist Bernard Lewis, *İslam ve Batı (Islam and the West, 1993)* başlıklı çalışmasında, Said’in bu konudaki görüşlerinin keyfi bir değerlendirmenin sonucu olduğunu ileri sürer.²¹ Çalışmalarında tarafsız bir araştırmacı görüntüsü çizmeye çalışan Lewis’in Batı medeniyetinin geçmişte gerçekleştirdiği insanlık dışı uygulamaları bilmesine rağmen, *Çatışan Kültürler (Cultures in conflict, 1995)* adlı incelemesinde, Batı medeniyetinin çöküşünü insanlığın yok oluşuyla eş tutması, Doğu medeniyetini dolaylı olarak “öteki” konumuna ittiğini ve tarafsızlığını koruyamadığını göstermektedir.²² Yine yazar, bir başka eseri olan *Ortadoğu’da (Middle East, 1995)*, Batı’nın Doğu’yu kıyafetten, yazıya, sanattan edebiyata, ekonomiden siyasete ve günlük alışkanlıklara varıncaya kadar geniş bir düzlemde derinden etkilediğine ve halen etkilemeyi sürdürdüğüne değinmesi ve sonrasında “*modern zamanlarda, çoğu Ortadoğulu’nun bilinçlenmesindeki başat etken önce Avrupa’nın, sonra genel olarak Batı’nın yarattığı etki ve bununla gelen dönüşümdür*” sözüyle bu durumu açıklaması, Batı’yı yücelttiğinin, Doğu’yu ise ötekileştirdiğinin dolaylı bir göstergesidir.²³ Bu iki kişiliğin söylemlerinde görülen zıtlığın nereden kaynaklandığına bakıldığında, bu yaklaşımın Said ve Lewis arasındaki bakış açısı farklılığından ileri geldiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda Huntington’un “*Batı için evrenselcilik anlamına gelen, diğer medeniyetler için emperyalizm anlamına gelir*” sözünün bu durumun adeta bir özeti niteliğinde olduğu ifade edilebilir.²⁴ Bir başka deyişle, iki kutup arasında algıların olguları kuşattığı bir anlayış hüküm sürmektedir.

Esasında burada Batı’nın gerçekleştirmek istediği şeyin, Hegel’in Köle-Efendi diyalektiğinin bir yansıması olduğu iddia edilebilir. Yücel Bulut’un Hegel’den esinlenerek dile getirdiği “*‘efendi’ ancak kendisini ‘efendi’ olarak kabul eden bir ‘köle’ye sahip olması nedeniyle ‘efendi’ olmaktadır*” ifadesi de özünde bu konuya işaret etmektedir.²⁵ Dolayısıyla –görece bir yorum da olsa– homojenik yapıda hâkim özne konumunda olduğunu düşünen Batı’nın, heterojenik yapıda olduğunu varsaydığı Doğu’yu kendi tasavvuru doğrultusunda imgesel anlamda “doğululaştırarak” istediği gibi biçimlendirmeye, yani onu özüne yabancılaştırarak tek tipleştirmeye, tehlikesiz ve kontrol edilebilir hale getirmeye, böylece sürekli etkisi altında tutmaya çalıştığı ileri sürülebilir.

²⁰ Said, a.g.e., s. 18.

²¹ Lewis, *İslam ve Batı*, s. 194.

²² Bernard Lewis, *Çatışan Kültürler*, çev. Nurettin Elhüseyni, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, s. 63.

²³ Bernard Lewis, *Ortadoğu*, çev. Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara 2020, s. 22.

²⁴ Huntington, a.g.e., s. 268.

²⁵ Bulut, a.g.e., s. 11.

Batı eliyle yüzyıllar içinde edebiyattan sosyolojiye, tarihten antropolojiye varıncaya değin geniş kapsamda yapılan bu bilinçli çalışmalar, Edward Said’i haklı çıkarırcasına zaman içinde oryantalist bakışa hizmet edecek şekilde “köle” konumuna itilen Doğu medeniyetine ilişkin düzeltilmesi güç bir algının oluşmasına yol açmıştır. Gülgün Üçel Aybet’e göre, yüzyıllar içinde çeşitli vasıtalarla Doğu medeniyetine yönelik Batı zihninde oluşan/oluşturulan olumsuz algı, Fransız Devrimi’nin ardından ortaya çıkan ulusçuluk düşüncesi ve onu destekleyen yayın faaliyetleriyle daha da pekiştirilmiştir.²⁶ Bu hususta tarihçi Albert Hourani’nin görüşlerine yer veren Üçel Aybet, ünlü tarihçinin, arşiv incelemelerine rağmen, tarihçilerin, kendilerinden önce ortaya atılan önyargılardan bağımsız davranmadıklarını ileri sürdüğü görüşüne atıfta bulunarak, daha önce yapılan çalışmaların ya da dile getirilen söylemlerin etkisiyle kendinden önce yazılan ya da söylenenleri tekrar eden aktarımsal bir durumun sürüp gitmekte olduğunu anlatmaya çalışır.²⁷ Arzu Etensel İldem’e göre bu türden ötekileştirici aktarımsal yaklaşımlar, “kalıp imge” (image figée), “kalıp sahne” (topos) ya da “cliché” şeklinde tanımlanabilecek birikimsel algıların (perception accumulative/ imaginaire collectif) bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.²⁸ Bu ötekileştirici yaklaşımlara destek olan “oryantalist yaklaşım ise, ayrımcı ve aşağılayıcı davranış biçimlerinin toplumlarda giderek kabul görmesini özendirmiştir.”²⁹

İki medeniyet arasında yürüyen ilişkilerin ilerlemesiyle bakış açılarında kısmî değişiklikler söz konusu olsa da, zihinlere kazınan önyargılar, yüzyıllar boyunca insanların ve toplumların algılarını yönetmeye devam etmiş ve etmektedir. Batı’nın Doğu’ya ilişkin kavrayışının, içinde yaşadığımız çağda dahi değişmediğini düşünen René Guénon bu görüşünü “Günümüzdeki Batılıların bazı Doğulu kavrayışlar karşısında [...] onları kendi özgün zihniyetlerine göre yorumladıkları [...] kolayca anlaşılmalıdır: “klasik” tarzlara uyarlamadıkları her şey onların kavrayışlarının tamamen dışında kalmakta, “klasik” tarzlara iyi-kötü uyarladıkları şeyler ise, anlaşılmaz hale gelecek derecede çarpıtılmış olmaktadır” diyerek açıklamaya çalışır.³⁰ Nitekim yakın tarihte yaşananlar, Guénon’u haklı çıkarırcasına bu genellemeci anlayışın halen devam etmekte olduğunu göstermektedir.

4. L’Égyptienne ve La fille du Nil Romanlarında Toplumsal Farklılıklar Bağlamında “Ayrışma-Çatışma” ve “Öteki” Olguları

Tarihî romanda tek yönlü olarak sürekli kişiler arasında ya da kişilerin kendi benliklerinde yaşadıkları duygulara veya tarihî olayların kurmaca düzlemde

²⁶ Gülgün Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 16.

²⁷ Hourani, 1974’ten akt: Üçel Aybet, a.g.e., s. 14.

²⁸ Arzu Etensel İldem, *Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar*, Boyut Yayınları İstanbul 2000, s. 21-23.

²⁹ Onur Bilge Kula, *Batı Edebiyatında Oryantalizm I-II*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, s. XL.

³⁰ René Guénon, *Doğu Düşüncesi*, çev. L. Fevzi Topaçoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 41.

tekdüze anlatımına yer verilmesi, bu tür romanların bayağılaşmasına ve giderek etkileme ve inandırma ereğinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Böylesi tek yönlü bir tutumun izlenmesi, esasında geleneksel roman mantığına da ters düşen bir husustur. Nitekim roman –özellikle tarihî roman– “insanî/yaşamsal olabilirliklerden”, toplumsal değerlerden bahsetmenin yanında, hem bireye hem topluma hem de medeniyetlere dair çelişkileri, çatışmaları yansıtabilmesi bakımından kapsayıcı bir edebi türü temsil etmektedir. Zaten ancak bu şekilde yaşanmış veya yaşanabilir hayatın bir izdüşümü olduğunu ve bu amaçla hareket ettiğini kanıtlayabilir. Bu bakımdan çatışma/ayrışma olgusunu, ünlü yazar Alberto Manguel’in Fransız yazar Raymond Queneau’ya atıfla yaptığı, “*bütün yaşam ya İlyada gibi bir savaştır ya da Odysseia gibi bir yolculuktur. Her şey bu iki temel metafor üzerine kuruludur. Elimize hangi eseri alırsak alalım özünde bir İlyada ve Odysseia vardır. Bu iki hikâye üzerinden türeyecekler neredeyse sonsuzdur*” şeklindeki sözü üzerinden açıklamak, konuya farklı bir açıdan yaklaşma imkânı sunabilir.³¹ Konu başlığıyla bağlantılı olarak daha çok “savaş” metaforu üzerinden ilerlenecek olursa, buradaki savaş ifadesini, akla gelen ilk anlamı dışında, bireyler, toplumlar ya da toplumlar içindeki gruplar arasında cereyan eden çatışmaların, ötekileştirici davranışların tarihî romanlara yansıtılması şeklinde değerlendirmek mümkündür. Yine bu ifadeyi, konu başlığıyla örtüşecek biçimde, ayrışmaya/çatışmaya işaret eden tüm bu kavramlarla zıtlık oluşturan durumların tarihî roman çatısı altında bir bütün olarak ele alınması şeklinde anlamak da ihtimallere dâhil edilebilir.

Buradan hareketle Sinoué’nin incelemeye konu olan *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında bu denge ve uyumu sağlayan temalara olabildiğince yer verilmeye çalışıldığı söylenebilir. Öyle ki, bu romanlarda bir taraftan farklılıklara rağmen bir arada yaşayabilme ve belli konular etrafında birleşebilme davranışlarının sergilendiği örneklerle yer verilirken, diğer taraftan medeniyetler/kültürler/toplumlar/gruplar arası çatışmaya örnek oluşturan bazı durumlardan örtülü de olsa bahsedilmesi, bunun göstergesi niteliğindedir. Söz konusu romanlarda olayların geçtiği dönem ve coğrafya dikkate alındığında, yüzyıllardır süregelen sorunlar arasında yer alan “ayrışma” ve “öteki” olgularının, yaşamın çelişkilerini yansıtmak amacıyla bir denge unsuru olarak “birlik” olgusunun karşısına yerleştirildiği fark edilmektedir. Romanlar tamamlandığında birlik ve ayrışma olgularının, birbiriyle son derece iç içe geçmiş unsurlar haline getirildiği gözlenir. Bu durum aynı zamanda “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının, bahse konu romanlarda karşılığını bulduğunu ortaya koymaktadır. Başlıkla uyumlu olacak biçimde toplumsal farklılıklar temelinde ortaya çıkan “öteki” olgusunun varlığına işaret eden olay ve durumların ele alınacağı bu kısımda, toplumsal farklılıklar, ayrışma ve birlik

³¹ Alberto Manguel, (2020, 15 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/kursad-oguz/2852318-ataturk-ve-devrimleri-bende-hayranlik-uyandiriyor>

gibi birbirine zıt söylemlerin metinlere ne şekilde yansıtıldığı gösterilmeye çalışılacaktır. Yerellik kadar evrenselleşmeye de önem veren Sinoué'nin, yüzyıllardır süregelen bu tür küresel nitelikli konulara değinmekle, toplumsal sorunlara karşı duyarlılığını ortaya koymaya çalışan bir yazar olmaya gayret ettiği gösterilecektir. Bu çerçevede roman kişilerinin eylem, söylem ve davranışları doğrultusunda ilgili örneklerin takibi sağlanacaktır.

İnceleme konusu olan tarihî romanlara bakıldığında, oranları farklı olmakla birlikte her ikisinde de, hem mikro düzeyde toplumsal alt grupların birbirlerine farklı etkenler üzerinden uyguladıkları ötekileştirici yaklaşımlara, hem de makro düzeyde toplumların ya da medeniyetlerin birbirlerine karşı birikimsel algılar neticesinde oluşturdukları ayrıştırıcı anlayışların örneklerine rastlanmaktadır. Konuyla ilgili örneklere geçmeden önce genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, toplumsal ayrışma/çatışma olgusunun, her iki anlatıda da daha çok dinî, mezhebî, etnik içerikli ya da sosyal statüye dayalı ötekileştirici, önyargılı yaklaşımlarda karşılığını bulduğu ifade edilebilir.

Bu tür yaklaşımların ilk örneğine *L'Égyptienne*'de, Yusuf Şedid'le kızı Samira arasında yaşanan tartışmada tanık olunmaktadır. Bir Müslüman Türk yeniçeri ağası olan Ali Torçman'la evlenme konusunda gösterdiği kararlılığa rağmen, ailesinin bu birlikteliğe karşı çıkma nedenini sorgulayan Samira'ya Yusuf'un "*Bizim kanımızdan değil! Sen bir Hristiyansın, bir Rum Katolik, o ise Müslüman [...] Senin hiç mi hassasiyetin kalmadı? Bu adamı eş olarak kabul ettiğinde, seni İslam'a döndürmek için inancını terk etmeye zorlayacağımı bilmiyor musun?*" sözleriyle verdiği yanıt³², toplumun alt katmanlarında görülen "öteki" algısını, ırk veya din temelli ayrışmaya/çatışmaya işaret eden unsurların varlığını ve etkinliğini göstermektedir. Öte yandan Fransızların İngilizlerle giriştiği Heliopolis Savaşı sırasında Nazif Paşa komutasında örgütlenen Müslümanların toptancı ve ötekileştirici bir bakışla önce "*Fransızlara ölüm*" sloganı üzerinden masum Fransız ahalisine yönelik başlattıkları eylemin, daha sonra bir kışkırtma neticesinde bir anda "*Hristiyanlara ölüm*" haykırışlarına dönüşerek Şehrazad ve ailesini de içine alan bir kıyıma doğru ilerlemesi, ırk ve din kökenli ayrışmanın/ötekileştirmenin tersinden bakışla bir diğer çarpıcı örneğini oluşturmaktadır.³³ Bu durum ayrıca dar kapsamlı ötekileştirici yaklaşımların, her an din, ırk ve coğrafya etkenleri temelinde aynı toplum içinde yaşayan farklı toplumsal kesimleri hedefe koyacak bir noktaya evrilebileceğini, böylece arzu edilen toplumsal bütünleşmenin sağlanması şöyle dursun, mevcut ayrışmanın/çatışmanın daha da derinleşebileceğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda saldırı sırasında "*Onlar da bizim gibi birer Mısırlı. Onlarla aynı kökten olan insanlara saldırmayacaklardır!*" sözleriyle iyimser düşünmeye çalışan Nadya'ya, damadı Michel'in "*Anne, belki onlarla aynı*

³² Gilbert Sinoué, *L'Égyptienne*, Editions Danoël, Paris 1991, s. 85-86.

³³ Sinoué, a.g.e., s. 413-414.

kökten olabiliriz, ancak aynı dinden değiliz. Bu fanatik grubu harekete geçiren anlayışa göre, Batılılar ve Hristiyanlar birbirinin ayındır” sözüyle verdiği karşılık, ırk ve din referanslı aşırı hareketlerin akılcı ve insanî bakıştan yoksun sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.³⁴ Hatta söz konusu baskın sırasında Seba malikânesinde sıkışan aile üyelerini kurtarmak amacıyla saldırganlarla konuşup onları ikna etmeye çalışan hizmetçi Ayşe'nin “*kardeşlerim! Allah sizi rahmetiyle kuşatsın! Bunlar benim ailemdir. Onlara merhamet edin. Sizler gibi onlar da Mısır'ın çocuklarıdır [...] Âdemoğulları size yalvarıyorum. Onlar iyi insanlardır*” şeklindeki sözlerinin kalabalık tarafından, “*Kes çeneni köpek! Kenara çekilmekle iyi edersin, aksi halde bedel ödeyecek olan ilk sen olursun*” ifadeleriyle karşılık bulması ve sonrasında onlarla aynı dinî inancı paylaşan bu kadını öldürmeleri, hem yukarıda dile getirilen tespitleri teyit etmekte hem de bahsi geçen fanatik bakışın varabileceği boyutları gözler önüne sermektedir.³⁵

Benzer durumlarla *La fille du Nil* romanında da karşılaşılmaktadır. Her ne kadar yukarıdaki örnekler kadar aşırılığa varan bir yönü olmasa da, bir Noel günü kilise ayini çıkışında Mandrino ailesi arasında geçen konuşmalar, konunun bu yönüyle doğrudan ilişkilendirilebilir. Buna göre Joseph'le Giovanna arasındaki konuşmada, genç kızın Avrupalı giyim tarzının yaygınlaşıyor olmasıyla ilgili tespitine Joseph'in “*Bence hiç fena değil. Ben şahsen bir cellabenin içinde olmak istemezdim*” demesi ve bunun üzerine Giovanna'nın “*Elbette, sevgili ağabeyim, senin gibi birine uygun değil, hele ki sen artık saray mühendisisin. Haklısın, bırakalım o ilkel kıyafeti cahil halk giysin*” diyerek alaycı bir üslupla karşılık vermesi, sosyal statü ve ırk temelli bir ötekileştirmenin varlığına işaret etmektedir.³⁶ Öte yandan aynı sahnenin devamında Giovanna'nın Mısır'da ve Hristiyan dünyasında buldukları konumu değerlendirirken, “*Rum Katolik... Bu tanımı hiç anlamıyorum. Bize Rum diyorlar, Yunanistan'la hiçbir ilgimiz yok. Katolik'iz ama Latin kilisesinin usulünü uygulamıyoruz. Suriye kökenliyiz, Avrupalı eğitimi aldık, Mısırlıdan hiçbir ekşiğimiz yok*” ifadelerini kullanması, toplum içinde aidiyet ve kimlik oluşturma konusunda yaşanan zorlukları da gündeme getirmektedir.³⁷ Hal böyleyken Şehrazad'ın “*Katolik Rumlar bu ülkenin en seçkin kişileri değil mi?*” şeklinde bir çıkışta bulunması ise, Şehrazad'ın kendi farklılığını din, mezhep, ırk ve sosyal statü odaklı bir üstünlük aracı olarak görece kadar olaya yanlış bir noktadan baktığını ortaya koymaktadır.³⁸ Böylece belli bir toplumsal gruba üstünlük atfetmek suretiyle ayrılmaya/çatışmaya hizmet ettiği ileri sürülebilir. Toplumsal bilinçaltının bireyler bazında dışavurumu olarak değerlendirilebilecek bu durum, aynı zamanda kendi içinde ötekileştirici bir bakışı da barındırmaktadır. Zira bir

³⁴ Sinoué, a.g.e., s. 416.

³⁵ Sinoué, a.g.e., s. 419-420.

³⁶ Gilbert Sinoué, *Nil'in Kızı*, çev. G. Akgerman, Can Yayınları, İstanbul 2013, s. 163.

³⁷ Sinoué, a.g.e., s. 163.

³⁸ Sinoué, a.g.e., s. 164.

kesimin kendisini üstün görmesi, beraberinde bir başka kesimin öteki konumuna yerleştirildiğinin göstergesi olmaktadır. Nitekim Giovanna, bilinçaltına kazınmış, bu kendini ayrıcalıklı olduğuna inandırma durumunu, şu sözlerle dile getirir:

Eğitim alma şansına sahip olduğumuz ve Fransızca konuşabildiğimiz bahanesine sığınıyoruz. Onlar Müslüman, biz de Hristiyan olduğumuz için, kendimizi Mısır'ın efendisi olarak görüyoruz. Evet, tabii ki onlara köle gibi davranmıyoruz. Onlara sevecenlik gösteriyoruz, isimleriyle hitap ediyoruz, bahşişler veriyoruz. Ama içten içe onların başka bir ırktan olduğunu düşünüyoruz, hizmetkâr ırkından.³⁹

Her iki anlatıda da toplumun alt katmanlarında görülen ayrışma/çatışma olgularıyla ilgili söylem ve yaklaşımların, daha geniş kapsamda, yani toplumlar ya da medeniyetler düzeyinde görüldüğü örnekler de söz konusu olmaktadır. Bu anlamda inceleme konusu olan tarihî romanlar dâhilinde, bu ayrışmanın/çatışmanın “ırk”, “din”, “mezhep”, “sosyal statü” temelli ötekileştirici yaklaşımlar çerçevesinde şekillenen imgesel boyutunu gözler önüne seren örneklerle de karşılaşılmaktadır. Bu durumun yansımalarını kimi zaman sembolik anlamı olan uygulamaların değerlendirilmesi sırasında, kimi zamansa bazı insanî konuların incelenmesi aşamasında görmek mümkündür.

Bu husus inceleme konusu olan romanlar kapsamında ele alındığında, sembolik değere sahip unsurların, çoğunlukla toplumlar ya da medeniyetler tarafından başkalarına karşı üstünlüklerini ispatlamanın bir aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Napoléon'un Mısır halkı üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırmak maksadıyla Doğu'yu temsil eden ve Doğu nezdinde önem taşıyan dinî, siyasi, kültürel unsurları ve sembollerini kullanmaktan çekinmemesi, onun makyavelist anlayışla iç içe geçmiş ihtirasını gösterdiği kadar, sembolik değerler üzerinden Doğu medeniyetine bakışını da ortaya koymaktadır. Halktan biri gibi görünme konusunda öylesine başarılı olmuştur ki, kendisi için Doğu'yu çağrıştıran “Eburnaparte” ifadesi kullanılmıştır.⁴⁰ Sefer boyunca gerçekleştirdiği bu türden uygulamaların aslında Doğu'yu ele geçirmek ve hissettirmeden adım adım amacına ilerlemek için başvurduğu planın bir parçası olduğu, onun için Doğu'nun ele geçirilip yönetilmesi gereken “öteki”den başka bir anlam ifade etmediği konusu komutanın söylemleriyle ortaya konulur. Nitekim halkı etkilemeye dönük yaptığı bir konuşmanın ardından kendisine, “*tüm bunların biraz demagojik olduğunu düşünmüyor musunuz efendim*” sorusunu yönelten François Bernoyer'e verdiği, “*hayır dostum, bu bir şarlatanlıktır (göz boyama oyunu)! Şarlatan olmak gerekir, şu an elde ettiğimiz şey gibi!... İşte ben bu fırsatı değerlendiriyorum*” şeklindeki yanıt, onun bakış açısını ve konumunu gözler önüne sermektedir.⁴¹ Öte yandan iktidarının simgesi olarak işgal süresince ünlü Pompei sütunu, Kleopatra Dikilitaşı ve Rosetta Taşı'na el koyması,

³⁹ Sinoué, a.g.e., s. 165.

⁴⁰ Sinoué, *L'Égyptienne*, s. 232.

⁴¹ Sinoué, a.g.e., s. 160.

Doğu'nun zenginliklerini hedeflediğini, Doğu'yu hâkimiyeti altına alarak, Batı'nın üstünlüğünü kanıtlamak istediğini göstermekte, bu yönüyle aynı zamanda oryantalist bir bakışa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Mısır seferine çıkmadan önce söylediği, “*henüz bir zafer elde etmiş sayılmam, bu küçük Avrupa bunun için yeterli olmaz. Doğu'ya ilerlemek gerekir: bütün büyük zenginliklerin kaynağı olan yere*” sözü de bunun göstergesi niteliğindedir.⁴² Mısır'a gelişinde seyahat ettiği geminin adının dahi “Orient” (Doğu) olması, taşıdığı sembolik anlam itibarıyla oldukça ilginç bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır. Yine Napoléon'un komutanlarından General Dupuy'un, “*Dinlerine yapmacık bir bağlılık göstererek Mısırlıların aldattığımızı [...] ne söylenirse söylesin, bu ülke Fransa için değer biçilemez bir yer olacak. Bu halk aptallığının farkına varana dek, herkesin üzerine düşeni yapacak kadar vakti olacak*” sözü de buradaki oryantalist, üstenci bakışın bir yansıması olarak ele alınabilir.⁴³ Öyle ki anlatıya göre, Mısır halkı olan bitenin farkına varıp ayaklandığında, Napoléon'un yapmacık hoşgörüsünün, yerini bir anda İslam dininin kutsallarını ayaklar altına alan, masumiyet olgusunu hiçe sayan katıksız bir zalimliğe bıraktığı görülür. Bu durum metinde ironik bir söylemle “*Ebunaparte'in Doğu hayalinin dört ayı, mide bulandırıcı bir dışkı ve idrar kokusu içinde tamamlandı*” sözüyle betimlenir.⁴⁴

Napoléon'un imgesel değeri bulunan simgeler aracılığıyla, perdenin gerisine gizlediği amacına, yani Doğuların zihninde algısal bir etki oluşturma amacına ulaşmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Buna göre bölgenin tüm özellikleriyle tanınması ve zenginliklerinin gün yüzüne çıkarılması amacıyla içinde çeşitli alanlardan araştırmacıların bulunduğu bir kuruluş olan Mısır Enstitüsü'nü (L'Institut de l'Égypte) kurdurması, yukarıda bahsi geçen oryantalist bakışın bir uzantısı olarak ele alınabilir. Benzer şekilde Mısır'ı tüm yönleriyle anlatan, içinde Mısır'a ilişkin gözlem ve düşüncelerin yer aldığı, sadece bilimsellikten ibaret değil, açıklanamayacak kadar derin bir arka plana sahip olan *Description de l'Égypte* (1809-1829) başlıklı eserin hazırlanması da, bu anlayışın bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Napoléon'un enstitü kurma hamlesi, anlatıda Büyük İskender'in benzer bir amaçla kurduğu “le Museion”a benzetilir.⁴⁵ Bu durum Napoléon'un Büyük İskender'i kendisine ne denli örnek aldığına bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla yaptığı hamlelerle Napoléon'un, bütünleştiriyormuş görüntüsü çizerek kültürel ve imgesel ayrışmanın/ötekileştirmenin en tipik örneklerini Doğu medeniyeti üzerinde uygulamaya çalıştığı, Batı değerlerinin egemenliğini savunurken, Doğu'yu kendi medeniyet anlayışı kapsamında “doğululaştırmayı” hedeflediği ileri sürülebilir. Tüm bunlara ek olarak Napoléon üzerine çalışan Lewis Goldsmith ve Frédéric Kunzi'ye atıfta bulunan Yaşar Demir'in Napoléon hakkında söyledikleri, yukarıda

⁴² Sinoué, a.g.e., s. 123.

⁴³ Sinoué, a.g.e., s. 225.

⁴⁴ Sinoué, a.g.e., s. 297.

⁴⁵ Sinoué, a.g.e., s. 264.

anlatılanları teyit etmekte ve bu ünlü kişiliğin Doğu medeniyetine ilişkin amaç ve hedeflerini özetlemektedir:

Napolyon'un iç âleminde var olan Doğu'ya hâkim olma isteğinin, Büyük İskender'e özenmesinin, İngiltere'yi işgal kadar etkili olmasa da Mısır'ın işgaliyle yine İngiltere'ye darbe indirilmesi yönünde bir adım atmaya kendisini yönelttiği bilinmektedir⁴⁶ [...] Napolyon'un Firavunlar ülkesinin hâkimi, Büyük İskender ve Sezar'ın varisi olmayı hayal ettiği ve medeniyeti Osmanlıların elinden kurtararak özgürleştirmeyi kendine motivasyon olarak benimsediği kaynaklarda geçmektedir.⁴⁷

Konuyu, Napoléon örneğinde olduğu gibi, geniş ölçekte “öteki” algısının Doğu-Batı karşıtlığı temelinde ortaya çıkan yansımaları üzerinden sürdürmek gerekirse, *La fille du Nil* romanında Şehrazad'ın Mora serüveni sırasında karşılaştığı durumlar buna örnek gösterilebilir. Henüz Mora'ya geldiği ilk gün, Mısır askerleri refakatinde Yunan kasabalarında ilerlerken, bölge halkının küfür ve hakaretlerine maruz kalması, yaşanacaklar hakkında hem bir ön bilgi vermekte hem de Batılıların imgeleminde şekillenen Doğu algısına yönelik bir fikir sunmaktadır.⁴⁸ Devam eden günlerde kalacak yer konusunda bölgenin yerlisi Yunanlı bir çiftten yardım istendiğinde, Yunanlı adamın Türklerin zorbalığına dikkat çekmesi üzerine tercümanın, “*Yanılıyorsun. Biz Mısırlıyız*” demesi, ancak adamın buna, “*Ha Türk, ha Mısırlı, onun ya da ötekinin döktüğü kan, hep bizim çocuklarımızın kanı*” ifadesiyle verdiği karşılık, yaşanan savaşlar nedeniyle oluşan “öteki” algısının varlığını göstermektedir.⁴⁹ Sonraki günlerde Yunanlı Sofiya'nın yardımıyla Navarin savaşında yaralananların ve ölenlerin isimlerinin kaydedildiği kiliseye giden Şehrazad'ın Ricardo'nun bir asker değil, bir diplomat olduğunu ve buraya savaşı bitirecek bir mesaj getirmekle görevli olduğunu belirtmesine rağmen, görevli papazın, “*Mesajcı ya da değil, Mısırlılar, şeytanla iş birliği yaptılar. İstanbul'daki şeytanla!*” diyerek verdiği yanıt, Batılıların giderek nefret içerikli söylemlere kayan Doğu algısını ortaya koymaktadır.⁵⁰ Yine yaşananlar üzerine düşünmek için kamp yerinden ayrıldığı bir akşam karşılaştığı yaşlı bir adamın Şehrazad'a dönerek aşağılayıcı ve ötekileştirici bir üslupla “*Daha yetmedi mi? İstanbul'un itleri, şimdi de kaltaklarını mı buraya getiriyor [...] Sana lanet olsun. Benim yakınlarımın kanı, senin ve çocuklarının başına dökülsün*” ifadelerini kullanması, Doğu'ya ilişkin Batı zihninde oluşan algının ne denli sorunlu bir boyuta ulaştığını gözler önüne sermektedir.⁵¹ Mora'da yaşananlar dışında eşinin peşinden gittiği Venedik'te Ricardo'nun kuzini Kontes Massima ile giriştiği diyalog sonrasında, Venedikli ailenin geçmişte karşı çıktığı bu evliliğe yönelik bakışı anlatıcı

⁴⁶ Goldsmith, 1816'dan akt: Yaşar Demir, “XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon'un Mısır'ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum”, *21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi*, c. 3, sy. 5 (2013), s. 136.

⁴⁷ Künzi, 2005'ten akt: Demir, a.g.e., s. 137.

⁴⁸ Sinoué, *Nil'in Kızı*, s. 38.

⁴⁹ Sinoué, a.g.e., s. 49.

⁵⁰ Sinoué, a.g.e., s. 54.

⁵¹ Sinoué, a.g.e., s. 57..

tarafından, “Ricardo ve ailesi arasında her zaman bir duvar var olmuştur. Venediklinin özgürlüğüne düşkünlüğü, gelenekleri hiçe saymaktan zevk alması, her zaman onu yerleşik aile kurallarının dışına itmişti. Soylu olmayan, üstelik de Arap olan Şehrazad'la evlenerek, aradaki son bağları da koparmıştı” ifadeleriyle özetlenir.⁵² Bu durum bir taraftan “ırk”, “coğrafya”, “toplumsal statüye” dayalı ayrımcılığın, üstenci bakışın varlığını ve Batı zihninde beliren Doğu imgesini göstermekte, diğer taraftan Ricardo örneğinden hareketle bu tür meselelerin insanî ilişkiler bağlamında sorun olmaktan çıkarılabileceğine ve her şeye rağmen bir bütünleşmenin sağlanabileceğine ilişkin umudun var olduğunu ortaya koymaktadır.

Konunun yalnızca Batılılar gözünde ifade ettiği anlama yer vermek, tek taraflı bir bakış ortaya koyacağından, ilgili romanlar dâhilinde Doğu'nun Batı konusundaki düşüncelerini yansıtan örneklere de yer vermek yerinde olacaktır. Bu bağlamda Mısır yönetimini dedesi Mehmet Ali Paşa'dan devralan Abbas Hilmi Paşa'nın toplumsal yaşam biçimleri ve Batılılar hakkında söyledikleri, hem Mehmet Ali Paşa'nın siyaset anlayışıyla çelişmesi hem de kişisel bazda Doğu'nun Batı'ya karşı ötekileştirici bakışını ortaya koyması bakımından kayda değer bir örnek oluşturmaktadır. Abbas Paşa, yönetime geçmeden önceki günlerde, Giovanna'yla girdiği bir diyalog sırasında, genç kızın Mısırlı olduğundan emin olmasının ardından üstten bakan, aşağılayıcı bir ifadeyle, “o zaman, neden bir Batılı gibi giyiniyorsunuz?” sorusunu yöneltmesi ve ardından eleştirel bir tavırla, “Bence, bir Arap'ın Arap gibi giyinmesi gerekir. Aksi halde üzerindeki bir giysi değil, kimliğini saklayan bir maske olur” ifadelerini kullanması, ilkin masum bir kültür ve ulusal kimlik savunuculuğu gibi algılansa da, bir yönüyle “ırk” ve “coğrafya” odaklı ayrımcılığa, diğer yönüyle Doğu'nun zihninde oluşan Batı algısına ilişkin bir ipucu vermektedir.⁵³ Bu anlayışa göre kültürlerarası etkileşim olgusu, kendi kültürüne ihanet etmekle aynı anlama gelmektedir. Abbas Paşa'nın güttüğü bu mantığın anlamsızlığı ise, aynı diyalogun devamında Giovanna'nın, “Parmakları yüzüklerle dolu bir erkeğe nasıl bakarsınız? Yüzük, bir kadın süsü değil midir? Belki de şöyle bir sonuç çıkarabilir... bunun da bir kimlik saklama çabası olduğunu söyleyebiliriz, ne dersiniz?” şeklindeki eleştirel, ironik söylemiyle dile getirilmiştir.⁵⁴ Abbas Paşa'nın bu ötekileştirici ve yarar getirmeyen bağınaz tutumunu, ülke içinde Fransızca öğretimine ağırlık verilmesiyle ilgili konu gündeme geldiğinde takındığı tavırda da görmek mümkündür. Öngörülen uygulamayı Giovanna, “Öğrencilerimize Fransızca'yı 'kendi' okullarımızda öğretirsek, onların daha olgun bir yaşta gitmelerini sağlarız, böylece ülkemizin kültür ve geleneklerini yeterince sindirmiş olurlar. Bu şekilde, Fransa'yla ilişkimizi devam ettirirken gençliğimiz de kültürel kimliğini kaybetmez” diyerek açıklar.⁵⁵ Gerçek

⁵² Sinoué, a.g.e., s. 70.

⁵³ Sinoué, a.g.e., s. 419.

⁵⁴ Sinoué, a.g.e., s. 419.

⁵⁵ Sinoué, a.g.e., s. 428.

anlamda kültür ve ulusal kimlik savunuculuğu yapan bir kişinin bu duruma itiraz etmemesi ve bunu memnuniyetle karşılması beklenirken, Abbas Paşa'nın konuyu bağlamından kopararak “*Bana zorla öğretildi. Halkımın da buna zorlanmasını doğal bulmuyorum. Fransızların kararsızlığı ve döneklığı yüzünden Mısır'ın Londra Anlaşması denilen o utancı yaşadığını unutmuş olmalısınız!*” sözleriyle karşılık vermesi, onun körü körüne bir Fransız karşıtlığı içinde olduğunu göstermektedir.⁵⁶ Öte yandan Abbas Paşa'nın bu konudaki görüşlerinin hamasî bir kültür savunuculuğunun ötesine geçtiği, dolayısıyla hafife alınamayacak kadar ciddi bir mesele olduğu gerçeği, yönetimi devraldıktan sonraki süreçte ortaya koyduğu icraatlarda da görülmektedir. Ona göre Batılılar, özellikle Fransızlar güvenilmez ortaklardır. Nitekim bu anlayış doğrultusunda yaptıkları anlatıda, “*Mısır'ın havasını zehirleyen o Batılıların çoğundan kurtulmuştu; özellikle de Fransızlardan; İngilizlere gelince, onları daha medeni buluyordu [...] Kahire Hastanesi'ni ve ona bağlı birimleri, tıbbiyeyi, anaokullarını, ebelik okulunu, dispanserleri kapattırmıştı; o şeytanın yaveri Doktor Clot'nun kurduğu tüm o batakhaneleri!*” ifadeleriyle özetlenir.⁵⁷ Bu durum onun özellikle Batı'yı temsil eden belli bir ulusa karşı düşmanlık beslediğini ortaya koymaktadır. Yaşanan çelişki Giovanna tarafından, “*Abbas her yerde Mısır'ı yabancı etkisinden kurtaracağını haykırıyor; ama bir yandan da İngiltere'yi desteklemediği tek bir gün yok*” sözleriyle dile getirilir.⁵⁸ Bunun en temel nedeni olarak dedesi döneminde bazı sorunlarla karşılaşılmasına rağmen, Fransızlara sınırsız imtiyazlar tanınmış olması gösterilebilir. Ancak her ne olursa olsun, böylesi toptancı bir bakışla koca bir ulusu ötekileştirip, ona karşı cephe almanın ve her türlü kültürel teması bir ihanet olarak kabul etmenin, kültür ve ulusal kimlik savunuculuğuyla açıklanamayacak kadar sorunlu bir anlayışın yansıması olduğu, bu tür örneklerle anlatılır.

Ayrışmaya/çatışmaya işaret eden tüm bu olumsuz örneklerin yanı sıra, bu türden yaklaşımların yanlışlığına dikkat çekmek, yaşanan çelişkinin ya da aldanmanın altını çizmek amacıyla özdeşlik kurulan bir kesim hakkında imgelemde oluşturulan bazı algısal hayal kırıklıklarına da yer verildiği fark edilmektedir. Bunun en belirgin örneğini, *L'Égyptienne*'de Yusuf Şedid'in Fransızlarla ilgili düşüncelerinin ters yüz olması durumunda görmek mümkündür. Fransızlar hakkında çeşitli uyarılarda bulunan Carlo Rosetti'yle girdiği bir diyalogda Fransızlar için “*bütün Fransızlar Memlüklerden ya da Türklerden daha kötü olamaz. En azından onlar elleriyle yiyerek pis boğazlık etmez, sofrada geçirmez ve nezaketli davranmayı bilirler*” ifadelerini kullanan Yusuf'un medeniyet anlayışı üzerinden Fransızlar hakkında yaptığı bu olumlu değerlendirmeler⁵⁹, ilerleyen süreçte yaşananların etkisiyle erozyona uğrayacaktır. Batı'yı temsil eden Napoléon'un bitmek bilmeyen ihtirasının,

⁵⁶ Sinoué, a.g.e., s. 428.

⁵⁷ Sinoué, a.g.e., s. 465.

⁵⁸ Sinoué, a.g.e., s. 467.

⁵⁹ Sinoué, *L'Égyptienne*, s. 263.

nasıl Mısır'ın ve Mısır halkının kâbusu haline geleceği giderek daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla Türklerden ve Memlûklerden beklenen kötü muamelenin işgal sürecinde daha çok Fransızlardan görülecek olması ve Yusuf'un bu süreçte önce oğlu Nebil'i, kendi ölümünün ardından yaşananlara şahit olamasa da aile üyelerinin birçoğunu kaybetmesi, ironik bir durumun izdüşümü olarak anlatıya yansıtılmıştır. Bir halk ayaklanması başlatan Nebil'in Fransızlar eliyle öldürüldüğünü öğrenmesi sonrasında, “*Bunun doğru olmadığını söyle bana, Rosetti. Böylesi bir zalimliği ancak Türklerin ve Memlûklerin yapabileceğini söyle bana*” ifadelerini kullanması, Yusuf'un bu konuda yaşadığı hayal kırıklığını ve onun şahsında birçok kişinin deneyimlediği algısal yanılgıyı ortaya koymaktadır.⁶⁰ Öte yandan Nebil'in ölümünde, Yusuf'un Türkler ve Memlûkler hakkında benimsediği ayrıştırıcı tutum ve davranışların da etkili olduğu gerçeği ve yaşanan bu trajedilerde üstlendiği sorumluluk, anlatıcı tarafından, “*Şayet Memlûklere, Osmanlılara ve bu tür insanlara karşı kibirli davranmasaydı, belki de Nebil halen yaşıyor olacaktı. [...] İşte onun bu tutumu Nebil'deki isyan ateşini körükledi*” sözleriyle dile getirilir.⁶¹ Dolayısıyla bu örnekten yola çıkarak kendisi gibi olmayana karşı yöneltilen kötücül bakışın, kişinin kendisinden etrafına, oradan da topluma yayılan, zihinsel bulaşıcılığı olan ölümcül bir hastalık haline gelebileceği anlatılmak istenmiştir.

Ayrışma/çatışma olgusunun imgesel boyutu çerçevesinde ilerlemeye devam edildiğinde, bu durumun *La fille du Nil* romanında insanî konular üzerinden kadın imgesinin değerlendirilmesi aşamasında doğrudan bir karşılık bulunduğu iddia edilebilir. Nitekim ilgili romanda bu konuya sıklıkla yer verildiği fark edilmektedir. Bu durum hem dar ölçekte toplumsal alt kesimlerin hem de geniş ölçekte toplumların/medeniyetlerin “öteki” algısını gözler önüne seren bir nitelik taşıması ve üzerinde ortaklaşılan köklü bir sorunsal olması nedeniyle hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir konu olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda verilen örneklerin, cinsiyet ayrımcılığı ekseninde kadınların ötekileştirilmesi ve dönemin şartları içinde ataerkil bir düzenin üstünlüğünün vurgulanması amacına hizmet ettiği görülmektedir.

Konuyla ilgili örnekler anlatı sıralaması bağlamında değerlendirilecek olursa, konuya öncelikle Doğuluların zihninde beliren kadın imgesiyle ilgili örneklere değinmekle başlanabilir. Bunun ilk örneğine, Şehrazad'la İbrahim Paşa arasında Mora'da geçen konuşmada tanık olunmaktadır. Ricardo'yu bulmak için Mora'ya kadar gelen Şehrazad'ın cesareti karşısında duyduğu şaşkınlığın nedenini, “*Muhtemelen, bir kadının, üstelik de Doğulu bir kadının bu şekilde davranması alışılmış bir şey olmadığı için*” diyerek açıklayan İbrahim Paşa'nın bu ifadeleri, Doğuluların zihninde oluşan kadın imgesine dair bir fikir vermektedir. Paşa'nın yorumu karşısında Şehrazad'ın Albay Süleyman Sève'e yönelttiği, “*Mısırlı kadınlar gibi, Fransız kadınları da*

⁶⁰ Sinoué, a.g.e., s. 299.

⁶¹ Sinoué, a.g.e., s. 308.

sadece ev işleri ve hareme mi mahkûm edilmiştir?” şeklindeki manidar soruysa, Doğu imgeleminde oluşturulan kadın figürüne ilişkin düşüncelerin netleşmesini sağlamaktadır.⁶² Buna göre kadının hizmet etmekten başka bir işlevi söz konusu olmamaktadır. Bunun çıkarımdan öteye geçen toplumsal bir gerçeklik olduğu ise, Abbas Paşa'nın kadınların konumu ve sorumluluğuyla ilgili düşüncelerinin özetlendiği, “Kadınların evlenmeden önce evlerinden çıkmasını yasaklayan kararnameyi yayınlamıştı. O yaratıklar, insanı baştan çıkarıp günaha davet etmekten başka ne yaparlardı? Yeryüzündeki yegâne görevleri, hizmet etmek ve çocuk doğurmaktı. O kadar” şeklindeki ifadelerde görülebilmektedir.⁶³ Benzer bir durumla Giovanna ve müstakbel eşi Said Paşa arasında geçen diyalogda da karşılaşılacaktır. Avrupa kültürünü tanımış biri olmasına karşın, Said Paşa'nın kadınların erkeklerle eşit olması ve çalışmaları konusunda yaptığı yorum, kadının Doğulular gözündeki konumuna ilişkin ötekileştirici bakışın varlığını gözler önüne sermektedir. Paşa'nın kadın erkek eşitliğini gereksiz gören, kadının çalışmasını ise, doğaya aykırı davranmakla eş tutan yaklaşımı anlatıda şu sözlerle aktarılır:

Kadının erkeği tamamlaması gerektiğini düşünüyorum, onunla eşit olmaya çalışması gerektiğini değil. Doğaya bakmak yeter, ilahî olanın imzası, kusursuz bir düzenin simgesi değil mi doğa? Orada her şey yerli yerinde. Eğer Tanrı yaratıklarının eşit olmasını isteseydi, onları kadın ve erkek diye ayırmak zahmetine girer miydi? [...] Biz Doğulular bir kadının gözlerine hayranlığımızı ifade etmek istediğimizde, ceylaninkiyile karşılaştırmaktan başka bir yol bulamıyoruz. Şimdi de mandayı düşünün (erkek kastedilir). Ağır hareket eder, biçimsizdir. Sadece çamuru ve bataklıkları sever. Kaba ve hantaldır. Bir ceylanın manda olmak istemesi doğru mu?⁶⁴

Doğulular gözünde durum bu şekilde karşılık bulmaktayken, bu konuda duyarlılığı ve farkındalığı üst düzeyde olduğu düşünülen Batılıların kadın imgesi üzerinden ötekileştirme eğilimi içine girdiğini gösteren örneklerle de rastlanmaktadır. Dolayısıyla daha önce İbrahim Şirin'in üzerinde durduğu karşılıklı, mübadil durumun burada da söz konusu olduğu belirtilmelidir. Örneğin *La fille du Nil* romanında Saint-Simoncuların lideri Barthélemy Prosper Enfantin'in “Kutsal Ana/Eş” söylemiyle ilintili olarak aktardıkları, bu kapsamda ele alınabilir. Burada Doğu ırkının, dişliliğiyle öne çıkan duygusal siyah ırk; Batı'nın erkeksi beyaz ırkının ise, bilimsel erdemlerin temsilcisi olarak betimlenmesi, Batı'nın kadın imgesi üzerinden oluşturduğu ayrıştırıcı, ötekileştirici bakışı ortaya koymaktadır.⁶⁵ Buna göre Batı, özgürlük, eşitlik, adalet, bilim gibi konulara hâkimiyetiyle gelişmiş bir medeniyeti; Doğu ise, kaderciliğe dayalı itaat kültürünü benimsemiş cahil bir medeniyeti temsil etmektedir. Dolayısıyla Doğu'nun geri kalmış, gelenekçi bir toplum olduğuna ve Batı'nın onu şekillendireceğine ilişkin algının varlığına, bu örtülü söylemde de tanık olunmaktadır. Öte yandan Enfantin, Emile Barrault gibi

⁶² Sinoué, *Nil'in Kızı*, s. 42.

⁶³ Sinoué, a.g.e., s. 465.

⁶⁴ Sinoué, a.g.e., s. 411.

⁶⁵ Sinoué, a.g.e., s. 155.

Saint-Simoncuların kadını özgürleştirmeye dayalı sözde bir ülküyle yol çıktıklarına, bunun ahlakî değerleri yok sayan bir girişim olduğuna, dolayısıyla kadının bedenî bir özgürlüğe sahip olurken, zihnen ve ahlaken mahkûm edildiğine kurmaca roman kişilerinden olan Corinne aracılığıyla değinilir ve bu durum bir eleştiri konusu haline getirilir. Buna göre evli olan arkadaşı Judith'le Charles Lambert arasında yaşanan cinsel yakınlaşma, Saint-Simoncuların idealize ettikleri kadın imgesi konusunda Corinne'i içsel bir sorgulamaya iter. Corinne'in yaşadığı ikilem anlatıcı tarafından, “*Bu muydu Peder Enfantin'in savunduğu özgürlük? Kadının kurtuluşu, yeni cinsel ahlak adı altında, her türlü edep kuralını, ilkeyi bir kenara bırakmaktan mı geçiyordu?*” ifadeleriyle aktarılır.⁶⁶ Öte yandan bu konudaki rahatsızlığını ilettiği Judith'in “*Cinsellik, toplumsal yargılamadan arınmalıdır, o dönem geçti, her şey eskide kaldı. Arzular, gem vurulmadan açıkça ifade edilmelidir. Zaten erkek bu konuda özgürdü. Şimdi cinselliğini doya doya yaşama sırası kadında*” sözleriyle mensubu olduğu toplumsal hareketi savunması, Corinne'in daha önceleri iyi niyetli toplumsal bir örgütlenme olarak düşündüğü bu gruptan giderek uzaklaşmasına neden olur.⁶⁷ Kadının özgürlüğü ve erkeklerle eşit kabul edilmesi, itiraz edilemeyecek kadar önemli bir meseleyken, konunun bu denli uç noktalara götürülmüş olması, Corinne'i onca zaman yaptıklarını tasvip etmediği annesi Samira'nın yaşadıklarıyla tanık olduğu bu anlayışın çarpıklığı arasında bir kıyas yapmaya zorlar. Annesinin “*bedenini satması, hayatta kalmak içindi. Hâlbuki öte yanda başka bir şey söz konusuydu: Sözde bir kurtuluş için tensel zevk, bir kurala dönüşüyordu.*”⁶⁸ Bu durum Batı algısında şekillendirilmeye çalışılan kadın imgesinin, özgürlük kisvesi altında ötekileştirici bir temel üzerine inşa edilmeye çalışıldığını dolaylı olarak ortaya koymaktadır. Anlatıda bu konunun, Ricardo, Joseph ve Giovanna arasında geçen diyalog aracılığıyla teyit edildiği söylenebilir. Saint-Simoncuların kadını özgürleştirmekle ilgili düşüncelerine sıcak bakan Joseph'e Ricardo'nun, “*Oğlum, özgürleşme denen şeyin insanları bir hapisneden çıkartıp bir başkasına kapatmaktan başka bir şey olmadığını öğreneceksin. Bugün kadınlar, haremlerde; yarın fabrikalarda olacaklar*” sözüyle eleştirel kapsamda verdiği yanıt, Batı imgeleminde oluşturulan nihaî kadın algısını gösterir niteliktedir.⁶⁹

Tüm bunlara ek olarak kutuplaşmanın görüldüğü toplumlarda, yaşanan gerçekliğin ve imgesel ayrışmanın/ötekileştirmenin sözcüklerin kullanımına kadar yansıdığı görülebilmektedir. Her iki anlatıda da aktarılan olaylar dikkate alındığında bazı ifadelerin kullanılması olağan karşılanırsa da, bunun ötesine geçecek ötekileştirici, küçümseyici ve hakarete varan nefret içerikli söylemlere başvurulması, hem verilen tepkinin haklılığına zarar getirmekte hem de toplumlar arası mevcut ayrışmanın/çatışmanın daha ileri boyutlara

⁶⁶ Sinoué, a.g.e., s. 139.

⁶⁷ Sinoué, a.g.e., s. 139.

⁶⁸ Sinoué, a.g.e., s. 140.

⁶⁹ Sinoué, a.g.e., s. 293.

taşınmasına neden olabilmektedir. Her iki anlatıda da zaman zaman bu sınırın ötesine geçildiğini gösteren ifadelerle karşı karşıya kalınmaktadır. Buna göre *L'Égyptienne*'de bazı yöneticiler için “çakal, satılmış, kukla”, Türkler için “köpek” (Elfi Bey de Türkler için aynı ifadeyi kullanır), Murad ve İbrahim Beyler için “iki yılın”, Kıptiler için “uşak, soytarı” gibi ifadelerin⁷⁰; *La fille du Nil* romanında ise, Osmanlı Sultanı için “şeytan”, Osmanlının emrindeki yöneticiler için “itler, züppe, kukla”, Osmanlı kadınları için “kaltak”, Müslüman Mısır halkı için “cahil”, Doktor Clot için “şeytanın yaveri”, tüm kadınlar için “yaratık” gibi söylemlerin kullanılması⁷¹, başlangıçta makûl karşılanabilecek durumun giderek nefret söylemine dönüşmesine ve ötekileştirici bu tür söylemlerle körüklenen toplumsal ayrışmanın/çatışmanın süreklilik arz etmesine neden olmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak kurgusal ve içeriksel benzerlikleriyle birbirinin devamı niteliği taşıyan *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında, geçmişten bugüne varlığını sürdüren toplumsal sorunlara yer veren Sinoué'nin, toplumun, hatta insanlığın gerçeklerine duyarsız bir yazar olmadığı ortaya konulmuştur. Bu anlamda gerek konu seçimi gerek kurgusal uygulama farklılıkları gerekse “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarını tarihî romanların yapısı içinde dengeli biçimde yansıtmasıyla, yerelden evrensele ulaşma idealine uygun hareket ettiği gözlenmiştir.

Toplumsal, kültürel, imgesel bir arka plana sahip olduğu düşünülen “öteki” olgusunun ortaya çıkmasına neden olan etkenlere genel hatlarıyla değinilerek konunun teorik altlığı oluşturulmuştur. Buna göre toplumsal, kültürel, imgesel ayrışma/ötekileştirme gibi olguların, herhangi bir nedene dayanmadan kendiliğinden ortaya çıkan bir durum olmadığı, yaşamsal akışla paralel olarak bu sorunsalın da gündeme gelmesine neden olan bazı etkenlerin var olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda “coğrafya”, “din”, “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” gibi unsurların, benzerlikler bağlamında bütünleştirici bir etki oluşturabileceği, fakat yine aynı unsurların farklılıklar temelinde ayrıştırıcı bir güç haline gelebileceği açıklanmıştır. Bu durumun imgelemde yer edinen idealize olmuş en belirgin biçiminin ise, geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan ve iki büyük medeniyet arasında coğrafi, kültürel, toplumsal, zihinsel bir ayrışmanın varlığına işaret eden “Doğu-Batı” temsilinde karşılığını bulduğu görülmüştür.

Ayrışma olgusunun düşünsel alt yapısına ilişkin verilen bilgiler ve yapılan değerlendirmelerden yola çıkarak, tematik inceleme aşamasında, toplumsal farklılıklar ve “öteki” olgusunun her iki romandaki yansımaları üzerinde durulmuştur. Her ne kadar ağırlıklı olarak toplumsal farklılıkların pejoratif karşılığı olan “öteki” kavramının olumsuz örnekleriyle karşılaşılsa da, kimi zaman “öteki” olgusuyla “toplumsal birliktelik” söylemi arasında iç içe

⁷⁰ Sinoué, *L'Égyptienne*, s. 27-28, 65, 150, 173, 204-205

⁷¹ Sinoué, *Nil'in Kızı*, s. 54, 57, 163, 402, 465.

geçmiş örtülü bir ilişkinin varlığını doğrulayan örneklere de yer verilmiştir. Her iki anlatı boyunca hem Doğu'yu hem Batı'yı temsil eden kişiliklerin söylemlerine yer verilerek, bu konuda tek taraflı bir bakışla sorumluluğun belli bir kesimin üzerine değil, tüm insanlığın omuzlarına yüklenmesi gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Küresel nitelikli bu sorunun kurmaca bir metinde gündeme getirilmesiyle, konuya evrensel boyutta eleştirel bir bakış sunulmaya çalışıldığı ifade edilebilir. Bu türden örnekler, Sinoué'nin Batı'nın Doğu'ya, Doğu'nun Batı'ya yönelik yaklaşımlarını benimsediğinin değil, entelektüel bir gerçekliği ortaya koymaya çalıştığıının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle Sinoué'nin medeniyetler ve toplumlar arasında çatışmaya neden olan konulara değinmekteki temel amacının, mevcut kutuplaşmayı daha da derinleştirmekten çok, toplumsal, kültürel ve imgesel karşılığı olan bir fotoğrafı olabildiğince tarafsız bir gözle okurlarıyla paylaşmak olduğu ileri sürülebilir. Nitekim her iki romanda da Sinoué'nin anlatılan olaylara/durumlara doğrudan bir müdahalesi söz konusu olmamakta, ancak bu durum, yaşananları örtülü bir üslupla roman kişileri üzerinden eleştiremeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede geçmişte yaşananları roman kişilerinin eylem, söylem ve davranışları üzerinden eleştirerek, çoğu roman yazarı gibi düşüncelerini dolaylı olarak dile getirme yolunu tercih ettiği tespit edilmiştir. Ötekileştirici yaklaşımlara karşı sergilediği duruş ve bu konuya ilişkin henüz çocukluğunda başlayan kişisel deneyimleri göz önüne alındığında, buradan Sinoué'nin çoğu eserinde olduğu gibi incelemeye konu olan iki tarihî romanında da toplumsal birliktelikten yana bir yaklaşım benimsediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan Doğu'yu çağrıştıran imgesel nitelikli sahnelerin ve söylemlerin kullanımıyla, bir yandan sosyal gerçeklik temelinde olayların geçtiği coğrafyaya ait kültürel ayrıntıların yansıtılmaya çalışıldığı, öte yandan yüzyıllardır süregelen Batı'nın Doğu algısının gerçekçilik bağlamında romanlarda gösterilmek istendiği ifade edilebilir. Her iki romanda da Mısır halkının yaşam tarzına ilişkin ayrıntılara (giyim, yeme-içme kültürü, eğlence anlayışları, inançları, kaderciliğe dayalı dünya algıları) yer verilmesi ve roman kişileri yardımıyla Doğu medeniyetinin dünya algısına dair tespitlerde bulunulması gibi durumlar, bunlar arasında sayılabilir.

Kaynakça

- ABUZAR Celil, "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 26 (Temmuz-Aralık 2011), ss. 143-153.
- ATNUR Gülhan, "Cengiz Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Adlı Romanı Üzerine", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 5 (2000), ss. 133-141.
- BEZCİ Bezci, "Kant ve Hegel'in Felsefesinde Etik Anlayışı", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, c. 9 sy. 5 (2005), ss. 48-61.
- BISAHA Nancy, *Doğu ile Batı'nın Yarattığı*, çev. M. D. Gökdoğan, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.
- BULUT Yücel, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul 2014.

- Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL). (2020, 10 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.cnrtl.fr/definition/Melchite>
- ETENSEL İLDEM Arzu, *Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar*, Boyut Yayınları, İstanbul 2000.
- GUÉNON René, *Doğu Düşüncesi*, çev. L. F. Topaçoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.
- , *Doğu ve Batı*, çev. F. Arslan, Hece Yayınları, Ankara 2010.
- HUNTINGTON Samuel P., *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. M. Turhan- C. Soydemir. Okyanus Yayınları, İstanbul 2017.
- KEYMAN Fuat, MUTMAN Mahmut ve YEĞENOĞLU Meyda, “Dünya Nasıl ‘Dünya’ Oldu”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- KEYMAN Fuat, “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Öteki’ Sorunu”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* kitabı içinde (s. 71-106), İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- KULA Onur Bilge, *Batı Edebiyatında Oryantalizm I-II*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011.
- LEWIS Bernard, *Çatışan Kültürler*, çev. N. Elhüseyni, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.
- , *İslam ve Batı*, çev. Ç. Sümer, Akılçelen Kitaplar, Ankara 2017.
- , *Ortadoğu*, çev. S. Y. Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara 2020.
- MANGUEL Alberto, (2020, 15 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/kursad-oguz/2852318-aturturk-ve-devrimleri-bende-hayranlik-uyandiriyor>
- MORGENTHAU Hans, *Uluslararası Politika*, çev. B. Oran- Ü. Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara 1970
- MUTMAN Mahmut, “Oryantalizmin Gölgesi Altında Batı’ya Karşı İslâm”. *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* kitabı içinde (s. 25-69), İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- SAID Edward, *Oryantalizm*, çev. N. Uzel, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1998.
- SILVA Miguel Otero, “Tugay Albayı André Malraux ile Görüşme, Avrupa Kültürü Yoktur”, çev. E. Topbaş, *Türk Yurdu Dergisi*, c. 20, sy. 153-154 (2000), ss. 390-392.
- SINOUE Gilbert, *L’Égyptienne*, Editions Danoël, Paris 1991.
- , *Nil’in Kızı*, çev. G. Akgerman, Can Yayınları, İstanbul 2013.
- , (2019, 11 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.sinoue.com.fr/biographie.html>
- ŞİRİN İbrahim, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus Yayınevi, Ankara 2000.
- ÜÇEL AYBET, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

THE EFFECTS OF MODERNITY ON INDIVIDUALS IN TURKEY

Fikret YILMAZ¹

Abstract: History has identified modernity with the West. In other words, modernism in general was strongly linked to the rise of Europe. This study aims to focus primarily on such a conceptualization in order to initiate a discussion. Instead of taking a brief look at the history of modernity or explaining what modernity is, it aims to show how modernity has become a leveler that defines different worlds, namely the "West and the rest". The aim of this study is not to create a Third World-centric argument to criticize Eurocentric modernity. On the contrary, one of our main goals is to explain how modernism emerged in Turkey as a global phenomenon.

Key Words: Modernity, Turkey, Islam, Western.

TÜRKİYE'DE MODERNİTENİN BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Özet: Tarih, modernliği Batı ile özdeşleştirdi. Diğer bir deyişle modernite genelde Avrupa'nın yükselişi ile güçlü bir biçimde ilişkilendirildi. Bu çalışma, bir tartışma başlatmak için öncelikle böyle bir kavramsallaştırmaya odaklanmayı amaçlamaktadır. Modernitenin tarihine kısa bir bakış atmak veya modernitenin ne olduğunu açıklamak yerine, modernitenin nasıl farklı dünyaları, yani "Batı ve geri kalanı" tanımlayan bir eşitleyici haline geldiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada amaç Avrupa merkezli moderniteyi eleştirmek için Üçüncü Dünya merkezli bir argüman yaratmak değildir. Aksine modernitenin küresel bir olgu olarak Türkiye'de nasıl ortaya çıktığını anlatmak temel amaçlarımızdandır.

Anahtar kelimeler: Modernite, Türkiye, İslam, Batı

Introduction

It is well known that modernity has been equated with the West through history. Therefore, this study firstly aims to focus on such a conceptualization to initiate a discussion. Rather than giving a brief glimpse of the history of modernity or explaining what modernity is, it is better to show how modernity becomes a leveler that identifies different worlds: "the west and the rest". In other words, how did modernity become a discourse, each implying Western dominance by assigning itself a specific place in a reading of world history that might be affected. In addition, it could be about the idea of progress at this point. How does modernity begin to become one with progress and construct its identity by referring to "the other" is briefly discussed?

¹ Arş. Gör. Dr. Fikret YILMAZ, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, fikret.yilmaz@bozok.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1222-6018>

In the last and most important part, this study does not aim to create a third-world-centered argumentation to criticize Eurocentric modernity. On the contrary, it may attempt to show how modernity as a global phenomenon emerged in Turkey in various ways. Here, Nilufer Gole's thesis of non-Western modernities will be our example of Turkey. How modernity manifests itself in tradition, including Islamic symbols such as the title, and how such a symbol unconventionally transformed into modern form can be debated at first. The relationship between religious authenticity and its final position can be studied to understand the nature of modernity there. He may then try to understand the nature of modernity through Muslim consciousness, with particular reference to Shayegan. What kind of "cultural schizophrenia" did late modernity in Turkey cause? "What will be our last concern before concluding the debate on non-escapist form modernity for traditional society?"

1. Modernity as a Western Conceptualization

The concept of modernity has been identified with the West throughout European history. This tendency stems from the discourse of Westernized modernity, which in every case implies Western domination, which allocates itself a specific place in reading world history. Moreover, it is well represented in the concept of Hallian that "The West and the Rest: discourse and power" give the other "reactionary (reactionary) dominance" but "gives itself a progressive rule." As Dean (1993) argues, such a trend can be seen in all progressive theories (276-317). They propose a continuously progressive model with its linear and chronological methods, and they also try to define history in terms of its causal relations and view history as a previously defined process. Everything is over for him and it removes everything we define contemporary time. By doing so, whichever is defined as "modern" becomes pre-modern in the concept of tomorrow today?

Modernity, identified with the West, plays the role of the next project with its advancing nation. An obvious priority is given to the future, or we could say that the future is almost colonized. The past is not better than the present or the future; perfection lies not behind us (in the past), but ahead of us (in the future). In other words, we cannot talk about a paradise on the left and in the hereafter, but we are talking about a paradise we will find in the future.

1.1. Modernity: a Discourse through History

To understand the relationship between modernity and the west, we must look at the discourses of the western world. Hall (1992) mentions some of the discourses in which the west is displayed in the center. According to him, the West sees itself as a great signifier, bringing together many discourses with it: First, it allowed us to categorize and classify societies into different categories such as "Western" and "non-Western". Second, it creates a series of images that concentrate several different properties in a single image. For example, "West" urban = developed; or "non-western" = non-industrial = rural = agriculture = underdeveloped. Third, it develops a comparison model that

allows us to compare how similar or different societies are. Finally, he develops a language that defines what is good and what is bad for the non-Western world. For example. "West" = advanced = desirable; or "non-western" = underdeveloped = bad = undesirable (276-277).

As can be understood from this point, it can be easily claimed that the West has an ideological formation by centering modernity, because it does not differentiate its identity from modernity. If so, the link between modern and non-modern becomes a sign of contrast between Western values: democracy, rationality, freedom, human rights and non-Western values, non-nationalism, slavery, barbarism, despotism, etc. The distinction between modern and non-modern has turned into the distinction between "West" and "non-West".

How does the west declare itself, as Sayyid (1997) argues because it is a modern ideological act with a new definition? Because such an action means entering an imaginary world in which certain social groups are represented in opposition (84-126). Moreover, this new definition makes a clear distinction between some groups that, besides their opposing character, have no legitimacy to the previous ones.

The discourse of modernity, identified with the West, constructs its identity by referring to the "other", it is not important there. Conversely, how is one expelled from society to build the supposedly perfect society? Bauman (1995) expresses these conditions by making an analogy between modernity and bureaucratic culture (15). Just as a gardener should sweep weeds to create a good garden, so modernity needs to get rid of others for an ideal lifestyle. In doing so, it is not the identity of the other, but the creation of a better world. The Holocaust in Germany gives us a famous and well-known example of such a trend.

1.2. Modernity as a Global Phenomenon

After discussing how modernity has been integrated with the West throughout history, it may be more correct to discuss how modernity has become a global phenomenon by examining the effects of modernity on the individual in Turkey. Before going into this subject in detail, we must know how modernity is conceptualized in Turkey.

When reading about modernity in Turkey, it is clear that modernity is not evaluated objectively with its philosophical scope. The tradition was evaluated in terms of its traumatic effects on lifestyle and thought system.

Modernity has received a strong reaction from the eastern world in general. Therefore, although there is a bridge between "West" and "East", in some cases such a reaction was seen in Turkey. As is known, the first reaction in the Eastern world, especially in Turkey, was enthusiastic; the second was done in a hysterical state. In either case, the west was not seen as a new paradigm with specific rules and principles and its connection to the past of a New World. On the contrary, it was seen as an invisible power that dominates them with

its economic power, shakes their strong roots, and destroys their production and value systems.

To understand how modernity is portrayed from the Eastern world, Gole's thesis on 'non-Western modernities' gives us important clues. According to Gole (1999), there are four main critics of modernity that are equated with the West in the Eastern world. There are the following: multiple modernities, alternative modernities, local (local) modernities, and non-Western modernities. Although he tries to discuss them all, he mostly focuses on non-Western modernities. First, he argues that although it may seem to imply the meaning "contrary to Western modernity" of non-Western modernities, it cannot be interpreted in this sense. Instead, it fulfills four functions that characterize different experiences of modernity in non-Western countries, especially Turkey. The first aims to eliminate westernized modernity by rethinking modernity. Second, he tries to replace the concept of modernity with the concept of progress because he has an ideological bias for him, indicating a pre-modern and pre-modern one. Third, it also tries to replace 'extra modern with 'laced-modern' or non-modern (128-132). As Gole (1999) argues, no one can claim that Turkey is outside of modernity. On the contrary, modernity experiences itself in an extra form. Moreover, it is objectified and transformed into an unmistakable passion. Moreover, the implementation of secularism in Turkey is a good example of extreme modernity, because modern secularism in Turkey is practiced differently from the Western world. Finally, it seeks to substitute the unconventional thesis for the traditional. According to him, although there is a clear distinction between tradition and modernity in Turkey, we can talk about not only tradition but also a non-traditional process (132-143). Therefore, the relationship between tradition and modernity has a surprising aspect. For example, while we think that the local (generation) is absorbed by the global (modern), we see a new interest in the previous in all its forms, harmonizing with modernity. For Gole, such an interest is nothing more than modernity. In addition, we see a tradition in Turkey that cannot be abstracted from modern influences instead of a pure tradition(140-143). With these influences, tradition changes its form and turns into something called non-traditional.

2. Personality of Modernity in Turkey

Compared to Far Eastern Countries such as Japan for example, Turkey has special experiences of modernity. According to Shayegan (1997), for example, although the way of life in Japan is completely westernized, family life and tradition, which constitute the internal composition of private life, still depend on tradition, but such a distinction between the two aspects of life does not prevent everyone. daily life also protects it from very serious jolts. When we look at the Turkish experience, as we mentioned above, there is no similar situation because let's say that the barriers between public and private life have disappeared.

Tradition (Islam) in Turkey is completely modern in terms of how it describes itself, its content. For example, what Zubaida (1989) said about Khomeini is also valid for Erdogan. Everything he discusses, starting with his lifestyle right up to this politics, is modern (411-413). For example, democracy, human rights, virtue, etc. Islam, khukmullah, etc. instead of Sharia. Not only is what he claims to be modern, but everything that is remembered in the minds of his followers is modern.

Modern categories are spreading to Islamic discourse. We can say that there is invisible modernity floating around. When he gets the opportunity, he begins to fill the crack of Islamic discourse, to dominate it, to give it new oxygen, to modernize it, and finally to make it merchandise. Any modern institution was thought to have been Islamized while secular in itself, as was the case in the REFAH-YOL era when Erdogan attained a power where the past or tradition was almost thrown away.

Video clip stars are the people who give meaning to the lives of traditionalists. For example, Sezen Aksu and Haluk Levent attract more attention than the Prophet's friend Sahabah. Moreover, break dancing becomes more enjoyable than prayer. As we have seen, although theoretically, they accept traditionalist principles, they live in an "illegal" position in their hearts. In other words, they live in a different time and place despite traditional authority. So there is a more neurotic schizophrenic generation today.

2.1. Transformation of Non-Modern (Tradition) to Modern

Dressing, eating habits and fashion, like modern signs, are exaggerated. For example, even in head art, fashion shows us the exaggerated expectations of modernity in Turkey. Although the headrest has a symbolic and sacred meaning in tradition, it begins to be a variable being with fashion (modernity). In other words, despite religious principles, it has been transformed by modern representatives such as fashion.

The depiction of headscarved women with fashionable headdresses in commercial advertisements shows us the framework of modernity in Turkish traditional structure. Theoretically, there was no difference left between the naked body and the covered body. For example, when we look carefully at any covered advertisement, it can be seen that the covered body has become more elegant and more effective and attractive for men's eyes.

Women's sexuality is used in different ways and contents compared to the past. What Gurbilek's (1994) claims is applicable to these conditions. When she claims something like sexuality that is excluded and repressed in society, he returns with great force, in different forms and content. It can be said that the sexuality used in veiled advertisements shows us exactly such a schizophrenic act.

Besides the commercial aspect of this type of sexual show in traditional society, it gives the individual schizophrenic characters. He always lives in dualism because there is a certain principle against his natural sexuality. On

the other hand, it has to meet these basic needs, but there is an obstacle in front of them. Thus, the individual becomes schizophrenic due to unfortunate experiences.

2.2. The Effects of Modernity on Traditional Consciousness

Modern institutions make themselves acceptable to all cultures. Not only cultures but also modernity came out of the traditionalist perception framework. Therefore, we can say that the conscious content of traditionalists has turned into a perception component. While his inner world contains some archaic signs, his outer world is modern, but this is something like this.

Not only such Technicolor modernity, but even intellectuals also influence traditional consciousness or ulama in Turkey are influenced by modernity. For example, the ulama, despite their differing positions, has become westernized or modernized. There is some nonsense in his discourse in the context of modernity. As Shayegan (1997) says of Iranian scholars, Turkish ulama are alienated like an oifan lacking the arms of tradition.

His ideas function as intellectual consciousness on the surface of magical signs, while his ideas emerge from mutations created by new times in the episteme. His world is still not completely disappointed. In other words, the outer world is not completely erased from the sign. Although his vision of the outside world has suffered serious damage from the onslaught of modernity, he still stands on his feet, but he has no chance of healing himself anymore. Therefore he has to combat this shortcoming with his Western vision and

In addition to some shortcomings and obstacles in Turkey, intellectuals live in cultural claustrophobia. They are not productive enough because they move freely between the two worlds. Although they consider themselves superior to the people (the people), they have an obvious western world complex. They are for the cultural, social, and economic products of the West. Therefore, we can say that despite those who criticize modernity, they are more conscious of being the "tool" of modernity.

Conclusion

Modernity, with all its institutions, is a complete and global phenomenon. While it is an extreme argument to be associated with certain geographies and societies, we must look at its effects on individuals rather than ideologically to understand its nature. Modernity in Turkey has profound effects on the individual, although the social structure seems traditional. Moreover, not only the secular aspect of life but also the sacred aspect of life is affected by modernity. In other words, all aspects of life in Turkey are modern in sense. As an inevitable process, it experiences itself primarily mentally on the individual. For example, intellectuals, ulama, religious people, etc. While they are mentally modernist, their lifestyle seems to have some traditional side. Such traditionalist aspects had some rules and regulations for individuals with schizophrenia, such as mental or social problems, although they had to represent themselves in a modern way. Second, modernity experiences itself

on collective consciousness or cultures. Different societies have different experiences. For example, it has a completely different effect on tradition in Turkey than in Japan. While tradition becomes unusual in Turkey, the tradition represents itself in the modern and protects individuals from westernized modernity in Japan. Finally, modernity as a mental, social, economic, and political process is a global phenomenon, but despite having some great economic and technological advantages, it cannot be equated solely with the West. On the other hand, although a different name is sought in the eastern world for such a process, there is no escape from modernity, no matter what.

Bibliography

- Bauman, Z. (1995). *Modernity and Holocaust* (Cambridge: Polity Press).
- Dean, M. (1993). *Critical and Effective Histories* (New York: Routledge)
- Gurbilek, N. (1994). *Vitrinde Yasamak* (İstanbul: Metis Yayınları).
- Göle, N. (1999). "Batı-dışı Modernlik: Kavram Üzerine", *Toplum ve Bilim*, Sayı 80 (Bahar 1999): 128-143.
- Hall, S. (1992). *Formation of Modernity*, eds,by Stuart Hall & Bram Gieben (Cambridge: Polity Press, 1992, 275-331,).
- Paz, O. (1995). *Öteki Ses* (İstanbul: İnkılap Kitabevi).
- Sayyid, Bobby S. (1997). *A Fundamental Fear: Eurocentrism and The Emergence of Islamism* (Londra: Zed books, ltd).
- Zubaida, S. (1989). *Islam, the People and the State* (Londra: Routledge)

GENÇ KUŞAKLARIN YAŞAM DOYUMLARI İLE AKADEMİK UMUTSUZLUK DÜZEYLERİNDEKİ BİREYSEL FARKLILIKLARIN İNCELENMESİ

Hacı Şükrü TAŐTAN¹ & Ali Davut ALKAN²

Özet: Çağımız iş hayatında en önemli belirleyicilerden bir de eğitimidir. Özellikle mesleki eğitimin verildiği yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin akademik umutsuzluk düzeylerinin ve yaşam doyumunun tespitinin, geleceğin çalışan adaylarının en uygun şekilde istihdamında belirleyici rol oynayacağı değerlendirilmektedir. Araştırma sonucunda; üniversite öğrenimi süresince çalışan öğrencilerin yaşam doyum düzeyleri çalışmayan öğrencilere nazaran daha düşük düzeyde görülmüştür. Öğrencilerin yaşam doyum düzeyleri ile akademik umutsuzluk düzeyleri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlenmiştir. Yükseköğretim bölüm/program türün bağı olarak yaşam doyum düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkeninin yaşam doyum ve akademik umutsuzluk düzeyini etkilemediği görülmüştür. Elde edilen sonuçlar literatürdeki diğer çalışmalarla mukayese edilmiştir. Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin yaşam doyum düzeylerinin; aile gelir düzeyi, baba eğitim düzeyi ve iş tecrübesi değişkenlerine bağı olarak farklılaştığı diğer çalışmalarla ortaya konmuştur. Gelecek dönemde özellikle öğrencilerin iş bulma, akademik çalışmanın iş hayatında bir karşılığının bulunup bulunmadığına duyulan inanç ve akademik umutsuzluk seviyesi yüksek bireylerin iş hayatındaki durumlarını tespitine yönelik boylamsal çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Umutsuzluk, Akademik Umutsuzluk, Yaşam Doyumu, Genç Kuşaklar

INVESTIGATION OF INDIVIDUAL DIFFERENCES IN THE LIFE SATISFACTION AND ACADEMIC HOPELESSNESS LEVELS OF YOUNG GENERATIONS

Abstract: In our age, one of the most important determinants in business life is education. It is considered that the determination of academic hopelessness levels and life satisfaction of students in higher education institutions where vocational education is given will play a decisive role in the most appropriate employment of future employee candidates. As a result of the research; The life satisfaction levels of working students during their university education were found to be

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, h.sukrutastan@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5082-4698

² Öğr.Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Sosyal Bilimler MYO, Özel Güvenlik ve Koruma Programı, alidavutalkan@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9463-8683

lower than those of non-working students. It was observed that there was a positive and moderately significant relationship between students' levels of life satisfaction and academic hopelessness. It has been determined that life satisfaction levels differ significantly depending on the type of higher education department/program. It was observed that the gender variable did not affect the level of life satisfaction and academic hopelessness. The results obtained were compared with other studies in the literature. Life satisfaction levels of university students in Turkey; it has been revealed by other studies that it differs depending on the variables of family income level, father's education level and work experience. It is recommended to carry out longitudinal studies to determine the situation in business life of individuals with a high level of academic hopelessness and the belief that academic research has a counterpart in business life, especially in the future.

Key Words: Hopelessness, Academic Hopelessness, Life Satisfaction, Young Generations

Giriş

Küreselleşen dünyada iş hayatının en önemli gerekliliklerinden biri ve belki de en önemlisi eğitimidir demek yanlış olmayacaktır. Temel eğitim, dünya genelinde çocuklara genel konuların verildiği bir aşamadır. Mesleki uzmanlaşmaya ve meslek edindirmeye yönelik akademik eğitimin üniversite seviyesinde verildiği dünya genelinde görülmektedir. Bu çerçevede yükseköğrenim kurumlarında eğitim gören üniversite öğrencilerinin meslek edinmeye yönelik olarak bu eğitimi tercih ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Genç kuşaklar, iş hayatında dünya genelinde aranan ve tercih edilen bir kitleyi oluşturmaktadır. Bu kitlenin akademik hayattan iş hayatına geçişte algı ve yaklaşımı, ilgili ülkedeki iş hayatının seyrini değiştirebilecek bir etki oluşturabilir. Bu noktada, genç kuşakların akademik eğitimlerini arzu edilen şartlarda almalarının geleceğe umutla bakmalarına sebep olacağı beklenmektedir. Bu durumun, anılan kitlenin yaşam doyumunu da olumlu yönde etkileyeceği varsayılmaktadır. Genç kuşaklar, içinde buldukları yaş ve ruhsal durum itibarıyla genellikle yaşam doyumunu yüksek bir kitle olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin akademik eğitim hayatının son basamağı olan yükseköğrenim aşamasındaki umut ve yaşam doyum düzeyi, ilgili ülkedeki iş hayatının sağlıklı olmasının en temel belirleyicilerinden bir olarak gösterilebilir. İş hayatının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi, hem çalışanların hem de ülkenin refahına ve gelir durumuna doğrudan etki edebilmektedir. Bu sağlıklı iş hayatını sağlamak için yakın gelecekte işe başlayacak genç kuşakların akademik umut düzeylerinin tespiti ve buna bağlı olarak yaşam doyumları hakkında fikir sahibi olunmasının önemi yadsınamaz bir gerçektir. Bu durum, sadece iş hayatı için değil, ülkenin geleceğinde söz sahibi olması kaçınılmaz

olan bu kitlenin ihtiyaçlarının tespiti açısından da son derece önemli görülmektedir.

Çalışmanın amacı, potansiyel çalışan konumunda bulunan üniversite öğrencilerinin akademik umutsuzluk düzeyleri ile yaşam doyumları arasındaki paralelliği bireysel farklılıklar üzerinden değerlendirmektir. Böylelikle, hem genç kuşakların hem de iş hayatının sağlıklı bir gelişim göstermesine engel teşkil eden hususların tespit edilerek giderilebilmesi mümkün hale gelecektir. Ayrıca, iş hayatının gereklilikleri ile karşılaşmadan önce geleceğin çalışan adaylarının uygun bir seçme ve yerleştirme sürecine katkı sağlayacağı tahmin edilen araştırmanın, Çalışanların kişisel eğilimleri ile uyumlu iş kollarına yönlendirilmesine yardımcı olarak uygulamaya da katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

Üniversitede geçirilen zaman tüm gayret ve çalışmaların ödüllendirildiği, çok çalışmayı ve geleceği konusunda istekli ve umutlu olmayı beraberinde getiren bir dönem olarak tarif edilmiştir.³ Bu durum üniversite öğreniminin tercih edilmesinde de görülebilir. Zorunlu eğitim dışında üniversite, Türkiye’de bir giriş sınavı ve sonrasında tercih sürecini müteakiben yerleştirme yapılan bir öğrenim türüdür. Dolayısıyla bireyler, üniversiteye bilinçli ve istekli olarak gelmektedir şeklinde bir düşünce yanlış olmayacaktır.

Umutsuzluk ve umut birbirine zıt beklenti durumunu sembolize etmektedir. Umut durumunda hedeflere yönelik hayata geçirilen planların olumlu sonuçlara ulaşacağı beklentisi hâkimken umutsuzluk durumunda peşinen kabullenilmiş bir başarılı olamama önyargısı vardır.⁴

Umutsuzluğun her alanda psikopatolojik süreçleri, depresyon koşullarını, sosyopatik davranışları harekete geçirebilme olasılığına dikkat çekilmiştir.⁵ Ancak diğer bir çalışmada umutsuzluğun bilişsel tedavi ve duruma özgü yöntemlerle azaltılabileceğini öne sürmüştür.⁶

Yaşam doyumu ise en genel tanımıyla bireyin kişisel olarak belirlediği ölçülere uygun olarak yaşantısını olumlu değerlendirmesini tanımlayan bireysel bir durumdur.⁷

³ Ömer Oğuztürk, Figen Akça, Gülçilem Şahin, Üniversite Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Üzerinden İncelenmesi, Cilt: 14, Sayı: 3, Klinik Psikiyatri Dergisi, 2011, s. 174.

⁴ Nesrin Dilbaz ve Gülten Seber, Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi, Cilt: 1, Sayı: 3, Kriz Dergisi, 1993, s. 134.

⁵ Frederick T. Melges and John Bowlby, Types of Hopelessness in Psychopathological Process, Volume: 20, Issue: 6, Archives of General Psychiatry, 1969, p. 698.

⁶ Nesrin Dilbaz ve Gülten Seber, a.g.m., s. 137.

⁷ Ed Diener, Robert A. Emmons, Randy J. Larsen and Sharon Griffin, The Satisfaction With Life Scale, Volume: 49, Issue: 1, Journal of Personality Assessment, 1985, p. 72.

2. Yöntem

Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama (anket) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise araştırma evreninden tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 200 üniversite öğrencisidir.

Araştırmada, Gökalp ve Soykan (2020) tarafından geliştirilen akademik umutsuzluk ölçeği (16 madde ve 3 boyutlu. Boyutlar; davranışsal, bilişsel ve çevresel) ile Diener vd. (1985) tarafından geliştirilen ve Durak vd. (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik analizi yapılan Yaşam Doyumu Ölçeği (5 madde ve tek boyutlu) kullanılmıştır.

Toplanan verilerin analizinde, Jamovi (version 2.2.5) programı kullanılmıştır. Araştırmaya 106 kadın ve 92 erkek katılımcı iştirak etmiştir. 21 katılımcı 23 yaş ve üzerinde iken 174 katılımcı 18-22 yaş aralığındadır. 132 katılımcı ön lisans, 63 katılımcı lisans düzeyinde yükseköğrenim görmektedir. 79 katılımcı 1. sınıf, 81 katılımcı 2. sınıf, 36 katılımcı ise hazırlık-3. ve 4. sınıf olarak eğitimine devam etmektedir. 37 katılımcı halen bir yerde çalışma hayatına devam ederken, 161 katılımcı çalışmadıklarını beyan etmiştir.

Akademik umutsuzluk ve yaşam doyumu birbiri ile ilişkili iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede bu iki kavramın birbiri ile zıt bir seyir izlemesi öngörülmektedir. Yaşam doyumunun yüksek olması durumunda akademik umutsuzluk düzeyinin düşük seviyelerde görülmesi öngörülmektedir. Başka bir deyişle, akademik umutsuzluk düzeyinin yüksek olması durumunda yaşam doyumu düzeyinde bir düşüş olacağı beklenmektedir.

Araştırmanın amacı, genç kuşakların yaşam doyumları ve akademik umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve demografik değişkenlerin bu iki husus üzerindeki belirleyici etkilerini tespit etmek olarak belirlenmiştir.

Araştırma, iş hayatına atılmak üzere son eğitim basamağında bulunan öğrencilere uygulanması ve yakın gelecekte işgücüne katılımı beklenen bireylere uygulanması bakımından önemli görülmektedir.

3. Bulgular

Öncelikle kullanılan ölçeklerin güvenilir olup olmadıkları analizlerle anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda;

Akademik Umutsuzluk Ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach alpha değeri (α 0.883) olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Yaşam Doyumu Ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach alpha değeri (α 0.867) olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.⁸

Uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda; yaşam doyumu ölçeğinin tek boyutlu, akademik umutsuzluk ölçeğinin ise üç boyutlu yapısını koruduğu görülmüştür.

Öğrencilerin yaşam doyum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t_{194} = -3.20$; $p < .05$). Üniversite öğrenimi süresince çalışmayanların yaşam doyum düzeyi ortalaması (ort. =4.19; ss= 1.42), üniversite öğrenimi süresince çalışanların yaşam doyum düzeyi ortalamasından (ort. =3.54; ss= 1.36) daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, üniversite öğrenimi süresince çalışmayan öğrencilerin, çalışan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha yüksek yaşam doyum düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonucunda katılımcıların yaşam doyum düzeyleri ile akademik umutsuzluk düzeyleri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde (Pearson's r 0.341) anlamlı ($p < .001$) bir ilişki bulunduğu gözlenmiştir.⁹

Cinsiyet değişkeninin yaşam doyum ($\text{sig} = 0.785 > 0.05$) ve akademik umutsuzluk ($\text{sig} = 0.099 > 0.05$) düzeyini etkilemediği görülmüştür.

Ön lisans ve lisans öğrencilerinin yaşam doyum düzeylerinin ($p < .005$) birbirinden anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Yükseköğretim bölüm/program türüne göre yaşam doyum düzeyinin anlamlı bir farklılık gösterdiği söylenebilir.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine bağlı olarak akademik umutsuzluk düzeyleri ($p < .005$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle akademik umutsuzluk sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Yeni (alt sınıflardaki) lisans öğrencilerinin umutsuzluk düzeyinin yüksekliğini işaret etmiştir. Bu bulgu çalışmanın sonuçlarıyla benzeşmektedir. İkinci öğretim öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin yüksekliği aynı çalışmada ulaşılan bir diğer sonuçtur.¹⁰ Bilhassa gündüz çalışmak ve gece eğitim hayatına devam etmek zorunda kalan öğrencilerde görülen bu duruma farklı çalışmalarda da rastlanmaktadır.

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin yaşam doyumlarının diğer birimlerdeki öğrencilere oranla yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada üniversitede alınan eğitimin iş hayatına başlamak için yeterli olduğunu

⁸ Yalçın Karagöz, SPSS ve AMOS Uygulamalı İstatistiksel Analizler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 940.

⁹ Sait Gürbüz ve Faruk Şahin, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 262.

¹⁰ Adem Şahin, İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, Cilt: 13, Sayı: 13, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002, s. 155.

düşünen öğrenciler, eğitimin yeterliliği konusunda kararsız ve yetersiz olduğunu düşünen öğrencilere nazaran daha umutlu ve daha az kaygı düzeyine sahip olarak görülmüştür.¹¹

Umutsuzluk düzeyinin yüksek olmasının öğrencilerin iyilik durumunu riske attığından bu konuda çalışma yapılmasını önermiştir.¹² Çalışmada bu kapsamda yaşam doyumu ölçeğiyle birlikte akademik umutsuzluk ölçeği kullanılmıştır.

Öğrencilerin üniversiteden öncelikli beklentilerinin ‘mesleğe hazırlama’ olduğu tespit edilmiştir.¹³ Bu bulgu, akademik umutsuzluğun iş hayatına olası etkisini doğrular niteliktedir.

Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ile umutsuzluk düzeyleri arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁴

Öğrencilerin özerklik durumlarının genel kaygı düzeylerini doğrudan etkilediği, bu durumun da yaşam doyumunu dolaylı olarak iyileştirdiği ortaya konmuştur.¹⁵

Kadın ve erkek öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koyan çalışmalara rağmen,¹⁶ erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla umutsuzluk puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğunu tespit eden araştırmalar da mevcuttur.¹⁷ Beck umutsuzluk ölçeğinin kullanıldığı bir diğer çalışmada ise umutsuzluk düzeyleri ile öğrencilerin cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.¹⁸ Zira çalışmamızda da cinsiyete bağlı olarak bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. Ancak kadın öğrencilerin erkek öğrenciler göre daha kaygılı olduklarını tespit eden çalışmalar da mevcuttur.¹⁹ Kadın öğrencilerin yaşam

¹¹ İsmail Yelpeze ve Levent Yakar, Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumu ve Bilişsel Esnekliklerinin İncelenmesi. Cilt: 9, Sayı: 54, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2019, s. 913.

¹² Oğuztürk, a.g.m., s. 182.

¹³ İdris Şahin, Yunus Remzi Zoraloğlu ve Necla Şahin Fırat, Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçları, Eğitsel Hedefleri, Üniversite Öğreniminden Beklentileri ve Memnuniyet Durumları, Cilt:17, Sayı: 3, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 2011, s. 429.

¹⁴ Oğuztürk, a.g.m., s. 182.

¹⁵ Tahaon Rehab, Effects of Test Anxiety, Distance Education on General Anxiety and Life Satisfaction of University Students, Volume: 10, Issue: 1, Psycho-Educational Research Review, 2021, s. 107.

¹⁶ Aysel Esen Çoban ve Neslihan Güney Karaman, Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk, Kaygı ve İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları, Cilt:2, Sayı: 2, Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi, 2013, s. 85.

¹⁷ Oğuztürk, a.g.m., s. 182.

¹⁸ Hüseyin Kırmıoğlu, Türkiye’deki Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Son Sınıf Öğrencilerinin İstihdam Sorunu Açısından Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi, Cilt:18, Sayı:1, Kastamonu Eğitim Dergisi, 2010, s 37.

¹⁹ Berna Yazar Aslan, Genç İşsizliğe Yönelik Alan Araştırması: Üniversite Öğrencileri Arasında Kaygı ve Umutsuzluk, Cilt:6, Sayı:2, Çalışma İlişkileri Dergisi, 2015, s. 84.

doyumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalara da rastlanılmıştır.²⁰

Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları ile kaygı ve motivasyon düzeyleri arasında anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.²¹ Bir diğer çalışmada ise üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerindeki artışa paralel olarak akademik erteleme davranışlarında da bir artış görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.²²

Üniversite öğrencilerine uygulanan sabır eğitimi sonucunda öğrencilerin sabır ve yaşam doyumları düzeylerinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır.²³ Bu bulgu, yaşam doyumları düzeyinin, sabır ve benzeri kişisel özelliklerin eğitimiyle değişebileceğini ortaya koyması bakımından önemli görülmüştür.

Üniversite döneminin bireylerin mesleki, sosyal, ekonomik ve kişisel sorunlarla yüzleştiği ve baş etmek zorunda kaldığı bir dönem olduğuna dikkat çekilmiştir.²⁴

Başka bir çalışmada, Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları düzeylerinin; aile gelir düzeyi, baba eğitim düzeyi ve iş tecrübesi değişkenlerine bağlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir.²⁵

Yaşam doyumları yüksek öğrencilerin başarı ihtiyaçlarını fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁶

Rekreasyon amaçlı spor yapan öğrencilerin yaşam doyumlarının amatör spor yapan öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.²⁷ Başka

²⁰ Hakan Akdeniz, Gizem Savtekin ve İnanet Kaan Köylü, Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumlarının Psikolojik Sağlık Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi, Cilt:3, Sayı:1, Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi, 2021, s. 46.

²¹ Ayhan Yalçınsoy, Yaşam Doyumu, Kaygı ve Motivasyon İlişkisi İle İlgili Üniversite Gençliğine Yönelik Bir Araştırma: Dicle Üniversitesi Örneği, Cilt:3, Sayı:10, Kesit Akademi Dergisi, 2017, s. 422.

²² Hatice Odacı ve Feridun Kaya, Mükemmeliyetçilik ve Umutsuzluğun Akademik Erteleme Davranışı Üzerindeki Rolü: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, Cilt:9, Sayı:1, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2019, s. 47-48.

²³ Ayşe Eliüşük Bülbül, The Effect of Patience Training on University Students' Patience and Life Satisfaction Levels, Volume:9, Issue: 3, African Educational Research Journal, 2021, p. 718.

²⁴ Odacı ve Kaya, a.g.m., s. 45.

²⁵ İsmail Bakan ve Hamran Amırlı, Türkiye, Azerbaycan ve Polonya'daki Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunun Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, Cilt:9, Sayı:5, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, s. 1179.

²⁶ Asım Çivitci, Üniversite Öğrencilerinde Genel Yaşam Doyumu ve Psikolojik İhtiyaçlar Arasındaki İlişkiler, Cilt: 21, Sayı:2, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, s. 330.

²⁷ Akdeniz, Savtekin ve Köylü, a.g.m., s. 46.

bir çalışmada, spor yapan ve yapmayan öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.²⁸

Literatürdeki araştırma sonuçları incelendiğinde, yaşam doyumunun bireysel bir durum olduğu ve buna bağlı olarak araştırma sonuçlarının farklılaştığı görülmüştür. Araştırma evreni ve araştırmanın yapıldığı dönemine bağlı olarak sonuçların farklılaştığı değerlendirilmektedir. Umutsuzluk düzeylerinin nispeten daha benzer sonuçlar verdiği gözlenmiştir.

Akademik umutsuzluk düzeyi doğrultusunda, yükseköğrenim içerik ve hedeflerinin gözden geçirilmesi önerilebilir. Ayrıca, yükseköğrenime kabul edilen öğrencilerin beklenti ve hedeflerinin öğrenime başlamadan önce tespit edilmesi ve bu doğrultuda gerekli görülen tedbirlerin alınmasının akademik umutsuzluk düzeyini kabul edilebilir düzeylere getireceği tahmin edilmektedir.

Yükseköğrenim sonrası iş hayatına atılacak iş gören adaylarının akademik yönden daha umutlu olmalarının, işe yönelik davranış ve motivasyonlarına olumlu katkı sağlayacağı, bunun da etkinlik ve verimlilik olarak iş hayatına yansıtacağı değerlendirilmektedir.

Gelecekte, belirli bölüm/programları merkeze alan araştırmalar yapılmasının belirli sektörlere yönelik daha kesin sonuçlar vereceği tahmin edilmektedir. Böylelikle ilgili sektörlerde verimlilik artışı sağlanması beklenebilir.

Kaynakça

- AKDENİZ Hakan, SAVTEKİN Gizem ve KÖYLÜ İnyet Kaan, “Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumlarının Psikolojik Sağlık Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi”, Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi, c.3/sy.1 (2021), ss. 36-52.
- AYHAN Kerim, KARAGÜN Elif ve SELVİ Sabit, “Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyinin İncelenmesi”, Eurasia Journal of Social Sciences & Humanities, c.7/sy.6 (2020), ss. 1-10.
- BAKAN İsmail ve AMIRLI Hamran, “Türkiye, Azerbaycan ve Polonya’daki Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunun Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.9/sy.5 (2021), ss. 1179-1199.
- BÜLBÜL Aysel Eliüşük, “The Effect of Patience Training on University Students’ Patience and Life Satisfaction Levels”, African Educational Research Journal, c.9/sy.3 (2021), ss. 712-719.
- ÇİVİTÇİ Asım, “Üniversite Öğrencilerinde Genel Yaşam Doyumu ve Psikolojik İhtiyaçlar Arasındaki İlişkiler”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.21/sy.2 (2012), ss. 321-336.
- ÇOBAN Aysel Esen ve KARAMAN Neslihan Güney, “Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk, Kaygı ve İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları”, Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi, c.2/sy.2 (2013), ss. 78-88.

²⁸ Kerim Ayhan, Elif Karagün ve Sabit Selvi, Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyinin İncelenmesi, Cilt: 7, Sayı: 6, Eurasia Journal of Social Sciences & Humanities, 2020, s. 1.

- DIENER Ed, EMMONS Robert A., LARSEN Randy J. and GRIFFIN Sharon, "The Satisfaction With Life Scale", *Journal of Personality Assessment*, c.49/sy.1 (1985), ss. 71-75.
- DİLBAZ Nesrin ve SEBER Gülten, "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi", *Kriz Dergisi*, c.1/sy.3 (1993), ss. 134-138.
- DURAK Mithat, ŞENOL-DURAK Emre ve GENÇÖZ Tülin, "Psychometric Properties of the Satisfaction with Life Scale Among Turkish University Students, Correctional Officers and Elderly Adults", *Social Indicators Research*, c.99/sy.3 (2010), ss. 413-429.
- GÖKALP Murat ve SOYKAN Fatih, "Akademik Umutsuzluk Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.9/sy.2 (2020), ss. 741-751.
- GÜRBÜZ Sait ve ŞAHİN Faruk, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (5. Baskı)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.
- KARAGÖZ Yalçın, *SPSS ve AMOS Uygulamalı İstatistiksel Analizler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016.
- KIRIMOĞLU Hüseyin, "Türkiye'deki Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Son Sınıf Öğrencilerinin İstihdam Sorunu Açısından Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c.18/sy.1 (2010), ss. 37-46.
- MELGES Frederick T. and BOWLBY John, "Types of Hopelessness in Psychopathological Process", *Archives of General Psychiatry*, c.20/sy.6 (1969), ss. 690-699.
- ODACI Hatice ve KAYA Feridun, "Mükemmeliyetçilik ve Umutsuzluğun Akademik Erteleme Davranışı Üzerindeki Rolü: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, c.9/sy.1 (2019), ss. 43-51.
- OĞUZTÜRK Ömer, AKÇA Figen ve ŞAHİN Gülçilem, "Üniversite Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Üzerinden İncelenmesi", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, c.14/sy.3 (2011), ss. 173-184.
- REHAB Tahoon, "Effects of Test Anxiety, Distance Education on General Anxiety and Life Satisfaction of University Students", *Psycho-Educational Research Review*, c.10/sy.1 (2021), ss. 107-117.
- ŞAHİN Adem, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.13/sy.13, (2002), ss. 143-157.
- ŞAHİN İdris, ZORALOĞLU Yunus Remzi ve FIRAT Necla Şahin, "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçları, Eğitsel Hedefleri, Üniversite Öğreniminden Beklentileri ve Memnuniyet Durumları", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, c.17/sy.3 (2011), ss. 429-452.
- YALÇINSOY Ayhan, "Yaşam Doyumu, Kaygı ve Motivasyon İlişkisi İle İlgili Üniversite Gençliğine Yönelik Bir Araştırma: Dicle Üniversitesi Örneği", *Kesit Akademi Dergisi*, c.3/sy.10 (2017), ss. 422-434.
- YAZAR ASLAN Berna, "Genç İşsizliğe Yönelik Alan Araştırması: Üniversite Öğrencileri Arasında Kaygı ve Umutsuzluk", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, c.6/sy.2 (2015), ss. 71-86.
- YELPAZE İsmail ve YAKAR Levent, "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumu ve Bilişsel Esnekliklerinin İncelenmesi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, c.9/sy.54 (2019), ss. 913-935.

ENDÜSTRİ 4.0, TOPLUM 5.0 DÖNÜŞÜMÜNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK YAKLAŞIMININ İNCELENMESİ

Hacı Şükrü TAŐTAN¹ & Ali Davut ALKAN²

Özet: Bu alıŐmada, Endüstri 4.0 Toplum 5.0 gibi toplumsal ve üretim alanındaki dönüşüm ile birlikte kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımını incelemek amaçlanmıştır. Bunun tüm paydaşlara önemli yararlar sağlayacağı düşünölmektedir. Günümüzde Endüstri 4.0, Toplum 5.0 gibi kavramlardan uluslararası işgücü piyasasında sıkça söz edilirken endüstrinin toplumun bir parçası olarak bu dönüşümün üstesinden gelebilmesi ve dönüşüme uyum sağlaması açısından önemli görölmektedir. Çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma, Endüstri 4.0, Toplum 5.0 ve kurumsal sosyal sorumluluk alanında literatürde ve internet kaynakları üzerinde yer alan veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre; Bilişim teknolojileri ile endüstriyel üretimini bütünleştirerek getirerek sanayi devrimine yepyeni bir boyut kazandıran Endüstri 4.0, ‘‘süper akıllı toplum’’ olarak ta adlandırılan dijitalleşme ve yapay zekâ ile makineleşme ve robotlaşmanın insan yaşamındaki yerinin giderek arttıŐı bir ortamda insan ve robotikleşmenin verimli biçimde senkronize edilerek toplumsal gelişmeyi hedefleyen Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 dönüşüm yolculuğında insan odaklı kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımları toplumsal refahın sağlanmasında önemli birer araç olarak görölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Toplum 5.0, Kurumsal Sosyal Sorumluluk.

EXAMINIG INDIVIDUAL DIFFERENCES IN ACADEMIC HOPELESSNESS LEVELS IN YOUNG GENERATIONS

Abstract: In this study, it is aimed to examine the corporate social responsibility approach together with the transformation in the field of social and production such as Industry 4.0 and Society 5.0. It is thought that this will provide significant benefits to all stakeholders. Today, while concepts such as Industry 4.0 and Society 5.0 are frequently mentioned in the international labor market, it is considered important for the industry to overcome and adapt to this transformation as a part of the society. General screening model was used in the study. The

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Spor Bilimleri Faköltesi, Niğde, Türkiye, h.sukrutastan@ohu.edu.tr, 0000-0001-5082-4698

² Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Niğde, Türkiye, alidavutalkan@ohu.edu.tr, 0000-0002-9463-8683

study was carried out on the data in the literature and internet resources in the field of Industry 4.0, Society 5.0 and corporate social responsibility. According to the results of the study; Industry 4.0, which brings a new dimension to the industrial revolution by integrating information technologies and industrial production, contributes to social development by efficiently synchronizing human and roboticization in an environment where the place of mechanization and robotization in human life is gradually increasing with digitalization and artificial intelligence, which is also called "super smart society". In the transformation journey of Industry 4.0 and Society 5.0, which aims at human-oriented corporate social responsibility approaches, they are seen as important tools in ensuring social welfare.

Keywords: Industry 4.0, Society 5.0, Corporate Social Responsibility.

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan buyana kendini geliştirmek, eğitmek, korunmak, işlerini kolaylaştırmak ve yaşayabilmek için çaba sarf etmektedir. Bu kapsamda yaşadığı çevreyi geliştirmeye çalışmakta olduğu geçmişten günümüze görülmekte ve bilinmektedir. Tarihte yaşanan sanayi devrimleri, inkılaplar, toplumsal hareketler bunlara örnek olarak verilebilir. Günümüzde de bu durum devam etmektedir. Ülkeler ekonomik kazanımlarını artırabilmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak için teknolojik gelişmeleri takip etmeleri, ya da yeni teknolojiler üretmeleri toplumsal ihtiyaçları karşılamaları için önemlidir.

Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için bu teknolojileri kullanarak üretim yapan ulusal ve uluslararası firmalar üretimlerinde fiziksel, finansal ve insan kaynaklarını kullanmaktadır. Üretimde fiziksel olarak makineleşme ve robotikleşme; üretimi hızlandırmakta, insan hatalarından uzak ve standart bir üretim imkânı sağlaması bakımından önemli olarak görülmeye başlanmıştır. Hastalanmayan, izin almayan, maaş istemeyen, şikâyetleri olmayan soğuktan ya da sıcaktan etkilemeyen, kanuni hakları bulunmayan makinelerin çalıştırılması işletmeler açısından daha cazip görülmektedir. Bu anlamda insan gücünden makine gücüne hızlı bir geçiş yaşanmaktadır. Bilişim teknolojileri ile endüstriyel üretimi bütünleştirerek sanayi devrimine yepyeni bir boyut kazandıran Endüstri 4.0 yaklaşımı, üreticiler ve tüketiciler için önemli olabilmektedir.

Bilişim teknolojilerindeki gelişim insanoğlunun yaşamını da önemli derece etkilemektedir. Mutfak robotları, akıllı telefonlar ve uygulamaları, çamaşır, kurutma ve bulaşık makineleri, mutfak robotları, temizlik robotları, çay makineleri gibi birçok teknolojik makineleşmiş ürün, insanoğlunun ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanarak, gündelik yaşamında kullanımına sunulmaktadır. Bu makineler başta ekonomik kazanımlar için tasarlanıp geliştirilse de üretim yapan endüstrilerin, yeni nesil teknolojiler zamandan, enerjiden, maliyetlerden, tasarruf yaparak kaliteli ve artan kapasitede üretim sağlarken, insanoğlunun hayatını kolaylaştırmakta ve refahına katkı

sağlamaktadır. Tüm bu makinelerin giderek yapay zekâ ile akıllı hale dönüştürüldükleri de görülmektedir. Bu ürünleri kullanan toplum “süper akıllı toplum” olarak da ifade edilmektedir. Makineler dijitalleşme ve yapay zekâ ile birlikte robotlaşarak insan yaşamındaki yerini giderek artırmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) ise üretim yapan endüstrilerin topluma karşı sorumluluklarını ifade etmektedir. Endüstriler, faaliyet gösterdiği çevrelerin fiziksel ve insan kaynaklarını kullanırlar. Toplum, bu endüstrilerden kaynaklarını kullandığı çevrelerin eğitim, sağlık ve toplumsal ihtiyaçlarına yönelik katkılar sağlama için bazı faaliyetler düzenlemesi beklemektedir. Ancak bu şekilde endüstriler faaliyet gösterdiği çevrelerle sağlıklı iletişim kurabilir ve tüketicileri nezdinde olumlu kanaatlere sahip olabilir.

Endüstri 4.0, Toplum 5.0 dönüşüm yolculuğunda kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımları toplumsal değişim ve gelişim için önemli görülmektedir. Bu kapsamda çalışmada, insan ve robotikleşmenin verimli biçimde senkronize edilerek toplumsal gelişmeyi hedefleyen toplum 5.0 ve bilişim teknolojileri ile endüstriyel üretimini bütünleştirerek getirerek sanayi devrimine yepyeni bir boyut kazandıran Endüstri 4.0 dönüşümünde kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin incelenmesi ve geliştirilmesi için ne gibi projeler yapılması gerekliliği ile ilgili yeni öneriler ortaya koymak amaçlanmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Sosyal Bir Felsefe Olarak Toplum 5.0 Yaklaşımı

Sosyal bir felsefe olarak Toplum 5.0 yaklaşımı; toplumun sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınması için kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımı ile işletmelerin, kurumların faaliyet gösterdikleri alanda paydaşlarına olumlu etkileri sağlama beklentisi olarak ifade edilebilir. Bireysel ve toplumsal olarak hızlı değişen dünya kurallarına ayak uydurmak için sosyal bir dönem olarak görülen bu zamanlarda dönüşümün sosyal sanayi, sosyal yatırım ve sosyal girişim gibi kavramlarla ele alındığı görülmektedir. Toplum 5.0 yaklaşımı, Japonlar tarafından başlatılan, toplum ve teknoloji dönemi olarak ele alınmasına rağmen sosyal bir felsefe olarak da düşünülmektedir. Bu felsefede sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınma kurumsal sosyal sorumluluk olarak tanımlanmaktadır. Teknoloji ve dijitalleşme olarak tanımlanan Endüstri 4.0 dönüşümünde işletmelerin, kurumların toplumun sosyal, çevresel ve ekonomik sorunlarına teknoloji ve dijitalleşmede inovasyon ile birlikte çözüm bulmak için çaba harcamaları gerekmektedir. Toplum 5.0 ve Endüstri 4.0'ın etkilerini olumlu hale getirebilmek, küresel ve toplumsal sorunlara çözüm bulabilmek için teknolojik çözümler üretmek, bu dönüşüm sürecinde kurumların sosyal sorumlulukları olarak görülmelidir.³

³ Endüstri haber, (2020). Toplum 5.0'da Kurumsal Sosyal Sorumluluk. <https://www.stendustri.com.tr/radyo-haber/toplum-50da-kurumsal-sosyal-sorumluluk-h109793.html> Erişim tarihi: 21.02.2022.

1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

KSS kavramının Avrupa ile karşılaştırıldığında Türkiye’de bu kavramın yeni yeni anlaşılmaya başlandığı bunun hayırseverlik olarak algılandığı hatta sponsorluk ve ağ genişletme girişimleri olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de özel sektör genel anlamda sosyal sorumluluk faaliyetleri gerçekleştirmekte, fakat KSS stratejisini, politikalar ve çok paydaşlı bir yaklaşımla tam anlamıyla benimseme konusunda aynı performansı göstermediği görülmektedir.

KSS, bir firma tarafından “toplum ve çevre için en iyi olanı dikkate almak, demokrasinin, insan haklarının ve çevrenin korunmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak, tarımda kendi kendine yetebilmek, ülkelerin olduğu kadar toplumların da temel sorumlulukları arasında olsa da, sektörün tüm paydaşları sosyal sorumluluk bilincini de paylaşmak, Türkiye ve dünya tarımını desteklemek, tarımın geleceğini tasarlamak olarak ifade etmektedir.”⁴

Toplum 5.0 refah yaklaşımının sosyal bir felsefe olarak düşündüğü ve bu kavram toplumun sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınması olarak söylenebilir. KSS, kurumların, faaliyet gösterdikleri çevrelerde paydaşlarına olan olumlu ve olumsuz etkilerini değerlendirerek, olumsuz etkilerini azaltmak, ortadan kaldırmak veya telafi etmek için çaba sarf etmeleri olarak tanımlanabilir.

1.3. Makinelerin Sessiz Devrimi Endüstri 4.0 yaklaşımı

Endüstride üretimin arttırılması ve kolaylaştırılmasında işgücüne destek olarak ortaya çıkan makineleşme, buhar makinelerinin kullanılmasıyla başlayan sanayi devrimi, elektriğin icat edilmesi, dijitalleşme ve iletişim/bilgi teknolojilerinin endüstriye entegre edilmesi ile günümüze kadar gelmiştir. Tarihsel ilerlemede her ne kadar ekonomik kazanımlar için olsa da sonuçta toplumsal ihtiyaçları karşılayabilmek için çalışan endüstri, teknolojik gelişmeler sayesinde yeni bir sanayi devrimi Endüstri 4.0’ı yaratmıştır. Endüstri 4.0 yapay zekâ ile donatılmış akıllı fabrikalarda, fiziksel yapılan uygulamaları “siber-fiziksel sistemler” ile takip ederek, makinelerin kendi içlerinde iletişim sağlaması ve insanlara iletmesi sayesinde kararların alınmasını amaçlamaktadır. Bu sayede işlemlerin hızlı, zamanında ve en doğru şekilde gerçekleşmesine imkân tanıyacaktır. Endüstri 4.0 ile insanlardan arındırılmış bir endüstriden ziyade, bilgi teknolojilerinden yararlanılarak insan odaklı, paydaşlarına yüksek katma değerli işletmeler

⁴ Özmenun. (2021). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Politikamız. <https://ozmenun.com/sosyal-sorumluluk> Erişim Tarihi: 21.12.2021.

oluşturmayı amaçlanmaktadır. Ancak bu sayede Türkiye Endüstri 4.0 vizyonu ile sanayide söz sahibi ülkeler arasına girebilir.⁵

Ayrıca teknolojinin ilerlemesi, iletişimin ve verilere ulaşımının kolaylaşmasıyla iç ve dış paydaşların işletmelerin olumlu ve olumsuz hareketleri hakkında daha çok bilgi edinilmeye başlanmıştır. İşletmelerin hem müşteri memnuniyetini sağlama, hem de toplumdaki marka imajı ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle üretim yapan endüstrilerin yalnızca kar amaçlı hareket etmelerinin rekabet piyasasında yeterli olmadığı, işletmelerin aynı zamanda müşterilerde olumlu imaj yaratmak ve marka değerini arttırmak için toplumsal yarar gözetmesinin gerektiği vurgulanmaktadır. Bu durum stratejik kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımı ile hareket etmelerinin endüstrilerin finansal performansına olumlu katkılarının olacağı değerlendirilmektedir.⁶

1.4. Endüstri 4.0 Dönüşümünde Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Endüstri 4.0 ise toplumsal sürdürülebilirliği sağlamak için toplumsal sorunların çözülmesinde teknolojilerden yararlanmayı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte KSS ile sağlıklı bir endüstrileşme ile birlikte toplumsal kalkınma ve refahın sağlanması bu dönüşümün olumlu gerçekleşmesinde önemli görülmektedir. Bunun için devlet ve özel sektörün birlikte alacağı tedbirlerin ve düzenlemelerin gerekli olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletlerin uluslararası küresel bir yaklaşımla tüm dünya insanlarını düşünen KSS yaklaşımı dikkat çekmektedir. Ortaya koyduğu bu yaklaşımla dünya insanların refahını ve dünya hayatının korunmasını sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Bununla birlikte biraz daha küçük çapta da olsa yerel endüstriler topluma ve çevreye olumlu katkı sağlayacak yararlı faaliyetler gösterdiği görülmektedir. Genel anlamda değerlendirildiğinde tüm dünya toplumlarında dünyayı koruma, çevreyi koruma ve tüm dünya insanların sağlığını ve refahını korumaya yönelik faaliyetlerin yapılmasında bilinçlendirme ve farkındalık oluşturma gayreti içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Açlık ve yoksullukla mücadele, silahsızlanma çabaları, iklim değişikliklerini önleme dünya canlılarını koruma bilinçsizce tüketimi önleme, ırkçılığı ve ayrımcılığı önleme, eşitliği sağlama, barış ve adalet gibi önemli konular ele alınmaktadır. Toplumdaki bu bilinçlenme, toplum ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik kazanımlar sağlamak için kurulan endüstrileri de bu alanlar da toplum yararına faaliyet göstermeleri için yol gösterici bir pusula olabilir.

⁵ Endüstri 4.0 platformu, (2022). Türkiye'nin Endüstri 4.0 platformu Hakkımızda <https://www.endustri40.com/hakkimizda/> Erişim tarihi: 21.02.2022.

⁶ Çivi Dişlioğlu, G. ve Aslantaş Ateş, B. (2021). Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri ve finansal performans arasındaki ilişki: Büyük mağazacılık sektöründe uygulama. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(1), 74- 93. DOI: 10.33707/akuiibfd.735622.

1.5. Toplum 5.0 Dönüşümünde Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Toplum 5.0 dönüşümü işletmelerin, kurumların işleyişine ve davranışına yeni bir anlayış ve değişim gerektirdiğinden toplumsal koşullarının iyileştirilmesi olarak düşünülebilir. Toplum 5.0 projesi Japonya'nın sadece geliştirilmesi ve tanıtılması olarak değil aynı zamanda milyonlarca insanın yaşantısını etkilemesi düşünülen gerçek somut bir uluslararası proje olarak görülmektedir. Toplum 5.0 teknolojik, kültürel, siyasal, sosyal anlamda gelişen ve değişen dünyanın ortak bir sonucudur. Toplum 5.0'ın ana teması teknoloji değil insandır. Teorisyenler Toplum 5.0'ı, toplumun sosyal açıdan sorumlulukları yeniden değerlendirilerek, toplumsal refahın sağlanması beklentisi olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda Toplum 5.0, insan odaklı olarak bulunduğu toplumda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar kurumsal sosyal sorumluluğun sağlanabilmesi için çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Bu şekilde kurumsal sosyal sorumluluğun artması sağlanarak daha fazla sürdürülebilir ekonomik sistemlerdeki kurumsal sosyal sorumluluklar desteklenebilir.⁷

İnsanlık tarihinde insanlığın gelişimini yaşamın getirdiği farklı aşamalar ile tanımlanabilir. Bunlar avlanan ve avlanan insan grupları olarak Toplum 1.0, doğa ile uyumlu bir arada yaşama; Toplum 2.0, tarımsal ekime dayalı gruplar, artan örgütlenme ve ulus inşası, teşvik eden bir toplum; Toplum 3.0, sanayi devrimi yoluyla sanayileşme, kitlesel üretim; Toplum 4.0 bir bilgi olarak maddi olmayan duran varlıkları birbirine bağlayarak artan katma değer gerçekleştiren bilgi ağları olarak bu evrimde, Toplum 5.0 bir bilgidir.⁸⁹ Endüstri 4.0'ın paralelinde gerçekleşen STK'ların insanlığın "avcı - toplayıcı toplum", "tarım toplumu", "endüstri toplumu" ve "bilgi toplumu" aşamalarından geçerek vardığı son evre olarak "Toplum 5.0" kavramı karşımıza çıkmaktadır. "Süper Akıllı" toplum olarak da ifade edilebilir.¹⁰

1.5.1. Uluslararası Kuruluşların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı Örneği

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2015'te kabul edilen ve 2016'da yürürlüğe giren BM "*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Resim 1)(Küresel Amaçlar)*; açlığı ve yoksulluğu ortadan kaldırmak, temiz enerji kaynakları yaratmak, eşitsizliklerin azaltılması, sorumlu ve tüketim ve üretim modellerinin desteklenmesi, nitelikli eğitimin sağlanması, demokrasi ve

⁷ Arı, E. S. (2021). Süper akıllı toplum: Toplum 5.0. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (1), 455-479.

⁸Fukuyama M. (2018). Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society, https://www.jef.or.jp/journal/pdf/220th_Special_Article_02.pdf. Erişim Tarihi: 12.01.2022.

⁹Japongov. (2022). Realizing Society 5.0, https://www.japan.go.jp/abenomics/userdata/abenomics/pdf/society_5.0.pdf. Erişim Tarihi: 12.02.2022.

¹⁰Japongov. (2022).

barışın dünyanın her noktasında sağlanması olarak belirlenmiştir.” Bu amaçlar ulaşmak içinde 2030 yılı olarak öngörmektedir. Burada kurumsal sosyal sorumluluk olarak sadece özel sektöre değil bu dünyanın sürdürülebilirliği için tüm paydaş kurumların birlikte çalışması gerekmektedir.¹¹

Resim 1: BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

1.5.2. Türkiye'nin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kapsamında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2019 da yayımlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu'nda Toplum 5.0 felsefesinin toplumun sosyal hayatında ve endüstride önemli değişiklikler getireceği, günümüz endüstrisinin dönüşümüne ilave olarak, birçok sektörlerde insan yaşam tarzlarına olumlu yönde öncülük etmelerini sağlayacağı değerlendirilmektedir. Toplum 5.0 yaklaşımının amacı, tüm insanların refahını ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak, toplumun sosyal problemlerine çözümler çevre ile uyumlu, sürdürülebilir toplumsal kalkınmayı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda küresel problemleri çözmek ve sürdürülebilir toplumlar oluşturmak için BM ile uyumlu sürdürülebilir hedefler belirlemektir.¹²

Bu kapsamda kamu ve özel sektör, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), üniversiteler ile birlikte Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile ilgili paydaşlarla birlikte, işbirliği içinde çalışmalar yapmış olduğu ve sonucunda 6 SKA grubunun oluşturulduğu görülmektedir. Bunlar Tablo 1 de verilmiştir.¹³

¹¹ Birleşmiş Milletler (BM) (2016). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. <https://turkey.un.org/tr/sdgs>. Erişim tarihi: 11.02.2021.

¹² BTK. (2022). Sektörel araştırma ve strateji geliştirme dairesi Toplum 5.0 raporu. Erişim Tarihi: 12.01.2022.

¹³ Türkiye Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp->

Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)

1	SKA1: Yoksulluğa Son SKA2: Açlığa Son SKA5: Cinsiyet Eşitliği SKA10: Eşitsizliklerin Azaltılması
2	SKA8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme SKA9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı SKA11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar SKA12: Bilinçli Üretim ve Tüketim
3	SKA3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam SKA4: Nitelikli Eğitim
4	SKA6: Sağlıklı Su ve Sanitasyon SKA7: Erişilebilir ve Temiz Enerji SKA13: İklim Eylemi
5	SKA14: Sudaki Yaşam SKA15: Karadaki Yaşam
6	SKA16: Sulh ve Adalet SKA17: Amaçlar için Ortaklıklar

Sonuç

Endüstri 4.0, Toplum 5.0 yaklaşımları ile toplumsal ve üretim alanındaki dönüşüm ile kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının kazandırılmasının tüm paydaşlara önemli yararlar sağlayacağı düşünülmektedir. Günümüzde Endüstri 4.0, Toplum 5.0 gibi kavramlardan uluslararası işgücü piyasasında sıkça söz edilirken, endüstrinin toplumun bir parçası olarak bu dönüşümün üstesinden gelebilmesi ve dönüşüme uyum sağlaması açısından önemli görülmektedir.

İnsan odaklı ve dijitalleşen yapay zekâ ile refah içinde yaşamayı model alan Toplum 5.0, Endüstri 4.0'ın işsizlik ve mesleklerin yok olması gibi olumsuz etkilerini azaltarak toplumun sosyal ekonomik ve kültürel sorunlarını çözerek daha refah bir dünyayı hedeflemektedir.¹⁴

Bu nedenle endüstrilerin, iç paydaşları olarak çalışan, hissedar ve yöneticiler ve dış paydaşları olarak rakiplerine, müşterilerine, tedarikçilerine, topluma, devlete karşı sosyal sorumlulukları bulunmaktadır. Endüstriler buldukları çevrede faydalı olduklarında toplum tarafından daha fazla kabul görebilmektedir. Bu anlamda Japonya, “*Toplum 5.0*” kavramı ile ekonomi ve kalkınmanın ile birlikte toplumun çevresel, sosyal ve ekonomik problemlerine çözüm üreterek “*süper akıllı bir toplum*” meydana getirmeye odaklanmaktadır.¹⁵

content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf. Erişim tarihi: 11.02.2021.

¹⁴ Saracel, N., Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum. Social Sciences Research Journal, 9 (2), 26-34.

¹⁵ Koçak R. D. (2019). Yönetim ve Organizasyon (Editör: Bingöl D.). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, ISBN: 978-605-7638-32-8, Erzurum.

Bu kapsamda toplumsal dönüşüm için yapılması düşünülen reformların yapılması gerekmektedir. Özellikle birçok alanda yapılması gereken değişimde kamu sektörüne önemli iş düşmektedir. Kamu sektörünün sahip olduğu alışkanlıkları değiştirmesi gerekmektedir. Bu süreçte yöneticilere, bilim insanlarına, eğitimcilere, medyaya önemli bir iş düşmektedir. Türkiye'nin sanayide ve endüstriyel üretimde öne çıkmış batılı ülkeler ile üretim üsleri Çin, Japonya ve Güney Kore gibi gelişmişlik endeksinde üst sıralarda bulunan ülkelerle benchmarking edilerek hareket edilmesinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir.¹⁶

Bazı sivil toplum kuruluşları, dernekler vasıtasıyla kurumsal sosyal sorumluluk kavramının yaygınlaşması ve sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi için gönüllü olarak faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu kapsamda özel sektörler ile birlikte kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında projeler artırılarak gerçekleştirilmeye devam edilmelidir.

Bu projelerle kurumsal sosyal sorumluluk bilinci ile faaliyetlerini sürdüren işletmeler, çevreye faydalı, müşteri sadakatının ve memnuniyetinin sağlanması, toplum bilincinde itibar elde etmesi, marka değerinin artması ve müşteri güveninin kazanılması gibi yararlar elde etmek istemektedir (Koçak, 2019). İşletmelerin ekonomik kar sağlamaları ile birlikte kurumsal sosyal sorumluluk bilinci ile hareket etmesinin, işletme ve toplumun sürdürülebilirliği için önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu yaklaşımla ulusal ve uluslararası kamu ve özel kuruluşlar ile STK'lar tarafından yürütülen kurumsal sosyal sorumluluk etkinlikleri toplumsal refahın sağlanmasında önemli bir etkisinin olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷

Bilişim teknolojileri ile endüstriyel üretimini bütünleştirerek getirerek sanayi devrimine yepyeni bir boyut kazandıran Endüstri 4.0, "süper akıllı toplum" olarak da adlandırılan dijitalleşme ve yapay zekâ ile makineleşme ve robotlaşmanın insan yaşamındaki yerinin giderek arttığı bir ortamda insan ve robotikleşmenin verimli biçimde senkronize edilerek toplumsal gelişmeyi hedefleyen Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 dönüşüm yolculuğunda kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımları toplumsal değişim ve gelişim için önemli görülmektedir.

Endüstri 5.0 yaklaşımı ile insanoğlunun yaşantısına dâhil olan internet, yapay zekâ, insan yetenekleri kazandırılan robotlar, artırılmış sanal gerçeklik ve akıllı üretim yapan fabrikalar gibi gelişen yeni teknolojiler Toplum 5.0 yaklaşımını gündeme getirmiştir. Toplum 5.0; "*teknolojinin toplumlar için bir tehdit olarak değil, bir yardımcı olarak algılanması*"nın gerektiği düşünülmektedir. Günümüzde yaşanan ve yaşanmaya devam edecek

¹⁶ Arı, E. S. (2021).

¹⁷ Doğan, N. (2014). Kurumsal sosyal sorumluluk girişimleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 10(1-2), 517-538. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/selcuksbmyd/issue/11299/135128>.

teknolojik gelişmeler toplumların sorunlarının çözümünde araç olarak kullanılacağı, insan odaklı toplum yaklaşımı ile teknolojinin toplumun refahı için kullanılması gerekmektedir. Bu alanlardan birisi de eğitimidir. Teknolojik gelişmelerin toplumsal dönüşüm hareketlerinin kalıcı olmasını Eğitim 5.0 yaklaşımı ile sağlanabileceği vurgulanmaktadır.¹⁸

Özel ve kamu sektörlerinde Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 kapsamında kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin moda bir yaklaşım mı olduğu, popüler olmasından mı üzerinde durulduğu ya da bu konuda önemli katkılar yapan kurum ve işletmelere benzeme çabası mı olduğunun ayırt edilmesi zor görünmektedir.

Bu konuda merkezi yönetimin alacağı kararlarla kurum ve işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında ölçeklerine göre yapması gereken hususların belirlenmesi ve bunun denetlenmesi gerektiği kanaati oluşmuştur. Endüstri 4.0 makinelerin ve yapay zekânın sessiz devrimi kaçınılmazdır. Bu dönüşümde Toplum 5.0 sosyal felsefi yaklaşımı ile sosyal sorumluluk bilincinde hareket edilmesi önem arz etmektedir. Ülkelerin, siyasilerin ve dev ekonomik güçlerin ekonomik ve politik amaçlarına insanlar, toplumlar feda edilmemelidir. İnsan odaklı makineleşme, robotikleşme ve dijitalleşme gerçekleşmelidir.

Kaynakça

- Arı, E. S. (2021). Süper akıllı toplum: Toplum 5.0. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (1), 455-479.
- BTK. (2022). Sektörel araştırma ve strateji geliştirme dairesi Toplum 5.0 raporu. Erişim Tarihi: 12.01.2022.
- Çivi Dışlıoğlu, G. ve Aslantaş Ateş, B. (2021). Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri ve finansal performans arasındaki ilişki: Büyük mağazacılık sektöründe uygulama. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(1), 74- 93. DOI: 10.33707/akuiibfd.735622.
- Doğan, N. (2014). Kurumsal sosyal sorumluluk girişimleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 10(1-2), 517-538. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/selcuksbmyd/issue/11299/135128>.
- Endüstri 4.0 platformu, (2022). Türkiye'nin Endüstri 4.0 platformu Hakkımızda <https://www.endustri40.com/hakkimizda/>. Erişim tarihi: 21.02.2022.
- Endüstri haber, (2020). Toplum 5.0'da Kurumsal Sosyal Sorumluluk. <https://www.stendustri.com.tr/radyo-haber/toplum-50da-kurumsal-sosyal-sorumluluk-h109793.html>. Erişim tarihi: 21.02.2022.
- Er, H. Turan, S. Kaymakçı S. (2021). Toplum 5.0 sürecinin gelişimi ve eğitime etkisinin değerlendirilmesi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 39.

¹⁸ ER, H., Turan, S. ve Kaymakçı, S. (2021). Toplum 5.0 sürecinin gelişimi ve eğitime etkisinin değerlendirilmesi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 39.

- Fukuyama M. (2018). Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society, https://www.jef.or.jp/journal/pdf/220th_Special_Article_02.pdf. Erişim Tarihi: 12.01.2022.
- Japongov. (2022). Realizing Society 5.0. https://www.japan.go.jp/abonomics/_userdata/abonomics/pdf/society_5.0.pdfErişim Tarihi: 12.02.2022.
- Koçak R. D. (2019). Yönetim ve Organizasyon (Editör: Bingöl D.). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, ISBN: 978-605-7638-32-8, Erzurum.
- Özmenun. (2021). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Politikamız. <https://ozmenun.com/sosyal-sorumluluk>. Erişim Tarihi: 21.12.2021.
- Saracel, N. ve Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum. Social Sciences Research Journal, 9 (2), 26-34.
- Türkiye Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf. Erişim tarihi: 11.02.2021.
- Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Proje Portalı.(2022). <http://portal.responsibleimpact.org/>. Erişim tarihi: 21.02.2022.
- Yıldırım A, Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SÜLEYMANPAŞA (TEKİRDAĞ) İLÇESİNDE HAVA KİRLİLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE KİRLLETİCİ DEĞERLERİ

İlker EROĐLU¹

Özet: Günümüz modern dünyasının en önemli sorunlarından biri hava kirliliğidir. Hava kirleticilerinin insan, hayvan ve bitkilerin sağlığı üzerinde zararlı etkiler meydana getirecek miktar ve sürede havada bulunması hava kirliliği olarak tanımlanmaktadır. Bir yerde görülen hava kirliliği üzerinde rol oynayan faktörler olarak topoğrafik yapı, iklim özellikleri, nüfus miktarı ve artışı, şehirleşme özellikleri, sanayileşme, konutlarda kullanılan kalitesiz yakıtlar, motorlu taşıt trafiğı, fiziki yapısı bozulmuş yollar, maden ocakları, kişisel bilinç ve kurumsal denetimler sayılabilir. Bu çalışmada Tekirdağ ilinin merkez ilçesi Süleymanpaşa'nın hava kirliliği durumu ile kirletici maddelerin aylık ve yıllık ortalama dağılışı ve söz konusu kirliliğın insan sağlığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değışikliği Bakanlığı'nın Süleymanpaşa'ya ait verilerinden yararlanılarak aylık, mevsimlik ve yıllık ortalama emisyon değerleri belirlenmiş ve yerinde gezi-gözlemler yapılmıştır. Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalama 67,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ olan PM_{10} konsantrasyon değeri hem Türkiye ve Avrupa Birliğı tarafından kabul edilen ortalama (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) hem de Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen ortalama (20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) daha yüksektir. Yıllık $\text{PM}_{2,5}$ değerleri (18,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) Avrupa Birliğı değerlerinden (25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) düşük olmasına rağmen, Dünya Sağlık Örgütü (10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) değerlerinden yüksektir. Süleymanpaşa'da kükürtdioksit (SO_2) ortalaması (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) Türkiye ve Avrupa Birliğı (20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) sınır değerlerinin iki katı seviyesindedir. Yıllık ortalama azotdioksit (NO_2) miktarı 26,8 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ tür. Bu ortalama değeri Türkiye, Avrupa Birliğı ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen sınır değerlerden (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) daha düşük seviyededir. Türkiye ve Avrupa Birliğı standartlarında yıllık azot oksit (NO_x) miktarı sınır değeri 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ tür. Süleymanpaşa'da ise yıllık ortalama azot oksit (NO_x) miktarı (70,2 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) söz konusu sınır değerin iki katından fazladır. Süleymanpaşa ilçesinde hava kirliliğı nedeniyle yöre halkında alt ve üst solunum yolu hastalıklarına ve akciğer kanserine yakalanma ihtimali artmakta hatta tarım alanlarında yetiştirilen ürünler dahi hastalık riski taşımaktadır. İlçede insan-mekân ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için hava kirleticilerinin konsantrasyonları

¹ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Namık Kemal Mahallesi Süleymanpaşa-Tekirdağ, Türkiye, ieroglu@nku.edu.tr.

sürekli olarak ölçülmeli, takibi yapılmalı ve çözüme yönelik eylem planları hayata geçirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Süleymanpaşa, Hava Kirliliği, Coğrafi Özellikler, İnsan Sağlığı

FACTORS AFFECTING AIR POLLUTION AND CONTAMINANT VALUES IN SÜLEYMANPAŞA (TEKİRDAĞ) DISTRICT

Abstract: Air pollution is one of the most important concerns in today's society. Air pollution is defined as the presence of air pollutants in such quantities and for long enough periods of time to cause harm to humans, animals, and plants. The topographical structure, climate characteristics, population size and growth, urbanization characteristics, industrialization, poor quality fuels used in residences, motor vehicle traffic, physically damaged roads, mines, personal awareness, and institutional controls are all factors that contribute to air pollution in a given location. The air pollution situation in Süleymanpaşa, Tekirdağ province's core district, was explored in this study, as well as the monthly and annual average distribution of pollutants and their impact on human health. For this reason, monthly, seasonal, and yearly average emission figures were calculated using data from Süleymanpaşa's Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change, as well as on-site visits and observations. The yearly average PM10 concentration value of 67,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ in Süleymanpaşa district is greater above both Turkey's and the European Union's approved averages (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) and the World Health Organization's accepted average (20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$). Although the yearly PM_{2.5} values (18,4 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) are lower than those of the European Union (25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$), they are greater than those of the World Health Organization (10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$). Süleymanpaşa's average sulfur dioxide (SO₂) concentration (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) is more than twice the Turkey and European Union limit values (20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$). The average annual nitrogen dioxide (NO₂) concentration is 26,8 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. This average amount is lower than Turkey's, the European Union's, and the World Health Organization's approved limit values (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$). Turkey's yearly nitrogen oxide (NO_x) limit, as well as European Union standards, is 30 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. The yearly average nitrogen oxide (NO_x) amount of Süleymanpaşa, on the other hand, is more than twice the limit value in question (70,2 $\mu\text{g}/\text{m}^3$). The danger of lower and upper respiratory tract disorders, as well as lung cancer, increases in the Süleymanpaşa district as a result of air pollution, and even agricultural goods carry a risk of disease. The concentrations of air contaminants should be regularly measured, monitored, and action plans for remedies performed in order to sustain healthy human-space connections in the district.

Key Words: Süleymanpaşa, Air Pollution, Geographical Features, Human Health

Giriş

Günümüz modern dünyasının en önemli sorunlarından biri hava kirliliğidir. Hava kirleticilerinin insan, hayvan ve bitkilerin sağlığı üzerinde ve yapı-malzemelerde zararlı etkiler meydana getirecek miktar (konsantrasyon) ve sürede havada bulunması hava kirliliği olarak tanımlanmaktadır (Saral, 2011). Kirletici maddelerin çeşitli şekillerde atmosfere salınmasına emisyon denir. Havadaki en önemli kirleticiler partikül maddeler (PM), kükürt dioksit (SO₂), azotdioksit (NO₂), azot oksitler (NO_x), karbonmonoksit (CO), ozon (O₃) ve uçucu organik bileşikler (VOC) vb. dir. Bu kirleticilerin insan sağlığına ve çevreye etkileri coğrafi ortam, etki süresi, miktar ve diğer bileşenlere bağlıdır. Bir yerde görülen hava kirliliği üzerinde rol oynayan faktörler olarak topoğrafik yapı, meteorolojik koşullar, iklim özellikleri, nüfus miktarı ve artışı, şehirleşme özellikleri, ticari ve endüstriyel faaliyetler, konutlarda kullanılan kalitesiz yakıtlar, motorlu taşıt trafiği, fiziki yapısı bozulmuş yollar, maden ocakları, uzun mesafeli taşınım, kişisel bilinç ve kurumsal denetimler sayılabilir.

Ülkemizde hava kirliliğinin takip edilmesi, temiz hava politikalarının oluşturulması ve hava kirliliğinin doğru bir şekilde ölçülmesi için T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 2005-2007 yılları arasında 81 ilde hava kalitesi ölçüm istasyonları kurulmuştur (<https://sim.csb.gov.tr/Intro/Uhkia#>). Süleymanpaşa ilçe merkezinde de 2005 yılından beri hava kirliliği ölçümleri yapılmaktadır.

Hava kirliliğine maruz kalmanın astım ve KOAH alt solunum yolu enfeksiyonları gibi solunum sistemi hastalıklarına, kardiyovasküler sistem (KVS) hastalıklarına ve çeşitli kanser hastalıklarına yol açabileceği belirtilmektedir (Altunok ve Eskiocak, 2020).

Hava kirliliği sorununun ortadan kaldırılması, sağlık harcamalarını azaltarak hane halkı ve ulusal düzeyde milyarlarca liralık tasarruf edilmesine katkı sağlaması bakımından da önem arz etmektedir (Temiz Hava Hakkı Platformu, 2019).

1. İnceleme Alanı

Araştırmaya konu olan Süleymanpaşa ilçesi Tekirdağ ilinin merkez ilçesidir (Şekil 1). Coğrafi konum olarak Trakya Yarımadası'nda Marmara Denizi kenarında, doğusundan Çorlu, kuzeyinden Muratlı ve Hayrabolu, batısından Malkara ve güneybatısından Şarköy ilçeleri ile çevrilidir.

Tekirdağ, 6 Aralık 2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyükşehir olmuş ve aynı kanunla Süleymanpaşa, Ergene ve Kapaklı ilçeleri kurulmuştur (T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020).

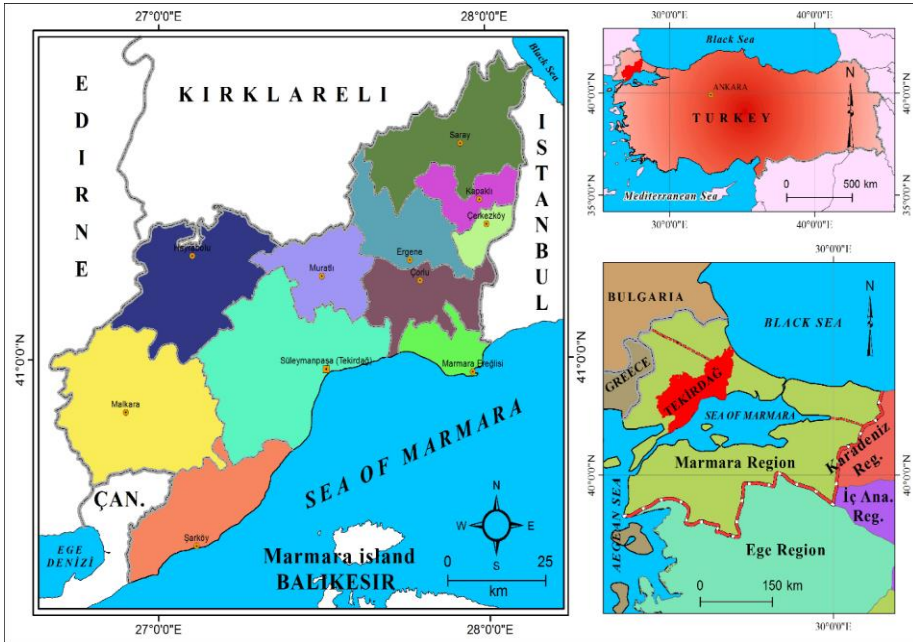
İlçede alçak plato sahaları ve ovalık alanlardan oluşan hafif dalgalı topoğrafya geniş alan kaplar. İlçenin en yüksek yerini 924 m yükseltisiyle Ganos (Işıklar) Dağı oluşturur. KDD–GBB uzanımlı Ganos (Işıklar) Dağı deniz kıyısında adeta duvar gibi yükselmektedir.

Güncel arazi kullanım verilerinden (2021 yılı) tarafımızca yapılan hesaplama göre şehir merkezinin alanı 5447,6 ha, orman arazisi miktarı 62,88 ha dır. Buna göre şehir merkezinde yeşil alan oranı ancak %1,2'ye tekabül etmektedir.

Süleymanpaşa ilçesinin 2021 yılı toplam nüfusu 210 547 kişidir. Bu nüfusun 183 886 (%87,3) kişisi ilçe merkezinde yaşayan kentsel nüfustan, 26 661 (%12,7) kişisi kırsal nüfustan oluşmaktadır (TUİK, 2022).

İlçe merkezinde 2021 yılı itibariyle toplam 36 857 bina ve 116 247 bağımsız mesken yer almaktadır. 2019 yılı verilerine göre ilçedeki kayıtlı doğalgaz abonesi sayısı ise 64 609 dur. Doğalgaz kullanılmayan konutlarda ısınmak için 4800-6000 kcal/kg ısıl güce sahip yerli linyit kömüründen yararlanılmaktadır (T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020).

Süleymanpaşa ilçe merkezindeki yoğun şehir içi trafiğinin yanında yine ilçe merkezinden geçen Çanakkale, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul illerini bağlayan D110 Devlet Karayolu önemli bir araç trafiğine sahiptir. Şehirde hava

kirliliğinin artmasına sebep olan önemli faktörlerden biri de bu yoğun araç trafiğidir.

Şekil 1. Süleymanpaşa İlçesinin Lokasyon Haritası

2. Veri ve Yöntem

Bu çalışmada T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Süleymanpaşa ilçe merkezinde bulunan Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı (UHKİA) ölçüm istasyonu ile Marmara Temiz Hava Merkezi Müdürlüğü (MTHM) ölçüm istasyonunun verilerinden yararlanılmıştır (Tablo 1, Şekil 2, Foto 1, Foto 2). Ölçüm istasyonlarının PM₁₀ verileri 2005-2021, PM_{2,5} verileri 2018-2021, kükürtdioksit (SO₂) verileri 2005-2021, azotdioksit (NO₂) verileri 2013-2021, azot oksitler (NO_x) verileri 2015-2021, karbonmonoksit (CO) verileri 2013-2021 ve ozon (O₃) verileri 2018-2021 yılları arasında kapsamaktadır. Elde edilen kirlilik konsantrasyonlarına bağlı olarak Süleymanpaşa'nın aylık, mevsimlik ve yıllık ortalama kirlilik tabloları ve grafikleri oluşturulmuştur. Konuyla ilgili meteorolojik ortalamalar ilçe merkezinde bulunan 17056 numaralı Tekirdağ meteoroloji istasyonunun 1940-2020 yılları arasındaki gözlemlerini kapsamaktadır. Çalışmanın tematik haritaları için ArcGIS/ArcMap 10.8 yazılımı, ölçüm verilerinin düzenlenmesinde Excel 2019 programı kullanılmıştır.

Tablo 1. Süleymanpaşa İlçesinde Hava Kalitesi Ölçüm İstasyon Yerleri (2019) ve Ölçülen Parametreler

İstasyon Yerleri	Koordinatlar 1 (Enlem-Boylam)	HAVA KİRLLETİCİLERİ						
		PM ₁₀	PM _{2.5}	SO ₂	NO ₂	NO _x	CO	O ₃
Süleymanpaşa UHKİA	40,970928° K-27,499541° D	X	X	X	X	X	-	X
Süleymanpaşa MTHM	40,977276° K-27,503138° D	X	-	X	X	X	X	-

Şekil 2. Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı Süleymanpaşa İlçesi Ölçüm Cihazları Yerleri ve 23.02.2022 Tarihli Hava Kalitesi Durumu (<http://index.havaizleme.gov.tr/Map>)

Foto 1. Süleymanpaşa ilçesindeki UHKİA hava kalitesi izleme istasyonu (T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020).

Foto 2. Süleymanpaşa ilçesindeki MTHM hava kalitesi izleme istasyonu (T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020).

3. Bulgular

3.1. Hava Kirliliğini Etkileyen Doğal ve Beşerî Faktörler

Şehirlerin hava kalitesinde kuruldukları yerin topoğrafik özelliklerinin önemli etkileri vardır (Garipağaoğlu, 2008). Topoğrafik olarak bir çanak özelliği gösteren veya hâkim rüzgâr yönüne dik doğrultuda uzanan bir oluk biçimindeki çukurluk içinde kurulan yerleşmelerde hava kirliliğinin derecesi ve kirliliğin havanın yerleşim birimi üzerinde kalış süresi artmaktadır (Şahin, 1989). Bu bağlamda Süleymanpaşa ilçesinin lokasyon olarak deniz kıyısında kurulmuş olmasının şehrin hava kalitesinin artmasına katkısı açısından önemli bir avantaj olduğu söylenebilir. Ancak şehir merkezini kuzey-güney doğrultusunda kat eden derelerin (Çayırklar Dere, Ayvalı Dere, Ördekli Dere, Tintin Dere, Cevizli Dere) vadilerinde hatta yatakları üzerinde uzanan sokak ve caddelerde çöken kirliliğin kanalizasyonla uzaklaştırılması güçleşmektedir. Bununla birlikte şehrin kuzeyine doğru yükseltinin artması kuzey yönlü rüzgarların etki derecesini azaltmaktadır.

Kirletici konsantrasyonlarının etki sürelerinin artmasında, yayılmasında ve taşınmasında iklim elemanlarının karakterlerinin önemi büyüktür. Özellikle hava basıncı, sıcaklık, bulutlu günler, kapalı günler, sisli günler, nispi nem, yağış, yağışlı gün sayısı, kar yağışlı gün sayısı ve rüzgâr hızı bu konuda önemli iklim parametreleridir.

Marmara Denizi kıyısında konumlanan Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalama sıcaklık 14,1 °C dir (Tablo 2). En düşük aylık ortalama sıcaklıklar ocak (4,8 °C), şubat (5,4 °C) ve aralık (7,2 °C) aylarında görülmektedir. Yıllık maksimum sıcaklık ortalaması 17,9 °C, minimum sıcaklık ortalaması 10,4 °C dir.

Ortam sıcaklığında ısıtma dönemi olarak ve binalardaki ısıtıcıların yakılmasında hava sıcaklığının eşik değeri 18 °C kabul edilmektedir (Koç,

1998; Şahin, 1989). Bu eşik değere göre Süleymanpaşa’da kasım, aralık, ocak, şubat, mart aylarını kapsayan beş aylık dönem etkili yanma, nisan, mayıs ve ekim ayları düşük etkili, haziran, temmuz, ağustos ve eylül ayları yanma dönemi dışında kalan aylardır.

İlçede yıl boyunca genelde yüksek hava basıncı koşulları egemen olmaktadır (Tablo 2). Aylık ortalama hava basıncı eylül, ekim, kasım, aralık, ocak, şubat ve mart aylarında yüksek, nisan, mayıs, haziran, temmuz ve ağustos aylarında düşüktür. Ortalama bulutlu gün sayısı en fazla olan ay 20,50 gün ile kasım ayı, kapalı gün sayısı en fazla olan ay 8,60 gün ile ocak ayı, sisli gün sayısı en fazla ay 0,81 gün ile ocak ayı, nispi nem oranı en yüksek ay %82,6 ile aralık ayı, en fazla yağış düşen ay 80,7 mm ile aralık ayı, yağışlı gün sayısı en fazla olan ay 11,69 gün ile mart ayı, kar yağışlı gün sayısı en fazla olan ay 2,93 gün ile ocak ayı ve ortalama rüzgâr hızı en yüksek ay 3 m/sn ile yine ocak ayıdır. Görüldüğü gibi ocak ayı kapalı gün sayısı, sisli gün sayısı, kar yağışlı gün sayısı, ortalama rüzgâr hızı ve en düşük ortalama sıcaklık, aralık ayı nispi nem oranı ve aylık ortalama yağış konusunda öne çıkmaktadır. Bu aylarda atmosferik aktivitenin artmasına koşut olarak havadaki kirletici konsantrasyonu da yükselmektedir.

Hava kirliliği üzerinde doğrudan etkili olan meteorolojik unsurlardan biri de rüzgârlardır. Hâkim rüzgâr yönü ve hızı, kirli havanın ortamdaki uzaklaşmasında ya da temiz ortamlara taşınmasında önemlidir (İbret ve Aydınöz, 2009). Süleymanpaşa ilçesinde yıllık rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yönler NW (%13,5), WNW (%12,1), NE (%11,1) ve NNE (%10,1) yönleridir (Tablo 3). Yıllık hâkim rüzgâr N18°W yönünden %40 frekansla esmektedir. Bu yönler ilçenin yıllık rüzgâr gülünde de açıkça görülmektedir (Şekil 3). İlçede mevsimler itibarıyla hâkim rüzgârlar kış mevsiminde N22,5°W yönünden %45,9 frekansla, ilkbahar mevsiminde N9°W yönünden %32,9 frekansla, yaz mevsiminde N4,5°W yönünden %38,2 frekansla ve sonbahar mevsiminde N18°W yönünden %43,7 frekansla eser.

İlçenin sıcaklık koşulları Akdeniz termik rejiminden Karadeniz termik rejimine geçiş özelliği gösteren “Marmara Bölgesi Termik Rejimi” tipine girmektedir (Özşahin ve Eroğlu, 2018). Köppen’in iklim sınıflandırmasına göre Csa harfleriyle ifade edilen “Kışı ılık, yazı sıcak ve kurak (Akdeniz iklimi)”, Thornthwaite yöntemine göre C1 B'2 s2 b'3 simgeleriyle tarif edilen “Kurak-az nemli ikinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan denizel şartlara yakın iklim tipi” ile karakterize edilmektedir (Ardel, Kurter ve Dönmez, 1965).

Herhangi bir yerleşme merkezi üzerinde kirliliği arttıran en önemli meteorolojik olaylardan biri de sıcaklık terslemesi (inversiyon, enverziyon) dur. Sıcaklık terslemesi, yerden yükseldikçe sıcaklığın düşmesi gerekirken belirli bir düzeyden sonra yükselmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Erol, 1999; Türkeş, 2010). Sıcaklık terslemesi olan yerde dikey yönlü bir hava akımı

olmadığından kirleticiler olduğu yere çökerek (Şahin, 1989, Sungur ve Gönençgil, 1997) hava kirliliğinin daha fazla hissedilmesine yol açmaktadır . Nitekim yüksek hava basıncının görüldüğü kış aylarında kirletici konsantrasyonlarının da yüksek olması bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Yazıcı, Koca ve Ekiz, 2018).

Tablo 2. Süleymanpaşa’da bazı meteorolojik verilerin aylık ve yıllık ortalama değerleri (1940-2020).

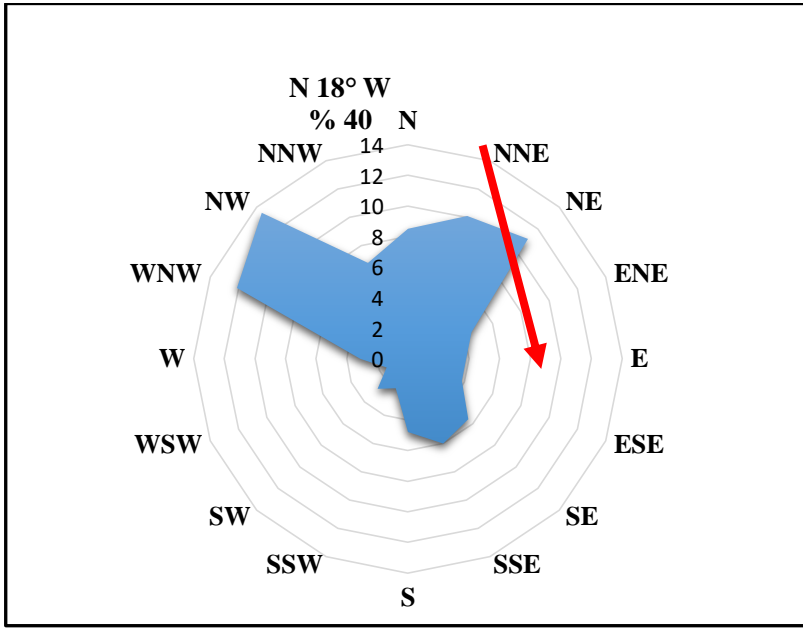
Meteorolojik Veri	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey.	Ek.	K	A	Yıllık
Ortalama Hava Basıncı (hPa)	1017.3	1016.2	1015.0	1012.8	1012.3	1011.5	1010.6	1011.3	1014.3	1016.8	1017.0	1017.1	1014.4
Maksimum Sıcaklık	8.0	9.0	11.1	15.7	20.6	25.3	28.0	28.2	24.5	19.5	14.8	10.4	17.9
Ortalama Sıcaklık	4.8	5.4	7.3	11.7	16.7	21.1	23.7	23.8	20.2	15.6	11.2	7.2	14.1
Yanma Dönemi	E		DE			DD				DE	E		
Minimum Sıcaklık	1.9	2.4	4.1	8.1	12.7	16.7	19.0	19.3	16.1	12.1	8.1	4.3	10.4
Bulutlu Günler	18.60	18.10	19.60	19.70	20.30	15.90	10.00	9.80	14.30	19.80	20.50	19.80	206.4
Kapalı Günler	8.60	6.60	6.40	4.50	2.80	1.50	1.40	1.20	2.00	3.30	5.50	7.30	51.10
Sisli Günler	0.81	0.74	0.58	0.25	0.14	0.01	0.01	0.01	0.05	0.41	0.77	0.62	4.40
Nispi Nem (%)	82.5	80.6	79.6	76.9	76.3	72.3	68.7	69.1	73.0	78.3	81.9	82.6	76.8
Yağış	68.3	54.5	54.0	41.1	37.4	38.3	24.4	15.3	33.7	61.9	73.5	80.7	583.1
Yağışlı Gün Sayısı	10.88	10.50	11.69	8.06	8.63	7.50	3.38	1.50	5.50	8.94	8.75	10.31	95.64

Kar Yağışlı Gün Sayısı	2.93	2.21	1.09	0.01	-	-	-	-	-	-	0.25	1.52	8.01
Ortalama Rüzgâr Hızı (m/sn)	3.1	3.0	2.9	2.3	2.2	2.3	2.7	2.9	2.8	2.8	2.7	3.0	2.7

E: Etkili, DE: Düşük Etkili, DD: Dönem Dışı

Tablo 3. Süleymanpaşa İlçesinin Mevsimlik ve Yıllık Rüzgâr Frekansları.

Yönler	MEVSİMLER				Yıllık % Frekans
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	
	% Frekans	% Frekans	% Frekans	% Frekans	
N	10,2	6,3	8,0	9,4	8,5
NNE	9,8	9,5	10,6	10,5	10,1
NE	9,2	10,4	13,2	11,4	11,1
ENE	3,7	6,1	4,4	3,8	4,5
E	3,1	5,0	3,7	3,2	3,8
ESE	2,3	5,4	4,4	3,3	3,8
SE	3,3	7,5	6,8	4,8	5,6
SSE	3,6	6,6	8,5	5,3	6,0
S	5,2	4,6	5,1	4,2	4,8
SSW	3,6	2,4	0,6	1,8	2,1
SW	4,2	3,7	0,9	2,5	2,8
WSW	1,7	2,0	0,9	1,5	1,5
W	3,2	3,5	2,6	3,0	3,1
WNW	12,5	11,1	12,1	12,7	12,1
NW	15,9	10,7	12,8	14,7	13,5
NNW	8,6	5,3	5,4	7,8	6,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Şekil 3. Süleymanpaşa İlçesinin Yıllık Rüzgâr Gülü ve Egemen Rüzgâr Yönü.

Süleymanpaşa ilçesin doğal faktörler kadar beşerî faktörlerde hava kirliliğinin yaşanmasına neden olmaktadır. Bunların başında hava kirliliği yaşanan yerdeki nüfus miktarı gelmektedir. Nitekim 2013 yılına kadar kayıtlarda Tekirdağ Merkez ilçe olarak adı geçen Süleymanpaşa ilçesinin toplam nüfusu 2000 yılında 142 105 kişiden, 2010 yılında 167 700 kişiden ve 2013 yılında 179 239 kişiden oluşmaktadır (Tablo 4, Şekil 4). 2013 yılında büyükşehir statüsüne kavuşan Tekirdağ ilinde merkez ilçe Süleymanpaşa adını almıştır. Doğal nüfus artışının yanında ilçe dışından aldığı göçlerle de her geçen gün nüfusu artan Süleymanpaşa'da 2017 yılı nüfusu 196 031 kişiye ve 2021 yılı nüfusu 210 547 kişiye yükselmiştir. Dolayısıyla 2000-2021 yılları arasında %48,2 (68 442 kişi) oranında artan ilçe nüfusu, her yıl yaklaşık olarak 3259 kişilik bir artış göstermiştir.

Süleymanpaşa ilçe merkezinin yüzölçümü 54,476 km² dir. 2021 yılı kent nüfusu 183 886 kişi ve aritmetik nüfus yoğunluğu yani kilometrekareye düşen kişi sayısı 3376 dır. Bu yılda Tekirdağ ilinin aritmetik nüfus yoğunluğu 176 km²/kişi ve Süleymanpaşa ilçe genelinin aritmetik nüfus yoğunluğu 190 km²/kişi dir. İlçe merkezinde nüfus yoğunluğunun 3376 km²/kişi gibi gerçekten çok yüksek bir değer göstermesi hava kirliliğinin artmasına sebep olan bir faktör olarak tespit edilmektedir.

Diğer taraftan ilçe merkezinde km²'ye 2134 bağımsız mesken ve 677 bina düşmektedir. Dolayısıyla şehir merkezindeki mesken ve bina yoğunluğunun yüksek olması, plansız kentleşme, bilinçsiz yer seçimi ve yeşil alanların yerine

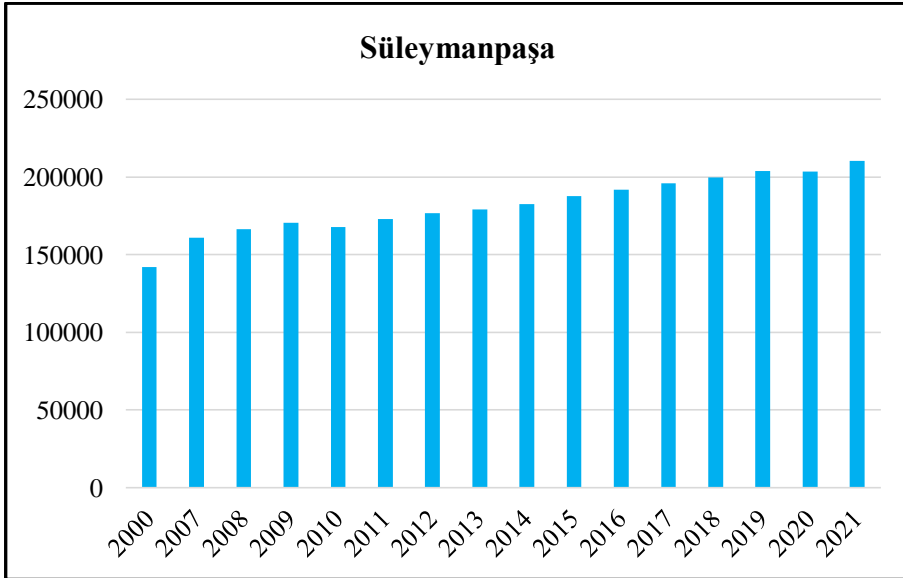
dikilen beton yığınları (Bozyiğit, 1996-1997) hava kirliliğinin artmasına neden olan beşerî etkenler olarak sıralanmaktadır.

Süleymanpaşa ilçe merkezindeki konutlarda ısınmak için doğal gaz kullanılmasına rağmen yaklaşık yarısında halen ısınmak için 4800-6000 kcal/kg ısıl güce sahip yerli linyit kömüründen yararlanılmaktadır.

Tablo 4. Süleymanpaşa İlçe Nüfusunun 2000-2021 Yılları Arasındaki Nüfusu ve Artış Oranları

Yıllar	Nüfus	Artış Oranı (%)	Yıllar	Nüfus	Artış Oranı (%)
2000	142 105	-	2014	182 522	1,8
2007	161 136	13,4	2015	187 727	2,9
2008	166 313	3,2	2016	191 864	2,2
2009	170 692	2,6	2017	196 031	2,2
2010	167 700	-1,8	2018	199 960	2,0
2011	173 162	3,3	2019	204 001	2,0
2012	176 848	2,1	2020	203 617	-0,2
2013	179 239	1,4	2021	210 547	3,4

(Kaynak: TÜİK, 2022)

Şekil 4. Süleymanpaşa İlçe Nüfusunun 1970-2021 Yılları Arasındaki Gelişimi

3.2. Süleymanpaşa İlçesinde Hava Kirliliği

Süleymanpaşa ilçesine ait ölçüm değerleri verileri hava kirletici maddelerden partikül madde 10 (PM₁₀) 2005-2021, partikül madde 2,5 (PM_{2,5}) 2018-2021, kükürtdioksit (SO₂) 2005-2021, azotdioksit (NO₂) 2013-2021, azotoksitler (NO_x) 2015-2021, karbonmonoksit (CO) 2013-2021 ve ozon (O₃) 2018-2021 yılları arasını kapsamaktadır. Aşağıda bu veriler ışığında ortaya çıkan aylık, yıllık ortalamalar ile kirletici konsantrasyonlarının trendleri değerlendirilmiştir.

3.2.1. Partikül Maddeler (PM₁₀, PM_{2,5})

Partikül maddeler, atmosferde katı ve sıvı halde asılı olarak bulunan küçük parçacıklar olarak tanımlanmaktadır (TMMOB, 2019). PM₁₀ aerodinamik çapı 10 mikrometreden (µm) küçük olan kaba solunabilir partikülleri, PM_{2,5} ise aerodinamik çapı 2.5 mikrometreden (µm) küçük ve solunum yollarının en duyarlı bölgelerine nüfuz edebilecek partikülleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Zeydan, 2021; Kim vd., 2015; Yatkin ve Bayram, 2007; İncecik ve İm, 2013).

Beşerî kaynaklı partikül maddeler ısınma, sanayi, taşıt emisyonları, tarım, inşaat, madenler ve ikincil kimyasal reaksiyonlardan ortaya çıkarken (TMMOB, 2019), volkanik faaliyetler, depremler, çöller, toprak örtüsü, denizler ve orman yangınları partikül maddelerin doğal kaynaklarını oluştururlar.

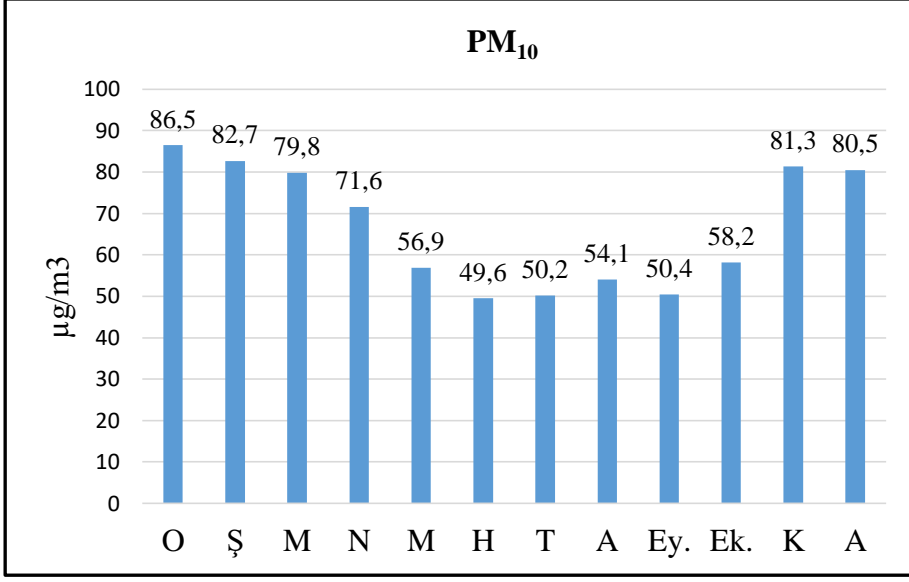
Süleymanpaşa ilçesinde ölçülen PM₁₀ değerlerinin 17 yıllık ortalaması 67,4 µg/m³ tür (Tablo 5, Şekil 5, Foto 3). Yıllık ortalamadan daha yüksek aylık ortalama PM₁₀ değerleri aynı zamanda etkili yanma dönemine karşılık gelen kasım, aralık, ocak, şubat, mart ve nisan aylarında görülmektedir. En yüksek aylık ortalama 86,5 µg/m³ ile ocak ayına, en düşük aylık ortalama 49,6 µg/m³ ile haziran ayına aittir. PM₁₀ değerlerinin mevsimler itibariyle dağılışında kış mevsiminde 83,2 µg/m³, ilkbahar mevsiminde 69,4 µg/m³, sonbahar mevsiminde 63,3 µg/m³ ve yaz mevsiminde 51,3 µg/m³ olduğu görülmektedir (Tablo 13, Şekil 12). Hava sıcaklıklarının düştüğü ve etkili yanma döneminin yaşandığı kış ve ilkbahar mevsimlerinde Süleymanpaşa havasındaki PM₁₀ değerlerinin artışı ve bu mevsimleri kasım ayında etkili yanmanın olduğu sonbahar mevsiminin izlediği anlaşılmaktadır.

Süleymanpaşa ilçesinde 17 yıllık gözlem döneminin ortalama PM₁₀ değerleri en yüksek 2006 yılında 102,7 µg/m³ ve en düşük 2020 yılında 32,4 µg/m³ olarak bulunmaktadır. Yıllık PM₁₀ değerleri 2018 yılından beri gözlem döneminin ortalama değerinden daha düşük seviyede seyretmektedir.

Tablo 5. Süleymanpaşa İlçesinde PM₁₀ Değerlerinin Aylık ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³).

Kirlenici Madde	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E y.	E k.	K	A	
2005	-	-	-	-	67,1	57,7	61,5	59,0	65,0	87,0	11,7,1	12,2,7	79,6
2006	13,2,8	16,8,9	13,2,5	98,7	72,4	67,2	59,7	60,7	57,7	69,7	14,2,2	17,0,3	10,2,7
2007	17,0,2	-	82,1	90,5	12,2	66,1	46,5	45,5	56,3	60,7	72,6	87,1	81,8
2008	10,1,7	10,7,0	73,0	81,9	46,2	49,8	40,4	59,1	41,1	57,6	95,2	72,7	68,8
2009	10,2,1	93,5	12,2,4	80,0	69,7	53,5	52,8	61,7	-	60,0	11,3,2	88,9	81,6
2010	80,9	10,0,5	99,3	99,6	60,9	47,5	-	84,5	-	44,9	98,4	78,9	79,6
2011	97,4	89,6	79,9	52,7	52,1	46,7	58,4	41,2	-	-	79,6	10,2,3	70,0
2012	81,7	89,6	71,5	-	-	60,6	71,4	52,3	63,2	49,4	64,6	70,3	67,5
2013	74,7	62,5	91,1	83,9	72,3	45,5	49,8	47,9	41,8	73,4	75,1	96,1	67,8
2014	10,8,6	80,4	77,0	66,4	47,1	40,1	49,0	45,2	43,8	44,5	73,3	61,0	61,4
2015	90,3	91,8	76,8	71,0	57,5	61,1	75,7	75,8	68,3	61,9	10,7,3	10,8,7	78,9
2016	83,9	94,1	99,9	10,7,0	65,2	72,7	66,0	10,2,2	89,3	85,5	95,7	77,5	86,6
2017	69,7	83,8	93,0	82,7	53,7	60,6	57,3	54,5	60,2	87,6	78,0	58,5	70,0
2018	68,8	50,3	49,0	56,5	35,2	26,3	28,4	35,4	33,6	39,5	32,0	48,1	41,9
2019	41,8	47,7	44,7	35,4	24,4	22,3	18,2	22,5	24,2	27,6	40,7	41,7	32,6
2020	41,2	36,6	43,3	28,0	29,3	31,5	24,0	17,7	19,0	40,3	36,8	41,0	32,4

2021	38,0	44,3	41,0	40,4	34,5	34,0	45,0	55,3	42,9	41,8	60,8	42,7	43,4
Ort.	86,5	82,7	79,8	71,6	56,9	49,6	50,2	54,1	50,4	58,2	81,3	80,5	67,4

Şekil 5. Süleymanpaşa İlçesinde PM₁₀ Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

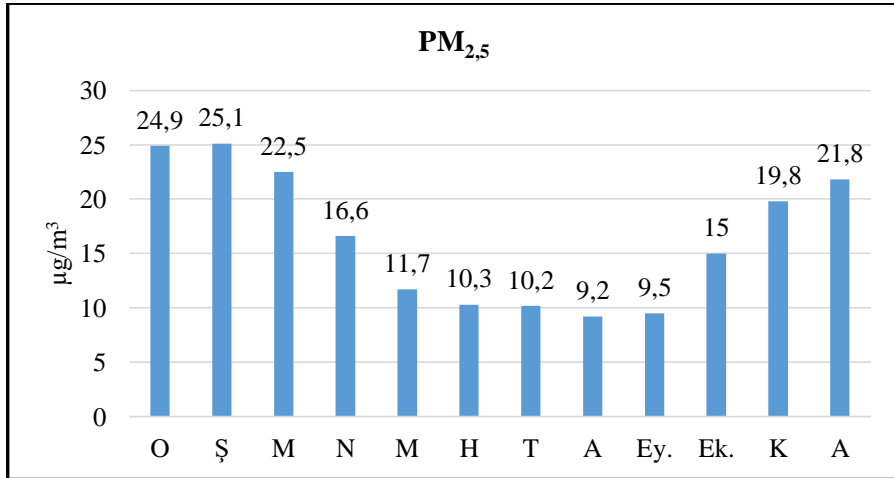

Foto 3. Süleymanpaşa ilçe merkezinde havadaki kirletici konsantrasyonlarının fazla olduğu bir günden enstantane.

Süleymanpaşa ilçesinde PM_{2,5} değerleri 2018 yılının kasım ayından beri ölçülmektedir. Bir diğer deyişle 38 aylık ortalamaya göye yıllık PM_{2,5} ortalaması 18,4 µg/m³ tür (Tablo 6, Şekil 6). En yüksek aylık ortalamalar şubatta 25,1 µg/m³, ocakta 24,9 µg/m³ ve aralıkta 21,8 µg/m³, en düşük aylık ortalamalar ağustosta 9,2 µg/m³ ve eylülde 9,5 µg/m³ olarak tespit edilmektedir. PM_{2,5} ortalama değerleri mevsimlik olarak incelendiğinde kış mevsiminde 22,8 µg/m³, ilkbaharda 16,9 µg/m³, sonbaharda 14,8 µg/m³ ve yazın 9,9 µg/m³ olduğu görülmektedir (Tablo 13, Şekil 12). PM_{2,5} değerleri sadece kış mevsiminde yıllık ortalamayı (18,4 µg/m³) aşmaktadır.

Tablo 6. Süleymanpaşa İlçesinde PM_{2,5} Değerlerinin Aylık ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³).

Kirletici Madde	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey	Ek	K	A	
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18,0	32,1	25,0
2019	28,2	32,0	25,7	20,9	14,2	11,9	10,9	9,6	11,3	17,9	24,2	24,2	19,2
2020	27,2	21,6	21,9	14,3	12,5	10,9	10,0	8,0	8,8	17,7	17,4	19,5	15,8
2021	19,3	21,7	19,9	14,6	8,3	8,2	9,6	10,0	8,6	9,5	19,5	11,2	13,4
Ort.	24,9	25,1	22,5	16,6	11,7	10,3	10,2	9,2	9,5	15,0	19,8	21,8	18,4

Şekil 6. Süleymanpaşa İlçesinde PM_{2,5} Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

3.2.2. Kükürtdioksit (SO₂)

Süleymanpaşa havasının kirlenmesinde önemli role sahip olan kükürtdioksit (SO₂), bileşiminde kükürt ve kükürt içeren asfaltit, linyit, fuel-oil, gazyağı gibi yakıtların yanmasından açığa çıkmakta (Akan ve Morcalı, 2017), atmosferde taşınma sırasında oksidasyonla sülfürik aside dönüşebilmektedir (Bayram ve Dikensoy, 2006). Bundan dolayı bütün canlılar için tehlikeli bir gazdır.

Süleymanpaşa'da ölçülen yıllık ortalama (2005-2021) kükürtdioksit (SO₂) miktarı 40 µg/m³ tür (Tablo 7, Şekil 7). Gözlem döneminde 2005 (104,6 µg/m³), 2006 (82 µg/m³), 2009 (114,1 µg/m³), 2010 (120,2 µg/m³) ve 2011 (92,1 µg/m³) yıllarının ortalamaları diğer yıllara nazaran daha yüksektir. Buna karşılık son yıllarda (2021 yılında 15,4 µg/m³) Süleymanpaşa havasındaki kükürtdioksit (SO₂) miktarında önemli azalmalar olduğu tespit edilmektedir.

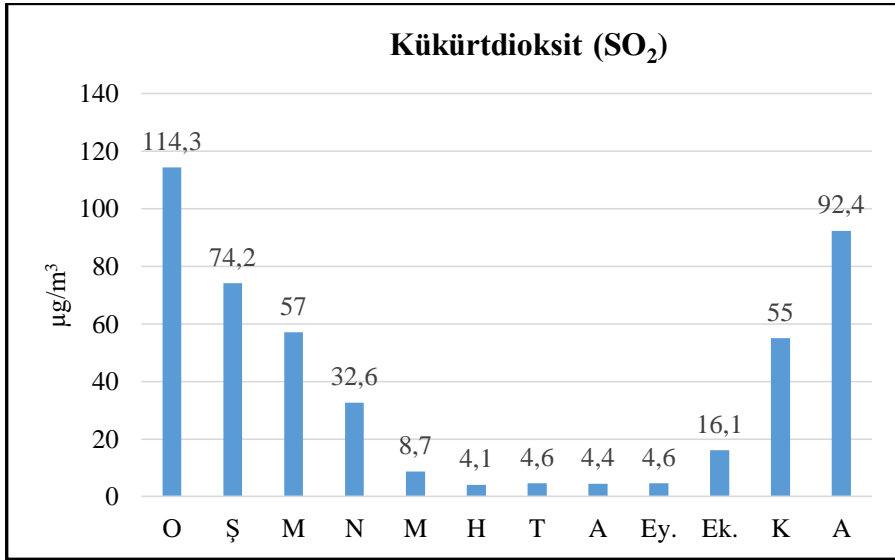
Kasım-mart arasındaki dönemde aylık ortalama kükürtdioksit (SO₂) değerleri yıllık ortalamadan yüksektir. Özellikle ocak (114,3 µg/m³), aralık (92,4 µg/m³) ve şubat (74,2 µg/m³) aylarında havadaki kükürtdioksit (SO₂) miktarı ortalaması yüksek değerler göstermektedir. Mart (57 µg/m³) ve kasım (55 µg/m³) aylarında kış aylarına göre daha düşük kükürtdioksit (SO₂) ortalaması bulunmaktadır. En düşük kükürtdioksit (SO₂) ortalamaları haziran (4,1 µg/m³), temmuz (4,6 µg/m³), ağustos (4,4 µg/m³) ve eylül (4,6 µg/m³) aylarına aittir.

Mevsimlik kükürtdioksit (SO₂) değerlerinde de en yüksek ortalama 93,6 µg/m³ ile kış mevsimindedir (Tablo 13, Şekil 12). Kış mevsimini 32,8 µg/m³ ile ilkbahar, 25,2 µg/m³ ile sonbahar ve 4,4 µg/m³ ile yaz mevsimi izlemektedir.

Tablo 7. Süleymanpaşa İlçesinde Kükürtdioksit (SO₂) Değerlerinin Aylık ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³).

Kirlenme Madde	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey.	Ek.	K	A	
2005	-	-	-	83,2	17,4	7,3	5,8	11,8	8,4	10,9	29,5,0	41,1,5	104,6
2006	45,1,7	15,9,1	63,7	24,3	18,0	-	6,1	2,3	2,6	32,1	44,9	97,2	82
2007	12,8,2	-	25,5	37,9	36,5	11,3	28,8	38,4	19,1	24,9	60,0	94,7	45,9
2008	14,6,0	11,8,4	52,4	14,4	6,8	4,1	3,8	0,1	0,1	-	87,2	13,4,3	51,6
2009	29,8,6	19,8,9	18,9,3	75,5	24,1	3,3	0,9	1,3	-	24,9	25,2,3	18,6,0	114,1

2010	22 9,5	19 9,7	16 7,3	80 ,9	11 ,8	11 ,0	14 ,9	-	-	83, 6	14 7,0	25 5,9	120 ,2
2011	28 1,0	20 1,0	14 3,8	74 ,6	20 ,8	3, 9	7, 5	3, 5	4, 2	-	12 1,0	15 1,8	92, 1
2012	17 2,1	13 9,7	10 1,5	38 ,7	4, 3	3, 0	2, 6	2, 4	3, 8	9,0	43, 4	11 3,8	52, 9
2013	11 6,1	48, 5	60, 6	57 ,9	6, 1	4, 8	6, 5	5, 4	8, 0	24, 7	90, 1	16 6,3	47, 7
2014	12 3,6	74, 0	56, 3	35 ,2	9, 6	3, 7	2, 6	2, 3	3, 9	15, 3	53, 2	60, 3	36, 7
2015	10 1,6	62, 9	42, 2	31 ,8	5, 3	3, 4	2, 9	2, 7	2, 6	4,7	33, 2	11 5,2	34, 0
2016	11 6,9	84, 1	61, 9	15 ,0	4, 1	2, 6	3, 6	5, 4	7, 3	6,9	28, 2	53, 5	32, 5
2017	79, 7	54, 7	32, 1	26 ,7	6, 8	3, 3	2, 7	2, 2	2, 1	8,1	26, 6	33, 8	23, 2
2018	60, 6	34, 3	30, 0	15 ,4	3, 2	2, 7	2, 0	1, 9	2, 2	3,8	16, 2	65, 4	19, 8
2019	51, 2	38, 5	24, 3	16 ,0	9, 2	3, 7	3, 3	2, 7	3, 7	4,6	10, 5	34, 1	16, 8
2020	41, 8	28, 9	20, 4	11 ,6	4, 0	3, 1	3, 0	2, 5	2, 9	2,9	10, 5	21, 7	12, 8
2021	29, 8	26, 5	38, 6	23 ,1	5, 2	4, 4	3, 8	4, 0	4, 6	6,6	13, 0	25, 5	15, 4
Ort.	11 4,3	74, 2	57, 0	32 ,6	8, 7	4, 1	4, 6	4, 4	4, 4	16, 6	55, 0	92, 4	40, 0

Şekil 7. Süleymanpaşa İlçesinde Kükürtdioksit (SO₂) Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

3.2.3. Azotdioksit (NO₂)

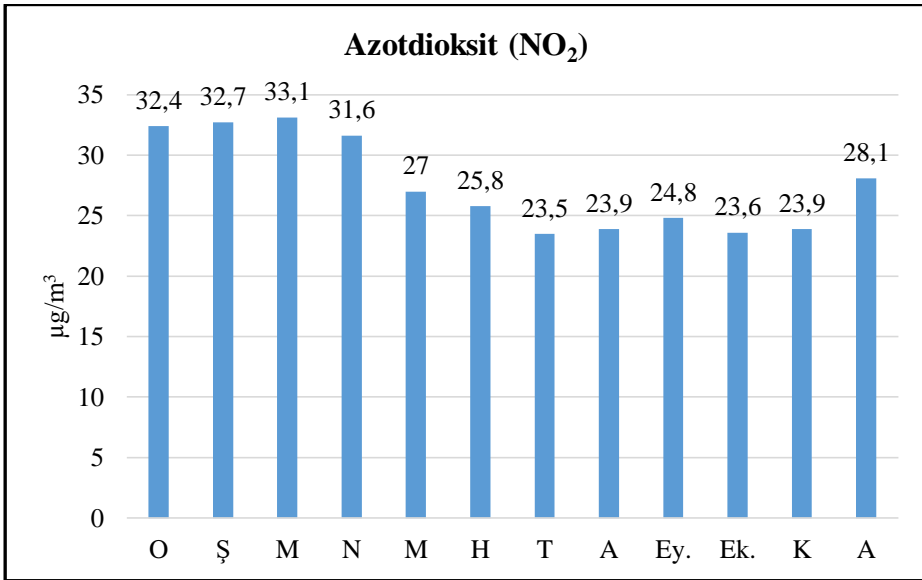
Azotdioksit (NO₂) daha çok enerji santrallerinden ve motorlu araçların egzozlarından yayılan bir hava kirleticisidir (Akan ve Morcalı, 2017). Dolayısıyla Süleymanpaşa şehir merkezinden geçen D110 Devlet Karayolu ve yoğun şehir içi araç trafiği azotdioksit (NO₂) miktarının artmasında önemli rol oynamaktadır.

Süleymanpaşa ilçesinde 2013-2021 arasında ölçülen yıllık ortalama azotdioksit (NO₂) miktarı 26,8 µg/m³ tür. Aralık- mayıs arasındaki aylık ortalamalar yıllık ortalamadan yüksek, haziran- kasım arasındaki aylık ortalamalar düşüktür (Tablo 8, Şekil 8). Havadaki azotdioksit (NO₂) değeri en fazla olan ay mart (33,1 µg/m³), en az olan ay temmuz (33,1 µg/m³) ayıdır. Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalamasının en yüksek değeri 2013 yılında (50,9 µg/m³) ölçülmüştür. Öte yandan 2019 yılından itibaren yıllık azotdioksit (NO₂) ortalamasında önemli düşüş yaşandığı gözlenmiştir. Kış mevsiminde (31,1 µg/m³) azotdioksit (NO₂) ortalaması diğer mevsimlere göre daha yüksektir (Tablo 13, Şekil 12). İlkbaharda 30,6 µg/m³ olan azotdioksit (NO₂) ortalaması, sonbahar (24,1 µg/m³) ve yaz (24,4 µg/m³) mevsimlerinde 24 µg/m³ civarındadır.

Tablo 8. Süleymanpaşa İlçesinde Azotdioksit (NO₂) Değerlerinin Aylık ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³).

Kirletici Madde	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey.	Ek.	K	A	

2013	58,0	58,0	53,6	55,0	49,1	46,5	51,3	46,0	49,7	49,0	47,3	46,8	50,9
2014	44,2	50,6	54,7	52,6	47,7	43,9	44,4	45,7	45,7	43,8	45,0	41,8	46,7
2015	49,2	46,8	48,9	50,2	44,1	44,5	42,5	45,0	35,3	32,9	35,7	43,5	43,2
2016	50,9	49,0	56,1	56,9	46,2	48,5	47,5	50,0	50,6	46,0	45,5	41,3	49,0
2017	42,5	45,6	42,7	45,1	40,8	49,5	48,9	49,1	52,8	50,5	51,4	54,8	47,8
2018	52,1	49,5	55,2	58,1	45,6	44,5	42,9	39,7	40,4	38,2	33,6	49,5	45,8
2019	26,1	28,0	25,3	24,1	20,5	17,8	14,3	13,1	14,6	14,7	13,4	19,4	19,3
2020	33,6	32,5	23,6	20,5	18,9	24,5	15,2	15,8	16,5	17,9	19,5	17,4	21,1
2021	23,6	22,8	31,8	29,3	21,4	21,9	18,3	18,8	20,5	16,0	18,3	32,4	22,9
Ort.	32,4	32,7	33,1	31,6	27,0	25,8	23,5	23,9	24,8	23,6	23,9	28,1	26,8

Şekil 8. Süleymanpaşa İlçesinde Azotdioksit (NO₂) Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

3.2.4. Azot Oksitler (NO_x)

Şehir havasındaki azot oksitlerin en önemli kaynağını taşıtlar oluşturur (Turalioğlu, 2011). Azot oksitler atmosferdeki su buharı ile birleşerek ve yağmur suyunda da çözünerek asidik özellikte yağış oluşumuna sebep olan kirleticilerdir (Saral, 2011). Bu açıdan Süleymanpaşa ilçesinde azot oksit (NO_x) ölçümünün 2015 yılından beri yapıyor olması hava kalitesinin takibi açısından oldukça önemlidir. En yüksek yıllık ortalama azot oksit (NO_x) miktarı 2015 (119 µg/m³) yılında ölçülmüştür. 2015 yılından sonra azalma seyrine giren yıllık ortalama değer, en düşük olarak 2021 (51,7 µg/m³) yılında tespit edilmektedir.

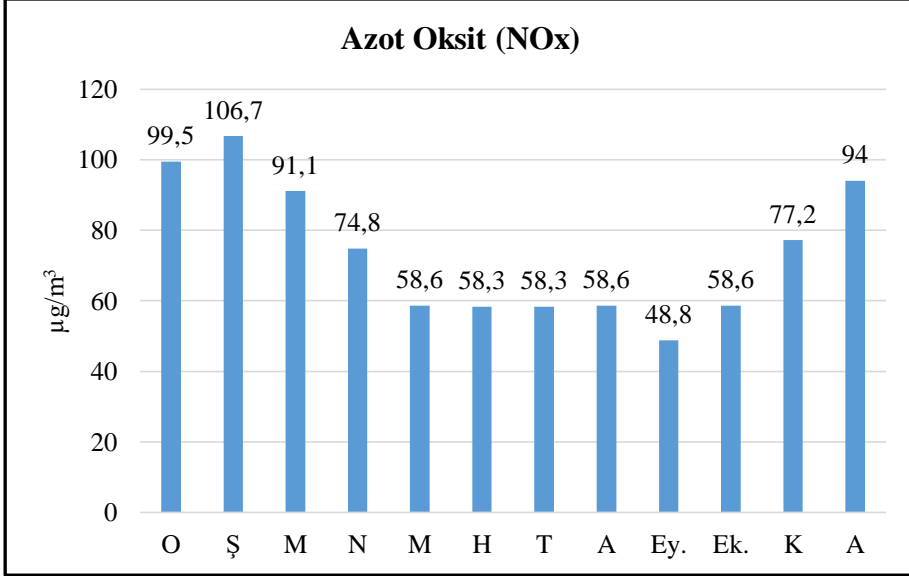
Süleymanpaşa ilçesinde azot oksit (NO_x) değeri en yüksek ay 106,7 µg/m³ ile şubat ayıdır (Tablo 9, Şekil 9). Bu ayı 99,5 µg/m³ ile ocak, 94 µg/m³ ile aralık, 91,1 µg/m³ ile mart, 77,2 µg/m³ ile kasım ve 74,8 µg/m³ ile nisan ayı izler. Bu aylar aynı zamanda 70,2 µg/m³ olan yıllık ortalamadan yüksek olan aylardır. Mayıs (58,6 µg/m³), ağustos (58,6 µg/m³), ekim (58,6 µg/m³), haziran (58,3 µg/m³), temmuz (58,3 µg/m³) ve eylül (48,8 µg/m³) yıllık ortalamadan düşük olan aylar olarak sıralanmaktadır.

Süleymanpaşa'da azot oksit (NO_x) miktarının en yüksek olduğu mevsim kış olup, bu mevsimde ortalama azot oksit (NO_x) 100,1 µg/m³ tür. Bu mevsimi ilkbahar (74,8 µg/m³), sonbahar (61,5 µg/m³) ve yaz (58,4 µg/m³) mevsimi takip etmektedir (Tablo 13, Şekil 12).

Tablo 9. Süleymanpaşa İlçesinde Azot Oksit (NO_x) Değerlerinin Aylık ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³).

Kirl etici Mad de	AYLAR												Yıl lık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey .	Ek .	K	A	
2015	14 8,7	12 4,8	10 7,7	10 8,1	83 ,7	88 ,1	76 ,8	86 ,6	10 6,7	13 4,8	19 0,3	17 1,9	11 9,0
2016	15 1,9	14 2,8	13 0,6	11 5,3	84 ,6	88 ,2	83 ,4	89 ,1	10 0,5	11 4,1	13 2,7	12 4,7	11 3,2
2017	12 2,8	12 2,6	11 2,5	10 1,4	75 ,8	89 ,8	87 ,2	88 ,4	10 1,2	12 1,6	14 4,8	16 5,1	11 1,1
2018	17 2,1	13 0,1	13 5,9	12 2,1	85 ,9	84 ,1	77 ,4	70 ,4	72, 4	88, 3	88, 5	17 1,3	10 8,2
2019	96, 3	10 7,9	91, 3	67, 8	58 ,8	50 ,4	43 ,0	38 ,5	42, 5	45, 6	87, 8	10 8,7	69, 9
2020	91, 8	93, 3	88, 2	60, 1	43 ,2	25 ,6	67 ,7	68 ,6	27, 8	39, 7	34, 9	45, 5	59, 6

2021	62,5	91,7	56,3	50,1	45,8	53,3	29,0	31,5	31,4	33,4	54,4	81,2	51,7
Ort.	99,5	106,7	91,1	74,8	58,6	58,3	58,3	58,6	48,8	58,6	77,2	94,0	70,2

Şekil 9. Süleymanpaşa İlçesinde Azot Oksit (NO_x) Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

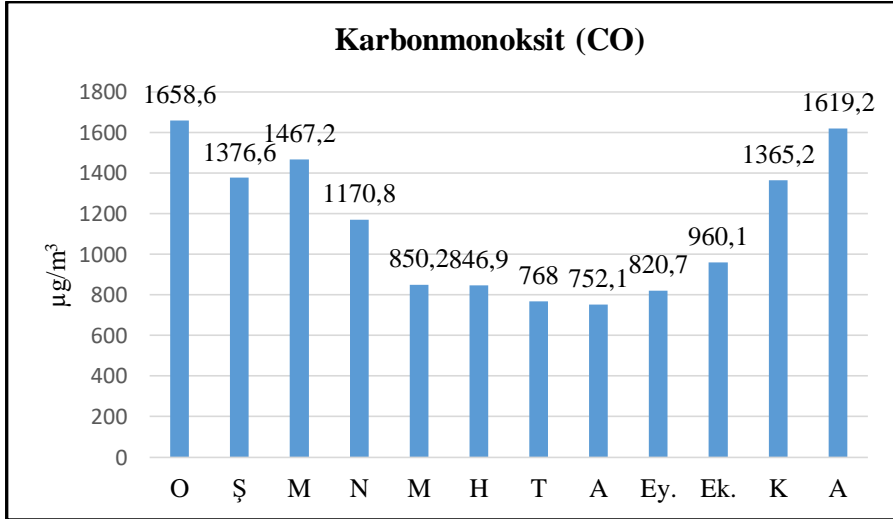
3.2.5. Karbonmonoksit (CO)

Kokusuz, renksiz fakat zehirleyici bir gaz olan karbonmonoksit (CO) yakıtların tam olarak yakılmamasından ortaya çıkmaktadır (Şahin, 1989). Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalama (2013-2021) karbonmonoksit (CO) değeri 1133,4 µg/m³ tür (Tablo 10, Şekil 10). Kasım- aralık ayları arasındaki altı aylık dönem karbonmonoksit (CO) miktarının yıllık ortalamadan fazla olduğu dönemdir. Bu dönemde en fazla karbonmonoksit (CO) ocak (1658,6 µg/m³) ve aralık (1619,2 µg/m³) aylarında ölçülmüştür. Yıllık ortalamadan düşük değerler ölçülen mayıs-ekim arasındaki dönemde karbonmonoksit (CO) ortalaması en düşük ay ağustos (752,1 µg/m³) ayıdır. 2013- 2021 yılları arasında karbonmonoksit (CO) ortalaması en yüksek yıl 2014 (1321,4 µg/m³), en düşük yıl 2020 (744,4 µg/m³) yılıdır.

Karbonmonoksit (CO) değerlerinin mevsimlik dağılışı incelendiğinde karbonmonoksit (CO) ortalaması en fazla mevsim 1551,5 µg/m³ ile kıştır (Tablo 13, Şekil 12). Yaz mevsiminde karbonmonoksit (CO) ortalaması neredeyse kış mevsiminin yarısı kadar olup 789 µg/m³ tür. İlkbahar mevsiminde karbonmonoksit (CO) ortalaması (1162,7 µg/m³), sonbahara (1048,7 µg/m³) göre daha yüksektir.

Tablo 10. Süleymanpaşa İlçesinde Karbonmonoksit (CO) Değerlerinin Aylık ve Yıllık Ortalamaları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$).

Kirlenici Madde	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey.	Ek.	K	A	
2013	-	132 3,0	163 0,6	119 4,3	782 ,1	844 ,8	881 ,7	681 ,0	648 ,4	126 5,7	169 7,9	186 7,6	116 5,2
2014	204 8,6	171 9,8	192 1,7	131 8,6	125 3,3	903 ,7	705 ,1	613 ,7	657 ,2	943 ,8	194 4,3	182 7,0	132 1,4
2015	238 9,4	132 6,9	126 0,8	109 4,2	661 ,8	692 ,1	609 ,7	682 ,9	714 ,7	717 ,5	158 2,2	199 6,0	114 4,0
2016	208 0,2	164 4,1	133 6,3	972 ,9	991 ,2	117 4,1	809 ,1	768 ,2	899 ,7	982 ,1	135 2,5	160 5,4	121 8,0
2017	150 7,7	163 7,0	130 8,3	111 6,3	782 ,9	786 ,6	763 ,0	664 ,3	730 ,6	765 ,9	110 9,5	114 2,5	102 6,2
2018	159 3,1	124 2,3	119 7,3	973 ,1	806 ,2	819 ,9	788 ,6	809 ,2	928 ,4	961 ,2	107 7,6	159 4,5	106 5,9
2019	144 5,5	152 5,1	140 2,1	132 9,7	130 9,0	123 0,7	115 2,6	125 5,5	133 1,9	140 8,7	160 8,8	180 0,0	140 0,0
2020	925 ,4	914 ,5	101 0,9	551 ,9	475 ,7	486 ,8	429 ,9	504 ,4	613 ,2	740 ,7	835 ,3	144 3,6	744 ,4
2021	127 8,8	105 6,5	213 6,8	198 6,2	589 ,3	683 ,6	772 ,2	789 ,4	862 ,5	855 ,1	107 8,4	129 6,2	111 5,4
Ort.	165 8,6	137 6,6	146 7,2	117 0,8	850 ,2	846 ,9	768 ,0	752 ,1	820 ,7	960 ,1	136 5,2	161 9,2	113 3,4

Şekil 10. Süleymanpaşa İlçesinde Karbonmonoksit (CO) Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

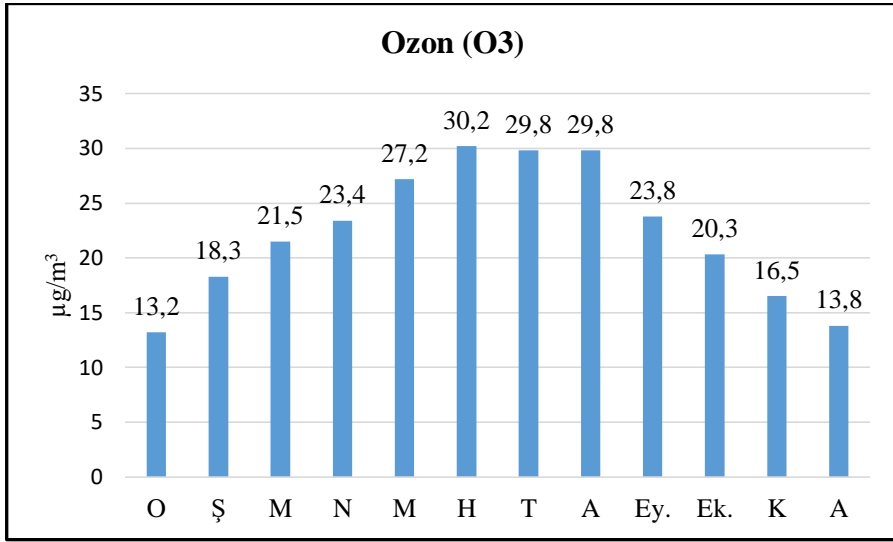
3.2.6. Ozon (O₃)

Ozon (O₃) fotokimyasal reaksiyonlar sonucu oluşan (Turalıoğlu, 2011) ve insan sağlığına olumsuz etki eden bir kirleticidir. Süleymanpaşa ilçesinde ozon (O₃) değerleri ile ilgili veriler 2018- 2021 yılları arasında kapsamaktadır (Tablo 11, Şekil 11). Bu veriler ışığında yıllık ortalama ozon (O₃) miktarı 20,3 µg/m³ tür. 2018 yılından (14,1 µg/m³) itibaren Süleymanpaşa havasındaki yıllık ortalama ozon (O₃) miktarı artış göstererek 2021 yılında (27,9 µg/m³) en yüksek yıllık ortalamaya ulaşmıştır. Mart-eylül arasındaki yedi aylık dönemde ortalama değer yıllık ortalamadan fazladır. Ekim ayı yıllık ortalamaya eşit değerdedir. Bu dönemde en yüksek aylık ozon (O₃) ortalaması 30,2 µg/m³ ile haziran ayına aittir. Aylık ozon (O₃) ortalamasının yıllık ortalamadan düşük olan kasım-şubat döneminde en az ozon (O₃) ortalaması ocak ayında 13,2 µg/m³ tür.

Süleymanpaşa'da ozon (O₃) değerlerinin mevsimlik dağılımına göre ozon (O₃) miktarı en fazla mevsim yazdır (Tablo 13, Şekil 12). Bu mevsimde 29,9 µg/m³ olan ozon (O₃) değeri, ilkbaharda 24 µg/m³, sonbaharda 20,2 µg/m³ ve kışın 15,1 µg/m³ tür.

Tablo 11. Süleymanpaşa İlçesinde Ozon (O₃) Değerlerinin Aylık ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³).

Kirletici Madde	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey	Ek	K	A	
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16,1	12,2	14,1
2019	14,3	16,5	20,8	24,0	25,8	25,9	19,4	14,0	9,3	9,0	6,9	4,9	15,9
2020	8,2	15,8	14,6	24,0	30,5	40,4	30,3	34,8	32,7	16,5	18,7	14,0	23,4
2021	17,0	22,6	29,2	22,1	25,2	24,4	39,7	40,8	29,4	35,3	24,4	24,2	27,9
Ort.	13,2	18,3	21,5	23,4	27,2	30,2	29,8	29,8	23,8	20,3	16,5	13,8	20,3

Şekil 11. Süleymanpaşa İlçesinde Ozon (O₃) Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

4.3. Kirletici Emisyonlarının Karşılaştırılması

Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalama PM₁₀ değerleri 2018 yılından beri 17 yıllık ortalama değerden daha düşük değerler göstermektedir. Bu durumun ilçe havasında PM₁₀ kaynaklı kirletici miktarının azalma trendine girdiğini de göstermektedir.

Türkiye PM₁₀ için 2019 yılından itibaren Avrupa Birliği ile aynı Uzun Vadeli Sınır Değerleri (yıllık 40 µg/m³, günlük 50 µg/m³) kullanmaya başlamıştır. Uzun Vadeli Sınır Değerler (UVS) bir yıl içinde aşılmaması gereken tüm ölçüm sonuçlarının aritmetik ortalaması olarak kabul edilir (Keser, 2002). İlçede yıllık ortalama PM₁₀ değerleri (67,4 µg/m³) hem Türkiye ve Avrupa Birliği tarafından kabul edilen sınır değerden (40 µg/m³) hem de Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen sınır değerden (20 µg/m³) daha yüksektir (Tablo 12, Tablo 13, Tablo 14, Şekil 12). İlçede UHKİA istasyonunda ölçülen 24 saatlik ortalama PM₁₀ konsantrasyonlarında 2015 yılında 81 gün, 2016'da 97 gün, 2017'de 98 gün, 2018'de 32 gün ve 2019'da 29 gün, MTHM istasyonunda 2015 yılında 105 gün, 2016'da 249 gün, 2017'de 184 gün, 2018'de 84 gün ve 2019'da 52 gün sınır değer aşımı meydana gelmiştir (T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020).

İlçede yıllık PM_{2,5} değerleri (18,4 µg/m³) Avrupa Birliği değerlerinden (25 µg/m³) düşük olmasına rağmen, Dünya Sağlık Örgütü (10 µg/m³) değerlerinden daha yüksektir.

Süleymanpaşa'da kükürdioksit (SO₂) ortalaması (40 µg/m³) Türkiye ve Avrupa Birliği (20 µg/m³) sınır değerlerinin iki katı seviyesindedir. İlçedeki MTHM istasyonunun 24 saatlik ortalama kükürdioksit (SO₂) değerlerinde sınır değer aşımı 2015'te 14 gün ve 2016'da 6 gün ve UHKİA istasyonunda

2017 yılında 6 gün, 2018 yılında 2 gün ve 2019 yılında 4 gündür (T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020).

Süleymanpaşa ilçesinde yıllık ortalama azotdioksit (NO₂) miktarı 26,8 µg/m³ tür. Bu ortalama değerin Türkiye, Avrupa Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen sınır değerlerden (40 µg/m³) daha düşük seviyededir.

Asidik özellikte yağış oluşumuna sebep olan azot oksitlerin (NO_x), Süleymanpaşa havasındaki emisyon değerinin son yıllarda azalma trendine girmesine rağmen yıllık ortalama azot oksit (NO_x) miktarının (70,2 µg/m³) halen Türkiye ve Avrupa Birliği standartlarındaki sınır değerin (30 µg/m³) iki katından fazla olması bu konuda daha fazla önlem alınması gerektiğini açıkça göstermektedir.

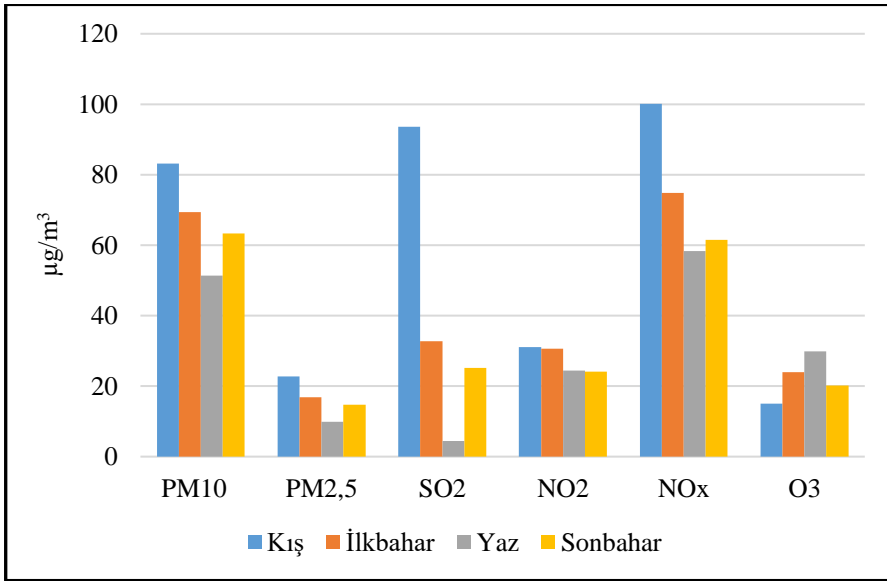
Yaz aylarında zirveye ulaşan ozon (O₃) gazı değerlerinin sadece insan sağlığı açısından değil bitki sağlığı açısından da riskler oluşturabileceği belirtilmektedir (Turalıoğlu, 2011).

Tablo 12. Süleymanpaşa İlçesinde Ölçümü Yapılan Kirleticilerin Aylık ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³)

Kirl etici Ma dde	AYLAR												Yıl lık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	Ey .	E k.	K	A	
PM ₁₀	86,5	82,7	79,8	71,6	56,9	49,6	50,2	54,1	50,4	58,2	81,3	80,5	67,4
PM _{2,5}	24,9	25,1	22,5	16,6	11,7	10,3	10,2	9,2	9,5	15,0	19,8	21,8	18,4
SO ₂	114,3	74,2	57,0	32,6	8,7	4,1	4,6	4,4	4,6	16,1	55,0	92,4	40,0
NO ₂	32,4	32,7	33,1	31,6	27,0	25,8	23,5	23,9	24,8	23,6	23,9	28,1	26,8
NO _x	99,5	106,7	91,1	74,8	58,6	58,3	58,3	58,6	48,8	58,6	77,2	94,0	70,2
CO	1658,6	1376,6	1467,2	1170,8	850,2	846,9	768,0	752,1	820,7	960,1	1365,2	1619,2	1133,4
O ₃	13,2	18,3	21,5	23,4	27,2	30,2	29,8	29,8	23,8	20,3	16,5	13,8	20,3

Tablo 13. Süleymanpaşa İlçesinde Ölçümü Yapılan Kirleticilerin Mevsimlik ve Yıllık Ortalamaları (µg/m³).

Kirletici Madde	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Yıllık
PM ₁₀	83,2	69,4	51,3	63,3	67,4
PM _{2,5}	22,8	16,9	9,9	14,8	18,4
SO ₂	93,6	32,8	4,4	25,2	40,0
NO ₂	31,1	30,6	24,4	24,1	26,8
NO _x	100,1	74,8	58,4	61,5	70,2
CO	1551,5	1162,7	789	1048,7	1133,4
O ₃	15,1	24,0	29,9	20,2	20,3

Şekil 12. Süleymanpaşa İlçesinde Ölçümü Yapılan Kirletici Değerlerinin Aylık Ortalama Grafiği.

Tablo 14. Süleymanpaşa İlçesinde Yıllık Kirletici Madde Yoğunluklarının Türkiye, Avrupa Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü Sınır Değerleri ile Karşılaştırılması.

Kirletici Madde (µg/m ³)	Süre	Süleymanpaşa	Türkiye	Avrupa Birliği	Dünya Sağlık Örgütü
PM ₁₀	Yıllık	67,4	40,0	40,0	20,0

PM_{2,5}	Yıllık	18,4	-	25,0	10,0
SO₂	Yıllık	40,0	20,0	20,0	-
NO₂	Yıllık	26,8	40,0	40,0	40,0
NO_x	Yıllık	70,2	30,0	30,0	-
CO	Yıllık	1133,4	-	-	-
O₃	Yıllık	20,3	-	-	-

(Kaynak: Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği)

Sonuç ve Öneriler

Süleymanpaşa havasındaki PM₁₀ ve PM_{2,5} konsantrasyonları son yıllarda azalma seyrine girmiştir. Bunun yanında Tekirdağ ili Türkiye’de son 5 yılda hava kalitesi iyileşen ilk 10 il arasında yer almaktadır (Temiz Hava Hakkı Platformu, 2021) Fakat ilçe merkezinde yıllık ortalama değerler hâlen Türkiye, Avrupa Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen uzun vadeli sınır değerlerden daha yüksektir. Bu kirleticiler genelde bacalardan çıkan emisyonlardan havaya karışmaktadır. Bu nedenle gerek sanayi tesislerinin gerekse de meskenlerin baca temizlikleri mutlaka yapılmalı ve sanayi tesislerinin bacalarında uygun filtreler kullanılmalıdır. Özellikle emisyon miktarının arttığı etkili yanma aylarında bireysel veya kurumsal kontroller arttırılmalıdır.

İlçede yıllık kükürdioksit (SO₂) ortalaması Türkiye ve Avrupa Birliği sınır değerlerinden iki kat fazladır. Özellikle ısınmak için yakıt tüketiminin arttığı aylarda havadaki kükürdioksit (SO₂) konsantrasyonu çok daha artmaktadır. Bu nedenle ilçede ısınma amaçlı yakıt olarak doğalgaz kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Linyit kömürü kullanılan konut ve tesislerde düşük kaliteli linyit kullanımı engellenmeli ve yakma teknikleriyle ilgili eğitim verilmelidir. Ayrıca binaların ısı yalıtımlarıyla ilgili tedbirler alınmalıdır.

Süleymanpaşa’da yıllık azotdioksit (NO₂) ortalaması Türkiye, Avrupa Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen sınır değerlerden daha düşük olmasına rağmen, azot oksit (NO_x) ortalaması sınır değerlerin çok üstündedir. Taşıt trafiğinden kaynaklanan azot oksit (NO_x) kirliliğinin önüne geçmek için ilçede toplu taşıma ve bisiklet kullanımı teşvik edilmeli, araç egzoz emisyonları denetim altında tutulmalıdır.

Süleymanpaşa kent merkezinde esen hâkim rüzgârlar kuzey sektörlüdür. Ancak kıyından kuzeye doğru topoğrafya yüzeyinde yükseltinin artması, kentin kuzey yönünde gittikçe genişlemesi ve adeta iç içe geçmiş durumdaki dar sokaklar kuzey yönlü rüzgarların etki derecesini azaltmaktadır. Bu nedenle kent havasının temizlenmesinde hâkim rüzgârlar yetersiz kalmaktadır. En azından bundan sonra yerleşime açılacak alanlarla ilgili yeni imar planlarında binaların kat sayıları ile sokak doğrultuları belirlenirken hava kirleticilerini uzaklaştıracak hâkim rüzgâr yönü göz önünde bulundurulmalıdır.

Şehir merkezini kuzey-güney doğrultusunda kat eden dere yatakları ve vadileri yerleşime açıldığından çevresine göre alçakta kalan dar sokak ve caddeler, kirli havanın uzun süre kalmasına yol açacak sıcaklık terselmesi olayına uygun zemin hazırlamaktadırlar.

İlçe merkezinde 2021 yılı aritmetik nüfus yoğunluğu 3376 km²/kişi dir. Yine km²'ye 2134 bağısız mesken ve 677 bina düşmektedir. Dolayısıyla şehir merkeziyle ilgili yapılacak gerek temiz hava eylem planlarında gerekse de yeni imar planlarında nüfus ve bina yoğunluğu mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Süleymanpaşa ilçe merkezinde orman arazisi alanı oranı toplam arazinin ancak %1,2'sine tekabül etmektedir. İlçede yutak görevi görerek kirli havayı temizleyecek çok daha geniş orman arazisine ve şehir içi yeşil alanlara ihtiyaç vardır.

Hava kalitesi yüksek bir yerde yaşamak hem her insanın doğal hakkı hem de insan sağlığı açısından oldukça önemlidir. Özellikle 183 886 (2021) kişinin yaşadığı ilçe merkezinde hava kalitesinin takip edilerek gerekli tedbirlerin alınması elzemdir.

Süleymanpaşa ilçesinde yaşayanların hava kirliliği nedeniyle çeşitli hastalıklara yakalanma ihtimali artmakta hatta tarım alanlarında yetiştirilen ürünler bile hastalık riski taşımaktadır. İlçede insan-mekân ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için hava kirliliği ile ilgili çözümlerin en kısa zamanda hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akan, D. S. ve Morcalı, M. H. (2017). Kahramanmaraş Hava Kirliliği Kaynaklarının İzlenmesi ve Belirlenmesi. *KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 20(2): 105-115.
- Altunok, A. ve Eskiocak, M. (2020). Trakya'da Partiküler Madde Kirliliği ve Mortalite İlişkinin Değerlendirilmesi. *Turk Journal Public Health*, 18(3): 124-132. doi:10.20518/tjph.661642.
- Ardel, A., Kurter, A. ve Dönmez, Y. (1965). *Klimatoloji Tatbikatı*, İstanbul Üniv. Yay. No: 1123, Edebiyat Fak. Coğ. Enst. Yay. No: 40. İstanbul.
- Bayram, H. ve Dikensoy, Ö. (2006). Hava Kirliliği ve Solunum Sağlığına Etkileri. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 54(1): 80-89.
- Bozyiğit, R. (1996-1997). Konya'da Hava Kirliliği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1: 335-346.
- Erol, O. (1999). *Genel Klimatoloji (Genişletilmiş 5. Baskı)*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Garipağaoğlu, N. (2008). "Çorum'un Hava Kalitesinin Yıl İçindeki Değişimi ve Yanma Döneminin Değerlendirilmesi", s. 685-702, 23-25 Kasım Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, Çorum.
- İbret, B. Ü., ve Aydınöz, D. (2009). Şehirleşmede Yanlış Yer Seçiminin Hava Kirliliği Üzerine Olan Etkisine Bir Örnek: Kastamonu Şehri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi*, 18: 71-88.
- İncecik, S. ve İm, U. (2013). Megaşehirlerde Hava Kalitesi ve İstanbul Örneği, *Hava Kirliliği Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 133-145.
- Keser, N. (2002). Kütahya'da Hava Kirliliğine Etki Eden Topografik ve Klimatik Faktörler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 5: 69-100.

- Kim, K-H., Kabir, E. ve Kabir, S. (2015). A Review on The Human Health Impact of Airborne Particulate Matter. *Environment International* 74:136–143.
- Koç, T. (1998). Isıtma Dönemi Özellikleri ve Balıkesir’de Uygulaması, *Türk Coğrafya Dergisi*, 33: 319- 335.
- Oğuz, K. (2020). Nevşehir İlinde Hava Kalitesinin ve Meteorolojik Faktörlerin Hava Kirliliği Üzerine Etkilerinin İncelenmesi, *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(2): 391-404, DOI: 10.21324/dacd.686052.
- Özşahin, E., Eroğlu, İ. ve Pektezel, H. (2016). Keşan’da (Edirne) Hava Kirliliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36: 83-100.
- Özşahin, E. ve Eroğlu, İ. (2018). Ekolojik Koşullara Göre Tekirdağ İlinin Arazi Kabiliyet Sınıflandırması. *Kriter Yayınevi*, ISBN: 978-605-2228-38-8, İstanbul.
- Saral, A. (2011). Hava Kirliliği Nedir, Ülkemizdeki Durumdan Kesitler. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 135: 34-41.
- Sungur, K. A. ve Gönençgil, B. (1997). Çeşitli İklim Elemanlarının Hava Kirliliği Üzerine Etkileri. *A.Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6: 337-345.
- Şahin, C. (1989). Hava Kirliliği ve Hava Kirliliğini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri. *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 194-208.
- T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2020). Tekirdağ İli 2019 Yılı Çevre Durum Raporu. (https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/tek-rdag_2019_cdr-20201006172441.pdf. Erişim tarihi:10. 01. 2022).
- T.C. Tekirdağ Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2020). Tekirdağ İli Temiz Hava Eylem Planı, THEP (2020-2024). (https://webdosya.csb.gov.tr/db/tekirdag/menu/temiz-hava-eylem-planı-2020-2024-s_20201016045422.pdf. Erişim tarihi:10. 01. 2022).
- Temiz Hava Hakkı Platformu (2019). Hava Kirliliği ve Sağlık Etkileri Kara Rapor 2019. (<https://www.temizhavahakki.com/wp-content/uploads/2019/08/Kara-Rapor-2019.pdf>. Erişim tarihi: 13. 02. 2022
- Temiz Hava Hakkı Platformu (2021). Kara Rapor 2021 Hava Kirliliği ve Sağlık Etkileri. (<https://www.temizhavahakki.com/wp-content/uploads/2021/09/KaraRapor2021.pdf>. Erişim tarihi: 16. 03. 2022
- TMMOB Çevre Mühendisleri Odası (2019). Hava Kirliliği Raporu 2019. (https://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/cc7041481f4624d_ek.pdf?tipi=72&turu=X&sube=0. Erişim tarihi:10. 01. 2022.
- TUİK (2022). Süleymanpaşa Mahalle Nüfusları. (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>. Erişim tarihi: 10. 01. 2022).
- Turalhoğlu, F. S. (2011). Bitkilere Zararlı Olan Ozon, Azot Dioksit ve Kükürt Dioksit’in Erzurum Atmosferindeki Değişimleri. *GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2011, 28(1): 73-77.
- Türkeş, M. (2010). *Klimatoloji ve Meteoroloji*, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Yatkın, S. ve Bayram, A. (2007). İzmir Havasında Partikül Madde Kirliliği: Ölçüm ve Değerlendirme. *DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 9 (2): 15-27.
- Yazıcı, H., Koca, N. ve Ekiz, E. (2018). Topoğrafik, Meteorolojik ve Klimatolojik Faktörlerin Afyonkarahisar Şehrindeki Hava Kirliliği Üzerine Etkileri. *Türk Coğrafya Dergisi* (71): 63-68. DOI:10.17211/tcd.430631.
- Zeydan, Ö. (2021). 2019 Yılında Türkiye’deki Partikül Madde (PM₁₀) Kirliliğinin Değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(1): 106-118.

- URL1:** Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12188&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
Erişim tarihi: 10. 01. 2022
- URL2:** http://sim.csb.gov.tr/STN/STN_Report/StationDataDownloadNew. Erişim tarihi: 10. 01. 2022
- URL3:** <http://index.havaizleme.gov.tr/Map>. Erişim tarihi: 23. 02. 2022
- URL4:** <https://sim.csb.gov.tr/Intro/Uhkia#>. Erişim tarihi: 23. 02. 2022

TÜRKİYE'DE Kİ AÇIK SU YÜZME YARIŞMALARININ BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Kubilay ÇİMEN¹ & Harun AYAR²,

Özet: Tüm dünyada ve ülkemizde açık su yüzme yarışlarına hızla katılım sağlandığı görülmektedir. Özellikle pandemi sürecinde açık alan sporlarına yönelen bireylerin su sporlarına çok fazla katılım gösterdiği dikkat çekmektedir. Uygulama kolaylığı itibarı ile her yaş grubunun rahatlıkla yapabileceği açık su yüzme branşının katılımcı sayısı hızla artmaktadır. Bu noktadan hareket ile çalışmamızın amacı açık su yüzme yarışlarına katılan bireylerin, bazı demografik yapıları ile katılım eğilimleri arasındaki durumu tespit etmektir. Araştırma evrenini, 2019 yılı içinde Türkiye’de yapılan 13 Açık Su Yüzme yarışmalarına katılan bireyler, örneklemini ise basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen 1384 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada betimsel araştırma yöntemlerinden durum analizi yöntemi kullanılarak, mevcut durum tespit edilmeye çalışılmıştır. Açık su yarışlarına katılan bireylerin, cinsiyetlerine göre dağılım oranlarında (%40,7’si kadın iken, %59’u) erkek yaklaşık olarak %19 luk bir fark olduğu tespit edilirken, yıl içerisinde 1 ile 5 kez yarışmalara katılan kadınların erkeklerden daha fazla eğilim gösterdiği fakat erkek katılımcıların 5 ile 10 kez katılımında ise erkeklerin daha ağırlıkta eğilim gösterdiği görülmektedir. Araştırmada bireylerin yaş düzeylerine bağlı olarak katılım eğilimleri dikkate alındığında 15-55 yaş ve üzeri dikkate alındığında, yaşa bağlı olarak artan bir katılım eğilimi gerçekleşmektedir. Özellikle İş hayatında etkin bir dönem olan orta yaş grubunda (36-45 yaş) katılımı en üst düzeyde (%32.1) olduğu dikkat çekmektedir. Eğitim durumları ve yıllık katılım oranları incelendiğinde, katılımcıların eğitim durumları artarken açık su yüzme yarışlarına katılım oranları da arttığı görülmektedir. Bireylerin eğitim durumlarına göre yılda kaç kez açık su yüzme yarışmalarına katıldığı sonuçlarına bakıldığında en yüksek oranın %15.4 ile üniversite mezunları olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Türkiye geneli gerçekleştirilen açık su yüzme yarışmalarına kadın ve erkeklerin birbirine yakın oranlarda katılım sağladıkları görülmektedir. Yarışmalara her yaştan bireyin dahil olduğu fakat genellikle orta yaş grubu yoğunlukta olmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarına göre üniversite mezun sayısının fazla olduğu görülmürken, eğitim düzeyi artarken yarışmalara katılım da artmaktadır. Türkiye’de açık su yüzme yarışlarının arz talep ilişkisine bağlı olarak artığı, hemen hemen tüm bölgelerde gelişerek yayıldığı, tüm yaş gruplarının yoğun

¹ İstanbul Gelişim Üniversitesi, Cihangir, Şehit Jandarma Komando, J. Kom. Er Hakan Öner Sk. No:1, İstanbul, Türkiye, kcimen@gelisim.edu.tr:

² İstanbul Gelişim Üniversitesi, Cihangir, Şehit Jandarma Komando, J. Kom. Er Hakan Öner Sk. No:1, İstanbul, Türkiye, hayar@gelisim.edu.tr

ilgi gösterdiği izlenirken, bu gelişimin uluslararası kimliği ile ülke tanıtımında önemi katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Yarışmaların yapıldığı bölgelerin tarihi, otantik ve kültürel zenginliği bireylerin rekreasyonel turizm faaliyeti olarak geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Açık Hava Rekreasyonu, Rekreasyon, Açık Su Yüzme

INVESTİGATION OF SOME DEMOGRAPHIC CHARACTERİSTİCS OF OPEN WATER SWİMMİNG COMPETİTİONS İN TURKEY

Abstract: It is seen that there is rapid participation in open water swimming races all over the world and in our country. It is noteworthy that individuals who turn to outdoor sports, especially during the pandemic process, participate in water sports a lot. The number of participants in the open water swimming branch, which every age group can easily do, is increasing rapidly due to its ease of application. From this point of view, the aim of our study is to determine the situation between some demographic structures and participation tendencies of individuals participating in open water swimming races. The research population consists of individuals participating in 13 Open Water Swimming competitions held in Turkey in 2019, and the sample consists of 1384 volunteer participants determined by simple random sampling method. In the research, the current situation was tried to be determined by using the situation analysis method, which is one of the descriptive research methods. It has been determined that there is a 19% difference in the distribution rates of the individuals participating in the open water races according to their gender (40.7% are female, 59%) men, while women who participate in the competitions 1 to 5 times a year tend to be more inclined than men. However, it is seen that men tend to be more dominant in 5 to 10 participations of male participants. When the participation tendencies of individuals depending on their age levels are taken into consideration in the research, when 15-55 years of age and over are taken into account, an increasing participation tendency occurs depending on age. Particularly in the middle age group (36-45 years old), which is an active period in business life, it is noteworthy that the participation is at the highest level (32.1%). When the educational status and annual participation rates are examined, it is seen that while the educational status of the participants increases, the participation rates in open water swimming races also increase. Considering the results of how many times individuals participate in open water swimming

competitions a year according to their educational status, it is seen that the highest rate is university graduates with 15.4%. As a result, it is seen that women and men participate in open water swimming competitions held throughout Turkey at rates close to each other. Individuals of all ages are included in the competitions, but they are mostly middle-aged. While it is seen that the number of university graduates is higher according to the educational status of the participants, the participation in the competitions increases as the education level increases. While it is observed that open water swimming races in Turkey increase depending on the supply-demand relationship, develop and spread in almost all regions, and show great interest from all age groups, it is thought that this development will make important contributions to the promotion of the country with its international identity. It is thought that the historical, authentic and cultural richness of the regions where the competitions are held will contribute to the development of individuals as recreational tourism activities.

Key Words: Outdoor Recreation, Recreation, Open Water Swimming

Giriş

Tüm dünyada ve ülkemizde açık su yüzme yarışlarına hızla artan bir katılım sağlandığı görülmektedir. Özellikle pandemi sürecinde açık alan sporlarına yönelen bireylerin, su sporlarına çok fazla katılım gösterdiği dikkat çekmektedir. Uygulama kolaylığı itibarı ile her yaş grubunun rahatlıkla yapabileceği açık su yüzme branşının katılımcı sayısı hızla artmaktadır. Ülkemiz coğrafi yapısı itibarı ile doğa sporlarına uygun koşullar taşımaktadır. Türkiye'nin adalar dahil, 3 tarafı denizlerle çevrilidir. Sahip olduğu toplam: 8333 km'lik kıyı şeridinin,

%20.34'ü Karadeniz, %11.20'si Marmara, %33.66'sı Ege Denizi ve %20.07'si Akdeniz'de bulunmaktadır (Türk Deniz Kuvvetleri, 2015).

Türkiye'de bulunan göller toplam 9243 km²'lik alan ile ülke yüz ölçümünün %1.2'sini kaplamaktadır. Ülke genelinde bulunan 300 gölün, %65'ten fazlasını Van, Tuz, Beyşehir ve Eğirdir havzalarında bulunur (Ülker, 1988).

Merkezi Danimarka'nın başkenti Kopenhag olan Uluslararası Çevre Eğitim Vakfının (FEE) verdiği, dünyanın en seçkin turizm ve çevre ödülleri Mavi Bayrak değerlendirmeleri sonucunda, Türkiye'nin 2021 yılında da zirvedeki yerini koruduğu, İspanya ve Yunanistan'ın ardından dünyanın en çok Mavi Bayraklı 3'üncü ülkesi olan Türkiye'nin ödüllü plaj sayısının bu yıl 519'a yükseldiği belirtilmiştir. Denizlerimizin doğal güzelliği dünyanın birçok ülkesinden turistlerin tercih sebebi olarak görülmektedir.

Turizm gelirlerinin yaklaşık %20'lik bir kısmını deniz turizmi gelirleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda talebin en fazla olduğu turizm türü de deniz turizmidir. Turistlerin yaklaşık %90'ı bu amaçla ülkemizi ziyaret etmektedir. Türkiye sahip olduğu uzun kıyıları, temiz denizi ve kumsalları, doğal ve tarihi çekicilikleri ve uygun iklim koşulları sayesinde deniz turizmi konusunda elverişli bir konumdadır ve bu alanda oldukça gelişme göstermiştir (Kozan ve ark. 2014).

Deniz ticaret odasının 2020 raporunda belirtilen verilere göre;

2002 yılında; 1,9 Milyar Dolar olan deniz turizmi gelirimiz, 2014 yılında 6,8 Milyar Dolar, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında yaşanan küresel kriz sebebiyle 2017 yılında 3,2 Milyar Dolar'a gerilemiştir. 2018 yılında gelirimiz 5,9 Milyar Dolar'a ulaşmıştır. 2019 yılında ise gelirimiz; 7,2 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Genel Turizm gelirimiz 2020 yılında bir önceki yıla göre %65,1 azalarak 12.059.320.000 dolara gerilemiş, aynı yıl Deniz Turizmi gelirimiz ise 2,6 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir (Deniz Ticaret Odası, 2021).

Dünyada açık su yüzme yarışlarının modern başlangıcı olarak, 3 Mayıs 1810 yılında Lord Byron tarafından Avrupa'dan Asya'ya Çanakkale boğazını (Hellespont) birkaç mil yüzerek geçmesi kabul edilmektedir. 1896'da Atina'daki modern Olimpiyat Oyunlarının ilk olarak yüzme yarışması açık suda gerçekleştirilmiştir. İlk Gerçek disiplin ise: Pekin'de 2008'de Olimpik programda 10km Maraton Yüzme yarışları adı altında yapılmıştır (Federation Internationale de Natation, 2017).

Ülkemizde açık su yüzme maratonunun ilk olarak 1955 yılında Anadolu Kavağı – Kız Kulesi arasında, 26 sporcunun katılımı ile yapıldığı bilinmektedir (Milliyet Gazetesi, 1955).

Araştırmanın amacı: Türkiye'deki açık su yüzme yarışmalarına katılan bireylerin demografik özelliklerinin belirlenmesi,

Katılımcıların cinsiyet, eğitim ve yaş düzeyleri, ayrıca katılımcıların yılda kaç defa etkinliklere katıldıkları tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca bu alanda araştırmanın çok sınırlı sayıda olması nedeni ile elde edilen tespitlerin, literatüre temel oluşturarak katkı sağlanması hedeflenmiştir. Dünya ve Türkiye'de literatürü taradığımızda bu alanda yapılan çalışmaların fizyolojik adaptasyon ve performans odaklı olduğu görülmektedir. Bu sebeple demografik yapının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Materyal Yöntem

Türkiye'de rekreasyonel açık su yüzme yarışmalarına katılan bireylerin demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla anket formu oluşturulmuştur.

Çalışma betimleyici istatistik yöntemlerinden tarama modeli yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak katılımcılara kişisel bilgi formu ve açık su yüzme yarışmalarına katılım düzeyleri ile ilgili anket uygulanmıştır.

Anket formu Türkiye’de 2019-2020 yılları arasında; Amasra / İstanbul (Büyükçekmece), Balıkesir (Cunda) / Çanakkale, Muğla (Datça) / Balıkesir (Edremit), Kastamonu (İnebolu) / Bodrum, KKTC / Marmaris, Samsun / Zonguldak olmak üzere, 12 bölgede, 13 yarışmada, toplam 1384 anket formu doldurulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada betimsel araştırma yöntemlerinden durum analizi yöntemi kullanılarak, mevcut durum tespit edilmeye çalışılmıştır. Veriler SPSS 25 paket programına girilerek gerekli analizler gerçekleştirilmiştir.

Adaylara ilişkin kişisel bilgiler, faktör puanları frekans (f) ve yüzde (%) değerleri ve çapraz tablo analizi **tespit edilerek verilmiştir.**

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet durumlarının dağılımı

Cinsiyet	N	F
Kadın	563	40,7
Erkek	821	59,3
Toplam	1384	100,0

Tablo 1 incelendiğinde açık su yüzme yarışlarına katılan bireylerin %40,7’si kadın iken, %59’u erkek bireylerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Yılda Kaç Kez Katıldıkları durumlarının dağılımı

Yılda Kaç Kez Katılım Gösterdikleri	N	F
1-5 defa	885	63,9
6-10 defa	338	24,4
11 gün ve üzeri	161	11,6
Toplam	1384	100,0

Tablo 2 incelendiğinde açık su yüzme yarışlarına katılan bireylerin %63,9’u 1-5 kez katılım gösterdiği, %24,4’ü 6-10 kez katılım gösterme ve %11,6’sı 11 gün ve üzeri katılım göstermektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Yılda Kaç Katıldıkları durumlarının dağılımı

	1-5 defa	6-10 defa	11 defa ve üzeri	Toplam
Kadın	390	109	64	563
	69,3%	19,4%	11,4%	100,0%
Erkek	495	229	97	821
	60,3%	27,9%	11,8%	100,0%
Toplam	885	338	161	1384

63,9%	24,4%	11,6%	100,0%
-------	-------	-------	--------

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetlerine göre kadın katılımcıların %69,3'ü 1-5 kez katılım sağladığı, %19,4'ü 6-10 gün katılım gösterdiği, %11,4'ü ise 11 gün ve üzerim katılmaktadır. Erkek katılımcıların %60,3'ü 1-5 gün katılım gösterdiği, %27,9'u 6-10 gün katılım gösterirken %11,8'i 11 gün ve üzeri katılım göstermektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Yaş durumlarının dağılımı

Yaş	N	f
15-25	177	12,8
26-35	218	15,8
36-45	444	32,1
46-55	312	22,5
56 yaş ve üzeri	233	16,8
Total	1384	100,0

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların yaş durumlarına göre %12,8'i 15-25 yaş aralığında, %15,8'i 26-35 yaş aralığında, %32,1'i 36-45 yaş aralığında, %22,5'i 46-55 yaş aralığında, %16,8'i 56 yaş ve üzeri dağılım gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların Yaşlarına Göre Yılda Kaç Defa Katılım Gösterdiği

	1-5 defa	6-10 defa	11 defa ve üzeri	Toplam
15-25	124	39	14	177
	70,1%	22,0%	7,9%	100,0%
26-35	145	37	36	218
	66,5%	17,0%	16,5%	100,0%
36-45	305	88	51	444
	68,7%	19,8%	11,5%	100,0%
46-55	175	102	35	312
	56,1%	32,7%	11,2%	100,0%
56 yaş ve üzeri	136	72	25	233
	58,4%	30,9%	10,7%	100,0%
Total	885	338	161	1384
	63,9%	24,4%	11,6%	100,0%

Katılımcıların yaşlarına göre 15-25 yaş arasındaki bireylerin %70,1'i 1-5 defa, %22,0'si 6-10 defa, 11 defa ve üzeri katılımcılar %7,9'unu oluşturmaktadır. 26-35 yaş arasındaki katılımcıları %66,5'i yılda 1-5 defa, %17,0'si 6-10 defa katılım gösterirken, %16,5 11 defa ve üzeri katılım gösterdiği görülmektedir. Yaş aralığı 36-45 olan katılımcıların,

68,7'si 1-5 defa, %19,8'i 6-10 defa katılım gösterirken, %11,5'i 11 defa ve üzeri katılım göstermektedir. Katılımcıların yaş aralığı 46-55 olanların %56,1'i 1-5 defa, %32,7'si 6-10 defa, %11,2'si 11 defa ve üzeri açık su yüzme yarışlarına katılım göstermektedir. Katılımcılardan 56 yaş ve üzeri olanlar %58,4'ü 1-5 defa, %30,9'u 6-10 defa, %10,7'si 11 defa ve üzeri katılım göstermektedir. Genel olarak yarışmalara %63,9'u yılda 1-5 defa, %24,4'ü yılda 6-10 defa, %11,6'sı yılda 11 defa ve üzeri katılım göstermektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Eğitim durumlarının dağılımı

Eğitim Durumu	N	f
İlkokul	122	8,8
Ortaokul	252	18,2
Lise	233	16,8
Üniversite	539	38,9
Yükseklisans	160	11,6
Doktora	78	5,6
Toplam	1384	100,0

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların %8,8'i ilkokul mezunu, %18,2'si ortaokul, %16,8'i lise, %38,9 üniversite, %11,6'sı Yüksek lisans ve %5,6'sı doktora mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Açık Su Yarışlarına Yıl İçinde Katılma Durumları

Eğitim Durumu	Yılda Kaç Kez			Toplam	
	1-5 defa	6-10 defa	11 defa ve üzeri		
İlkokul	n	96	21	5	122
	%	78,7%	17,2%	4,1%	100,0%
Ortaokul	n	167	66	19	252
	%	66,3%	26,2%	7,5%	100,0%
Lise	n	135	68	30	233
	%	57,9%	29,2%	12,9%	100,0%
Üniversite	n	305	151	83	539
	%	56,6%	28,0%	15,4%	100,0%
Yüksek Lisans	n	124	20	16	160
	%	77,5%	12,5%	10,0%	100,0%
Doktora	n	58	12	8	78
	%	74,4%	15,4%	10,3%	100,0%
Toplam	n	885	338	161	1384
	%	63,9%	24,4%	11,6%	100,0%

Tablo 7 incelendiğinde ilkokul mezunu olan bireylerin %78,7'sinin yıl içinde 1-5 kez, %17,2'sinin yıl içinde 6-10 kez, %4,1'inin ise yıl içinde 11 ve üzeri kez açık su yarışlarına katıldığı, ortaokul mezunu olan katılımcıların %66,3'ünün yıl içinde 1-5 kez, %26,2'sinin yıl içinde 6-10 kez, %7,5'inin ise yıl içinde 11 ve üzeri kez açık su yarışlarına katıldığı, Lise mezunu olan katılımcıların %57,9'unun yıl içinde 1-5 kez, %29,2'sinin yıl içinde 6-10 kez, %12,9'sinin ise yıl içinde 11 ve üzeri kez açık su yarışlarına katıldığı, Üniversite mezunu olan katılımcıların %56,6'sının yıl içinde 1-5 kez, %26,9'unun yıl içinde 6-10 kez, %10,6'sının ise yıl içinde 11 ve üzeri kez açık su yarışlarına katıldığı Yüksek Lisans mezunu olan katılımcıların %77,5'inin yıl içinde 1-5 kez, %12,5'inin yıl içinde 6-10 kez açık su yarışlarına katıldığı, %10,0'unun yıl içinde 11 ve üzeri kez katıldığı, doktora mezunu olan katılımcıların %74,4'ünün yıl içinde 1-5 kez, %15,4'ünün yıl içinde 6-10 kez, %10,3'ünün ise yıl içinde 11 ve üzeri kez açık su yarışlarına katıldığı tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Son dönemlerde rekreasyonel etkinliklere katılımın önemi iyice anlaşılmaya başlandı. Yapılan araştırmalarda katılım sayıları gün geçtikçe artış olduğu görülmektedir (Yaşartürk ve ark., 2016; Tekin ve ark., 2007; Başoğlu, 2013). Koç ve diğerleri (2019), Datça'da gerçekleştirilen açık su yüzme yarışmasına katılan bireylerin %60'ının evli, %52,9'unun üniversite mezunu olduğu tespit etmişlerdir. Mevcut bulgular ile benzerlik göstermektedir. Fakat yaş gruplarının 46-55 yaş arası yoğunlukta olduğu, mevcut çalışma ile benzerlik göstermemektedir.

Sonuç olarak Türkiye genelinde gerçekleştirilen açık su yüzme yarışmalarına kadın ve erkeklerin birbirine yakın oranlarda katılım sağladıkları görülmektedir.

Yarışmalara her yaştan bireyin dahil olduğu, fakat genellikle orta yaş grubu yoğunluktadır. (Çalışma hayatında en yoğun iş temposuna sahip olan yaş grubu olması ilgi çekicidir). Katılımcıların eğitim durumlarına göre üniversite mezun sayısının fazla olduğu görülürken, eğitim düzeyi artarken yarışmalara katılım oranı da artmaktadır.

Yaklaşık olarak %56 sının yükseköğrenim seviyesinde (Lisans, Yüksek lisans ve Doktora) olması dikkat çekicidir.

Türkiye'de açık su yüzme yarışlarının arz talep ilişkisine bağlı olarak artışı, hemen- hemen tüm bölgelerde gelişerek yayıldığı, tüm yaş gruplarının yoğun ilgi gösterdiği izlenirken, bu gelişimin uluslararası kimliği ile ülke tanıtımında önemi katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçları dikkate alan organizasyon yönetimlerinin; yaş gruplarına yönelik rekreasyon etkinlikleri ve etkili tanıtım yöntemleri planlamaları mümkündür.

Ayrıca katılım oranlarının nitelik ve niceliksel dağılımları organizasyon planlama ve uygulamasına rehber olacaktır (yarış tarihi, yarış tamamlama süresi, konaklama rezervasyonu, mansiyon ve ekipman tedariki öngörüsü vb.).

Yarışmaların yapıldığı bölgelerin tarihi, otantik ve kültürel zenginliği, rekreasyonel turizm kaynağı olarak değer taşımaktadır. Bu durum ülkemiz açısından açık su yüzme yarışmaları organizasyonlarına değer kattığı ve katılımı arttırdığı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Başoğlu, U., (2013). "Relationships Between Participation İn Recreational Activities And Leadership Behavior: A Study On The Secondary School Students." Turkish Journal of Sport and Exercise, - Volume: 15 - Issue: 2 - Pages: 100-106.
- Koç, M.C., Ayar, H., Gümüş, H., Çimen, K. (2019). Leisure Motivation and Leisure Satisfaction: A practice on Open Water Swimming Competitions. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches, 9 , 13, sayı 19.
- Kozan, Y., Özdemir, S.S., ve Günlü, E., (2014). "Turizm Yazınında "Deniz Turizminin Olgusal Gelişimi." Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 2 Sayfa:115-129, İzmir.
- Tekin, M., Yıldız, M., Akyüz, M., Uğur, O.A., (2007). "A Research On University Students Who Stay In Karaman Institution Of Students Credits And Dormitories Participates In Recreational Activities And Their Expectancy." Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, Vol:9 No:1, pp.121-135.
- Türk Deniz Kuvvetleri (2015). " Türkiye Denizlerini Tanıyor muyuz?" Erişim Linki: https://m.dzkk.tsk.tr/pages/denizwiki/konular.php?icerik_id=136&dil=1&wiki=1&catid=1
- Yaşartürk, F., Uzun, M., İmamoğlu, O., Yamener, F., (2016). "Sedanter Kadınların Rekreatif Etkinliklere Katılımlarının Önündeki Engellerin İncelenmesi" International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS), 2016; 4:(SI 3): 789-803.
- ÜLKER, İ. (1988). Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Kaplıcaların Planlanması. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Denizcilik Sektör Raporu (2021). İstanbul Ve Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz Bölgeleri Deniz Ticaret Odası, S. 202.

KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ARAPÇA KELİMELERİN FONETİK DEĞİŞİMİNİN TÜRKÇE ÖĞRENEN KAZAK ÖĞRENCİLERİN OKUMA VE YAZMA BECERİSİNE ETKİSİ

Mahmut Sami DOĞANCI¹ & Seher DOĞANCI²

Özet: Ural-Altay Dil ailesi içerisinde yer alıp Türkçenin on beş lehçesinden biri olan Kazak Türkçesi kendisine ait ses özellikleri ve yapısı ile sözlü ve yazılı sistemi birleştiren ulusal bir dil olup; Rus İmparatorluğunda ve Sovyetler Birliğinde konuşulan dillerden farklı dil özellikleri ile ayrılır. Bununla Birlikte Kazak Türkçesi dil alış verişini ile farklı dillerden özellikle de Arapçadan etkilenmiştir. Her ne kadar Arapça Sami dil ailesi içerisinde bükümlü bir dil olsa da, eklemeli dil özelliği taşıyan Kazak Türkçesini başta dini sebepler olmak üzere; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sebepler doğrultusunda kelime alımına sebep olmuştur. Ve Arapçadan geçen bu kelimeler Kazak Türkçesinin hüviyeti içerisinde yeni fonetik değerler kazanarak ses değişimine uğramış, daha sonra ise anlam genişlemesi, daralması ya da kayması ile orijinal dilden farklı bir mana ile kullanılmıştır. Bütün bu bilgiler ışığında, çalışmada Arapçadan Kazak Türkçesine geçen bazı kelimeler tespit edilip, bu kelimelerin fonetik değişim şekilleri ve bunların yeni nesil Kazaklar tarafından kullanılış biçimine yer verilmiştir. İlaveten, hem Türkiye Türkçesinde hem de Kazak Türkçesinde mevcut olan ortak Arapça kelimelerin her iki lehçe içerisinde nasıl farklı telaffuz edildiğine ve nasıl farklı anlamlara karşılık geldiğine değinilerek; A2 ve B1 seviyesinde Türkçe öğrenen Kazak öğrencilerin bu ortak kelimeleri telaffuz ve yazımda karşılaştıkları zorluklara ve bunların çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazakçadaki Arapça Söz Varlığı, Kazak Fonetik Sistemi, Kazaklara Türkiye Türkçesi Öğretimi.

ARABIC WORDS' PHONETIC CHANGES IN QAZAQ TURKISH AND IT'S EFFECT TO READING AND WRITING FOR QAZAK STUDENTS IN TEACHING TURKISH LANGUAGE

Abstract: Qazaq Turkish, which is in Altaic Turkish like the other fifteen dialects, has its own specialty that combines oral and written systems as a national language. And also, it is different from languages which are used in the Soviet Union and the Russian Empire in terms of their own language specialties. At the same time, Qazaq Turkish influences other languages in terms of borrowing vocabulary, such as Arabic language. Although Arabic is the in Sami Language Family as an inflected language, it causes borrowing vocabulary into the Qazaq Language for religious, political, social, economic, and cultural

¹ Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye, mahmutsamidoganci@gmail.com.

² Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman, Türkiye, seherkaynamazoglu@kmu.edu.tr.

reasons. And borrowing these Arabic words attains new phonetic worth that makes sound and meaning changes as a semantic extension, semantic restriction or semantic shift in Qazaq Turkish. In light of this information, the study focuses on borrowing Arabic words in Qazaq Turkish and their phonetic changes, as well as the usage of these words in the new generation of Qazaq. Furthermore, it is indicated that there are various pronunciations and meanings of common Arabic words in both Turkey Turkish and Qazaq Turkish. Moreover, it gives place to the Qazaq students of level A1 and B2 who learn Turkey Turkish and get confused by these common Arabic words between the two dialects in terms of writing and reading. It is also permissible to make solution offers to them.

Key Words: Arabic Words in Qazaq Turkish, Qazaq Turkish's Phonetic System, Teaching Turkey Turkish for Qazaq Students.

Giriş

Türk Dillerinin konuşulduğu coğrafya geniş bir alana yayılmakta olup sınırları Anadolu, Azerbaycan, Kafkasya, İran, Irak, Afganistan, Batı ve Doğu Türkistan, Güney-Kuzey ve Batı Sibiryaya ile Volga bölgesine kadar dayanmaktadır. Ve bu coğrafyalarda yaklaşık yirmi standart dil ya da çoğu dilcinin üzerinde görüş birliği yaptığı tabir ile diyalekt/ lehçe bulunmaktadır ki bunlar arasında Türkiye Türkçesi, Azerice, Türkmençe, Kazakça, Karakalpakça, Kırgızca, Özbekçe, Uygurca, Tuvaca, Yakutça, Tatarca, Başkurtça ve Çuvaşça yer alır. Ve bu diyalektler tek bir anadilden türemiş akraba dilleri kapsayan Ural-Altay dil ailesinin içerisindeki Türk diline ait diyalektlerdir³.

Yukarıda adı geçen diyalektler Türk dilinin modern Türk dili (20 yy ve sonrası) dönemi içerisinde değerlendirilmekte olup; coğrafi ve linguistik esaslara göre altı gruba ayrılır ve içerisinde şu diyalektleri barındırırlar⁴:

1. Güney Batı Türk Lehçeleri (Oğuz Grubu): Türkiye Türkçesi, Azerice, Gagauzca, Türkmençe ve Horosanca.
2. Güney Doğu-Uygur (Karluk) Lehçeleri: Özbekçe, Uygurca, Sarı Uygurca, Salurca.
3. Kuzey-Batı Kıpçak Türk Lehçeleri: Tatarca, Başkurtça, Kırgızca, Kazakça, Karakalpakça, Nogayca, Karaçay-Baklarca, Kumukça, Karayımce ve Kırım Tatarcası.
4. Kuzey Doğu- Sibiryaya Türk Lehçeleri: Yakutça, Tuvaca, Hakasca ve Altayca.
5. Çuvaşça
6. Halaçça

³ Özyetgin, Melek. 'Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı.' Alıntı: http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/ozyetgin_tarihten_bugune_turkdili.pdf

Bknz: 'Türk Dilinin Bugünkü Coğrafyası ve Türk Dilini Konuşan Halklar.' Alıntı: https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=10_636783927034211507.pdf

⁴ Berbercan, Mehmet Turgut. 'Türk Yazı Dilinin Tarihi Dönemleri ve Orta Türkçenin Yeri Meselesi.' Türk Okulu Dergisi (TOD), yıl 7 sayı 8, Mart 2014, ss. 765-783.

Bknz: Tavkul, Ufuk. 'Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler.' Kırım Dergisi, 12 (45), 2003, ss. 23-32.

İlaveten, modern Türk dilinin sınıflandırmasında güneybatı Türk lehçeleri içerisinde yer alan Türkiye Türkçesi ve kuzey-batı Kıpçak Türk lehçeleri içerisinde yer alan Kazak Türkçesi yazı, edebiyat ve bilim dili özelliği göstermekte olup, kendilerine has bir yazı sistemi ve alfabe kullanan bağımsız devlet dilleridir⁵. Ve bu iki dil gerek aynı dilsel özelliklere sahip olmaları gerek de Arapça'dan kelime alışı verisi yapmaları hasebiyle fazlasıyla benzerlik gösterirler. Her iki dil arasındaki bu yakınlık ana dilden türeyen diyalektler olmasıyla ve de aynı dini benimsemeleri ile açıklanabilir.

Bu çalışmada dil, din, tarih, kültür ve edebiyat birliği olan bu iki diyalekt arasında ortak olarak kullanılan Arapça kelimeler tespit edilip, bunların yeni nesil Kazaklar arasındaki farklılaşan fonetik söylemlerine yer verilmiştir. Dahası, Türkiye Türkçesinden ve orijinal dil olan Arapçadan farklılaşan Kazak telaffuz şekillerinin ses boyutunda mı yoksa anlam boyutunda mı olduğu Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Türkçe öğretim merkezinde A2 ve B1 seviyesinde eğitimlerine devam etmekte olan Kazak öğrenciler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. 2021-2022 eğitim-öğretim yılında kayıtlı olan 50 öğrenciye 50 Arapça kelime yöneltilmiş ve bunları telaffuz şekilleri kaydedilerek; bu kelimeleri yazmaları istenmiştir. Bu sayede ortak olan bu Arapça kelimelerin Kazakçadaki kullanılış biçimi saptanarak Türkiye Türkçesinden ve orijinal dil olan Arapçadan ne denli farklılaştığı saptanmıştır. Çalışmanın sonunda Türkiye Türkçesi öğrenen Kazak öğrencilerin her iki lehçede ortak olarak alıntılanmış kelimelerde yaptıkları telaffuz ve yazım hatalarına ve de çeşitlerine değinilerek; bu sorunların çözüm ve iyileştirilmesi için öneriler sunulmuştur.

1. Kazakça ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar:

Adriyatik'ten Çin seddine uzanan geniş bir alanda yirminin üzerinde Türk yazı dili farklı şekilleriyle üç değişik alfabe kullanılarak yazılmaktadır. Ve 19. yy 'da Çarlık Rusya'nın izlemiş olduğu dil politikaları sebebiyle oluşturulan suni yazı dilleri Türk Dünyası arasındaki iletişimi kopararak; Sovyet Rusya'nın desteklediği etnik ve bölgesel milliyetçilik ile de ana bir dilden türeyen lehçeler arasındaki ayrım bariz bir noktaya getirilmek istenmiştir. Ama bu lehçeler arasında ortak kelimeler sayılamayacak kadar çoktur ki bunlar arasında organ isimleri, akrabalık terimleri, zamirler, unvanlar, sayılar, zarflar, yer- yön isimleri, zaman ve zamanla ilgili kullanılan kelimeler, hayvan ve hayvancılıkla ilgili terimler, tarım ürünleri ve tahıl- bakliyat isimleri, meyve-sebze ve bitki isimleri, yiyecek ve yemek isimleri, değerli taş isimleri, alet edavat isimleri, inanışla ilgili terimler, sıfatlar, edatlar, fiiller, atasözleri ve alıntılama kelimeler olarak sıralanabilir⁶. Yani Kazakça ve Türkiye Türkçesi arasındaki yakınlık akraba dil olmalarının bir getirisi olan ortak kelime hazinesine ve gramer kurallarına sahip olmanın yanında; tarihsel,

⁵ Demir, Nurettin. 'Türkiyede Dil Lehçe Şive Ağız Tartışmaları. ' Alıntı: <https://alonot.com/nurettin-demir-turkiyede-dil-lehce-sive-agiz-tartismalari/>

Bknz: Hizmetli, Sabri. 'Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü.' İstem yıl 9 sayı 19, 2011, ss. 23-43.

⁶ Koraş, Hikmet. 'Türk Lehçelerindeki Müşterekler Üzerine.' TSA/ yıl 18, S:3, Aralık 2014, ss.197-249.

kültürel ve dinsel birlikteliğin bir neticesinde aynı yabancı dillerden yani Arapça ve Farsçadan alıntılama yapımlarıyla ilgilidir.

Bununla birlikte her iki lehçe arasında ses düzeyinde farklılıklar da vardır ve bunu Kazakça kelimeler üzerinden şu şekilde özetlemek mümkündür⁷:

- ✓ Kazak Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde var olan küçük ünlü uyumu yoktur. Örneğin: odunluk anlamındaki kelime ‘otındık’ şeklinde kullanılır.
- ✓ Kazakçada ilk hecesinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerin ikinci hecesinde yar alan ve ‘u, ü’ olarak telaffuz edilen ünlülerin yazıda ‘ı, i’ olarak yazılması küçük ünlü uyumunu daha da bozar. Örneğin küpe anlamına gelen ‘şolpı’ ve kuyu anlamına gelen ‘kudık’ kelimeleri gibi.
- ✓ İlk hecesinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerden sonra gelen ‘a, e’ ünlüleri çoğunlukla söyleyişte ‘o, ö’dür. Örnek olarak kemik anlamına gelen ‘süyek’ kelimesinin ‘süyök’ şeklinde söylenmesi verilebilir.
- ✓ Türkiye Türkçesinde ilk hecedeki ‘o, ö’ ünlüleri Kazakçada ‘u, ü’ye çevrilir ki örnek olarak Türkiye Türkçesinde doğmak olarak kullanılan fiilin Kazakçada tuwmaq olarak kullanılması verilebilir.
- ✓ Kazakçada Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerde yer alan i uzun ünlüsü ‘ıy, iy’ şeklinde yazılır. Örneğin Arapça ایمان (iman) kelimesi Kazakçada iymaan şeklinde yazılır.
- ✓ Türkiye Türkçesinde ilk hecede yer alan ‘v’ ünsüzü Kazakçada ‘b’ ünsüzüne dönüşür. Örneğin Türkiye Türkçesindeki vermek fiili Kazakçada bermek şeklinde karşımıza çıkar.
- ✓ Türkiye Türkçesinin ilk hecede yer alan ‘b’ ünsüzü Kazakçada ‘m’ ünsüzüne değişir. Örneğin Türkiye Türkçesindeki burun kelimesi Kazakçada murın olarak telaffuz edilir.
- ✓ Türkiye Türkçesindeki ‘ç’ sesi Kazakçada ‘ş’ sesine çevrilir. Örneğin Türkiye Türkçesindeki açık kelimesi Kazakçada aşık olarak karşımıza çıkar.
- ✓ Arapça ve Farsçadan alıntılanan kelimelerde yer alan ‘f’ sesi Kazakçada ‘p ya da b’ sesine çevrilir. Örneğin Arapça فقير (fakir) kelimesi pakır, وفاء (vefa) kelimesi opa şeklinde telaffuz edilir.
- ✓ Tek heceli ve kalın ünlülerin sonunda yer alan ‘ğ’ ünsüzü Kazakçada ‘w’ sesine çevrilir. Örneğin yağmak fiili Kazakçada jawmak olarak söylenir.
- ✓ Türkiye Türkçesinde orta hecede yer alan ‘ğ’ sesi Kazakçada ‘w, y, j’ sesleri olarak karşımıza çıkar. Örneğin Türkiye Türkçesindeki ağır, bağlamak ve yığmak kelimeleri Kazakçada sırasıyla şöyle telaffuz edilir: awır, baylamak, jıymak.
- ✓ Arapça ve Farsçadan alıntılanan kelimelerde yer alan ve h sesine karşılık gelen (خ, ح) ünsüzleri Kazakçada hırıltılı ‘k’ sesine döner. Örneğin Arapça رحمة (rahmet) kelimesi Kazakçada raqmet şeklinde telaffuz edilir.
- ✓ Türkiye Türkçesinde ilk hecede ya da orta hecede iki ünlü arasında yer alan ‘g’ ünsüzü Kazakçada ‘k’ olarak karşımıza çıkar. Örneğin göz kelimesi Kazakçada köz, güreş kelimesi ise küres olarak telaffuz edilir.

⁷ Bknz: Ercilasun, Ahmet B. Türk Lehçeleri Grameri, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, ss. 429-480.

Bknz: Alan, Nazmi vd. Çağdaş Türk Lehçeleri I, Ankara, Gazi Kitabevi, 2021, ss.395-448.

- ✓ Türkiye Türkçesindeki ‘mı, mi’ soru edatı Kazakçada ‘ma, me’ şekliyle karşımıza çıkar. Örneğin ‘yalnız mı’ soru cümlesinin Kazakça karşılığı ‘ayttın ma’ şeklindedir.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan (ع) sesi Kazakçada ‘g’ sesine dönüşür. Örneğin Arapça علي (Ali) ismi Kazakçada ‘Gali’ şeklindedir.
- ✓ Türkiye Türkçesinde ilk hecede yer alan ‘d’ sesi Kazakçada ‘t’ sesi olarak karşımıza çıkar. Örneğin diş kelimesi Kazakçada ‘tiş’, dal kelimesi ise ‘tal’ şeklindedir.
- ✓ Türkiye Türkçesinde ilk hecede yer alan ‘y’ sesi Kazakçada ‘y, c’ sesine tekâmül eder. Örneğin Türkiye Türkçesinde yer alan yıl, yazmak, yol kelimeleri Kazakçada sırasıyla şöyledir: jıl, jazmak, col.

2. Kazakça ve Türkiye Türkçesindeki Ortak Arapça Kelimeler:

Bugün yaşayan diller arasında saf dil diye tabir edilen diller yok denecek kadar azdır; çünkü milletler arası dini, siyasi, sosyal, ticari ve teknolojik ilişkiler diller arası etkileşime sebep olmuştur. Ve bunun neticesinde çağın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni kelimeler türetme ya da başka dillerden kelime ödünlemesi yoluna gidilmiştir. Tarih boyunca Türkler savaşçı millet olmaları hasebiyle pek çok kavim ile etkileşim içerisine girmişlerdir ve bunun neticesinde de o kavimlerden kendi dillerinde olmayan kelimeleri ödünleyerek kelime haznelerini genişletmişlerdir. Bu çerçevede Türkler pek çok dilden kelime alıp, kelime de vermişlerdir ve bunlar sırasıyla şöyledir: Çince, Farsça, Urduca, Arapça, Rusça, Ukraynaca, Ermenice, Macarca, Fince, Romence, Bulgarca, Sırpça, Lehçe, Çekce, İtalyanca, Arnavutça, Makedonca, Yunanca, İspanyolca, Portekizce, Fransızca, Almanca ve İngilizce⁸.

Kazak Türkçesi de dilsel etkileşime uğramış dillerden bir tanesidir ve söz varlığını oluşturan kelimeler arasında kendi hüviyetine ait kelimelerin yanı sıra Arapça, Farsça ve Rusçadan geçmiş alıntı kelimeler de mevcuttur. Ve Kazakçanın Arapça- Farsça kelime alıntılması Özbekçe aracılığı ile olmuş olup; Arapçadan alınan kelimeler İslamiyet’in kabulü akabinde bu lehçeye girmiştir. Farsça kelimelerin Kazakçaya girmesi ise siyasi, ticari, coğrafi ve savaş gibi faktörlerin etkisiyle olmuştur. Tabi bu alıntı kelimeler Kazak fonetik yapısına uyarlandıktan sonra kullanılmış olup; bunlarda ses ve mana düzeyinde değişimler görülmüştür. Kazakçanın söz varlığına baktığımızda Kazakların kendilerine ait sözleri (12.236 kelimededen 9.567’si yani % 78’i), Arapça ve Farsçadan alınan sözler (1779 kelime yani %14) ve Rusça başta olmak üzere İngilizce ve Fransızcadan alınan sözler (940 yani %7.5)⁹.

İslam dini güney Kazakistan’da 8-10 yy arasında yayılmaya başlamasıyla bu topraklara İslamiyet’i öğretmek amacıyla gelen din adamları ve açılan medreseler ve dahi basılan dini kitaplar aracılığı ile Arapça kelimeler

⁸ Karaağaç, Günay. Türkçenin Alıntılar Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015, ss.29.

Bknz: Gülensoy, Tuncer. ‘Türkçenin Alıntılar Sözlüğü.’ Dil Araştırmaları Güz 2015/ 17, ss. 268-270.

Bknz: Seçkin, Pelin ve Coşar, A. Mevhibe ‘Türkçede Alıntılardan Kelime Türetmede Kullanılan Ekler.’ Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6 (2), 2017, 1398-1442.

⁹ Oba, Emin. ‘Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça Kelimelerin Fonetik Değişimleri.’ Turkish Studies, 9 (6),2014, ss. 797-806.

Kazakçaya dâhil olmaya başlamıştır¹⁰. Alıntılanan bu kelimelerde iki alıntılama şekli olup; ya doğrudan alıntılama ya da ses değişikliğine gidilerek yapılan alıntılama yöntemi tercih edilmiştir. Ve bu yolla Arapçada mevcut olan ama Kazakça da karşılığı olmayan sesler en yakın sese çevrilmiştir. Arapça alıntı kelimelerde görülen bu fonetik değişiklikler şu şekilde sıralanabilir¹¹:

- ✓ Arapça kelimelerde yer alan (ه) he sesi, Kazakçada başta ve sonda bulunmasına göre farklı fonemlerle ifade edilir. Örneğin kelime başında bulunan ‘he’ sesi Kazakçada düşerken, kelime ortasında ‘y’ sesine çevrilir. Bu duruma Arapça heybet (هيبة) kelimesinin Kazakçada ‘aybat’ şeklinde kullanılması ve Arapça zihin (ذهن) kelimesinin Kazakçada ‘zayır’ şeklinde kullanılması örnek olarak verilebilir.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan (غ) gayn sesi, Kazakçada ‘f ya da q’ sesine çevrilir. Örneğin gafil (غافل) kelimesi, Kazakçada ‘fafil’ iken, gam (غم) kelimesi ‘qam’ şeklindedir.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan (ح) ha sesi, Kazakçada üç farklı şekilde görünür: Kelime başındaki bazı kelimelerde düşer, ya da açık ‘e’ sesine¹² döner ya da ‘q’ sesi ile ifade edilir. Örneğin Arapça helal (حلال) kelimesi ‘adal’, hal (حال) kelimesi ael, hayran (حيران) kelimesi ‘qayran’ şeklinde kullanılır.
- ✓ Arapça kelimelerde bulunan (ع) sesi, kelime başında ‘a’ sesine çevrilirken; kelime ortasında ‘y’ sesine çevrilir. Örneğin akıl (عقل) kelimesi ‘aql’, şair (شاعر) kelimesi ‘şayır’ şeklinde telaffuz edilir.
- ✓ Arapçadaki cim (ج) sesi Kazakçada ‘j ya da ş’ sesine karşılık gelir. Örneğin cenaze (جنازة) kelimesi ‘janaza’ olarak kullanılırken; cennet (جنة) kelimesi ‘jaennet’ şeklinde kullanılır.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan fe (ف) sesi Kazakçada ‘b ya da p’ sesi olarak karşımıza çıkar. Örneğin fatiha (فاتحة) kelimesi ‘bata’, farz (فرض) kelimesi ‘parız’ olarak kullanılır.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan vav ‘و’ sesi Kazakçada ilk hecede düşer ya da ‘p’ sesine çevrilir. Örneğin veba (وباء) kelimesi ‘oba’, varak (ورق) kelimesi ‘paraq’ şeklinde kullanılır.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan kaf (ق) sesi Kazakçada ‘q ya da k’ şeklinde karşımıza çıkar. Örneğin halk (خلق) kelimesi ‘halıq’, kahır (قهر) kelimesi kahaer şeklinde telaffuz edilir.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan hı (خ) sesi Kazakçada ‘q, h, k’ şekilleriyle kullanılır. Örneğin hayal (خيال) kelimesi ‘qiyal’, haber (خبر) kelimesi ‘habar’ ve harita (خريطة) kelimesi ‘karta’ şeklinde kullanılır.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan şın (ش) sesi Kazakçada ‘s’ sesine çevrilmiştir. Örneğin şeytan (شيطان) kelimesi ‘saytan’ şeklinde kullanılır.

¹⁰ Sandybayev, Zhalgas. ‘Günümüzde Kazakistanda İslam.’ Kastamonu Eğitim Dergisi, 2 (1), Ocak 2014, ss. 215-222.

¹¹ Koç, Kenan. Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi/ Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü, Ankara, TDK, 2019.

Bknz: Oba, Emin. ‘Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça Kelimelerin Fonetik Değişimleri.’

¹² Makalede ‘ae’ şeklinde gösterilmiştir.

- ✓ Arapça kelimelerde yer alan mim (م) sesi Kazakçada ‘p ve b’ sesine dönüşür. Örneğin Osman (عثمان) kelimesi ‘ospan’, mihnet kelimesi (محنة) ‘beynet’ şeklinde kullanılır.
- ✓ Arapça dal (د) sesi Kazakçada ‘t ve z’ seslerine dönüşmüştür. Örneğin deccal (دجال) kelimesi ‘tajal’, hizmet (خدمة) kelimesi ‘qızmet’ şeklinde kullanılır.
- ✓ Arapça kelimelerde yer alan hemze (ء) sesi Kazakçada genel olarak düşme eğiliminde iken bazı örneklerde ‘y’ sesine değişmiştir. Örneğin Cebrail (جبرائيل) kelimesi ‘caebireil’ şeklinde kullanılır.

3. İki Lehçe Arasındaki Telaffuz ve Anlam Farkları:

Arapça alıntı kelimeler hem Kazak lehçesinde hem de Türkiye Türkçesinde ses bilgisel olarak düzeltilir. Bu ses değişikliğinin en belirgin özelliği orijinal alıntı dilde mevcut olup bu lehçelerde olmayan ünsüzlerin en yakın sese çevrilmesi ve Arapçada var olan uzun ünlülerin kısalmasıdır. İlaveten alıntılanan kelimelerdeki ünlü uyumsuzlukları önses, içses ve sonseste ünlü türemesi ya da düşmesi ile düzeltilir. Ama Kazakçada alıntı kelimelerde görülen düzeltmeler Türkiye Türkçesine nazaran daha fazladır ve bu kelimeler sayısal olarak daha azdır ki bunun sebebi Kazakçaya bu kelimelerin Özbekçe vasıtasıyla ve sözlü olarak girmiş olmasıyla açıklanır. Dahası, Kazakça ve Türkiye Türkçesinde var olan ortak alıntı kelimelerin fonetik uyarlanmasında her iki lehçe de ünlü değişimleri, ünsüz değişimleri, ses düşmesi, ses türemesi, yer değiştirme ve hece düşmesi yoluna başvurmuştur¹³.

Çalışmanın bu kısmında Kazakça ve Türkiye Türkçesinde ortak olarak kullanılan Arapça kelimelerde görülen uyarlama süreci ses değişim örnekleri ve kelimenin yeni anlam değerlerine yer verilmiştir¹⁴. Bu kelimeler ve bunların Kazakça ile Türkiye Türkçesi lehçelerindeki anlamları şu şekilde tabloda yer almaktadır:

Kelimenin Arapças Yazılışı ¹⁵	Kazakça Yazılışı	Türkiye Türkçesindeki Yazılışı	Kazakçadaki Yeni Anlamı
حلال	Adal	Helal	Helal, samimi, iyi niyetli
آدم	Adam	Adem	İnsan, saygıdeğer kimse, şahıs.
أذان	Azan	ezan	Ezan, Sabah vakti.
عيب	Ayıp	Ayıp	Kusur, hata, eksik, ceza olarak kararlaştırılan mal veya ücret.
حاجة	Acet	Hacet	Gerek,işe yaramak, buluş çağına ermek.
عائلة	Ayyi	Aile	Hanım, bayan, zevce

¹³ Altun, Hilal O. ‘Arapça Alıntı Kelimelerin Kazakçaya Uyarlanması.’ Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (22), 2015 Bahar, ss. 167-201.

¹⁴ İşler, Emrullah. ‘Kazak Türkçesinde Anlam Kaymasına Uğrayan Kelimeler.’ Bilig-18, Yaz 2001, ss. 87-100.

¹⁵Bknz: Ibn Manzur, Lisanu’l-Arab.

حال	Al	Hal	Güç, kuvvet.
هلاک	Alek	Helak	Yok olma, telaş, acele
بحث	Baças	Bahis	Tartışma, kıskanma.
بلاء	Bale	Bela	Felaket, musibet, çalışkan, elinden iş gelen, kurnaz.
بيت	Bayit	Beyit	Beyit, mezar.
غيب	Gayib	Gayb	Kaybolmak
دولة	Davlet	Devlet	Zenginlik, mal ve mülk sahibi olma
جماعة	camağat	Cemaat	Topluluk, bayan, hanım
جاهل	Cahil	Cahil	Bilgisiz, zulüm, zorluk
ظن	Zan	Zan	Şüphesiz, kanun, yasa
ذات	Zat	Zat	Öz, cevher, asıl, eşya, alemdeki her şey
ذوق	Zavık	Zevk	İstek
نحمة	zahmet	Zahmet	Yorgunluk
كوثر	Kavsar	kevser	Temiz ve tatlı su, pahalı eşya
كريم	Kerim	Kerim	Çok güzel, şahane, önemli, çok

Yukarıdaki kelimeler ışığında Kazakça ve Türkiye Türkçesinde bulunan Arapça alıntı kelimelerin bu iki lehçeye ses değişim yolu veya anlam değişim yoluyla girdiğini söylemek mümkündür. Her iki lehçede aynı anlama gelen kelimeler farklı telaffuz şekillerinde kullanılmış iken; bu lehçelerde ortak telaffuz edilen bazı kelimeler farklı manalarda kullanılmışlardır.

4. Kazak Öğrencilerin Alıntı Kelimelerde Karşılaştıkları Telaffuz ve Yazım Sorunları:

Kazakçanın halk dili olarak ortaya çıkması Abay Kunanbayev, Mahambet Ötemisuli ve Dulat Babatayılı'nın önderliğinde ortaya konan yazılı edebiyat eserleriyle başlamıştır. Ve bu kişiler aracılığıyla Kazak dili yazı diline dönüşerek; edebi kaideleri oluşturulmuştur. Daha sonra 20 yy'da Ahmet Baytursinov'un öncülüğünde çıkarılan Kazak gazetesi ile de eski Kazak yazı dilinden ayıklanan yeni Kazak dili sahneye çıkmıştır. Ve bu dil, yazı dilini konuşma diline yaklaştırma eğiliminde olup; Eski yazı dilinin aksine ünlü uyumunda eklerin 6 ayrı varyantını kullanmayı ilke edinmiştir. Ve ilk imla kurallarının düzenlendiği 1929 yılındaki konferansta Kazak yazısı resmi olarak fonetik yazıya dönüşmüştür. 17-19 yy'lar arasında Kazakçada 9 ünlü, 19 ünsüz harf varken; günümüzde 12 ünlü ve 25 ünsüz mevcuttur. Fonem

sayısındaki bu değişim Rusça alıntı kelimeleri yazmak için eklenmiş Rus dilinden alıntı harfler (v, f, h, ş h, ç, ts, ya, i) sebebiyle gerçekleşmiştir¹⁶.

Bu bilgiye istinaden, Kazakçanın Rusçadan ve dahi Arapçadan yapmış olduğu kelime ödünlemesinde fonem varyasyonlarında değişim olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede, Çalışmada 2021-2022 eğitim öğretim yılının bahar döneminde, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi TÖMER bünyesinde A2 ve B1 seviyesinde eğitim görmekte olan 50 Kazak öğrenciye 50 Arapça alıntı kelime sorulmuştur. Kazakça ve Türkiye Türkçesinde ortak olarak bulunan bu kelimeleri telaffuz etmeleri ve de yazmaları istenerek; Kazak telaffuzunun ve imlasının Türkiye Türkü telaffuzundan ve de imlasından ne derece farklılık gösterdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Seçilen kelimelerden bazıları ve bunların Kazakça ve Türkiye Türkçesindeki telaffuzları ve dahi orijinal dil olan Arapça telaffuzu şu şekildedir:

Arapça fonem ¹⁷	Kazakça Fonem ¹⁸	Türkiye Türkçesindeki Fonem
ميل Mayl	beyim	mayıl
مجهول Machoul	beymalim	meçhul
رزق Rızq	ırısı	Rızıklı
جهان cih ħn	jahan	Cihan
جفاء caf ā'	japa	Cefa
خير ħayr	kayır	Hayır
خدمة ħıdmah	Kızmet	Hizmet
مشكاة mashakah	maşakat	Meşakkat
محتاج mouhtāc	muktaj	Muhtaç
فائدة fā'dah	payda	Fayda

5. Çözüm Önerileri:

Yabancı dil olarak Türkiye Türkçesi eğitimi son yirmi yılda önem kazanmış ve yabancılar tarafından öğrenilen dillerden bir tanesi olmuştur. Yabancıların bu dili öğrenme amaçları ise akademik çalışmalar, ticari faaliyetler, diplomatik temaslar ve Türklere olan sevgi ile ilişkilendirilebilir¹⁹. Artan ilgiye paralel olarak bu alanda yapılan akademik ve bilimsel çalışmalar da artmaktadır ki buna örnek olarak 1985 ila 2017 yılları arasında yapılmış 280 adet lisansüstü çalışma örnek verilebilir²⁰. Ve bu çalışmalara göre Türkçe eğitiminde sorunlarla karşılaşılmakta olup; bunlar şu şekilde sıralanabilir:

¹⁶ Kuderinova, Kuralay. 'Çağdaş Kazak Türkçesindeki Fonetik Değişiklikler.' Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 22, 2015/2, ss. 29-44.

¹⁷ İsnad Atıf Sistemindeki Transkripsiyon Alfabeti Kullanılmıştır. Alıntı: <https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad1/akademik-yazim/akademik-yazimda-uyulmasi-gerekli-etik-akademik-ve-sekilsel-ilkeler/transkripsiyon-alfabeti/>

¹⁸ Bknz: Özdemir, Elif D. Ve Arslan, Mustafa. 'Bugünkü Türkiye ve Kazak Türkçelerinin Kelime Haznesi ve Sosyal Yaşama Dair Söz Varlıklarının Karşılaştırılması.' İdil, 7 (42), 2018, ss. 117-135.

¹⁹ İşcan, Adem. 'Türkçenin Yabancı Dil Olarak Önemi.' Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (4), Eylül 2011, ss.29-36.

²⁰ Tuncay, Türkb. 'Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Değerlendirilmesi.' Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7 (4), 2018, ss. 2464-2479.

Ders süresinin yetersizliği, yöntem- teknik ve ders araç- gereçlerinin kullanım yetersizliği, ders araç-gereçlerinin uygulama saatinin olmaması, işlevsel dilbilgisi kitaplarının olmaması, teknoloji kullanım yetersizliği, ders kitaplarındaki metinlerin seviyelere göre düzenlenememesi, ders kitabı ve özgün metin kullanım yetersizliği, ortak sözcük ve dil bilgisi listelerinin bulunmaması ve kültür etkileşimi eksikliği vb. sayılmaktadır²¹.

Bu çalışmada da Yabancı dil olarak Türkçe eğitiminde Kazak öğrencilerin Türkiye Türkçesi ve Kazakça arasında ortak olarak bulunan Arapça kelimelerde ses düzeyinde ve anlam düzeyinde sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Öğrencilere yöneltilen Arapça kelimeler ve bunları telaffuzları esnasında Kazak fonetiğine sahip olan öğrencilerin Türkçeyi yine bu fonetik üzerinden seslendirdikleri ve kendi dillerinde var olan mevcut telaffuzları koruma eğiliminde oldukları sonucuna varılmıştır. İlâveten, yazılması istenen ortak Arapça kelimeleri de Kazakçanın kendi imlası üzerinden vermeye çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin bu problemlerini çözmek amacıyla eğitmenin her iki lehçede ortak olan kelime listesi oluşturması ve bunları seviyelerine göre hem yazılı hem de görsel metinler aracılığıyla vermesi gerekmektedir. Zira doğru bir telaffuz önce doğru bir dinleme ile başlar. Öğrencilerin yanlış telaffuz ettikleri kelimeler gerek eğitmen tarafından telaffuz edilmeli gerekse kelimenin doğru telaffuzunun yer aldığı videolar izlettirilmeli ya da dinlettirilmelidir. Öğrencilerin bu kelimeleri doğru yazabilmeleri için de teorik bilgilerden ziyade uygulamaya dönük çalışmalara yer verilmelidir. Bunun için ilk olarak öğrencilerde yazma isteği uyandırılmalı ve teşvik edilmelidir. Bu yüzden öğrencilere düzenli aralıklarla yazdırılacak günlükler ya da seviyelerine göre yazacakları makale ve şiirler örnekleri eğitmen tarafından düzenli aralıklarla verilmelidir²².

Sonuç

Aynı dilden türeyen lehçeler olan Kazakça ve Türkiye Türkçesi, akraba lehçeler olsalar bile kendilerine ait bir imla sistemleri olduğundan aynı kelimenin farklı yazım şekilleri ünlü ve ünsüzlerdeki değişim yoluyla gerçekleşmiştir. Ve bu lehçeler aynı dini inançlara sahip olmaları hasebiyle ortak Arapça kelimeleri gerek aynı şekilde gerekse kendi imla sistemlerine uyarlayarak kullanmışlardır. Bu uyarılama çoğu zaman ses değişimi boyutunda olsa da gerek Kazakçada gerekse Türkiye Türkçesindeki Arapça kelimelerdeki anlam değişmesi azımsanmayacak kadar çoktur.

Kaynakça

Özyetgin, Melek. ‘Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı.’ Alıntı: http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/ozyetgin_tarihten_bugune_turk_dili.pdf

²¹ Mutlu, Hasan H. Ve Gümüş, Engin. ‘Akademik Çalışmalara Göre Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Güncel Sorunlar.’ Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (25), 2021, ss. 829-853.

²² Kemiksiz, Ömer. ‘Yazma Becerilerinin Geliştirilmesi Üzerine Hazırlanan Tezler Yönelik Bir İnceleme: Yarı Deneysel Çalışmalar.’ Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18 (41), 2021, ss.3172-3203.

- 'Türk Dilinin Bugünkü Coğrafyası ve Türk Dilini Konuşan Halklar.' Alıntı: https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=10_636783927034211507.pdf
- Berbercan, Mehmet Turgut. 'Türk Yazı Dilinin Tarihi Dönemleri ve Orta Türkçenin Yeri Meselesi.' Türk Okulu Dergisi (TOD), yıl 7 sayı 8, Mart 2014, ss. 765-783.
- Tavkul, Ufuk. 'Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler.' Kırım Dergisi, 12 (45), 2003, ss. 23-32.
- Demir, Nurettin. 'Türkiye'de Dil Lehçe Şive Ağz Tartışmaları.' Alıntı: <https://alonot.com/nurettin-demir-turkiyede-dil-lehce-sive-agiz-tartismalari/>
- Hizmetli, Sabri. 'Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü.' İstem yıl 9 sayı 19, 2011, ss. 23-43.
- Koraş, Hikmet. 'Türk Lehçelerindeki Müşterekler Üzerine.' TSA/ yıl 18, S:3, Aralık 2014, ss.197-249.
- Ercilasun, Ahmet B. Türk Lehçeleri Grameri, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.
- Alan, Nazmi vd. Çağdaş Türk Lehçeleri I, Ankara, Gazi Kitabevi, 2021.
- Karaağaç, Günay. Türkçenin Alıntılar Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015.
- Gülensoy, Tuncer. 'Türkçenin Alıntılar Sözlüğü.' Dil Araştırmaları Güz 2015/ 17, ss. 268-270.
- Seçkin, Pelin ve Coşar, A. Mevhibe 'Türkçede Alıntılardan Kelime Türetmede Kullanılan Ekler.' Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6 (2), 2017, 1398-1442.
- Oba, Emin. 'Kazak Türkçesindeki Arapça ve Farsça Kelimelerin Fonetik Değişimleri.' Turkish Studies, 9 (6),2014, ss. 797-806.
- Sandybayev, Zhalgas. 'Günümüzde Kazakistan'da İslam.' Kastamonu Eğitim Dergisi, 2 (1), Ocak 2014, ss. 215-222.
- Koç, Kenan. Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi/ Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü, Ankara, TDK, 2019.
- Altun, Hilal O. 'Arapça Alıntı Kelimelerin Kazakçaya Uyarlanması.' Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (22), 2015 Bahar, ss. 167-201.
- İşler, Emrullah. 'Kazak Türkçesinde Anlam Kaymasına Uğrayan Kelimeler.' Bilig-18, Yaz 2001, ss. 87-100.
- Ibn Manzur, Lisani'l-Arab.
- Kuderinova, Kuralay. 'Çağdaş Kazak Türkçesindeki Fonetik Değişiklikler.' Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 22, 2015/2, ss. 29-44.
- Özdemir, Elif D. Ve Arslan, Mustafa. 'Bugünkü Türkiye ve Kazak Türkçelerinin Kelime Haznesi ve Sosyal Yaşama Dair Söz Varlıklarının Karşılaştırılması.' İdil, 7 (42), 2018, ss. 117-135.
- İşcan, Adem. 'Türkçenin Yabancı Dil Olarak Önemi.' Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (4), Eylül 2011, ss.29-36.
- Tuncay, Türkben. 'Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Değerlendirilmesi.' Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7 (4), 2018, ss. 2464-2479.
- Mutlu, Hasan H. Ve Gümüş, Engin. 'Akademik Çalışmalara Göre Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Güncel Sorunlar.' Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (25), 2021, ss. 829-853.
- Kemiksiz, Ömer. 'Yazma Becerilerinin Geliştirilmesi Üzerine Hazırlanan Tezlere Yönelik Bir İnceleme: Yarı Deneysel Çalışmalar.' Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18 (41), 2021, ss.3172-3203.

**DÂNİŞÎ ALİ DEDE’NİN BİLİNMEYEN BİR ŞİİRİ VE HZ.
MEVLÂNÂ MEDHİYYESİNE DAİR**

Muhammed İkbâl GÜLER¹

Özet: XVII. asır Mevlevî şairlerinden, Lefkoşa ve Kudüs Mevlevîhânelerinin şeyhliğini de yapmış olan Nevâlî-zâde Ataullah Atayî’nin torunu Dânişî Ali Dede’nin tezkirelerde ve muhtelif mecmû’alarda birçok şiirine rastlanmaktadır. Dîvânı henüz ilim âleminde yer bulmamış olan Dânişî Ali Dede’nin müstensihî olduğu ve bugün Vatikan Kütüphanesi’nde “Borg.turc.8” yer numarası ile kayıtlı, bir başka Mevlevî şairi olan Ubeydullâh Dede’ye ait “Evsâf u Mu’cizât-ı Nebî” adlı eserinin sonunda, Dânişî Ali Dede’ye ait iki ayrı şiir yer almaktadır. Bu şiirlerden ilki “Der vaşf-ı çehâr-yâr-i güzîn vü sitâyiş-i imâmeyn humâmeynu'l-Hasan ve'l-Hüseyn rıdvânü'llâhi ‘aleyhim ecma’in” başlıklı olup dört halife ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in medhine dairdir. Kaside nazım biçiminde yazılmış olan bu şiir, Dânişî Ali Dede’den bahseden tezkirelerde veya incelediğimiz mecmû’alarda yer almayan bir şiirdir. Ubeydullâh Dede’ye ait bahsi geçen eserin sonundaki diğer şiir ise “Vaşf-ı Mevlânâ-yı Rûmî Hâzret-i Mollâ Celâl[u’d-dîn]” başlıklı olup 49 beyitten müteşekkildir. Bu şiir tezkirelerde ve mecmû’alarda eksik hâliyle Dânişî Ali Dede’ye ait olarak yer almaktadır. Millî Kütüphane’de 06 Mil Yz A 8071 yer numarası ile kayıtlı ve Aysenur Akpınar (2015) tarafından çalışılmış olan Mevlevî şiir mecmû’asında ise ilgili kasidenin 50 beyitten müteşekkil olduğu kaydının düğüldüğü ve mecmû’ada bu şiirin 45 beytinin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Dânişî Ali Dede’nin Hz. Mevlânâ medhiyyesine ait sekiz beyit, Bülent Özer (2004) tarafından neşredilen ve Ahmed Dânişî’ye ait olduğu belirtilen “Dânişî Dîvânı” adlı çalışmada da yer almaktadır. Çalışmamızda hem ilgili şiirler çeviri yazı yoluyla neşredilmiş ve içerik yönüyle incelenmiş hem de Hz. Mevlânâ medhiyyesinin kime ait olduğu tartışılarak şiirin Dânişî Ali Dede’ye aidiyeti kesinleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, Tasavvuf, Kaside, Mesnevî.

**AN UNKNOWN POEM OF DĀNISHĪ ALĪ DEDE AND
HIS PRAISE OF MAWLĀNĀ**

Abstract: Many poems of Dānīshī Alī Dede, the grandson of Nevālī-zāde Ataullah Atayī, who was one of the Mevlevī poets who lived in the 17th century and who was also the sheik of the Nicosia and Jerusalem Mevlevī Lodges, can be found in biographies and various journals. The work of “Evsāf u Mu’cizāt-ı Nebī” by another Mevlevī

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mikbal.guler@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8315-3998.

poet, Ubeydullah Dede, which was copied by Dānīshī Ali Dede, whose dīvān has not yet been published in the scientific world, and which is registered with the place number “Borg.turc.8” in the Vatican Library today. In the end, two separate poems belong to Dānīshī Ali Dede. The first of these poems is titled “Der vaşf-ı çehār-yār-i gūzīn vü sitāyiş-i imāmeyn humāmeynu'l-Ḥasan ve'l-Ḥuseyn rıdvānu'llāhi ‘aleyhim ecmaīn” and is praised by the four caliphs, Hazrat Hasan and Hazrat Hussein. This poem, which was written in the form of qasida, is a poem that is not included in the tadhkiras or the magazines we have examined. The other poem at the end of the previous work by Ubeydullah Dede is titled “Vaşf-ı Mevlānā-yı Rūmī Ḥazret-i Molla Celāl[u'd-dīn]” and consists of 49 couplets. This poem is included in the tadhkiras and magazines in its short form belonging to Dānīshī Ali Dede. In the Mevlevī journal, which is registered in the National Library with the place number 06 Mil Yz A 8071 and studied by Aşenur Akpınar (2015), there is information that the relevant ode is 50 couplets, and it is seen that there are 45 couplets of this poem in the journal. In addition, eight couplets belonging to Dānīshī Ali Dede's praise of Hazrat Mawlānā are also included in the work named “Dānişî Dîvânî” published by Bülent Özer (2004) and stated to belong to Ahmed Dānīshī. In our study, both the related poems were published through translation and examined in terms of content. The belonging of the poem to Dānīshī Ali Dede was confirmed by discussing whom the eulogy of Hazrat Mawlānā belonged.

Key Words: Mawlawiyya, Sufism, Qasida, Mesnewi

1. Dânişî Ali Dede'nin Hayatı

Dânişî Ali Dede İstanbul doğumludur.² Asıl adı Ali olan ve şiirlerinde Dânişî³ mahlasını kullanan Dânişî Ali Dede, Osmanlı'ya birçok âlim yetiştirmiş

² Güftî, Teşrifâtü'ş-Şu'arâ, haz. Kâşif Yılmaz, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2019, s. 59; Mustafa Safâî Efendi, Tezkire-i Safâî, haz. Pervin Çapan, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2005, s. 185; Fatih Odunkıran, Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân (İnceleme-Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, s. 1928; İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eşâr, haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1985, s. 100; Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyi'u'l-Fuzalâ, haz. Ramazan Ekinci, Cilt 2, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018, s. 1600; Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, Vefeyât-ı Ayvansarayî, haz. Ramazan Ekinci, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2017, s. 224; Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, haz. İlhan Genç, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2018, s. 114; Ali Enver, Semâ-hâne-i Edeb, haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013 s. 78; Bağdatlı İsmail Paşa, Keşf-el-zunun zeyli - İżâh al-maknûn fi al-zayli 'alâ kaşf al-zunûn 'an asâmî al-kutubi va'l funûn, Birinci Cilt, haz. Şerefettin Yaltkaya ve Muallim Kilisli Rifat Bilge, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945, s. 502; Bağdatlı İsmail Paşa, Hadiyyat Al-Ârifin, Asmâ'al-Mu'allifin va Âşâr al-Muşannifin, Birinci Cilt, haz. Muallim Kilisli Rifat Bilge ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951, s. 762; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, haz. Yekta Saraç, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2016, s. 599; Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, Cilt 3, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, s. 1141; Mihrican Odabaşı, Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva 1. Cilt S.234-467, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009, s. 107; Necip Fazıl Duru, Mevleviyane Şiir Güldestesi, Perşembe Kitapları, İstanbul 2000, s. 135. (Yukarıda zikredilen kaynakların sıralanışında telif tarihlerinin eskiden yeniye doğru sıralanışı esas alınmıştır.)

³ Kimi tezkirelerde mahlas “Dâniş” şeklinde belirtilmiştir ki ilgili tezkirelerde verilen şiir örnekleri arasında “Dâniş” mahlasının geçtiği herhangi bir şiire rastlanmamaktadır. Dânişî Ali Dede'nin mahlasını “Dâniş” olarak gösteren tezkireler için bk. Güftî, a.g.e. s. 59; Seyrek-zâde Âsım Efendi, Zeyl-i Zübdetü'l-Eşâr, haz. Ali Osman Coşkun, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2019, s. 49; Şeyhî Mehmed Efendi, a.g.e., s. 1600; Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, a.g.e., s. 224; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, Cilt 3, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311, s. 517; Odabaşı, a.g.t., s. 107.

Muhtelif kaynaklarda Dânişî Ali Dede'nin mahlasının “Dâniş” olarak belirtilmesinin sebebi, kuvvetle muhtemel yukarıda işaret edilen tezkirelerde yer alan bilgiden kaynaklanmaktadır. İsmail Belîğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr*'ında ise “Dânişî” mahlasının yer aldığı şiir örneği verilmiş olmasına rağmen şairin hayatının bahsedildiği kısımda mahlas “Dâniş” olarak belirtilmiştir. Bk. İsmail Belîğ, a.g.e., s. 100.

Prof. Dr. İlhan Genç, Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-i Mevleviyye*'sine dayanarak Dânişî Ali Dede'nin “İlmî” mahlasını da kullandığını belirtmiştir. Bk. İlhan Genç, “Kıbrıs Lefkoşe Mevlevîhânesi'nde Yetişmiş Mevlevî-Divan Şâirleri”, İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998 Gazimağusa, KKTC Cilt III Türkçe Bildiriler Edebiyat-Sanat, haz. İsmail Bozkurt vd., Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkez Yayınları, Gazimağusa-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 1999, s. 65.

Esrâr Dede, mezkûr tezkiresinde Dânişî Ali Dede'ye dair şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sefîne-i Nefise'de ‘İlmî Dede ile müterâdifen zıkr buyurıldığı maḥlaş münâsebetiyledür ki yâ'î nisbiyye ile Dânişî ‘İlmî lafzınunâ Fârisî'si olduğı hüveydâdur.” Esrâr Dede, a.g.e., s. 115.

Nevâlî-zâdeler ailesinden⁴ Nevâlî-zâde Ataullah Atayî Efendi'nin torunudur.⁵ Medrese tahsilinden sonra bir müddet müderrislik de yapan Dânişî Ali Dede, h. 1058/m. 1648-49 senesinde⁶ Galata Mevlevîhânesi şeyhi Âdem Dede'ye (d. 1591-92/v. 1653) intisâb ederek Mevlevîlik yoluna girmiştir.⁷ Dânişî Ali Dede, Meyyâl Dede (v. 1669-70), Derviş Tâbî (v. 1688-86) ve Gavsî Dede (v. 1697) gibi döneminde şiir ve inşâ vadisinde kalem oynatan Mevlevî dedeleri ve dervişleriyle birlikte aynı meclisi paylaşmıştır.⁸ Âdem Dede'nin vefâtı sonrası Galata Mevlevîhânesi'nin postnişîni olan Arzî Dede'den de⁹ (v. 1664)

Esrâr Dede'nin de belirttiği üzere *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*'da Sâkîb Mustafa Dede, Şâm Mevlevîhânesi şeyhlerinden İlmî Dede ile Dânişî Ali Dede'nin mahlaslarının lafzen farklı, mana itibarıyla aynı olduğuna işaret etmiştir. Sâkîb Mustafa Dede, mahlaslardaki bu benzerliğe değinmeden önce İlmî Dede'nin de tıpkı Dânişî Ali Dede gibi Şâm'da âlimlerin meclisini süsleyen bir zât olduğuna; Şâm hânkâhım tıpkı Dânişî Ali Dede'nin Kudüs'te yaptığı gibi ihyâ ettiğine işaret etmiştir. Detaylı bilgi için bk. Odunkıran, a.g.t., s. 1493-1509, 1929.

İlhan Genç'in aktardığı bu bilginin farklı kaynaklar tarafından da alıntılanarak tekrar edildiği görülmektedir. İlgili kaynaklardan birkaçı için bk. Sibel Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Yeri", BELLETEN, c. 74, sy. 271 (2010), s. 784; Bayram Ali Kaya, "Lefkoşa Mevlevîhânesi'nin Şair Şeyhlerinden Siyâhî Mustafa Dede", Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, c. I, sy. 1 (Mayıs 2017), s. 20; Yurdal Cihangir, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevîhânesi Mevlevîlik ve Mevlâna", The 2nd international Congress on Mysticism in the Works of Mowlana, Nisan 2018, <https://repository.uma.ac.ir/id/eprint/6284/>, (Erişim: 11.03.2022); Hümevra Yaman Polat, Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi ile Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü, Konya 2020, s. 15.

Sonuç olarak h.1020/m.1611-12 senesinde vefat eden Şâm hânkâhî şeyhi İlmî Dede ile h.1095/m.1683 senesinde vefat eden Kudüs hânkâhî şeyhi Dânişî Ali Dede'nin iki farklı Mevlevî dedesi ve şâiri olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁴ Nevâlîzâdeler ailesi içerisinde doğrudan Dânişî Ali Dede ve ailesine odaklanan detaylı bir inceleme için bk. Ayşegül Mete, "XVIII. Asır İstanbul Mevlevîliği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, s. 325-332.

İlgili çalışmada *Sicill-i Osmânî*'ye dayanılarak Dânişî Ali Dede'nin babası "Abdullah Efendi" olarak gösterilmiştir. Hâlbuki *Sicill-i Osmânî*'de Abdullah Efendi için "hafîdidür" kaydı düşülmüştür. Mehmed Süreyyâ, a.g.e., s. 517.

⁵ *Sicill-i Osmânî*'de "Abdullah Efendi'nün hafîdidür." şeklinde kayıt düşülmüştür. Bk. Mehmed Süreyyâ, a.g.e., s. 517. Mehmet Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'de belirttiğine göre bu bilgi yanlıştır. Bk. Odabaşı, a.g.t., s. 107.

Yukarıda zikredilen tezkirelerin ortak kanaati Dânişî Ali Dede'nin Nevâlî-zâde Ataullah Atayî Efendi'nin torunu olduğu yönündedir. Babasına dair elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

⁶ Sahîh Ahmed Dede, Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye – Mevlevîlerin Tarihi, haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 309.

⁷ Odunkıran, a.g.t., s. 1928.

⁸ Esrâr Dede, a.g.e., s. 115.

⁹ Âdem Dede ve Arzî Dede'ye dair detaylı bilgi için bk. Metin Eren, "Âdem Dede", TEİS Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adem-dede>, (Erişim: 17.03.2022); İbrahim Halil Tuğluk, "Arzî, Mehmed Dede", TEİS Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/arzi-mehmed-efendi>, (Erişim: 17.03.2022).

istifâde eden Dânişî Ali Dede, 9-10 sene süren zaman zarfında bu iki şeyhin hizmetinde bulunmuş, akabinde h. 1068/m. 1657-58 senesinde¹⁰ Konya'daki âsitânedede uzlete çekilmiştir. 9-10 senelik uzleti sonrasında Konya âsitânesi şeyhi Abdülhâlim Çelebi (d. 1625-1626/v. 1679-1680) zamanında, h. 1077/m. 1666-67 senesinde¹¹ Lefkoşa'daki Mevlevî hânkâhına vazifelendirilen Dânişî Ali Dede, oradaki şeyhliği esnasında Lefkoşa'nın havasının ve suyunun mizacına uygun olmadığını gerekçe göstererek Konya âsitânesinden Kudüs'e vazifelendirilmesini talep etmiştir. 10-11 yıllık Lefkoşa şeyhliği vazifesinden sonra Abdülhâlim Çelebi'nin müsadeseyle h. 1087/m. 1676-77 senesinde¹² Kudüs hânkâhına şeyh olarak vazifelendirilen Dânişî Ali Dede, vefâtına kadar Kudüs'te Mevlevîlik neşvesini yaymaya devam etmiştir. Kudüs'te bulunduğu vakitlerde tek bir dervişin geçimini dahi sağlayamayacak kadar az miktarda vakıf gelirine sahip olan Kudüs Mevlevîhânesi'nin vâkıflarını arttırmış; bunu ilmiyle âmil oluşu, şairliği yanında hoş sohbet bir kişiliğe sahip oluşu sayesinde Kudüs'ün kalemiye ve ilmiye sınıfındaki üst düzey isimlerinin teveccühünü kazanarak gerçekleştirmiştir.¹³ Doksan yaşını geçmiş bir hâlde¹⁴ h. 1095/m. 1683-84 senesinde Kudüs'te vefât eden Dânişî Ali Dede'nin vefâtı için Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (v. 1 Temmuz 1787) "Allâhu'l-hafîz"¹⁵ terkihini tarih olarak düşürmüştür. Kabri Kudüs Mevlevîhânesi'nin diğer şeyhlerinden Hasan Dede ve Ali Dede'nin de kabirlerinin bulunduğu türbededir.¹⁶ Dânişî Ali Dede'nin hatt-ı destîyle yazılmış dîvânını mütalaa ettiğini söyleyen Esrâr Dede¹⁷ bu dîvândan bazı şiir örneklerini de tezkiresine almıştır. Bugüne kadar ele geçmeyen dîvâna dair araştırmalarımız neticesinde İngiltere Millî Kütüphanesi'nde bir nüsha tespit edilmiştir. İlgili dîvânın temin

¹⁰ Sahîh Ahmed Dede, a.g.e., s. 311.

¹¹ Sahîh Ahmed Dede, a.g.e., s. 314.

¹² Sahîh Ahmed Dede, a.g.e., s. 315. Sahîh Ahmed Dede, Dânişî Ali Dede'nin Lefkoşa'daki vazifesinden ayrılması ile ilgili "azl olunup" ifadesini kullanmıştır. Ayşegül Mete'nin XVIII. asır İstanbul Mevlevî meşâyihinin muhtemel azil sebeplerine işaret ettiği çalışmasında Dânişî Ali Dede'nin iklim şartlarına uyum gösterememesi sebebiyle yer değişikliği talebinde bulunmasını "ekolojik neden" olarak belirtmiştir ki bu da "azl olunma" ifadesinin ilgili bağlamda olumsuz bir sebebin sonucu olmadığına işaret eden isabetli bir çıkarımdır. Detaylı bilgi için bk. Mete, a.g.t., s. 160.

¹³ Odunkıran, a.g.t., s. 1929.

¹⁴ Esrâr Dede, a.g.e., s. 115.

¹⁵ Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., s. 224.

¹⁶ Konya Mevlana Müzesi Arşivi, Dosya No: 47/18-47/22'den akt. Sezai Küçük, Mevlevîliğin Son Yüzyılı, Vefâ Yayınları, İstanbul 2007, s. 322. Sezai Küçük'ün eserinde Dânişî Ali Dede'nin künyesi "Dânişî Dede" olarak belirtilmiştir. Mehmet Tütüncü'nün aktardığı bilgiye göre türbedeki diğer iki isme dair (Hasan Dede ve Ali Dede) herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Detaylı bilgi için bk. Mehmet Tütüncü, "Kudüs Mevlevîhânesi Tarihi ve Mimarisi", Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri (Çanakkale, 25-28 Mayıs 2006), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale 2006, s. 703.

¹⁷ Esrâr Dede, a.g.e., s. 116.

ve tavsif süreci devam etmekte olup neşri de yakın zaman içerisinde tarafımızca gerçekleştirilecektir.

2. Dânişî Ali Dede'nin Şiirlerinin Yer Aldığı Nüşanın Tavsifi

Kütüphane bilgisi: Vatikan Kütüphanesi (Vatican Library) Borg.turc.8.¹⁸

Müellif/müstensih bilgisi: İstinsah nüsha. Müellif, Ubeydullâh Dede (v. 1586), müstensih Dânişî Ali Dede (v. 1683-84).

Nüsha adı: Hazîhi risâletun fî-evşâfi'n-nebiyyi şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ve mu'cizâtihi ve mî'râcihi ve mevâlidihî'r-rûhâniyyeti ve'n-nûrâniyyeti ve'l-cismâniyyeti ve'l-âşâriyyeti mine'l-mebde' ile'l-me'âdi ve bi'llâhî't-tevfîku ve'r-reşâdu ve bi'l-i'tişâm ve 'aleyhi'l-i'timâd.¹⁹

Nüşada yer alan diğer ad: Mevlûdu'n-nebî.

Tarihi: Bilinmiyor. Telif tarihi Ubeydullâh Dede'nin vefât tarihi olan m. 1586 yılından öncedir. İstinsah tarihi ise müstensih Dânişî Ali Dede'nin vefât tarihi olan m. 1683-84 senesinden öncedir.

Dili: Türkçe. Fasıll başlıkları Arapça.

Nüsha başı: Bi'smi'llâhî'r-raḥmani'r-raḥîm.

Ḥamd aña kim 'âlemi var eyledi

Gizli gencin anda izhâr eyledi

Nüsha sonu: Ubeydullâh Dede'nin eserinin son kısmı:

Eylegil ihşân bize ḥüsnü'l-me'âb

Luṭf idüp kıll bu du'âyı müstecâb

Nüşanın sonu:

Mürde-i püsîde dîdem üstühâneş geşte ḥâk

În zamâneş tâze cânî yâftem dâni ki çist

Varak sayısı: 2+36+1 varak

Ölçüsü: 130x205 mm.

Satır/sütun sayısı: 14 satır, 2 sütun.

Hattın cinsi: Ta'lik

Cilt: Miklepli şemseli vişneçürüğü deri cilt.

Nüsha, Ubeydullâh Dede'nin "Evsâf u Mu'cizât-ı Nebî" olarak bilinen eserinin, eserle alakalı yapılan çalışmalarda tespit edilememiş bir

¹⁸ El yazması eserin dijital görselleri için bk. https://digi.vatlib.it/view/MSS_Borg.turc.8, (Erişim: 18.03.2022).

¹⁹ 1b sayfasının serlevhasındaki bu ibare bir başlıktan ziyâde eserin muhtevasına gönderme yapan açıklama mahiyetindedir.

istinsahıdır.²⁰ Nüşhanın 3a sayfasında²¹ kırmızı mürekkeple yazılmış ve silinmeye çalışıldığı belli olan izler taşıyan “Mevlûdu'n-nebî Dânişî Efendi min te'lifihî ve haţtihi rahmetu'llâhi 'aleyhi” kaydı yer almaktadır. Nüşhada her ne kadar eserin kimin telifi olduğuna dair bir kayıt yer almasa da hem “Ubeyd” mahlasının varlığı hem de Cemal Bayak ve İlhan Yıldız'ın çalışmaları ilgili eserin Mevlvî Ubeydullâh Dede'ye ait olduğuna işaret etmektedir. 3a sayfasındaki kayıta yer alan “te'lifihî” ifadesi ise eserin bugünkü manada anlaşıldığı şekilde telifine değil, kelimenin “kaleme alma” manasına gönderme yapmaktadır. İlgili kayıta yer alan “Dânişî Efendi” isminin “Dânişî Ali Dede” olduğuna dair kanaatimizi destekleyen veriler ise şunlardır: “Evsâf u Mu'cizât-ı Nebî”nin bittiği 32b sayfasından sonra, sonunda “ez-fâtih-i kenz-i Dânişî” kaydının yer aldığı, çalışmamıza da konu olan “Der vaşf-ı çeḫâr-yâr-i güzîn vü sitâyiş-i imâmeyn humâmeynu'l-Ḥasan ve'l-Ḥüseyn rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'în” serlevhalı bir şiir yer almaktadır. Bu şiirin hattı ve yer aldığı sayfalardaki düzen, “Evsâf u Mu'cizât-ı Nebî”nin yer aldığı kısım ile aynıdır. Yani bu şiir, Ubeydullâh Dede'nin eserini istinsah eden kişinin kaleminden çıkmıştır. Bu şiir sonrasında ise yine çalışmamıza konu olan “Vaşf-ı Mevlânâyı Rûmî Ḥazret-i Mollâ Celâl[u'd-dîn]” başlıklı ikinci bir şiir yer almaktadır. İlerleyen kısımlarda izah edileceği üzere Dânişî Ali Dede'ye ait olduğu kesin olan bu şiirin varlığıyla bir önceki şiirde yer alan “Dânişî” kaydı; hem Ubeydullâh Dede'nin hem de Dânişî Ali Dede'nin Mevlvî şeyhi oluşları; Ubeydullah Dede'nin Dânişî Ali Dede'den 97 yıl önce yaşamış olması gibi veriler birleştirildiğinde 1a sayfasındaki kaydın tezkirelerde zikredilen Dânişî mahlaslı şairler içerisinde tek Mevlvî olan Dânişî Ali Dede'yi işaret ettiği kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca nüşhanın sonunda yer alan “Der zıkr-i Ḥazret-i sultânü'l-meşâyiḫ ve berzaḫü'l-berâziḫ muḫarreb-i Ḥazret-i Ḳayyûmî Celâlu'd-dîn-i Rûmî efâza'llâhu nûrehu ve ḳuddise sirrehu” başlıklı Hz. Mevlânâ menâkıbının varlığı nüşhanın tamamının bir Mevlvî'nin, dolayısıyla Dânişî Ali Dede'nin elinden çıktığına işaret etmektedir.

Nüşhanın 3b-33b sayfaları arasında Ubeydullâh Dede'nin “Evsâf u Mu'cizât-ı Nebî” adıyla bilinen eseri yer almaktadır. 33a-34b sayfaları arasında ise çalışmamıza konu olan “Der vaşf-ı çeḫâr-yâr-i güzîn vü sitâyiş-i imâmeyn humâmeynu'l-Ḥasan ve'l-Ḥüseyn rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'în” serlevhalı şiir yer almaktadır. Ayrıca 34b sayfasında “Du'â-i istiḫâre” başlıklı bir dua metni mevcuttur. 35a-36a sayfaları arasında ise çalışmamıza konu olan “Vaşf-ı

²⁰ İlgili esere dair detaylı bilgi için bk. Cemal Bayak, “Ubeydullah Dede ve Mevlidi: Risâle Fî Evsâfî'n-nebiyy”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. 35: (2012), ss. 1-16; İlhan Yıldız, “Ubeydullah Dede'nin Evsâf u Mucizât-ı Nebî Adlı Eseri [İnceleme-Metin]”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2016.

²¹ Nüşhaya dair verdiğimiz varak/sayfa numaraları nüşhadaki her varığın ön yüzünde, sol alt köşeye yazılan rakamlardan hareketle belirlenmiştir.

Mevlânâ-yı Rûmî Hâzret-i Mollâ Celâl[u'd-dîn]" başlıklı bir diğere şiir bulunmaktadır. Nüsha 36a-38b sayfaları arasında yer alan "Der zıkr-i Hâzret-i sulţānu'l-meşāyih ve berzaĥu'l-berāzih muĥarreb-i Hâzret-i Ķayyūmî Celālu'd-dīn-i Rūmî efāza'llāhu nūrehu ve Ķuddise sirrehu" başlıklı Hz. Mevlânâ menâkıbı ile sona ermektedir.

3. Dört Halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Medhiyesine Dair

Mesnevî nazım biçimiyle yazılmış bu şiir 41 beyitten müteşekkildir. İlk 30 beyitte Hulefâ-i Râşidîn'in, sonraki 11 beyitte ise Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in medhine yer verilmiştir. Vatikan Kütüphanesi'nde yer alan *Borg.turc.8* yer numaralı nüshanın 33a sayfasındaki "Der vaşf-ı çeĥâr-yâr-i güzīn vü sitāyih-i imāmeyn Humāmeynu'l-Hāsan ve'l-Hüseyn rıdvānu'llāhi 'aleyhim ecma'in" serlevhası ile başlayan şiir, taradığımız kaynaklar arasında, özellikle "Dâniş" veya "Dânişî" mahlasıyla şiirler yazmış şairlerin neşredilmiş dîvânlarında veya bu mahlaslara sahip dîvân şairlerinden bahseden tezkirelerde tespit edilememiştir. Serlevhanın sol tarafına yazılan ve ana metinle aynı kalemde çıktığı belli olan ekte ise "ez-fâtiĥ-i kenz-i Dânişî"²² ibaresi yer almaktadır. Bu kayıta yer alan "Dânişî" kelimesi şiirin Dânişî Ali Dede'ye ait olduğunu gösteren ilk işarettir. Bu işareti destekleyen izler ise şunlardır: Nüşhada yer alan "Vaşf-ı Mevlânâ-yı Rûmî Hâzret-i Mollâ Celâl[u'd-dīn]" başlıklı Hz. Mevlânâ medhiyesi, hem içerisinde barındırdığı "Dânişî" mahlası sebebiyle hem de ilerde izah edileceği üzere tezkirelerin ortak beyanı ile Dânişî Ali Dede'ye aittir. Nüşhanın tamamında yer alan metinlerin Mevlevîlikle doğrudan olan bağlantısı; 3a sayfasındaki kayıta yer alan istinsah kaydındaki "Dânişî Efendi" ibaresi; Hz. Mevlânâ medhiyesinin Dânişî Ali Dede'ye ait olduğunun bilinmesi ve son olarak bu şiirdeki "ez-fâtiĥ-i kenz-i Dânişî" kaydında yer alan "Dânişî" kelimesi birleştirildiğinde bu şiirin de Dânişî Ali Dede'ye ait olduğunu belirtmek mümkündür.

4. Hz. Mevlânâ Medhiyesine Dair

Kaside nazım biçiminde kaleme alınmış bu şiir ise 49 beyitten müteşekkildir. İlk 48 beyitte Hz. Mevlânâ medhine yer verilmiş, son beyitte ise dua edilerek şiir sona erdirilmiştir. Vatikan Kütüphanesi'nde yer alan *Borg.turc.8* yer numaralı nüshanın 35a sayfasındaki "Vaşf-ı Mevlânâ-yı Rûmî Hâzret-i Mollâ Celâl[u'd-dīn]" serlevhası ile başlayan şiir, tezkirelerde ve şiir mecmu'alarında geçtiği yerlerde Dânişî Ali Dede'ye ait olarak belirtilmiştir.

²² Bu kayıta yer alan "Dânişî" kelimesi, hem "ilme dair" manasıyla hem de ilgili şiiri yazan şairin mahlasına bir gönderme yapması yönüyle hüsn-i tahallüs sanatının güzel bir örneğini teşkil etmektedir. İlgili kaydı okuyup hüsn-i tahallüs sanatına işaret eden Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz hocama bu vesileyle teşekkürlerimi ve hürmetlerimi arz ederim.

TABLO 1:²³ Dânişî Ali Dede'ye ait "Vaşf-ı Mevlânâ-yı Rümî Hâzret-i Mollâ Celâl[u'd-dîn]" başlıklı şiire yer veren tezkirelerdeki ilgili şiire ait veriler

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye	Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, haz. İlhan Genç, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2018, s. 116-119.	44 beyit
Mecmû'a-i Eş'âr – İbrahim Edhem Kırımı ²⁴	Ayşenur Akpınar, "Mecmû'a-i Eş'ar Adlı Bir Mevlevî Mecmû'asının İncelemesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2015, s. 325-330.	45 beyit
Semâ-hâne-i Edeb	Ali Enver, Semâ-hâne-i Edeb, haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 79.	1 beyit
Mecmu'â-i Medâiyih-i Mevlânâ	Ahmet Mermer vd., Osmanlı Şiirinde Mevlana Özgüleri ve Mevlevilik Unsurları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, s. 274-277.	30 beyit
Osmanlı Müellifleri	Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, haz. Yekta Saraç, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2016, s. 599.	1 beyit
Türk Şairleri	Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, Cilt 3, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, s. 1142.	43 beyit
Mevleviyâne Şiir Güldestesi ²⁵	Necip Fazıl Duru, Mevleviyane Şiir Güldestesi, Perşembe Kitapları, İstanbul 2000, s. 135-139.	45 beyit

Ayrıca Dânişî Ali Dede'nin Hz. Mevlânâ medhiyyesinden 8 beyit Bülent Özer'in hazırlamış olduğu "Dânişî Dîvânı" konulu yüksek lisans tezinde de

²³ Tabloda yer alan eserler telif tarihlerine göre eskiden yeniye doğru sıralanmıştır.

²⁴ Bu mecmû'ada Dânişî Ali Dede'nin Hz. Mevlânâ medhiyyesinin 50 beyitten müteşekkil olduğu kaydı yer almaktadır. Ayrıca ilgili mecmû'ada en fazla şiir örneği Dânişî Ali Dede'ye aittir. Detaylı bilgi için bk. Akpınar, a.g.t., s. 7, 51.

²⁵ Prof. Dr. Necip Fazıl Duru hocanın bu çalışmasında yer alan ilgili şiir, tabloda bahsi geçen diğer kaynaklardan -İbrahim Edhem Kırımı'nın Mecmû'a-i Eş'âr'ı hariç- daha fazla sayıda beyit barındırmaktadır. Bunun sebebi de ilgili çalışmada hem Sadeddin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* adlı eserinden hem de Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* adlı eserinin Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi Numara 1502'deki 53b-56b sayfalari arasındaki şiirden yararlanılmış olmasıdır. Hz. Mevlânâ medhiyyesinin ilerleyen sayfalarda yer alan neşrinde de görülecek olan

Çara toprağı zer-i hâliş ider iksîr-vâr

İtse bir hâke nazar ol server-i 'âlî-cenâb

şeklindeki 24. beyti, tabloda yer alan kaynaklardan sadece *Türk Şairleri*'nde mevcuttur. Bk. Ergun, a.g.e., s. 1142. Bu beytin tezkirelerde yer almayıp da *Türk Şairleri*'nde yer almasının sebebi, Sadeddin Nüzhet Bey'in "Dânişî (Mevlevî)" maddesinde belirttiği üzere Dânişî Ali Dede'nin şiirlerini barındıran bazı mecmû'aları incelemiş ve kuvvetle muhtemel Dânişî Ali Dede'ye ait örnek olarak sunduğu şiirleri bu mecmû'alardan derlemiş olmasıdır. *Mevleviyâne Şiir Güldestesi*'nde yer alan diğer 44 beyit ise yukarıda zikredilen *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'nin Mevlânâ Müzesi'ndeki nüshasından alınmıştır. Bu vesileyle mezkûr tezkirenin Dânişî Ali Dede'ye ait kısımlarını şahsımla paylaşma lütfunu gösteren Prof. Dr. Necip Fazıl Duru hocama teşekkürlerimi ve hürmetlerimi arz ederim.

yer almaktadır.²⁶ İlgili çalışmaya konu olan dîvânın müellifi h. 1060/m. 1650 yılında vefât etmiş dîvân şairlerinden Dânişî Ahmed olarak belirtilmiştir.²⁷ Bu durumda Bülent Özer'in iddiasına göre bahse konu şiir Dânişî Ahmed'e aittir. Bu tespit de ilgili şiirin aidiyeti hususunda bir belirsizlik doğurmaktadır. Bu belirsizliği ortadan kaldıracak tespitlerimiz ise şunlardır:

1. Muhtevası Hz. Mevlânâ medhiyesi olan bu şiir Tablo 1'de de görüleceği üzere Dânişî Ali Dede'den bahseden ilgili kaynaklarda ona ait olarak gösterilmiştir.

2. Bülent Özer'in tez çalışmasında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde B.166 yer numarası ile kayıtlı nüsha esas alınarak metin neşri gerçekleştirilmiştir. İlgili tezin "Yapılan çalışmada izlenen yol" başlıklı bölümünde nüshadaki ana metnin neşirde "A" rumuzuyla, "hâşiyedeki notlar ile sondaki metinler" olarak adlandırılan kısımlardaki metinlerin ise "B rumuz"uyla gösterildiği belirtilmiştir.²⁸ Neşirdeki II numaralı şiir Dânişî Ali Dede'ye ait olduğunu iddia ettiğimiz Hz. Mevlânâ medhiyesinden 8 beyti ihtiva etmekte ve Bülent Özer neşirinde II numaralı şiire eklenen aparatıta "II/B // 49b" bilgisi yer almaktadır. Bu da bizi II numaralı şiirin nüshanın 49b sayfasında yani nüshaya sonradan eklenmiş/nüshada başka bir el tarafından yazılmış²⁹ bölümde olduğu bilgisine ulaştırmaktadır. Bülent Özer'in çalışmasında nüsha tavsîfi yeterli düzeyde yapılmadığı için nüsha sonundaki eklemeler ve hâşiyelerin kime/kimlere ait olabileceği veyahut ana metnin asıl sahibine ait olup olamayacağı sorgulanmamıştır. Bu da nâşiri nüsha sonundaki eklemelerin de doğrudan Dânişî Ahmed'e ait olduğu ön kabulüne götürmüştür. Hâlbuki B.166 yer numaralı nüshanın sonundaki eklemelerin Dânişî Ahmed'e ait olup olmadığı hususunda oluşacak şüphe nüsha tavsîfinde belirtilip takip edilerek "Dânişî" mahlaslı³⁰ diğer şairlere dair tezkireler üzerinden bir inceleme yapıldığında daha doğru sonuca ulaşmak mümkündür.

3. Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* adlı eserindeki "Dânişî (Ahmed, İstanbullu)"³¹ maddesinde bahse konu şiir ile ilgili şu tespitle bulunmuştur:

"... Şu halde bu eserin 1060 (M. 1650) ta ölen Dânişî Ahmed'e âid olduğu muhakkaktır; fakat Mevlvî Dânişî'nin *Mevlâna* vasfındaki meşhur medhiyesi

²⁶ Bülent Özer, "Dânişî Dîvânı (İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2004, s. 85-86.

²⁷ Özer, a.g.t., s. 28.

²⁸ Özer, a.g.t., s. 81.

²⁹ Bülent Özer neşirinin "Nüsha tavsîfi" bölümünde bu hususa dair bir açıklama yapılmadığı için her iki ihtimal de belirtilmiştir. Belirttiğimiz iki ihtimale ilgili tez çalışmasının sonuna eklenen B.166 yer numaralı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshasının siyah-beyaz görselleri incelenerek ulaşılmıştır. Bk. Özer, a.g.t., s. 44, 303-305.

³⁰ Hatta sağlıklı bir sonuca ulaşmak için "Dânişî" mahlaslı diğer şairler de bu araştırmanın içine dahil edilmelidir.

³¹ Ergun, a.g.e., s. 1137-1139.

bu divanda da görülmektedir, halbuki bu eser, yalnız *Esrar Dede* tezkiresinde değil, birçok mecmualarda da Dânişî Ali Dede namına kaydedilmiştir. Şu halde bu manzumenin bu divana yanlış olarak ilâve edildiğini kat'iyetle söyleyebiliriz. Dânişî Ali Dede'ye âidiyeti muhakkak olan şiirlerden ise hiç birini bu divanda mukayyed bulmadık.”³²

Yukarıdaki tespitler de Hz. Mevlânâ medhiyyesinin Dânişî Ali Dede'ye ait olduğunu göstermektedir.

Bütün bu izahlardan sonra, “Vaşf-ı Mevlânâ-yı Rûmî Hazret-i Mollâ Celâl[u'd-dîn]” başlıklı şiirin incelediğimiz kaynaklarda yer almayıp Vatikan nüshasında mevcut olan dört beyti neşrimizdeki sıraya göre şunlardır:

- 36 Gırre olma rûzgâra göğüsü germe şakın
 Harman-ı 'ömri ider bir bād mânend-i habâb
- 37 Ser-firâzum diyü mağrûr olma kim cur'a mişâl
 Kaldı ayakda nice Hüsrev nice Efrâsiyâb
- 38 Gel metâ'-ı şıhâte aldanma kim düzd-i ehil
 Râh-ı çeşmün 'âkıbet bağlar senün mânend-i h'yâb
- 40 Dest-i ümmidüm nice çutsun 'inân-ı kâm-ı dil
 Rağş-ı 'ömr-i nâzenînim tırmayup eyler şitâb

Sonuç

Şahsı, yetiştirdikleri ve soyundan gelenlerle Mevlevîliğin mühim simalarından olan Kudüs Mevlevîhânesi şeyhi Dânişî Ali Dede, yazmış olduğu hikmetli şiirleriyle hem mecmû'alarda hem de gönüllerde yer etmiş bir şahsiyettir. Kendisine ait iki şiiri konu edindiğimiz bu çalışmada ilgili şiirlerin çeviri yazı yoluyla yapılmış neşrinin yanı sıra Dânişî Ali Dede'nin hayatına dair bazı muğlaklıklar da giderilmeye çalışılmış; Dânişî Ahmed'e de atfedilen Hz. Mevlânâ medhiyyesinin birçok kaynağın şahitliğinde Dânişî Ali Dede'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Dîvânına dair incelemelerimizin devam ettiği Dânişî Ali Dede özelindeki bu çalışmanın dîvân şiiri ve tasavvuf alanlarında sahaya katkı sağlamasını temenni ederim.

³² Ergun, a.g.e., s. 1138. Sadeddin Nüzhet Bey her ne kadar “Dânişî Ali Dede'ye âidiyeti muhakkak olan şiirlerden ise hiç birini bu divanda mukayyed bulmadık.” dese de Hz. Mevlânâ medhiyyesinin haricinde Dânişî Ali Dede'den bahseden tezkirelerde yer alan şiirlerden bir kısmına “Dânişî Ahmed’e ait olduğu iddia edilen dîvânda da rastlanmaktadır. İlgili örnekler için bk. Dânişî Ali Dede'den bahseden *Tezkire-i Safâiyî*'deki şiirlerin tamamı, Mustafa Safâiyî Efendi, a.g.e., s. 186; Özer, a.g.t., s. 119, 121. *Nühbetü'l-âsâr*'daki şiirlerin ilk dördü, bk. İsmail Belîğ, a.g.e., s. 100-101.; Özer, a.g.t., s. 123, 125, 128, 137. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'deki “müdde'â-i muşaddadur” kaydıyla verilen beyit, *Esrâr Dede*, a.g.e., s. 116; Özer, a.g.t., s. 121. Ayrıca Dânişî Ahmed'e yer veren *Tuhfe-i Nâilî*'deki son beyit, Bülent Özer neşrinde yer almamaktadır. Bk. Odabaşı, a.g.t., s. 107. *Tezkire-i Safâiyî*'de yer alan “Der Na't-ı Resûl-i Kibriyâ” başlıklı şiir 33 beyitten müteşekkil iken Bülent Özer neşrinde ilgili şiir 25 beyitten oluşmaktadır. Bk. Mustafa Safâiyî Efendi, a.g.e., s. 183-185; Özer, a.g.t., s. 102-104. *Tezkire-i Safâiyî*, Bülent Özer'in kaynakları arasında bulunmasına rağmen tez çalışmasında bu hususa değinilmemiştir. Bütün bu veriler nihayetinde ortaya çıkan sonuç ilgili dîvânın tekrar ele alınması gerektiği yönündedir.

5. “Evsâf u Mu‘cizât-ı Nebî”nin Vatikan nüshasında yer alan Dânişî Ali Dede’ye ait şiirlerin çeviri yazı yoluyla yapılmış neşri³³

[^{33a}] Der vaşf-ı çehâr-yâr-i güzîn vü sitâyiş-i imâmeyn
Humâmeynu'l-Ĥasan ve'l-Ĥüseyn rıçvânu'llâhi ‘aleyhim ecma‘în
ez-fâtih-i kenz-i Dânişî

[Fe‘ilâtün (fâ‘ilâtün) / fe‘ilâtün / fe‘ilün (fa‘lün)]

- 1 Ey olan ışık-ı Ĥüdâ’ya sâlik
Ola gör baĥr-i ledünne mâlik
- 2 Ol imiş ĥazar u cûduñ sırrı
Ne var anda meger andan ġayrı
- 3 Anuñıla bilinür sırr-ı uşul
Anuñıla bulunur Ĥaĥk’a vuşul
- 4 Kim ki ol tã‘ifeye pey-rev olur
Giderek menzil-i tevĥîdi bulur
- 5 Kıldı Ĥaĥ anları âyîne-i cân
Gördiler anda cemâl-i ‘irfân
- 6 Ölmez anlar ebedî kã‘imdür
Merkez-i devrleri dâ‘imdür
- 7 Câm-ı *mütû*dan³⁴ alan lezzet-i tâm
Zindedür bâde-i ışıkla müdâm
- 8 Her kimiñ menzili kim esfeldür
Biri iki görür ol aĥveldür
- 9 Ne bilür meclis-i tevĥîd nedür
Neşve-i sâġar-ı tecrîd nedür
- 10 Kim k’olur mazĥar-ı luţf-i ezeli
Çeker ol *şümme redednâdan*³⁵ eli

³³ Metni kurarken aruz gereğince zihaf yapılması gereken yerde orijinal metnin imlasına uyulmuş ve zihaf yapılacak ses italik yazılmıştır.

³⁴ مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا : Mütû kable en-temütü: “Ölmeden önce ölünüz.” Kaynağı zayıf bir hadis olarak geçmektedir. Mutasavvıfların sık kullandıkları rivayetlerdendir. Bk. Mollâ Ali Kârî, El-esrârü’l-merfû‘ati, s. 348, <https://dorar.net/h/8abdeb6b451b8acf55567d88bd5c6822>, (Erişim: 19.03.2022); Aclûni, Keşfü’l-ĥafâ’, 2: 2669, s. 346, <https://archive.org/details/kkmi-01/kkmi-02/page/n341/mode/2up>, (Erişim: 19.03.2022).

³⁵ شُمَّ رَدَدْنَاهُ أَشْفَلِ سَافِلِينَ : Şümme radednâhu esfele’s-sâfilîn: “Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.” Tîn Suresi 5. âyet, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/T%C3%AEn-suresi/6103/5-6-ayet-tefsiri>, (Erişim: 19.03.2022)

- 11 Ol ki sırr-ı Hâk'ı tefhîm eyler
Kendüyi ahsen-i taqvîm eyler
- 12 Ol ki taşıl kıla kalb-i selîm
Zâtına hâşıl ider ecr-i 'azîm
- 13 Hâk'la ülfet iden ehl-i nazar [33b]
Başını hırka-i tecrîde çeker
- 14 Gördüğün anda görür rûhânî
Gözi açıklaruñ oldur şanı
- 15 Dîde-i zâhir o sırrı göremez
Bu düşü 'ilmile kimse yoramaz
- 16 Olamaz 'ilmile zîrâ ol kâr
Anı taşîle gerekdir bîdâr
- 17 Bunlaruñ fikri Hüdâ'dur dâ'im
İşleri kâr-ı rızâdur dâ'im
- 18 Cümlesi kıble-geh-i arz u felek
Cümlesi pâdişeh-i ins ü melek
- 19 Her biri baır-i dile gevherdür
Anlara dördü velî serverdür
- 20 Birisi burc-ı şadâkat mâhı
Birisi taht-ı 'adâlet şâhı
- 21 Biri hod cevher-i hilmüñ kânı
Biri Hâk hazretinüñ arslanı
- 22 Dördü de nûr-ı Hüdâ-yı yektâ
Dördü de mazhar-ı envâr-ı hudâ
- 23 Dördü de biri birinden maıbüb
Dördü de biri birinden mergüb
- 24 Dördinüñ birliğı hod sırr-ı 'acîb
Oldı bu vechle dört küşe şalîb³⁶

³⁶ Bu mısra da yer alan "salîb" kelimesinden murat edilen Yunus takımı yıldızının içerisinde yer alan; *Sualocin, Rotanev, ıDel ve ıDel* adlarıyla bilinen yıldız kümesidir. Arapçada صلیب (şalîb) olarak bilinen bu yıldız kümesi ile ilgili detaylı bilgi için bk. <https://www.pultar.org/~mustafa/YAS/S.html>, (Erişim: 18.03.2022). Salîb yıldız kümesinin "salîb" kelimesinin bir diğ er manası olan "haç" biçiminde oluşu, beyitte anlatılmak isteneni daha da âşikar kılmaktadır. Buna göre salîb yıldız kümesinin dört köş eli olmasının sebebi **hüsn-i ta'lîl** sanatıyla dört halifeye bağlanmış tır. Yani dört halifenin varlığı sayesinde salîb yıldız kümesi de dört köş eli olmuştur. Bu hüsn-i ta'lîl sanatı okuyucuyu aynı zamanda bir baş ka edebî sanat olan **telmîh** yoluyla Hz. Muhammed Mustafa (a.s.)'ın bir hadisine de götürmektedir.

- 25 Cümlenün başı ‘anâşır oldı
Bilmeyen remzini kâfir oldı
- 26 Dördi de dört melege sırr-ı rumûz [34a]
Anuñile bilinür ‘ilm-i kunûz
- 27 Dört kitâbıla dağı dört mezheb
Sırrıla vaḥdeti remz eyler hep
- 28 Çâr şey üzre turur kevn ü mekân
Kâlem ü vezne vü tîğ ü şappan
- 29 Bunları kim ki sever mü’mindür
Sevmeyen mezhebi yoḡ bî-dîndür
- 30 Bunlara ins ü melek hürmet ider
Yer ü gök ‘arz-ı ‘ubûdiyyet ider
- 31 Şehlerün kim ġarazı şöhetdür
Kulluġı cânlarına minnetdür
- 32 Bâ-ḡuşuş ol iki şeh-zâde-i dîn
Oldılar ḡâtem-i tevḡîde nigîn
- 33 Ol biri maḡzar-ı esrâr-ı celî
Bu biri nûr-ı nebî ‘ayn-ı ‘Alî
- 34 Birisi pâdişeh-i pâk-i erkân
Birisi merdümek-i dîde-i cân
- 35 Birisi zehr-i belâ hürde-i ġam
Birisi küşte-i şemşîr-i sitem
- 36 Biri sulṡân-ı serîr-i ‘ulyâ
Birisi sırr-ı ‘ilim ceş-i beḡâ
- 37 Biri âyîne-i rûy-ı vaḡdet
Biri gencîne-i ‘ilm-i ḡikmet
- 38 Biri gül-zâr-ı muḡabbet gülidür
Birisi bâġ-ı şafâ bülbülidür
- 39 Biri zînet-dih-i mir’ât-ı felek
Birisi rûşenî-i çeşm-i melek
- 40 Kankısı lücce-i esrâr degül [34b]
Kankısı maṡla‘-ı envâr degül

“Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidayete erersiniz.” Hadisle ilgili detaylı bilgi için bk. <https://dorar.net/h/e7923286b69fc95575ade794220edb22>, (Erişim: 18.03.2022). Yani şair tek mısradâ hem **hüsn-i ta’lîl** hem de **telmîh** sanatını ustalıkla kullanmıştır.

41 Bedrağa anlara Kıur'ân olsun
Yırleri ravza-i rıçvân olsun

[35a] Vaşf-ı Mevlânâ-yı Rûmî
Hâzret-i Mollâ Celâl[u'd-dîn]

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün]

- 1 'Işkıdur ol şems kim bir zerresidür âfitâb
Heft-yem yanında ol bahrûn degül bir kaçre âb
- 2 Âbı itmiş rûh-perver mihri kılmış nûr-bahş
Hep viren oldur zemîn ü âsmâna âb u tâb
- 3 İtse bir zerre eger envâr-ı mihrinden eşer
Şu'le-bahş olurdu mihre haşr olunca mâh-tâb
- 4 Ebr-i feyzinden zemîne tamlasa bir kaçre şu
Terbiyetle hâki eylerdi o kaçre pür-gül-âb
- 5 Çıkısa bir şemme sipihre büy-ı verdinden anuñ
Yağdırurdu 'üd u 'anber 'âleme yir yir şehâb
- 6 Bâd-ı gülzârı nesîm-i bâğa toķunsa eger
Rûzgâr esdükçe eylerdi hevâyı müşk-nâb
- 7 İrse bir cür'a eger câm-ı meyinden 'âleme
Halkı eylerdi o neşve ser-be-ser mest ü harâb
- 8 Berr ü bahre âteşinden düşse bir kemter şerer [2. sütun]
Cümle murğ u mâh'î bir demde eylerdi kebâb
- 9 Rûy-i zerdüm ışık yolında n'ola hâk eylesem
Birdür ol şahuñ yanında kaçdr-i zer kaçdr-i turâb
- 10 Şâhib-i tabl u 'alem ser-defter-i ehl-i kerem
Rûh-bahş-ı mürde-i ğam ser-firâz-ı kâm-yâb
- 11 Pâd-şâh-ı ma'nevî şâhib-kitâb-ı Meşnevî
Kıble-ğâh-ı Mevlevî şâhen-şeh-i gerdün-me'âb
- 12 Hâzret-i Monlâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî kim odur
Server-i mülk-i haķıķat dâver-i mâlik-rıķâb
- 13 Hüsniğür hüsni- Hüseyn ü hulķıđur hulķ-ı Hâsen
Nâmığur nâm-ı Muħammed zâtı zât-ı Bû turâb
- 14 Ol şehin-şeh kim felekde gice gündüz haşre dek
Dergehığür nûr-bahş-ı âf-tâb u mâh-tâb
- 15 Ol şehin-şeh kim serîr-i mâ'đelet-serverleri [3. sütun]
Hâk-pâyı olmadan itmezler aşlâ ictinâb

- 16 Ol ser-efrâz-ı cihân kim cân atup dergâhına
Rûh-ı pâkinden ider ümmîd-i himmet şeyh ü şâb
- 17 Şöyle ‘âlî-ğadr u gerdün-pâyedür ol şâh kim
Pâdişehler hîdmet-i dergâhın eyler irtikâb
- 18 Çarh-ı zâtında degül hürşîd-i rahşân zerre-vâr
Kâf-ı kâdrinde degül sî-murğ mânend-i zübâb
- 19 Mevlevî-veş âstânın devr ider her gün güneş
Hâk-i dergâhından eyler ‘ışk nûrun iktisâb
- 20 Pâyine yüzler sürüp baş urmasa dergâhına
Başı irmezdi göge olmazdı meh rifat-nişâb
- 21 İki ‘âlemde olurlar ceys-i miñnetden hâlâş
Âstânına o sulţânun idenler intisâb

[35b] Tetimme

- 22 Türbesinde n'ola olmazsa melekler âşkâr
Şürete gelmez iderler rûh-i pâkinden hicâb
- 23 Hâk-pâyi cevherin alsun virüp cân naçdini
Kîmyâdan olmağ isterler olar kim behre-yâb
- 24 Kâra toprağı zer-i hâliş ider iksîr-vâr
İtse bir hâke nazâr ol server-i ‘âlî-cenâb
- 25 Rağm idüp nâyun eger gûş itmese feryâdını
Hıç keş-â-keşden hâlâş olmazdı mânend-i rebâb
- 26 Ger sûtün-ı himmetinden olmasaydı pâyesi
Âsmânun sağfına çoğdan gelürdi inçilâb
- 27 Luğfi mi‘mârı eger kim örmese yir yir sûtün
Tîşe-i miñnet iderdi dâr-ı dünyâyı harâb
- 28 Oldı nuçk-ı rûh-bahşı gûş-ı câna gûş-vâr
Cân bağışlar ‘aşık-ı dil-mürdeye ol la’l-i nâb
- 29 Rûhdur cism-i me‘âniye kitâb-ı Meşnevî
Zinde itmişdür cihânı ol hîtâb-ı müsteğâb
- 30 Zâhiren bâtın ‘ulûmın ‘âleme tefsîr ider
Yok taşavvuf ‘âleminde aña beñzer bir kitâb
- 31 On sekiz bin ‘âleme icrâ idüp aḥkâmını
Toldı âvâz-ı semâ’ıyla sipîhr-i nüh-ķıbâb
- 32 Nây-zenler üfürüp nây arturur ‘ışk âteşin
Mevlevîler devr ider şanmañ mişâl-i âsyâb

- 33 Her birisi olmağičün lâyıķ-ı bezm-i vişāl
Döne döne âteş-i ğamda ider cānın kebāb
- 34 Kim ki yoluyla tarīķ-i faķra girmek kaçd ider
Semt-i Mevlānā'yı tutsun kim odur rāh-ı şavāb
- 35 Āstānına o şāhuñ sür yüzün ey Dānişī
Saña ol dergāhda olur müyesser fetħ-i bāb
- 36 Ğirre olma rüzgāra göğüsü germe şaķın
Ğarman-ı 'ömri ider bir bād mānend-i ħabāb
- 37 Ser-firāzum diyü mağrūr olma kim cur'a mişāl
Ķaldı ayakda nice Ğusrev nice Efrāsiyāb
- 38 Gel metā'-ı şıĥhate aldanma kim düzd-i ehil [3. sütun]
Rāh-ı çeşmün 'ākıbet bağlar senün mānend-i ħ'yāb
- 39 Sīne sūzān dil perīşān ħāke yeksān cism-i zār
Gözde nem başda hevā cānumda nār-ı ıztırāb
- 40 Dest-i ümmīdüm nice tutsun 'inān-ı kām-ı dil
Raĥş-ı 'ömr-i nāzenīnim tırmayup eyler şitāb
- 41 Yā nice maĥbūb-ı vaĥdet eylesün 'arz-ı cemāl
Meyl-i ağyār oldı çeşm-i şāhid-i rūĥa niķāb
- 42 Dem-be-dem añduķça cürmüm āh idüp ħan ağların
Zārılıķdan ħalmadı çeşmümde nem cismümde tāb
- 43 Rüzgāruñ der[d]i arturdu derūnum āteşin
Vay eger beñzerse dāğ-ı fürķate nār-ı 'azāb
- 44 Āteşüm teskīn ider gön'lüm ħayāt-ı nev bulur
Baĥr-i lütfından şaçarsa üstüme bir ħatre āb
- 45 Ķayd olursa defter-i iĥsānına nāmum eger
Dest-i ħudret itmeye cürmüm raķam rüz-ı ĥisāb
- 46 Bülbül-i zāra degül kim dirdi sī-murğa señün [36a]
Olsa ħadrüm gülşen-i lütfunda mānend-i ğurāb
- 47 Dergehinde el virürse vechi var maķşūdumuz
Kim ki çarĥa tutsa yüz olur du'āsı müstecāb
- 48 Ğānķāh-ı 'ışķı içre nite kim abdāl-ı çarĥ
Mevlevī olup semā' eyler mişāl-i āsyāb
- 49 Yā İlähī başumuzdan sāyesin itme cüdā
Dehri ħaplar nite kim bu ħayme-i zerrīn-ıñnāb

Kaynakça

- Aclûnî, Keşfü'l-hafâ', 2: 2669, s. 346, <https://archive.org/details/kkmi-01/kkmi-02/page/n341/mode/2up>, (Erişim: 19.03.2022).
- AKGÜN, Sibel, "Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve Kültürel Hayatında Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Yeri", BELLETEN, c. 74, sy. 271 (2010), ss. 769-787.
- AKPINAR, Ayşenur, "Mecmû'a-i Eş'ar Adlı Bir Mevlevi Mecmû'asının İncelemesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2015.
- Ali Enver, Semâ-hâne-i Edeb, haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Bağdatlı İsmail Paşa, Hadiyyat Al-Ârifin, Asmâ'al-Mu'allifin ve Âşâr al-Muşannifin, Birinci Cilt, haz. Muallim Kilisli Rifat Bilge ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.
- Bağdatlı İsmail Paşa, Keşf-el-zunun zeyli - İzâh al-maknûn fî al-zayli 'alâ kaşf al-zunûn 'an asâmî al-kutubi va'l funûn, Birinci Cilt, haz. Şerefettin Yalıtıkaya ve Muallim Kilisli Rifat Bilge, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945.
- BAYAK, Cemal, "Ubeydullah Dede ve Mevlidi: Risâle Fî Evsâfî'n-nebiyy", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. 35: (2012), ss. 1-16.
- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, haz. Yekta Saraç, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2016.
- CİHANGİR, Yurdal, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihânesi Mevlevilik ve Mevlâna", The 2nd international Congress on Mysticism in the Works of Mowlana, Nisan 2018, <https://repository.uma.ac.ir/id/eprint/6284/>, (Erişim: 11.03.2022), ss. ?.
- DURU, Necip Fazıl, Mevleviyane Şiir Güldestesi, Perşembe Kitapları, İstanbul 2000.
- EREN, Metin, "Âdem Dede", TEİS Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adem-dede>, (Erişim: 17.03.2022).
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet, Türk Şairleri, Cilt 3, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936.
- Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, haz. İlhan Genç, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2018.
- GENÇ, İlhan, "Kıbrıs Lefkoşe Mevlevihânesi'nde Yetişmiş Mevlevî-Divan Şâirleri", İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998 Gazimağusa, KKTC Cilt III Türkçe Bildiriler Edebiyat-Sanat, haz. İsmail Bozkurt vd., Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkez Yayınları, Gazimağusa-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 1999, ss. 59-66.
- Güftî, Teşrifâtü'ş-Şu'arâ, haz. Kâşif Yılmaz, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2019
- Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, Vefeyât-ı Ayvansarayî, haz. Ramazan Ekinci, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2017.
- https://digi.vatlib.it/view/MSS_Borg.turc.8, (Erişim: 18.03.2022).
- <https://dorar.net/h/e7923286b69fc95575ade794220edb22>, (Erişim: 18.03.2022).
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/T%C3%AEn-suresi/6103/5-6-ayet-tefsiri>, (Erişim: 19.03.2022).
- <https://www.pultar.org/~mustafa/YAS/S.html>, (Erişim: 18.03.2022).
- İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eşâr, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1985.
- KAYA, Bayram Ali, "Lefkoşa Mevlevihânesi'nin Şair Şeyhlerinden Siyâhi Mustafa Dede", Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, c. I, sy. 1 (Mayıs 2017), ss. 15-38.
- KÜÇÜK, Sezai, Mevleviliğin Son Yüzyılı, Vefa Yayınları, İstanbul 2007, s. 322.

- Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, Cilt 3, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311.
- MERMER, Ahmet vd., Osmanlı Şiirinde Mevlana Özgüleri ve Mevlevilik Unsurları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009.
- METE, Ayşegül, “XVIII. Asır İstanbul Mevleviliği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019.
- Mollâ Ali Kârî, El-esrârü'l-merfû'ati, s. 348, <https://dorar.net/h/8abdeb6b451b8acf55567d88bd5c6822>, (Erişim: 19.03.2022).
- Mustafa Safâî Efendi, Tezkire-i Safâî, haz. Pervin Çapan, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2005.
- ODABAŞI, Mihrican, Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva 1. Cilt S.234-467, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009, s. 107.
- ODUNKIRAN, Fatih, Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân (İnceleme-Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.
- ÖZER, Bülent, “Dânişî Dîvânı (İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2004.
- Sahîh Ahmed Dede, Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye – Mevlevîlerin Tarihi, haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 309.
- Seyrek-zâde Âsım Efendi, Zeyl-i Zübdetü'l-Eşâr, haz. Ali Osman Coşkun, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2019.
- Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyi' u'l-Fuzalâ, haz. Ramazan Ekinci, Cilt 2, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018.
- TUĞLUK, İbrahim Halil, “Arzi, Mehmed Dede”, TEİS Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/arzi-mehmed-efendi>, (Erişim: 17.03.2022).
- TÜTÜNCÜ, Mehmet, “Kudüs Mevlevîhânesi Tarihi ve Mimarisi”, Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri (Çanakkale, 25-28 Mayıs 2006), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale 2006, ss. 699-723.
- YAMAN POLAT, Hümeýra, Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde Bulunan 84 No.lu Zarf Tercümelerine Göre Konya Mevlevîhânesi ile Lefkoşa Mevlevîhânesinin İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü, Konya 2020.
- YILDIZ, İlhan, “Ubeydullah Dede'nin Evsâf u Mucizât-ı Nebî Adlı Eseri [İnceleme-Metin]”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2016.

EKONOMİ POLİTİK AÇIDAN YOUTUBE: İZLEYİCİYE BİR TUZAK OLARAK CLİCBAİT ÜZERİNE İNCELEME

Naci İSPİR¹, Ceren ŞAHİN²

Özet: İnternet kullanımının yaygınlaşması ve yeni medya platformlarının ortaya çıkması ile beraber medya içerik üreticiliği yeni bir form kazanmıştır. Bu yeniliğin yansımaları bugün 2,29 milyar kullanıcısı bulunan Youtube’da hem olumlu hem de olumsuz değerlendirilebilmektedir. Çalışma kapsamında Youtube ekonomi-politik yapısı incelenerek; Youtube ile ortaya çıkan yeni iş kolu Youtuberlik tartışılmıştır. Herkesin içerik üretebildiği Youtube’da izlenmeler üzerinden para kazanan Youtuberların etkileşimi arttırmak amacıyla clickbait başlıklara yönelmesi dikkat çekmiştir. Çalışmada para kazanma kaygısıyla clickbait başlıklar kullanan Youtuberların içerikleri incelenmiş ve bu başlıkların etkileşime katkısı olup olmadığı tartışılmıştır. Çalışmanın evreni olarak Youtube belirlenirken amaçlı örneklem yöntemiyle farklı kategorilerde video paylaşan Enes Batur, Ruhi Çenet ve Meryem Can video başlıkları ve içerik- başlık uyumları gösterge bilimsel analiz tekniğiyle incelenmiştir. Analiz 30 video ile sınırlı tutulmuştur. Clickbait başlıkların etkileşime katkısını anlamak amacıyla 30 videonun 15 tanesi diğer başlıklar olarak isimlendirilen clickbait tekniği uygulanmamış başlıklardan seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Youtube, Clickbait, Youtuber, Ekonomi-politik

YOUTUBE IN POLITICAL ECONOMY: A REVIEW ON CLICBAIT AS A TRAP TO THE VIEWER

Abstract: With the widespread use of the Internet and the emergence of new media platforms, media content production has gained a new form. The reflections of this innovation can be evaluated both positively and negatively on Youtube, which has 2.29 billion users today. Within the scope of the study, the economic-political structure of Youtube was examined; The new business line Youtuber that emerged with youtube was discussed. It is noteworthy that Youtubers, who earn a break through views on Youtube, where everyone can produce content, turn to clickbait titles in order to increase interaction. In the study, the contents of Youtubers who use clickbait titles with the concern of earning money were examined and it was discussed whether these titles contributed to the interaction. While Youtube was determined as the universe of the study, the video titles and content-title harmony of Enes

¹ Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Erzurum, Türkiye, naciispir@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6239-7934.

² Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Erzurum, Türkiye, ceren.sahin12@ogr.atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5456-1466.

Batur, Ruhi Çenet and Danla Biliç, who shared videos in different categories with random sampling method, were examined. Analysis is limited to 30 videos. In order to understand the contribution of clickbait titles to interaction, 15 of 30 videos were selected from titles that did not apply the clickbait technique, which are called other titles.

Key Words: Youtube, Clickbait, Youtuber, Economy-political

Giriş

Bilginin niteliğinde yaşanan değişimle beraber sanayi öncesinde insan, sanayi döneminde makine gücüne dayanan üretim, sanayi sonrası olarak isimlendirilen günümüzde yerini enformasyona bırakmıştır. Sanayi toplumunda “mal” üreten toplumlar bugün artık enformasyon üretmeye başlamıştır.³ Enformasyon üretimi doğrudan zihinsel aktiviteye bağlı olduğundan insan akli bir üretim gücü haline gelmiştir.⁴ Enformasyonun işlenerek yeni iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi de bu zihinsel aktivitenin bir sonucudur.

Teknolojide yaşanan gelişmeler ve toplumların artık bilgisayar ağlarıyla birbirine bağlanmasının sonucu olarak enformasyon toplumu “ağ toplumu” olarak da nitelendirilebilmektedir.⁵ Ağ toplumu içerisinde enformasyon da alınıp satılabilen bir metaya dönüşmüştür. Bu dönüşümün akabinde üretici ve tüketici arasındaki ayrım ortadan kalkmış ve kişiler “üre-tüketici” konumuna gelmiştir.⁶

“Üre-tüketici” kavramında hareketle bugünün medya pratikleri tartışıldığında, yeni medya ve kapitalizm iş birliğinde gerek sahiplik yapısı gerek medyanın ekonomi -politik yapısında değişiklikler yaşamıştır. Özellikle 2005 yılında faaliyete geçen Youtube bu sürecin en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. We are Social & Hootsuite’in dijital raporuna göre Dünyada 7,83 milyarlık nüfusun 2,29 milyarı, Türkiye’de ise 84,34 milyonluk nüfusun 50,6 milyonuna hitap eden Youtube, ekonomi- politik çerçevede önemli bir konuma sahiptir. Başlangıçta video arşivlemek için kurulan Youtube bu çerçevede kullanıcılara kendi kanallarını oluşturarak içerik üretme ve patronsuz bir şekilde para kazanma imkanı tanımaktadır.⁷

³ Daniel Bell, *The Coming of Post Industrial Society*. M. Waters içinde (Der.). Modernity, Critical Concepts. sy.4 (1999), s. 217.

⁴ Manuel Castells, *Ağ Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Çağı*. Ekonomi, Topluk ve Kültür, Cilt I, çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s.257.

⁵ Manuel Castells, *Kimliğin Yükselişi: Enformasyon Çağı*. Ekonomi, Topluk ve Kültür, Cilt II, çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.3.

⁶ Alvin Toffler, *Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasığı*, çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul 2008, s.340.

⁷ We are Social & Hootsuite, 29 Kasım 2021 tarihinde <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/> adresinden erişilmiştir.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından 19.05.2017 tarihi itibarıyla meslek kabul edilen içerik üreticileri diğer adıyla Youtuberlar maddi kazanç elde etme kaygısı gütmekte ve bu sebeple elbette belli yöntemlere de başvurabilmektedir. Nitekim Youtube’da içerik üreticilerine sürekli üretmeyi ve etkileşimde bulunmayı salık vermektedir.⁸ Ancak daha büyük kitlelere ulaşmak ve para kazanma amacı olan Youtuberlar bu gaye doğrultusunda izleyicilerine “clickbait” olarak literatüre geçen tıklama tuzakları da kurabilmektedir.

Clickbait, video ile ilgisi olmayan görsel ya da içerikle ilgisiz kapak fotoğraflarında görülebileceği gibi; bu araştırmanın örneklemini de oluşturan “duyduğunuz en...”, “şok olacaksınız” veya “böyle bir... olamaz” gibi kelimelerin geçtiği başlıklarla da yapılabilmektedir. İzleyicinin merakını cezbetmeye yönelik kullanılan bu yöntem ile izlenmelerin arttırılması hedeflenmektedir.

Bu bilgiler ışığında çalışmada clickbait uygulanan ve uygulanmayan videolar beğeni, yorum ve izlenme kategorilerinde karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapmak amacıyla takipçi ve izlenme sayıları referans alınarak rasgele örneklem yöntemiyle farklı kategorilerde içerik üreten Enes Batur, Ruhi Çenet ve Meryem Can örneklem olarak seçilmiştir. Bahsi geçen üç Youtuberın yine rasgele örneklem yöntemiyle kişi başı 10 toplamda 30 videosu referans alınmıştır. Yapılan inceleme ile izlenme, beğeni ve yorum sayılarının clickbait uygulaması ile pozitif ya da negatif bir ivme kazanıp kazanmadığı içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir.

1. Sanayi Toplumundan Enformasyon Toplumuna

Bilginin niteliğinde ortaya çıkan değişimlerle beraber toplumlarda belli değişikliklere maruz kalmıştır. İlkel çağlardan günümüze uzanan toplumsal değişimleri yakın geçmişe bakarak sanayi öncesi, sanayi ve sanayi sonrası toplum olarak da ele alabilmekteyiz.⁹ Sanayi sonrası toplumla beraber, sanayi toplumunda kol gücüne ve emeğe dayalı olan iş faaliyetlerinin enformasyona dolayısıyla da zihinsel aktivitelere dönüştüğü dikkat çekmektedir. Daniel Bell’in ifade ettiği gibi sanayi toplumunda mal üreten toplumlar artık “enformasyon toplumu” olarak nitelendirilmeye başlamış ve zenginleşme de enformasyon işlemeye bağlı hale gelmiştir.¹⁰ Chomsky ise egemen olanın artık entelektüel olan olduğuna vurgu yaparak; özgürlük adı altında “beyin yıkama” faaliyetleri yapıldığının altını çizmektedir.¹¹ Bu beyin yıkama

⁸ Henry Jenkins, Ravi Purushotma, Martin Weigel, Kathryn Clinton ve Anthony James Robinson, *Confronting the challenges of participatory culture: media education for the 21st century*, MIT, London 2009, s. 8.

⁹ Meltem Güler, “Dijitalleşen Kapitalizmin Yeni Aktörleri: Youtuberlar”, *Intermedia International e-Journal*, c. V/sy.9 (2018), s. 146.

¹⁰ Bell, 1999, s.217.

¹¹ Jeffery Klaehn, “A critical review and assessment of Herman and Chomsky’s Propaganda Model”. *European Journal of Communication*, c. XVII/sy. 2 (2002), s. 169-172.

araçlarının başında da medyanın geldiğini vurgulayan Chomsky, medyayı rızanın üretildiği bir araç olarak nitelendirmektedir. Chomsky'nin bu savını destekler nitelikte bir sav ortaya atan Castells, insan aklının artık bir üretim gücü olduğunu belirtmiştir.¹²

İnsan aklının önemli bir üretim gücü olduğu ve yaşanan teknolojik gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda iletişim teknolojilerinin de gerekliliği yadsınamayacak bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Enformasyonun işlenerek bilginin yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla yayılması akla Castells'in "ağ toplumu" tezini getirecektir. Castells'e göre ağ toplumu, ağlarla birbirine bağlı olduğu için ekonomik olarak da birbirine bağlı bir toplumdur. Bu toplum enformasyonel bir toplumdur. Ağ toplumu içerisinde dolaşan bilgiler manipüle edebilen ve medya vasıtasıyla küresel olarak yayılan bilgilerdir. Bu bağlamda ağ toplumu için kısaca ağlarla etrafı çepeçevre sarılmış toplum demek yerinde olacaktır.¹³

Kapitalizmde rüzgarını arkasına alan enformasyon toplumu ile bilgi alınıp satılabilen bir meta haline gelmiştir. Devinimi sürekli olarak devam eden ve metalaşan enformasyonu hem üreten hem de tüketen toplum için Alvin Toffler "üre-tüketici" kavramını kullanmıştır. Toffler'a göre üretici ve tüketici arasında bulunan ayırım neredeyse görünmez bir hal almıştır. Toffler'ın bu tanımından hareketle bugün bulunduğumuz medya pratiklerine baktığımızda sosyal medya kullanımı gözümüzde canlanacaktır.¹⁴ Kişiler bir içeriğin hem üreticisi hem dağıtıcısı hem de tüketicisi konumunda bulunmaktadır. Sosyal medya sitelerinin kullanıcıları Toffler'ın da ifade ettiği gibi üreten tüketiciler haline gelmiştir. O halde enformasyonun üreticisi ve tüketicisi olduğunu ifade ettiğimiz bu noktada enformasyon üretim ve tüketiminde ticari kaygılar olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Enformasyonun bir fabrikada üretilir gibi üretildiği günümüzde elbette ki bir ekonomik ve politik bakış açısı bulunmaktadır. Her bireyin içerik oluşturmaya olanak tanıyan ve daha demokratik bir ortam imajı çizen sosyal medya platformları özünde ticari kaygılar taşımakta ve kapitalist bir temel üzerine kurulmaktadır.¹⁵ O halde, ağ teknolojilerinin kapitalizme dijital bir görünüm getirdiğini söylemek de yerinde olacaktır.

2. Youtube

Yukarıda belirtildiği üzere emeğin dijitalleşmesi ve kapitalist sisteme hizmet etmesiyle beraber sosyal medya platformlarının da ekonomi- politüğının tartışılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Vincent Mosco'ya göre ekonomi-politik yaklaşım, kapitalist toplumdaki üretim, dağıtım ve tüketim

¹² Castells, 2008, s.257.

¹³ Castells, 2006, s.3.

¹⁴ Toffler, 2008, s.340.

¹⁵ Güler, 2018, s.148.

süreçlerini incelemektedir.¹⁶ Bu noktada Youtube'un ekonomi politikasını açıklayabilmek için öncelikle Youtube platformu açıklanmalıdır.

Web 2.0 teknolojisinin gelişmesiyle beraber 2000'li yıllarda toplumsal hayata dahil olan sosyal medya platformları arasında yer alan Youtube, 2005 yılında Jawed Karim, Chad Hurley ve Steve Chen tarafından kurulmuş, 2006 yılında Google tarafından satın alınarak hızla büyümüştür.¹⁷ Kuruluş amacı video içeriklerinin arşivlenmesi olan Youtube, sonraki dönemde herkesin sesini duyurabileceği ve içerik üretebileceği bir platform şeklini almıştır. Kendi web sitesinde de dört temel değerden bahseden Youtube'un ilkeleri ifade özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü, fırsat özgürlüğü ve aidiyet özgürlüğü şeklindedir.¹⁸

Ekim 2012'de Türkçe dil desteği de sağlamaya başlayan Youtube, 2013 yılı itibariyle Türkiye ile iş ortaklığı yapmaya ve içerik üreticilere maddi destek sağlamaya başlamıştır.¹⁹ Bu sayede Youtube artık yeni bir iş kolu haline gelmiş ve içerik üreticileri maddi olarak destekleyerek teşvik etmeyi sürdürmüştür.

We Are Social & Hootsuite'in 2021 yılında internet kullanımı ile alakalı yayınladığı rapora göre, Dünya'da 7,83 milyar insan yaşamaktadır. Nüfusun %53,6'sını oluşturan 4,2 milyar insan ise sosyal medya kullanmaktadır. Rapora göre, Youtube en çok kullanılan sosyal medya platformları arasında Facebook'tan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bugün küresel ölçekte Youtube'u 2,29 milyar insan kullanmaktadır. Bu sayının %45,8'ini kadınlar, %54,2'sini ise erkekler oluşturmaktadır.

We Are Social & Hootsuite'in 2021 yılında yayınladığı aynı raporda Türkiye'de 65,8 milyon internet kullanıcı bulunmaktadır ve sayı nüfusun %78'ini oluşturmaktadır. Sosyal medya kullanıcı sayısı ise 60 milyondur ve nüfusun %71'ine tekabül etmektedir. Türkiye'de Youtube kullanıcı sayısı 50,6 milyondur. Bu sayının %49,2'sini kadınlar, %50,8'ini ise erkekler oluşturmaktadır.²⁰

Kullanıcıların kendi kanallarını oluşturabildikleri ve yukarıda da belirtildiği gibi gelir elde edebildikleri Youtube ile beraber "Youtuber" adı verilen bir meslek ortaya çıkmıştır. Kullanıcıların birbirlerinin beğendiği, paylaştığı

¹⁶ Vincent Mosco, *The Political Economy of Communication: Rethinking and Renewal*. (2nd ed.), Sage Publications, London 2009, s.25.

¹⁷ Mert Yıldırım, (2018, Mayıs). "Yeni Medya'da Ürün Yerleştirme: Youtube Kanalları ve Youtuber'lar", 2. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı: Eğlence ve Ürün Yerleştirme. İstanbul Ticaret Üniversitesi (İTÜY), 2018, Sempozyum, Kongre ve Konferans Bildiri Koleksiyonu, s.149.

¹⁸ Youtube.com (2022), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/> adresinden erişilmiştir.

¹⁹ Erol İlhan ve Adalet Görgülü Aydoğdu, "Türkiye'de YouTube Yayıncılığı ve YouTuber Olmak", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sy.47 (2018), s. 142.

²⁰ We Are Social & Hootsuite,2021.

videoları görebildiği, canlı yayın yapabildiği, eğlenebildiği, bilgi edinebildiği bir platform olan Youtube, kullanıcılarına Dünya'ya ulaşma imkânı da tanımaktadır. Bu çerçevede bakıldığında ise küresel bir endüstri haline gelen Youtube ekonomi- politik olarak ele alınması gereken bir konudur. Toplumsal hayatta kontrol ve hayatta kalma çabası olarak nitelendirilebilecek ekonomi politik yaklaşıma göre, toplumsal hayatta olduğu gibi dijital alanda da bir hayatta kalma mücadelesi dikkat çekmektedir.²¹

3. Yeni Bir Meslek: Youtuberlık

Günümüzde düzenli olarak Youtube'a video yükleyen ve yükledikleri bu içeriklerden gelir elde eden kullanıcılara "Youtuber" adı verilmektedir. Youtuberlığı bir meslek olarak kabul eden Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), 19.05.2017 tarihinden itibaren Google ile iş birliği yaparak YouTuberlık eğitimlerine başlamıştır. Akabinde Google, üniversitelerle iş birliği yaparak "dijital girişimcilik" eğitimleri de vermiştir.²² İlk etapta gençler için yeni bir iş alanı olarak görülen Youtuberlık, akademisyen, doktor, eğitimci vb. meslek kollarından insanların da içerik üreterek kitlelerle buluşmasına olanak tanımış ve ek gelir sağlama anlamında da destek olmuştur.

Dijck'e göre Youtube Hollywood yıldız sistemini taklit eden bir yapıdır. Kişilerin eğlenceli içerikler üreterek yıldızını parlatmasının önünü açmasının yanı sıra, içerik üreticilere ödüller vererek de Hollywood'un dijital bir kopyasına benzemektedir.²³ Bilindiği üzere Hollywood film şirketleri kapitalist bir sistem üzerine temellendirilmiştir. Tıpkı Hollywood gibi Youtube'da kişilerin bireysel olarak yıldızlarının parlaması, daha çok içerik üretmesi ve rekabet ortamının sürdürülebilir olmasını sağlamak amacıyla algoritmaya, içerik üretimine ve kitlelere ulaşmayı kolaylaştırmaya yönelik eğitimler vermektedir.

Günümüze dönüp baktığımızda Youtube ortamında ürettiği içerikler sayesinde gerçek dünyada da ün kazanan kişiler dikkat çekmektedir. Bunun dünyada en önemli örnekleri Justin Bieber, Katy Perry gibi isimlerdir. Youtube'a yükledikleri videonun ardından hızla şöhret kazanmış ve bunu küresel ölçekte bir şöhrete dönüştürmüşlerdir. Bu kişilerin benzer örneklerine ülkemizde de rastlanmaktadır. Öykü ve Berk kardeşler, Enes Batur, Danla Bilic gibi isimlerde içerik oluşturarak kitlelerin dikkatini çekmiş ve şöhret kazanmışlardır. Bu kişilerin şöhret kazanması konusu irdelenirken elbette çalışma ve emek kavramlarının dijital çalışma ve dijital emek kavramlarına dönüşümü tartışılmalıdır.

²¹ Mosco, 2009, s.24.

²² İlhan ve Görgülü Aydoğdu, 2018, s.146.

²³ Jose van Dijck, Senin Gibi Kullanıcılar Mı? Kullanıcı Türevli İçerikteki Faillliği Kuramlaştırmak, Yeni Medya Kullanıcının Yükselişi, ed. Himmet HülürCem Yaşın, çev: Bahar Ayaz, Ütopya Yayınevi, Ankara 2016, s.177.

Kullanıcılarına bağlantıda kalmayı, içerik üretmeyi ve etkileşimde olmayı salık veren Youtube, kişileri katılımlı bir kültüre çağırmaktadır.²⁴ Castells, toplumsal yapının köklerinde ilk çağdan bu yana çalışma olduğunu vurgulamaktadır.²⁵ Bu bağlamda yaşanan teknolojik gelişmelerle beraber de çalışmanın, dijital bir çalışma olarak günümüzde şekillenmeye başladığı aşıkardır. Marx'ın "insan, kendi kendini üretir" sözü de adeta bugünün yapısına ışık tutmaktadır.²⁶ Dolayısıyla içerik üretilmesi de bugün bir çalışma ve üretim biçimi olarak şekillenmiştir. Kendisini takip eden kitleye bir içerik sunan ve onların beklentilerine cevap vermeye çalışarak etkileşim halinde olan Youtuberlar da bir çalışma örneği göstermektedir. Nitekim Fuchs'da çalışma ve enformasyonun birbirinden ayrı alanlar olarak görülmemesi gerektiğini savunarak; dijital çalışmanın insan beyninin bir ürünü olduğunu vurgulamış ve sosyal medya alanında yapılan çalışmaları dijital çalışma örneği olarak tanımlamıştır.²⁷

Teknolojik gelişmelerle beraber daha az iş gücüyle daha fazla üretim yapılması Castells'in de dikkatini çekmiş ve teknolojinin ön plana çıktığını fark ederek toplumsal normları geri plana itmiştir.²⁸ Ağ teknolojilerinin yoğun biçimde kullanılmasıyla Youtube gibi ticari sosyal medya platformları sosyal hayat ve üretimde değişime yol açmaya başlamıştır. Bu noktada ise emek kavramı tartışılmaktadır. Emek, bir etkinliktir. Bu etkinlik kişinin hem düşünsel hem fiziksel aktivitelerinin bir ürünüdür. Marx'a göre emek, kişinin ihtiyaçlarını karşılaması için bir gerekliliktir.²⁹ Dolayısıyla kullanım değeri de kaçınılmazdır. Bu bağlamda Youtube özelinde sosyal medya platformlarına bakıldığında, Fuchs'a göre kar elde etme amacı güdülen kapitalist piyasada bu platformlar da metalaşmaktadır.³⁰ Youtube'un kullanım değeri ise onun enformasyonel özelliğinden ileri gelmektedir. Mutlu'ya göre Youtube, markaların yeni tüketim alışkanlıklarını belirlediği günümüzde etkili iletişim kurabilmelerinin önemli kanallarından bir tanesidir.³¹ Bugün markaların yoğun olarak reklam verdiği Youtube, kullanıcıların kişisel verilerini de markalara satarak gelir elde edebilmektedir. Üre-tüketici sayesinde de bu etki alanını oldukça genişletebilmektedir. Bu tüketim sürecinde kullanıcılar

²⁴ Jenkins vd., 2008, s.8.

²⁵ Castells, 2008, s.275.

²⁶ Karl Marx, 1844 El Yazmaları, Ekonomi Politik ve Felsefe, çev. Kenan Somer,4. Bs., Sol Yayınları, Ankara 2011, s.58.

²⁷ Christian Fuchs, Dijital Emek ve Karl Marx, çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz, NotaBene Yayınları, Ankara 2015, s. 368.

²⁸ Castells, 2006, s.23.

²⁹ Marx, 2011, s. 146.

³⁰ Fuchs, 2015, s.348.

³¹ Begüm Mutlu, Sosyal Medya Pazarlamasının Yeni Yüzleri Youtube İçerik Üreticileri Ve Kanal Toplulukları: Youtuber – Marka İşbirliği Videoları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2017, s.1.

emeği yeniden üretebildiği gibi aynı zamanda yeni metalarda üretmektedir. Smyhte'in de ifade ettiği gibi izleyiciler çalışarak, metalaşarak ve reklamcılara satılarak iletişim maddi bir süreç haline getirilmiştir. Youtube'un para kazanmaya olanak tanıyan bir sosyal mecrası olması onu kullanıcıları metalaştıran kapitalist bir alana dönüştürmektedir. İçerik üreticiler ise kullanıcıların istediği, dikkatini çeken ve içerik izlerken zamanın nasıl geçtiğini anlayamayacakları içerikler hazırlayarak bir katılımcı kültür zemini hazırlamaktadır.³²

4. İzleyiciye Tuzak: Clickbait

Yeni medyanın ortaya çıkması ve haberlerin de dijital platformlara taşınması ile tartışılan “clickbait” kavramı Türkçe 'ye “tık tuzağı” olarak çevrilmektedir.³³ Kalveks, kelimeyi, izleyiciyi bilmediği bir konu olduğuna ikna eden ancak içerikte izleyicinin bildiği konuları sunan başlıklar olarak tanımlamaktadır.³⁴

Bu kavramın literatürde genellikle habercilikle ilişkilendirildiği dikkat çekerken; Kablolu televizyon yayıncılığından Youtube yayıncılığına geçtiğimiz günümüz izleme pratiklerinde Youtuber olarak isimlendirilen içerik üreticilerinin daha fazla izlenme alabilmek adına birtakım teknikler kullandıkları görülmektedir. Bu teknikler Zannettou vd. tarafından şu şekilde kategorize edilmiştir;

- i. Videoyla ilgisi olmayan görsellerin kullanılması
- ii. İzleyicilerin ilgisini çekmeyi amaçlayan başlıkların kullanılması
- iii. Yanlış bilgileri barındıran başlıkların kullanılması ki bu teknik clickbait olarak ifade edilmektedir.³⁵

Clickbait, esasen bir spam sorunudur. Spam sorunundan kastedilen ise aslında yukarıda da belirtildiği gibi kötü niyetli bir şekilde kullanıcıyı yanıltan içerik veya bağlantılara yönlendiren internet linkleridir. Bu da genellikle kullanıcılar tarafından engellenebilir. Ancak Youtuberlar clickbait uygulamasını başlıklar veya görseller üzerinden yapabilmekte; bu da izleyicinin merakını cezbedebilmektedir. Bu noktaya ekonomi politik çerçevesinden bakıldığında ise tıklanma tuzağına düzen izleyici, Youtuberlara para kazandıracaktır. Dolayısıyla korku ya da merakı cezbetmeyi başaran Youtuber “asla inanmayacaksınız”, “duyduğunuz en...”, “gördüğüm en garip...” veya “şok gelişme” gibi cümleler kurmaya devam edecektir. Son söz olarak clickbait için aşırıyı vaat edip bu vaadi karşılayamayan içerik başlıkları denilebilir.

³² Güler, 2018, s.160.

³³ Tureng.com, 12 Şubat 2022 tarihinde *Tureng.com*. <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/clickbait> adresinden alındı.

³⁴ Tatiana Kalveks, Clickbait. G. Ritzer, & C. Rojek (Dü) içinde, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, John Wiley and Sons 2007, s. 1-2.

³⁵ Savvas Zannettou, Sotirios Chatzis, Kostantinos Papadamou ve Michael Sirivianos, *The Good, the Bad and the Bait: Detecting and Characterizing Clickbait on YouTube*. 2018 IEEE Security and Privacy Workshops (SPW), IEEE, San Francisco 2008, s.63.

4. Metodoloji

Bu çalışma kapsamında bir yeni medya ve içerik paylaşım platformu olan Youtube'un ekonomi politikği tartışılmıştır. Ekonomi politik çerçevesinde tıklanma alarak para kazanan ve yeni bir iş kolu olan Youtuberlık mesleği üzerinde durulmuş; Youtuberların içerik üretirken Türkçeye tıklama tuzağı olarak geçen "clickbait" yöntemini kullanıp kullanmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha fazla izlenme almak amacıyla içerikle uyumsuz başlık kullanımının olup olmadığı tespit edilmek istendiğinden amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenen 3 Youtube kanalının rastgele örnekleme seçilen 10'ar videosu incelenmiştir. Bu çalışmada Youtuberların, clickbait uygulaması yaptıkları 5 video ile yapmadıkları 5 videonun görüntülenme, yorum ve beğeni sayıları da karşılaştırılarak arada bir farkın olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, metin içeriğini analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir. Burada içerik sözcükler olabileceği gibi; anlamlar, semboller, resimler, temalar veya video gibi her türlü ileti olabilmektedir.³⁶ İçerik analizi yöntemi araştırmacıya kişilerin söylemlerinden hareketle düşünceleri hakkında çıkarım yapma olanağı da tanımakta ve içerikler belli başlıklar altında toplayarak yorumlama imkânı vermektedir.³⁷

Gunter, içerik çözümlemesinin kullanım amaçlarını şu şekilde sınıflandırmıştır; resmetme, sahiplik politikaları, gerçek dünyayla karşılaştırma, temsil, medya etki araştırmalarına destek.³⁸ İçerik çözümlemesinde uyulması gereken bazı kurallar vardır. Öncelikle araştırmacı içerik çözümlemesi yaparken satır arası ya da gizli mesajı çözümleme çabasına girmez. İçerikte kullanılan söylem veya mesaj olduğu gibi kabul edilir. İçerikten elde edilen veriler sınıflandırılmalı, sayısal verilerle ilişkilendirilmeli ve bulgular araştırmacının öznel yorumlarını içermemelidir.³⁹

Değişen izleme alışkanlıkları ve bu durumun beraberinde getirdiği medya sahiplik yapılarının farklılaşması dikkat çekici bir durumdur. Bu bağlamda en fazla kullanılan yeni medya platformları tespit edilmeye çalışılmıştır. We Are Social & Hootsuite raporuna göre Youtube'u 2,29 milyar kişi kullanmaktadır. Türkiye'de ise Youtube kullanıcı sayısı 50,6 milyondur.⁴⁰ Aynı raporda

³⁶ William Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (8 b.), çev. Sedef Özge, Yayın Odası, Ankara 2005, s.466.

³⁷ Haluk Geray, *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*, Ütopya Yayınları, Ankara 2017, s.145-146.

³⁸ Frances B. Gunter, *The Quantitative Research Process*, düz. K. Jensen, içinde, *A Handbook Of Media and Communication Research: Quantitative and Quantitative Methodologies*, s.220.

³⁹ Geray, 2017, s.146-147.

⁴⁰ We Are Social & Hootsuite, 2021.

küresel ve yerel ölçekte Youtube'un en fazla kullanılan yeni medya platformu olduğu dikkat çektiğinden araştırma evreni Youtube olarak belirlenmiştir.

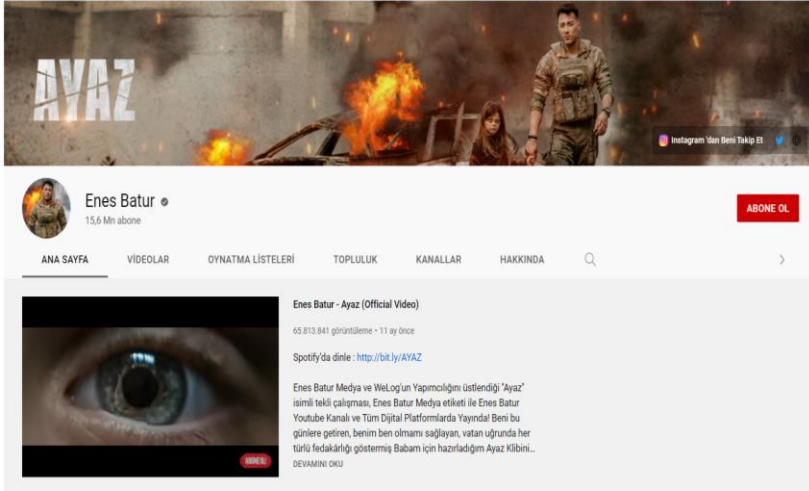
Araştırma yöntemi çerçevesinde örneklem belirlenirken Youtuberların video paylaşım yoğunluğu, takipçi sayısının ve etkileşiminin fazla olması dikkate alınarak Türkiye'de en fazla abone sayısına ulaşmış Youtuberlar araştırmaya dahil edilmiştir. Social Blade raporuna göre en fazla takip edilen Youtube kanalları incelenmiş ve farklı kategorilerde içerik üreten 3 Youtuber örneklem olarak belirlenmiştir.⁴¹ Eğlence kategorisinde içerik üreten Enes Batur, bilgilendirici içerik kategorisinde Ruhi Çenet ve güzellik/bakım/moda kategorisinde içerik üreten Meryem Can'ın Youtube videoları araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır.

Youtube'un ekonomi politiği incelenirken izlenmelerde clickbait başlıkların negatif ya da pozitif etkisini tartışmak amacıyla aşağıdaki sorulara cevap aramıştır:

- İncelenen Youtuberların Youtube kanallarının genel görünümü nasıldır?
- Youtube videolarında clickbait ve diğer başlıklar incelendiğinde izlenme, yorum veya beğeni farkları nasıldır?
- Clickbait başlık ile video içeriği arasında uyum var mıdır?

5. Analiz ve Bulgular

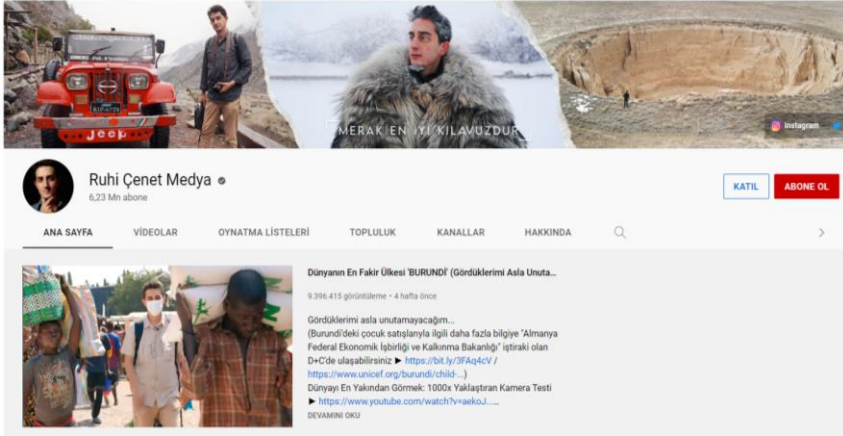
⁴¹ Social Blade, 13 Şubat 2022 tarihinde <https://socialblade.com/youtube/top/country/tr> adresinden alındı.

Şekil 1.Enes Batur Youtube Kanalı Genel Görünüm (Youtube.com Erişim Tarihi: 13.02.2022).⁴²

Enes Batur'un Youtube kanalının ana sayfası Şekil 1.' de gösterilmiştir. 15,6 milyon abonesi bulunan Enes Batur'un kanalının ana sayfasında Instagram ve Twitter hesapların bağlantısı bulunmaktadır. Erişilen tarihe kadar yayınladığı 1979 video bulunmaktadır. Kanalın "hakkında" bölümünde ise "*Türkiye'nin en büyük Youtube kanalıyım.*" İbaresini bulunmaktadır. Bu bölümde, kendisi hakkında daha fazla bilgi almak isteyen takipçileriyle sosyal medya hesaplarının yanı sıra mail adresini de paylaştığı dikkat çekmektedir.

266

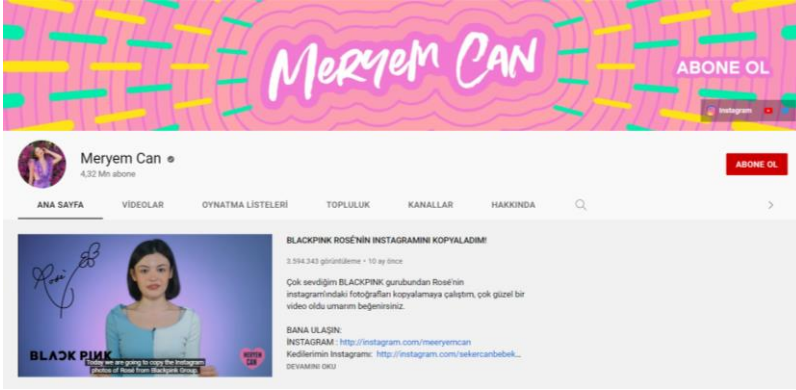

Şekil 2.Ruhi Çenet Youtube Kanalı Genel Görünüm (Youtube.com Erişim Tarihi: 13.02.2022).⁴³

⁴² Youtube.com, 2022.

⁴³ Youtube.com, 2022.

Şekil 2.'de görüldüğü gibi Ruhi Çenet isimli Youtuberın 6,23 milyon abonesi bulunmaktadır. Youtuber ana sayfasında Instagram ve Twitter erişim bağlantılarını da paylaşmıştır. Erişilen tarihte Youtuberın 358 videosu olduğu görülmüştür. Kanalın “hakkında” bölümünde *“Bağımsız bir belgesel yapımcısı olarak dünyanın farklı coğrafyalarına, pek çok kişinin bilmediği eşsiz yerlere gider ve onları farklı bir yaklaşımla araştırırım. Sloganım "Merak en iyi rehberdir". Cevap vermek için değil, doğru soruları sormak için buradayım. Farklı bir şeyler öğrenmek için bana katılın...”* ifadesi yer almaktadır.

Şekil 3. Meryem Can Youtube Kanalı Genel Görünüm. (Youtube.com Erişim Tarihi: 13.02.2022).⁴⁴

Güzellik/bakım/moda kategorisinde içerik üreten Meryem Can'ın 4,32 milyon abonesi bulunmaktadır. Youtuberın erişilen tarihe kadar yayınladığı video sayısı 353'tür. Youtube kanalı ana sayfasında Instagram, Twitter ve Youtube hesaplarının bağlantısı bulunmaktadır. Kanalın “hakkında” bölümünde *“Meryem Can Eğlenceli videolar, günlük vloglar, challenge'lar ve bazen de diy projelerini paylaştığım kanaluma hoş geldiniz. Sponsorluk ve İş görüşmeleri için meryemcan.pr@gmail.com”* açıklaması yer almaktadır.

Araştırma sorularına cevap aramak amacıyla amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenen Youtuberların videoları rastgele örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Bu noktada videolar seçilirken clickbait içeren beş video ve içermeyen beş video araştırmaya dahil edilerek; videolar izlenme, beğeni ve yorum gibi etkileşim faktörlerinin yanı sıra başlık içerik uyumu bağlamında da analiz edilmiştir. Örneklemeye dahil edilen videoların başlıkları ve etkileşim oranları incelenirken Youtuber bazında incelenmiş ve tablolar clickbait bulunan başlıklar ve bulunmayan başlıklar olarak kategorize edilmiştir.

⁴⁴ Youtube.com, 2022.

Tablo 1. Enes Batur'un Clicbait Uyguladığı Youtube İçerikleri

Video Başlığı	İzlenme Sayısı	Beğenilme Sayısı	Yorum
Köpekbalıkları ile güvenliksiz yüzdüm	2.171.163	102 Bin	5.103
Ev partimde skandal kız kavgası	2.436.957	124 bin	5.029
Şehirdeki bütün cipsleri satın aldım ve dağıttım	3.650.397	279 bin	11.625
%0,001 gülmemek aşırı imkansız	3.557.206	239 bin	10.153
%99 gülmemek imkansız	3.892.370	342 bin	15.194

Tablo 2. Enes Batur'un Clicbait Uygulamadığı Youtube İçerikleri

Video Başlığı	İzlenme Sayısı	Beğenilme Sayısı	Yorum
Yeni sevgilim bana makyaj yapıyor	2,369,615	150 Bin	5.595
Yeni evim sonunda be!	2,802,722	192 bin	17,983
Bu Video iPhone 13 Pro Max ile Çekilmiştir	1,985,715	121 bin	5,528
Bir günlüğüne 4. Sınıfa döndük	3,444,997	195 bin	8,551
360° Survivor 'da Bir Gün Geçirme	4,735,647	242 bin	22,943

Tablo 1. ve Tablo 2.'da gösterildiği gibi Enes Batur'un clickbait uyguladığı ve uygulamadığı 5'e video incelenmiştir. Clickbait uygulanan başlıkların izlenme sayılarının ortalaması 3,141,618 olarak tespit edilirken; clickbait uygulanmayan başlıkların izlenme sayılarının ortalamasının 3,067,739 olduğu görülmüştür. Clickbait uygulanan başlıklarda beğeni sayılarının ortalaması 217,200 olarak tespit edilirken; clickbait uygulanmayan başlıkların beğeni sayılarının ortalaması 180,000'dir. Son olarak videolara gelen yorumlar karşılaştırıldığında clickbait uygulanan videolara gelen yorum sayılarının ortalaması 9,420 olarak tespit edilirken; clickbait uygulanmayan videolara gelen yorum sayısının ortalaması 12,120'dir.

Tablo 3. Ruhi Çenet'in Clicbait Uyguladığı Youtube İçerikleri

Video Başlığı	İzlenme Sayısı	Beğenilme Sayısı	Yorum
Dünyayı En Yakından Görmek: 1000x Yaklaştıran Kamera Testi	4,698,833	209 bin	4,968
Dünyanın En Tehlikeli Yolu: "Karakurum Ölüm Geçidi"	10,344,880	493 bin	31,302
Dünyanın En Ağır Yüğü: SMA'lı Bir Bebeğin 24 Saati	3,040,965	166 bin	30,622
Güney Kore İmkansız Nasıl Başardı? (Dünya neden Güney Kore'yi konuşuyor?)	2,162,636	87 bin	5,854
Alın İşte TV'de Göremeyecekleriniz! (Elazığ Deprem Merkezinde NELER OLUYOR?)	3,701,321	184 bin	19,632

Tablo 4. Ruhi Çenet'in Clickbait Uygulamadığı Youtube İçerikleri

Video Başlığı	İzlenme Sayısı	Beğenilme Sayısı	Yorum
Türkiye'de Bir Robot Fabrikası- Neler Üretmişler?	1,606,860	82 bin	6,587
Her Hafta Bir Obruk: Konya'nın Köylerini Yutan Obruklar!	3,871,454	189 bin	13,104
Yüz Nakli Yaptıran Kadın: Fatma Albayrak	2,622,315	165 bin	9,351
Afrika'da su kuyusu açtık	2,424,156	178 bin	16,033
İstanbul'a Elektrik Nasıl Veriliyor?	1,000,796	63 bin	2,884

Ruhi Çenet'in clickbait uyguladığı ve uygulamadığı videolar Tablo 3. ve Tablo 4.'de verilmiştir. Videoların izlenmeleri, beğeni ve yorum sayıları incelendiğinde bulgular şu şekildedir; izlenmesi sayısı ortalaması clickbait uygulanan videolarda 4,789,727 iken; clickbait uygulanmayan videolarda izlenme ortalaması 2,305,110'dur. Clickait uygulanan başlıklara gelen beğeni sayılarının ortalaması 227,800 olarak tespit edilmiş buna karşın uygulanmayan videoların beğeni ortalamasının 135,400 olduğu gözlenmiştir.

Clickbait uygulanan başlıklara gelen yorum sayısının ortalaması 18,475 iken; uygulanmayan başlıklara gelen yorum ortalaması 9,591'dir.

Tablo 5. Meryem Can'ın Clicbait Uyguladığı Youtube İçerikleri

Video Başlığı	İzlenme Sayısı	Beğenilme Sayısı	Yorum
Kedimin konuşmasını tercüme ettim! (Küfür etti)	1,218,735	44 bin	3,757
Türkiye'de girilmesi en zor restoranlar! (4000 tl hesap)	1,114,622	56 bin	3,224
Gece 3'te denenmemesi gereken uygulamaları test ettim!	3,141,571	119 bin	18,091
24 saat boyunca her şey altın!!! (altın su, altın araba, altın et...)	5,444,543	163 bin	23,049
Dünyanın en ilginç kafelerine gittim!!! (unicorn cafe, tavşan cafe...)	5,461,976	95 bin	9,116

Tablo 6. Meryem Can'ın Clicbait Uygulamadığı Youtube İçerikleri

Video Başlığı	İzlenme Sayısı	Beğenilme Sayısı	Yorum
Evde kendi hologramımı yaptım! (çılgın hayat hileleri)	1,268,647	43 bin	3,540
En çok benzediğim ünlülerin Instagramını kopyaladım! (Tokyo, Maeve, Squid Game 67 numara)	1,344,153	52 bin	4,099
Yeni arabam ve yeni kedim aslan!	1,095,139	48 bin	4,668
Yangında zarar gören köylere gittim!	1,690,218	79 bin	5,473
6 tane yavru köpek ile bir gün boyunca çıldırdım!	2,971,641	98 bin	16,293

Meryem Can isimli Youtuberın clickbait içeren ve içermeyen videoları Tablo 5. ve Tablo 6.'da verilmiştir. Bu içerikler incelendiğinde clickbait içeren videoların izlenme sayısının ortalamasının 3,276,289 olduğu; clickbait

içermeyen videoların izlenme sayılarının ortalamasının ise 1,673,959 olduğu tespit edilmiştir. Clickbait uygulanan videolara gelen beğeni sayısının ortalaması 95,400 iken; uygulanmayanlara gelen beğeni ortalaması 64,000'dir. Son olarak izleyicilerden gelen yorumların ortalaması clickbait uygulanan videolarda 11,447 iken; uygulanmayan videolarda bu ortalama 6,814'tür.

Araştırmanın son sorusuna cevap aramak amacıyla Youtuberların örnekleme dahil edilen ve clickbait uygulaması içeren 5'er videosu başlık- içerik uyumu bakımından incelenmiştir. Verilerden elde edilen bulgular şu şekildedir;

Enes Batur'un clickbait uyguladığı videolar başlık-içerik uyumu bakımından incelendiğinde "Köpekbalıkları ile güvenliksiz yüzdüm" başlıklı videosunun aslında bir tatil videosu olduğu ve "Köpekbalığı Adası" isimli bir bölgede yetkililerin gözetiminde yüzdüğü dolayısıyla bu başlığın gerçeği yansıtmadığı dikkat çekmiştir. Aynı şekilde "ev partimde skandal kız kavgası" başlıklı videoda Youtuberın bir gününü videoya aldığı ve 12 dakika 33 saniyelik videonun 1 dakika 25 saniyesinde başlık ve içerik uyumu olduğu görülmüştür. "Şehirdeki bütün cipsleri satın aldım ve dağıttım" başlıklı videoda Youtuberın başlıkta belirttiği gibi cips dağıttığı görülmüştür. Dolayısıyla başlık ve içerik arasında bir uyum görülmektedir ancak "şehirdeki bütün cipsleri satın aldım" ifadesi gerçeği yansıtmamaktadır. "%0,001 gülmemek aşırı imkansız" ve "%99 gülmemek imkansız" başlıklı videolar internette viral olan komik videoları içermektedir fakat başlıkların clickbait uygulamalarında sıklıkla görüldüğü gibi iddialı olduğu dikkat çekmektedir.

Ruhi Çenet'in clickbait uyguladığı videolar başlık-içerik uyumu bakımından incelendiğinde "Dünyayı En Yakından Görmek: 1000x Yaklaştıran Kamera Testi" başlıklı videoda iddia edildiğinin aksine dünyayı değil objeleri yaklaştıran bir kameradan bahsedilmektedir. Para, renkler veya kumaş dokularının yakınlaştırıldığı görülmektedir. Bu bakımdan içerik ve başlık uyumu bulunamamıştır. "Dünyanın En Tehlikeli Yolu: Karakurum Ölüm Geçidi" başlıklı videoda ise Pakistan'da yer alan Karakurum bölgesinde yaşanan can kayıpları sebebiyle Youtuber bu bölgeyi "dünyanın en tehlikeli yolu" olarak tanımlamıştır. Ancak resmi kayıtlar incelendiğinde bu geçidin "en tehlikeli yol" olduğuna dair bir ibareyle karşılaşılmadığından bu başlığın iddialı ve gerçeği yansıtmayan bir başlık olduğu aynı zamanda içerikle ve başlık arasında doğrudan bir uyum bulunmadığı dikkat çekmiştir. "Dünyanın En Ağır Yüğü: SMA'lı Bir Bebeğin 24 Saati" başlıklı videoda SMA hastası bir çocukla video çekmiş, gün içerisinde yaşadıklarını kaydetmiştir ancak başlıkta belirtildiği gibi geçirilen süre 24 saat değildir. Bunun yanı sıra iddialı bir şekilde başlıkta yer verilen "Dünyanın en ağır yüğü" cümlesi, herhangi bir sayısal veriye dayanmamakta ve gerçeği yansıtmamaktadır. "Güney Kore İmkansız Nasıl Başardı? (Dünya neden Güney Kore'yi konuşuyor?)" başlıklı videoda Güney Kore'de Covid-19 salgınının kontrol altına alınmasından bahsedilmiştir. Bu videoda içerik ve başlık uyumu bulunmaktadır; ancak "imkansız başarmak" iddialı bir cümle olarak kullanılmıştır. Çünkü Güney

Kore'nin mücadelesinden ziyade resmi kaynaklara göre Covid-19 salgınının etkili olmadığı ülkeler bulunmaktadır.⁴⁵ Son olarak “Alın İşte TV'de Göremeyecekleriniz! (Elazığ Deprem Merkezinde NELER OLUYOR?)” başlıklı videoda Youtuber deprem bölgesine gitmiş ve burada yaşananları kayıt altına almıştır. Ancak televizyonda göremeyecekleriniz iddialı bir başlıktır ve gerçeği yansıtmamaktadır.

Meryem Can'ın clickbait uyguladığı videolar başlık-içerik uyumu bakımından incelendiğinde “Kedimin konuşmasını tercüme ettim! (Küfür etti)” başlıklı videoda Youtuber kedinin konuşmalarını tercüme ettiğini ifade etmiştir ancak içerikte bir uygulamanın kedilerin çıkardığı sesleri konuşma diline çevirdiği iddia edilmektedir. Başlık ve içerik arasında uyum bulunmasına karşın başlık gerçeği yansıtmamaktadır. “Türkiye’de girilmesi en zor restoranlar! (4000 tl hesap)” başlıklı videoda Youtuber, İstanbul’da bulunan lüks restoranlara gitmiştir. Ancak “Türkiye’de girilmesi en zor restoranlar” ifadesinin aksine İstanbul’da bulunan restoranlara gitmiştir. Bu da başlık ve içerik arasında bir uyum olmadığını göstermektedir. “Gece 3’te denenmemesi gereken uygulamaları test ettim!” başlıklı videoda korku unsuru barındıran bir uygulamayı test etmiştir. Bireysel korkusundan yola çıkarak iddialı bir başlık kullanmıştır. Bu video içerik- başlık uyumu bağlamında incelendiğinde arada kuvvetli bir uyum olduğunu söylemek güçtür. “24 saat boyunca her şey altın!!! (altın su, altın araba, altın et...)” başlıklı videoda içerik-başlık uyumu bulunamamıştır. “her şey altın” ifadesi izleyicinin aklına gerçek manada altın getirebilmektedir ancak içerikte kullanılan objelerin ya da giyilen kıyafetlerin altın rengi olduğu görülmektedir. Son olarak “Dünyanın en ilginç kafelerine gittim!!! (unicorn cafe, tavşan cafe...)” başlıklı videoda “Dünyanın en ilginç kafeleri” ifadesi kullanılmasına karşın ziyaret ettiği mekanların yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmasından dolayı başlık-içerik uyumu bulunamamıştır.

Sonuç

Sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçişle beraber enformasyon “meta” niteliği kazanmıştır. Teknolojide yaşanan gelişmeler toplumları ağlar yoluyla birbirine bağlamakta ve enformasyon toplumu literatürde “ağ toplumu” olarak da kabul edilmektedir. Bunun bir sonucu olarak kişiler hem üretici hem tüketici konumuna gelerek “üre-tüketici” olarak kabul görmüştür. Üre-tüketicilerin kendi içeriklerini oluşturması ve bu ya da başka içeriklerin tüketilmesi medya sahiplik yapısında değişimlere sebebiyet vermektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde bilginin niteliğinin ve sahiplik yapısının üzerinde durularak; üretici ve tüketici arasındaki keskin çizginin ortadan kalktığına değinilmiştir. Üretim ve tüketim faaliyetlerinde maddi kaygıların olması bilgiyi de enformasyon toplumuyla beraber meta haline getirmiştir.

⁴⁵ BBC, bbc.com. 14 Şubat 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56581563> adresinden alındı.

Metalaşan bilgi, kapitalizm ve emperyalizmin boyunduruğu altına girmeye başlamıştır. Bugün ağ teknolojilerinde yaşanan değişim kapitalizm ve emperyalizmin dijital bir kisve altına girmesine de sebep olmuştur. Kullanıcılara kendi içeriklerini oluşturabilme imkanı sunan Youtube, bir iş yerine dönüşmüştür. Kullanıcılarına maddi kazanç elde etme imkanı sağlayan platform, yeni bir kazanç yolu olan Youtuberlığı da meslek kategorisine dahil etmeyi başarmıştır. Youtuberlık ülkemizde 2017 yılından itibaren meslek olarak kabul görmeye başlamıştır. Daha fazla içerik üretilmesi için bu kişileri teşvik eden Youtube, gerek ödül sistemi gerekse maddi gelir desteği ile rekabet ortamını güçlendirmektedir. Youtuberlara takipçileriyle sürekli üretmeyi ve bağlantıda kalmayı tavsiye eden platform, emeğe dayalı dijital bir etkinliği dolayısıyla da zihinsel bir aktiviteyi savunmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında ise Youtube, enformasyonun satıldığı kapitalist bir şirkettir. Tıpkı bir şirket çalışanı gibi işini, gelirini ve tanınırlığını korumak isteyen Youtuberlar ise zengin görsel kullanımı, sahte başlık, içeriğe link ekleme gibi çeşitli tekniklere başvurmaktadır. Araştırma konusunu da oluşturan clickbait tekniği ile Youtuberlar, izleyicinin merakını cezbetmeyi, tıklanma almayı dolayısıyla para kazanmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada Youtube'da kullanılan clickbait tekniğinin Youtuberların beklediği gibi izlenme ve etkileşim oranında pozitif bir etkisi olup olmadığına ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bir başka hedef ise, clickbait başlıkları ile video içeriklerinin uyumlu olup olmadığını anlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda farklı kategorilerde içerik üreten Enes Batur, Ruhi Çenet ve Meryem Can'ın clickbait içeren beş videosu ile içermeyen beş videosu araştırmaya dahil edilmiştir.

Bulgular incelenip Youtuberların kanallarının genel görünümüne bakıldığında, kanala ilişkin açıklama yaptıkları ve diğer sosyal medya hesaplarına yönlendiren bağlantıları paylaştıkları görülmektedir. Clickbait uyguladıkları videoların izlenme sayısının ortalamaları incelendiğinde Enes Batur'un clickbait uyguladığı videoların izlenme sayısı uygulanmadığı videolara göre %2 daha fazlayken; beğeni sayısı %17 fazladır. Ancak clickbait uygulanmayan videolara gelen yorumlar, uygulanan videolara gelen yorumlardan %29 daha fazladır. Enes Batur'un clickbait uygulanan beş videosu incelendiğinde yalnızca “Şehirdeki bütün cipsleri satın aldım ve dağıttım” başlıklı videosunda içerik-başlık uyumu olduğu ancak burada da “bütün” kelimesinin abartılı olması sebebiyle gerçeği yansıtmadığı dikkat çekmiştir.

Ruhi Çenet'in clickbait uyguladığı videoların izlenme sayısı, uygulanmadığı videolara göre %52 fazladır. Clickbait uygulanan videolara gelen beğeni ortalamasının uygulanmayan videolara göre %41 yüksek olduğu görülürken; beğeni alma ortalamasının clickbait uygulanan videolarda %48 artış gösterdiği dikkat çekmiştir. Ruhi Çenet'in clickbait tekniği içeren videolarda abartılı ifadeler kullandığı tespit edilmiş ve içerik- başlık uyumu

görülmemiştir. Bu uyumsuzluk ise abartılı başlıklara rağmen içerikte beklentinin altında kalmasından ileri gelmektedir.

Meryem Can'ın clickbait uyguladığı videoların izlenme sayısının, uygulanmadığı videolara göre %49 daha yüksek olduğu, bu videoların %33 oranında daha fazla beğeni aldığı ve %40'lık bir oranla izleyicilerinden daha fazla yorum aldığı tespit edilmiştir. Meryem Can'ın videolarında içerik-başlık uyumu görülmemiştir. Araştırmaya dahil edilen diğer Youtuberlarda olduğu gibi gerçeği yansıtmayan abartılı başlıklar kullanılmıştır.

Bu veriler incelendiğinde clickbait uygulamasının izlenme ve etkileşim üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ancak başlıkta bahsi geçen konunun içerikte beklentiyi karşılamıyor olması izleyici yanıltmakta ve bu durum medya ve etik bağlamında sorun teşkil etmektedir. Bu bakımdan araştırma sonuçlarından hareketle clickbait başlıkların izlenme üzerinde etkili olduğu ve Youtuberların daha fazla etkileşime geçerek para kazanmasına imkân tanıdığı, ancak izleyiciyi yanıltmaya müsait olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- BBC. (2021). *bbc.com*. 14 Şubat 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56581563> adresinden alındı.
- BELL Daniel, *The Coming of Post Industrial Society*. M. Waters içinde (Der.). "Modernity, Critical Concepts", sy.4 (1999), ss.213-224.
- CASTELLS Manuel, *Ağ Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Çağı*. Ekonomi, Topluk ve Kültür, Cilt I. çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- CASTELLS Manuel, *Kimliğin Yükselişi: Enformasyon Çağı*. Ekonomi, Topluk ve Kültür, Cilt II, çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- DİJCK Jose van, *Senin Gibi Kullanıcılar Mı? Kullanıcı Türevli İçerikteki Faillliği Kuramlaştırmak, Yeni Medya Kullanıcının Yükselişi*, ed. Himmet Hülür Cem Yaşın, çev: Bahar Ayaz, Ütopya Yayınevi, Ankara 2016.
- FUCHS Christian, *Dijital Emek ve Karl Marx*, çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz, NotaBene Yayınları, Ankara 2015.
- GERAY Haluk, *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, Ütopya Yayınları*, Ankara 2017.
- GUNTER Frances B., *The Quantitative Research Process*, düz. K. Jensen, içinde, *A Handbook Of Media and Communication Research: Quantitative and Quantitative Methodologies*.
- GÜLER Meltem, "Dijitalleşen Kapitalizmin Yeni Aktörleri: Youtuberlar", *Intermedia International e-Journal*, c. V/sy.9 (2018), ss.145-183.
- İLHAN Erol ve GÖRGÜLÜ AYDOĞDU Adalet, "Türkiye'de YouTube Yayıncılığı ve YouTuber Olmak", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sy.47 (2018), ss. 141-166.
- JENKİNS Henry, PURUSHOTMA Ravi, WEİGEL Martin, CLİNTON Kathryn ve ROBINSON Anthony James, *Confronting the challenges of participatory culture: media education for the 21st century*, MIT, London 2009.
- KALVEKS Tatiana, *Clickbait*. G. Ritzer, & C. Rojek (Dü) içinde, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, John Wiley and Sons 2007.
- KLAEHN Jeffery, "A critical review and assessment of Herman and Chomsky's Propaganda Model". *European Journal of Communication*, c. XVII/sy. 2 (2002), ss.147- 182,.

- MARX Karl, 1844 El Yazmaları, Ekonomi Politik ve Felsefe, çev. Kenan Somer,4. Bs., Sol Yayınları, Ankara 2011.
- MOSCO Vincent, The Political Economy of Communication: Rethinking and Renewal. (2nd ed.), Sage Publications, London 2009.
- MUTLU Begüm, Sosyal Medya Pazarlamasının Yeni Yüzleri Youtube İçerik Üreticileri Ve Kanal Toplulukları: Youtuber – Marka İşbirliği Videoları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2017.
- NEUMAN William Lawrence, Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, çev. Sedef Özge, Yayın Odası, Ankara 2005.
- Social Blade, 13 Şubat 2022 tarihinde <https://socialblade.com/youtube/top/country/tr> adresinden alındı.
- TOFFLER Alvin, Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasığı, çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Tureng.com, 12 Şubat 2022 tarihinde *Tureng.com*. <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/clickbait> adresinden alındı.
- We are Social & Hootsuite, 29 Kasım 2021 tarihinde <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/> adresinden alındı.
- Mert Yıldırım, (2018, Mayıs). “Yeni Medya’da Ürün Yerleştirme: Youtube Kanalları ve Youtuber’lar”, 2. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı: Eğlence ve Ürün Yerleştirme. İstanbul Ticaret Üniversitesi (İTÜY), 2018, Sempozyum, Kongre ve Konferans Bildiri Koleksiyonu, ss.148-154.
- Youtube.com (2022), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/> adresinden alındı.
- ZANNETTOU Savvas, CHATZİS Sotirios, PAPANAMOU Kostantinos ve SİRİVİANOS Michael, The Good, the Bad and the Bait: Detecting and Characterizing Clickbait on YouTube. 2018 IEEE Security and Privacy Workshops (SPW), IEEE, San Francisco 2008, ss. 3-69.

ÇEVRE POLİTİKALARI VE İÇKİN BİR DEĞER OLARAK DOĞA

Ömer Ersin KAHRAMAN¹

Özet: 20. yüzyıl ortalarından itibaren önce John Von Neumann'ın matematiksel modelinde ön görülen iklim değışikliği felaketi beklentisi, sonrasında Rachel Carson'un çevre sorunlarına bakışı radikal ölçüde değıştiren Sessiz Bahar (*Silent Spring*) kitabının ortaya koyduğu endüstriyel tarım kaynaklı doğa tahribatı tartışmaları çevre konusunun küresel ölçekte öne çıkmasını sağladı. Ancak hâlâ Rachel Carson'un da belirttiği gibi sorunların konunun ekonomik enstrümanlar ve teknolojik gelişmelerle ele alınması, sorunların boyutlarının nadiren belirli bir disiplinin sınırları içinde kalması nedeniyle tutarlı bir çözüm sunamamakta. Faydacılık analizinin içkin değeri yalnız ekonomik açıdan ele alması ve doğanın kendisini de ekonomik değere nispeten araçsal olarak değerlendirmesi sorunun risk-fayda analizi yaklaşımları ile çözümünde bir sorun sunmakta. Bu noktada ekolojik sorunun yalnız iktisadi değil, insan-merkezci bakış içinde gelişmiş Batı felsefe geleneği içinde etik bir sorun olduğu görülüyor. Her ne kadar çevre politikalarına hakim pragmatik yaklaşımlar, temel sorunu insan-merkezci etik değerlerde gören yaklaşımları monizm içinde pratik çözüm sunamamakla eleştirse de bütüncül ve alternatif bir felsefi dünya görüşü arayan derin ekoloji çoğu kültürde antropolojik gelişim sürecinde karşılaşılmayan, Batının temel aldığı insan üstünlüğünün anlatısını eleştirir. Doğayı özgürce sömürülecek bir kaynak olarak gören tahakkümü merkeze alan ideolojinin temel sorun olduğunu savunan Murray Bookchin de hiyerarşik toplumların çevrelerine zarar verdiklerini savunur. Bu noktada çevre sorunlarına çözüm, teknik ve ekonomik olmaktan öte, öncelikle etik bir meseledir. Bu çalışma kapsamında çevre savunularının teknik ve disiplin kalıpları içinde ele alınamayacağını savunan Rachel Carson'un yaklaşımından hareketle pragmatist çevreci politikaların semptomlara yönelik çözümleri, derin ekoloji ve sosyal ekoloji bakış açısından biyosentrizm (hayat merkezlik) yaklaşımı içinde değerlendirilecek ve etik tartışmalardan kaçınan bir çevre politikasının tutarlılığı sorgulanacak.

Anahtar Kelimeler: Çevreci Pragmatizm, İnsan-merkezlik, Derin Ekoloji, Sosyal Ekoloji.

¹ Doktor Öğretim Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Üçkuyular, Gürsel Aksel Blv No:14, 35140 Karabağlar, İzmir, Türkiye, email: omerersin.kahraman@idu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3744-5965

ENVIRONMENTAL POLICIES AND NATURE AS AN INTRINSIC VALUE

Abstract: Since the mid-20th century, first John Von Neumann's mathematical model anticipating a climate change, then Rachel Carson's book *Silent Spring* underlying the environmental destruction by way of chemicals used in agriculture have put forth the debates around environmental issues in global scale. However, as Rachel Carson argued, although the problem is still largely debated in terms of economic instruments and technological developments, a coherent solution still cannot be presented as the problem rarely falls in the limits of a certain discipline. There is an important problem in approaching to the environmental problem through risk-benefit analysis as the utilitarian analysis takes the intrinsic value only in economic terms and considers nature as an instrumental value relative to economic value. At this point, it is evident that the environmental problem is not only an economic issue, but also an ethical one related to Western philosophy's anthropocentric perspective. Even though the pragmatic approaches dominating the environmental policies criticize the ethical approaches problematizing the anthropocentric perspective with monism unable to provide any practical solution, deep ecology looking for a holist and alternative philosophical worldview criticizes the human supremacy myth which is not frequently seen throughout human anthropological history and which is taken as the basis in Western cultures. Likewise, Murray Bookchin who considers the ideology putting domination at the center and merely seeing nature as a resource for exploitation is the source of the environmental problem argues that hierarchical societies damage their surroundings. In this aspect, solution to environmental problems requires first of all an ethical approach rather than an economic one. Considering Rachel Carson's argument underlying the fact that environmental problems cannot be thoroughly handled within the limits of technique and disciplines, in the scope of this study symptomatic solutions offered by the pragmatist environmental policies will be problematized on the basis of biocentrism defended by deep ecology and social ecology.

Key Words: Environmental Pragmatism, Anthropocentrism, Deep Ecology, Social Ecology.

Giriş

Çevre konularında piyasa ekonomisinin paradigması temelinde konsensüs, sorunun ekonomik ve teknolojik olduğu, çözümünün de yeni teknolojiler ve ekonomik önlemlerde bulunabileceği yönünde gelişti. Bu kapsamda 1979'da Cenevre'de toplanan Birinci Dünya İklim Konferansı felsefeyi dışlayarak yalnız bilim insanlarını iklim konusundaki bulgularını paylaşmak için bir araya getirmiş ve Dünya İklim Programı'na önyak olmuştu. 1990'da yine Cenevre'de toplanan İkinci İklim Konferansı'nda bilimsel çevrelerin önderliğinde küresel siyasal bir iklim anlaşmasının ilk adımı sunulmuş; 1992'de Kyoto Protokolü ile mutabakat sağlanmış; 2016'da Birleşmiş

Milletler İklim Değişikliği Konferansı COP 21 sonrası 195 ülke, New York'ta Paris Anlaşması'nı imzalamıştı ².

COP 21 sonrası varılan anlaşma, çevre sorunlarına yalnız karbon salınımı ve plastik üretim kotaları ile enerjide sürdürülebilir kaynakların kullanılmasını dayatarak çözüm arar hale geldi. COP konsensüsü, sorunun tarihsel sorumlusunun Batı olduğu etik tartışmasından da uzak durdu. Bunun yerine gelişmekte olan ekonomilere ekonomik dönüşümler için destekler sağlayarak sorumluluğundan kaçındı. Ancak sanayi üretiminin asıl beslediği Batının yüksek tüketimi ve dünyanın geri kalanına hak görmediği yüksek refahı tartışma dışında tutuldu. Yine bu refah aracılığıyla Batı ülkeleri kendi karbon gazı salınımını kısma ödevlerini kurulan karbon pazarları aracılığıyla fakir ve kendilerine tabi ulusların karbon gazı salınım haklarını satın alarak geciktirmeye devam ettiler.

Sorunun Rachel Carson'un³ da belirttiği gibi ekonomik enstrümanlar ve teknolojik gelişmelerle ele alınması, sorunun boyutlarının nadiren belirli bir disiplinin sınırları içinde kalması nedeniyle tutarlı bir çözüm sunamamakta. Carson'a göre çevre sorunlarının sadece bazı uzmanlaşmış disiplinlerden çözüm bekleyen teknik sorunlar olarak ele alınmasında sorunların temelinde teknolojik gelişmenin kendisinin yatması nedeniyle ciddi riskler var. Bu anlamda yalnız bilime ve teknolojiye bağlı kalarak, ilgili etik ve felsefi konuları dikkate almadan ortaya konulan araçların sorunları çözdüğü kadar sorun üretme kapasitesi var. Bu çalışma kapsamında önce çevreci pragmatizmin faydacı etik ile ilişkisi tartışılacak; ikinci bölümde çevreci pragmatizmin değer konusunda taşıdığı sorunsal irdelenecek; son bölümde derin ekoloji ve sosyal ekoloji perspektifinde çevreci pragmatizm ele alınacak.

1. Çevre Politikalarına Hakim Çevreci Pragmatizm

Gerçekten de bilimsel verilerin ortaya koyduğu bütün göstergelere rağmen gelişmiş ülkeler, sanayileşme yarışı içinde karbon gazı salınımını kısmak bir yana 1973 yapısal krizi sonrası sanayilerini geliştirmekte olan ekonomilere kaydırana kadar karbon gazı salınımlarını sürekli artırdılar. Endüstrisizleşme (*deindustrialization*) olarak bilinen ve sanayinin özellikle Uzak Doğu'da başta Çin olmak üzere geliştirmekte olan ekonomilere kaydırıldığı⁴ bu dönemden sonra da sanayinin ihraç edildiği ülkelerde daha önceki artışı bile geride bırakacak ölçüde hızlı bir şekilde karbon gazı salınımı arttı⁵. Her ne kadar bu

² Judith Blau, "The Long, Long Road to Paris", içinde *The Paris Agreement: Climate Change, Solidarity, and Human Rights*, ed. Judith Blau (Cham: Springer International Publishing, 2017), 23-31, https://doi.org/10.1007/978-3-319-53541-8_3.

³ Rachel Carson, *Silent Spring* (Houghton Mifflin Harcourt, 2002).

⁴ Murat Üngör, "De-Industrialization of the Riches and the Rise of China", *DEGIT Conference Papers*, DEGIT Conference Papers (DEGIT, Dynamics, Economic Growth, and International Trade, Haziran 2009), https://ideas.repec.org/p/deg/conpap/c014_040.html.

⁵ Hannah Ritchie ve Max Roser, "CO₂ and Greenhouse Gas Emissions", *Our World in Data*, 11 Mayıs 2017, <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>.

ülkelerin üretimlerinin büyük kısmı Batı'nın taviz vermek istemediği refahına katkı sunsa da retorik olarak salınımdan üretici ülkelerin sorumlu tutulduğu ve bu şekilde bu ülkelere müdahale yollarının geliştirildiği yeni bir emperyalist dönemin başladığı tartışmalarının gölgesinde Dünya, soruna yönelik herhangi bir somut adım hala atamamakta.

Öte yandan endüstriyel tarım üretiminde ve çöp üretiminin kısıtlanmasında Batı ülkeleri, her ne kadar kendi toprakları içinde çevre sorunlarını dikkate alan önlemleri hayata geçirseler de gelişmekte olan ülkelerin topraklarına kendi atıklarını kontrolsüz bir şekilde yığmakta sorun görmüyorlar. Bu konuda en güzel örneklerden birisi Batılı şirketlerin Afrika'ya ihraç ettiği elektronik atıkların yarattığı çevre felaketi⁶. Öte yandan gelişmekte olan özellikle Afrika ülkelerine kaydırılan tarım üretimlerinde ve madencilikte de kendi ülkelerinde geçerli normların hiçbirine uymadıkları gibi bu ülkelere kimyasal ve radyoaktif dahil çöplerini ihraç ederek herhangi bir sınır tanımadan küresel çevre kirliliğini derinleştiriyorlar. Bu ülkelerde yürütülen madencilik ve petrol çalışmaları da Afrika kıtasında çevre kirliliğinin en önemli etmenleri arasında⁷.

Çevre sorunlarına karşı geliştirilen bu küresel politikaların başarısızlığının temelini anlamak için politikaların üzerine kurulduğu etik paradigmanın anlaşılması gerekir. Neoliberal bir çerçevede gelişen çevreci politikaların temelinde çevreci pragmatizm vardır. Pragmatist tutum, soyut konular olarak damgaladığı etik tartışmalara ilgisiz kalarak filozofların gerçek dünyadaki pratik konularla ilgilenmesi gerektiğini savunur⁸.

Ancak burada sorun bu pratik çözümlerin hangi amaca göre biçimlendiğidir. Kendisini ideolojisiz bir yaklaşım olarak sunan çevreci pragmatizm, statükonun ideolojisini örtük olarak içerme riski taşır. Sunduğu çözümlerde sorunun tarihsel kaynağı olduğu ortada olan statükoya karşı herhangi bir değişiklik talebi içermez. Batının çevre pahasına elde ettiği ve öteki ülkelere çevrecilik söylemi altında yasakladığı refahı tartışmaya bile açmaz.

Ortaya koyduğu çözüm pratik olarak gördüğü teknolojinin ve ekonominin sunduğu imkanlardadır. Bu anlamda ekonomide sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir teknolojiler temel çözüm aracı olarak karşımıza çıkar. Bu çözümü geliştirirken liberal ideolojinin temel etik dayanağı olan Jeremy

⁶ Clemens Höges, "The Children of Sodom and Gomorrah: How Europe's Discarded Computers Are Poisoning Africa's Kids", *Der Spiegel*, 04 Aralık 2009, blm. International, <https://www.spiegel.de/international/world/the-children-of-sodom-and-gomorrah-how-europe-s-discarded-computers-are-poisoning-africa-s-kids-a-665061.html>.

⁷ Abioye O. Fayiga, Mabel O. Ipinmoroti, ve Tait Chirenje, "Environmental Pollution in Africa", *Environment, Development and Sustainability*, 2018, <http://dx.doi.org/10.1007/s10668-016-9894-4>.

⁸ Ruth Irwin, "The neoliberal state, Environmental Pragmatism, and its discontents", *Environmental Politics* 16, sy 4 (01 Ağustos 2007): 643-58, <https://doi.org/10.1080/09644010701419154>.

Bentham ve John Stuart Mill gibi ekonomist filozofların geliştirdiği faydacılık, etik temeli sağlar. Konu çevre gibi risklerin yönetimine gelince faydacılık bakışı altında risk-fayda analizleri ile kararların verilmesi beklenir⁹. Bu bağlamda, çevre sorunlarına çözümü de serbest piyasa mekanizmalarında gören William Baxter¹⁰ gibi düşünürler göre nasıl her kararımızın götürüleri varsa çevre konusunda da yapmamız gereken ekonomik aktivitemizde optimal çevre kirliliğinin bir maliyet olarak hesaplanmasıdır. Yani piyasada fiyatların belirlenmesine benzer bir mekanizma ile çevre maliyetlerinin fayda-maliyet analizi ile optimize edilmesidir. Klasik iktisadın son amacı, faydacılık temelinde maksimum toplam faydadır; bu amaca ulaşmada en etkin aracı yine serbest rekabetçi piyasa sunar. Sunulan bu anlamda bir tercih faydacılığıdır.

Öte yandan ideolojik bir inanç ile piyasa, yalnız etkin bir araç olarak ele alınmaz; aynı zamanda etik bir yol olarak görülür. Bu etik yaklaşımın arkasında özellikle neoliberalizmin en önemli teorik temsilcisi Friedrich von Hayek'e¹¹ göre üç temel varsayım vardır: birincisi piyasanın bireysel özgürlükleri tesis ettiği; ikincisi, özel mülkiyet hakkının kutsallığı; üçüncüsü ise insanın doğal olarak bencil olduğu, bu nedenle de piyasanın onun doğasına en uygun yönetim yolu olduğu. Bu varsayımların ne kadar tutarlı oldukları tartışmalıdır.

2. Çevreci Pragmatizmde İçkin Değer Sorunu

Çevreci pragmatik yaklaşımın asıl sorunu örtük olarak temel aldığı faydacı etik teorinin değerler anlayışındadır. İlk olarak piyasaya bırakılmış bir çevre politikası, Mark Sagoff'un Yerkürenin Ekonomisi (*The Economy of the Earth*) kitabında ortaya koyduğu üzere piyasaların psikolojik araçlarla fiyatlamasını yaparak arzuları değerlerin yerine koyma riskini içerir. Ekonomi, arzularımızı ve tercihlerimizi ödeme isteğimizi ölçme yoluyla fiyatlandırabilir. Ancak piyasanın elinde inançları ve değerleri ölçmeye imkan tanıyacak bir araç yoktur. Bu nedenle Sagoff'a göre ekonomi çevre politikasına dahil olduğunda, inançlarımıza sadece bir arzu gibi davranır ve konuyu ciddi şekilde çarpıtır¹².

Çevre politikası kararlarının piyasanın mekanizmasına uygun hale getirilmesiyle arzular ve tercihlere indirgenmesi, çevre sorunları gibi nesnel ve rasyonel bir çözüm gerektiren konunun arzuların öznelliğine ve durumsallığına terk edilmesi anlamına gelir. Doğru ve yanlışlığından söz edilemeyecek tercihlerle doğru veya yanlış olabilecek inançların

⁹ Alasdair McIntyre, "Utilitarianism and Cost-Benefit Analysis: An Essay on the Relevance of Moral Philosophy to Bureaucratic Theory", içinde *The Moral Dimensions of Public Policy Choice: Beyond the Market Paradigm*, ed. John Martin Gillroy ve Maurice L. Wade (University of Pittsburgh Pre, t.y.), 179-94.

¹⁰ William F. Baxter, *People Or Penguins: The Case for Optimal Pollution* (Columbia University Press, 1974).

¹¹ Friedrich August Hayek, *The Road to Serfdom* (Psychology Press, 2001).

¹² Mark Sagoff, *The Economy of the Earth: Philosophy, Law, and the Environment* (Cambridge University Press, 2007).

kariştirilmesi, inancın geçerliliğini bir kişinin ödeme isteğine bağı yargılayan ciddi bir hata olur. Bu yaklaşım, inançları isteklere indirgeyerek insanı tek boyutlu bir tüketici olarak değerlendirir; insanların sadece pasif "isteyen" değil, aktif düşünürler olduğu gerçeğini göz ardı eder. Çevre konusunda bu yolla alınan kararlar da nesnel ve rasyonel temellere değil, öznel tüketici alışkanlıklarına dayanarak hatalı kararlar alınmasının yolunu açabilir.

Çevreci pragmatizmin temelinde bir diğer sorun da faydacılığın çalışabilmesi için tek bir için değeri temel alması, diğer bütün değerleri ancak bu için değere nispeten değerlendirmesi gerçeğidir. Bu sorun, faydacılığın yöntemsel olarak toplam fayda analizini merkeze koymasından ileri gelir. Faydacılık, pozitif öğeleri toplayan ve negatif öğeleri çıkartan hesap yoluyla mutluluğu en üst düzeye çıkaran ve ilgili herkes için acıyı en aza indiren eylemler ve politikalar sunmayı hedefler. Bu noktada zorunlu olarak neoliberal paradigma altında bütün değerlerin için ekonomik değere nispi şekilde nicel olarak ele alınması zorunluluğu ile karşımıza önemli bir ölçüm sorunu çıkar. İnsan hayatı, çevre, doğa ve yaban hayatı gibi nitel değerler nasıl nicel olarak ele alınabileceği önemli bir sorundur.

Çevre, doğa ve yaban hayatı gibi nitel değerler nasıl nicel olarak ele alınabilir? Bu çevre içinde yaşayan insan hayatının ve sağlığının değeri nasıl hesaplanabilir? Ekonomik faaliyeti olan insan hayatının değeri, gelir ve sigorta gibi enstrümanlarla hesaplanmaya çalışılabilse de herhangi ekonomik bir değeri olmayan vahşi hayatın değeri nasıl belirlenebilir?

Fayda hesaplama yönteminin getirdiği ilk sorun, ekonomik olarak daha değerli gördüğü insanları ve onların çevrelerinin ekonomik olarak aşağıda görülenlerin önünde değerlendirilmesi olur. Çevreci pragmatizm için sanayi yatırımları örneğinde olduğu gibi çevresel risklerin faydadan en çok yararlananlar yerine daha alt toplumsal katmanlara veya uluslara yüklenmesi rasyonel seçim haline gelir. Toplam risklerin ve faydaların basit bir özeti, dağıtıcı adaleti sağlamaz; çevresel adalet gözetilmez. Yıkıma neden olan ve ekonomik çıktılardan asıl yararlananlar, çevre politikalarında sorumsuzlaştırılırken yanıltıcı bir eşitlik söylemi içinde sanayileşme sürecinden yararı en az sağlamış olanların omuzlarına çevresel tahribatın yükü yıkılmış olur¹³.

Bunlara ek olarak insanın doğası gereği bencil olduğu ve özel mülkiyetin kutsallığının doğanın ve dışarıdaki değerlerin bile ötesinde savunulduğu ideolojisiyle neoliberalizm, bireysel özgürlüğe saygı ve yalnız bırakılma hakkı savunması adı altında liberteryen adalet talebiyle ekonomik aktörlere ve yıkımın asıl süreci tüketimciliğe müdahale için çevreci politikalara alan tanımaz. Uzun süre çevre sorunları yok sayan bu çevreler tarafından çevresel kaygılar için bile mülkiyet haklarına aykırı davranılamayacağı inancıyla

¹³ Robert D. Bullard, "Anatomy of Environmental Racism and the Environmental Justice Movement", içinde *Confronting Environmental Racism: Voices from the Grassroots*, ed. Robert D. Bullard (South End Press, 1993), 15-40.

çevreci girişimlerin hak ihlali olduğu savunulur. Risklerin toplumsal katmanlaşmada ırk temelinde ABD içinde adaletsiz dağıtıldığı bu yapıyı Robert Bullard çevresel ırkçılık olarak tanımlar¹⁴.

Faydacılık üzerinde konsensüs geliştiren çevresel pragmatizm, sunduğu politikalarla en dezavantajlı ve kendilerini en az koruyabilen insanlara verilen zararı azaltabilecek etik temeli içermez. Gelişmiş ülkelerin refahlarından taviz verilmeden en avantajlı kesimlerin çıkarları korunurken zengin Batı ülkelerinin talep ettiği çevre politikaları genelde az gelişmiş ülkeleri hedef alır. Bu ülkelerin endüstrileşmeleri, refahlarını elde etmek için uyguladıkları endüstriyel üretimle ortaya çıkan çevre sorunları için yeni sanayileşen ülkeleri sorumlu tutarak bu ülkeleri refahtan mahrum bırakarak engellenir ve küresel üretim rekabeti üretim standartlarını Batı'nın belirlediği bir yapı içinde korunmuş olur. Bu kapsamda zengin ülkelerin refahına ucuz üretim ile katkı sunması için sanayileştirilmiş Çin, karbon salınımı ve iklim krizi gibi konularda bugün günah keçisi haline getirilebiliyor.

3. Derin Ekoloji ve Sosyal Ekoloji Perspektifinde Çevreci Pragmatizm

Norveçli derin ekoloji yaklaşımının önemli filozofu Arne Naess, pragmatizm ile sınırlı çevre politikalarını kirlilik ve kaynak tükenmesine karşı mücadeleye odaklanan sığ ekoloji hareketi olarak değerlendirir¹⁵. Bu politikaların asıl amacı gelişmiş ülkelerdeki insanların sağlığını ve zenginliğini korumaktır. Çevresel adalet dışında faydacılığın bir diğer sorunlu yanı ise çevre sorunlarına bakışta temel aldığı ve doğayı araçsal bir değere indirmediği insan-merkezci içkin değerinde karşımıza çıkar. Arne Naess'in de belirttiği gibi kirlilik ve kaynak tükenmesi gibi konuların altında dünya görüşü yatar. İçinde yaşadığımız biyosferde kurmaya çalıştığı iktidar ilişkisi ile Batı toplumları doğayla olan bağımlılık ilişkisini göremez; efendi-köle rolü kurma girişimi, insanın parçası olduğu doğaya karşı yabancılaştırılmasına neden olur. Her yaşam türünün ölçülemez bir yaşam hakkı vardır; Naess'e göre hiçbir canlı türünün bu özel yaşam hakkı diğer türlerden daha fazla olamaz¹⁶.

Benzer bir bakıştan yola çıkan Murray Bookchin¹⁷, sosyal ekoloji yaklaşımını geliştirdiği 1982'de yayımlanan *The Ecology of Freedom* (Özgürlüğün Ekolojisi) kitabında çevresel yıkıma götüren sürecin temelinde insanın özellikle Batı toplumlarının iktidar kurma arayışının yattığını savunur. Doğa üzerinde kurulmak istenen ve çevre sorunlarının asıl temel etmeni olan egemenlik arayışı, sosyal hiyerarşi ve tahakküm kalıplarından kaynaklanır.

¹⁴ Dan C. Shaha, "Justice and Climate Change: Toward a Libertarian Analysis", *The Independent Review* 14, sy 2 (2009): 219-37.

¹⁵ Arne Naess, "The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary", *Inquiry* 16, sy 1-4 (01 Ocak 1973): 95-100, <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>.

¹⁶ Arne Naess, *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*, çev. David Rothenberg, 1st edition (Cambridge: Cambridge University Press, 1993).

¹⁷ Murray Bookchin, *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy* (AK Press, 2005).

Buna göre doğanın tahakkümü ve yok edilmesi, insanlar arasındaki toplumsal egemenlik arayışını takip eder. Sosyal hiyerarşiler, doğayı sömürmek ve domine etmek için hem psikolojik hem de maddi koşulları, motivasyon ve araçları sağlar.

Bu noktada neoliberal ideolojinin savunduğu özel mülkiyetin özgürlüğün temel değeri olduğu tezine karşılık özgürlüğün önündeki asıl engelin çevresel yıkıma da götüren bu tahakküm arayışı olduğu savunulur. Ekonomik gelişme, toplumsal bir ideal olursa başarı, hakimiyet ve kontrol açısından anlaşılır. Daha fazla insan üzerinde tahakküm, daha fazla verimlilik ve refah anlamına gelir. Bookchin'e göre hiyerarşik toplum, aynı zamanda insan başarısını insan dışı doğanın tahakkümü üzerinden tanımlar. Bu anlamda çevre sorunlarının etik temelli çözümü aslında insanın özgürlük talebiyle çelişmez; tam tersine onu destekler. Naess gibi Bookchin de doğa ile karmaşık ilişkimizin karşılıklı bağımlılık ve birlik ilkesine dayandığı inancını savunur; sosyal ekolojinin öncelikli çözüm önerisi de sorunlara neden olan kültürel zihniyetin dönüştürülmesindedir.

Sonuç

Öznelciliğin yanıltıcı çoğulculuğu içinde pragmatist perspektifte monist teoriler olarak görülen derin ekoloji ve sosyal ekoloji gibi çevre sorunlarına yaklaşan etik teoriler, arzuların fiyatlandırıldığı piyasalarda teknolojik çözüm aramak yerine sorunun bir zihniyet hatasından kaynaklandığını savunarak rasyonel temelde doğru inancı aramaya odaklanırlar. Bu bakış içinde faydacılık temelli çevresel pragmatizmin sunduğu politikalar, etik temellerinin sorunları nedeniyle çevresel adaleti gözetmeden çevresel yıkımdan asıl sorumlu Batı toplumlarının endüstrilemiş refah ülkeleri yerine çevresel yükü çevrenin geri kalmış ülkeleri üzerine yıkarak statükoyu koruyacak ve çevresel soruna gerçek bir çözüm sunamayacak gibi görünüyor. Doğanın içkin bir değer olarak pragmatizm içinde değerlendirilmesinin yöntemsel olarak imkansız olması nedeniyle de çevre sorunlarına sunduğu pratik çözümler, örtük bir ideoloji temelinde sorunların asıl kaynağı olan statükoyu koruyarak yalnız semptomatik bir tedavi sunuyor.

Kaynakça

- Baxter, William F. *People Or Penguins: The Case for Optimal Pollution*. Columbia University Press, 1974.
- Blau, Judith. "The Long, Long Road to Paris". İçinde *The Paris Agreement: Climate Change, Solidarity, and Human Rights*, editör Judith Blau, 23-31. Cham: Springer International Publishing, 2017. https://doi.org/10.1007/978-3-319-53541-8_3.
- Bookchin, Murray. *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. AK Press, 2005.
- Bullard, Robert D. "Anatomy of Environmental Racism and the Environmental Justice Movement". İçinde *Confronting Environmental Racism: Voices from the Grassroots*, editör Robert D. Bullard, 15-40. South End Press, 1993.
- Carson, Rachel. *Silent Spring*. Houghton Mifflin Harcourt, 2002.

- Fayiga, Abioye O., Mabel O. Ipinmoroti, ve Tait Chirenje. "Environmental Pollution in Africa". *Environment, Development and Sustainability*, 2018. <http://dx.doi.org/10.1007/s10668-016-9894-4>.
- Hayek, Friedrich August. *The Road to Serfdom*. Psychology Press, 2001.
- Höges, Clemens. "The Children of Sodom and Gomorrah: How Europe's Discarded Computers Are Poisoning Africa's Kids". *Der Spiegel*, 04 Aralık 2009, blm. International. <https://www.spiegel.de/international/world/the-children-of-sodom-and-gomorrah-how-europe-s-discarded-computers-are-poisoning-africa-s-kids-a-665061.html>.
- Irwin, Ruth. "The neoliberal state, Environmental Pragmatism, and its discontents". *Environmental Politics* 16, sy 4 (01 Ağustos 2007): 643-58. <https://doi.org/10.1080/09644010701419154>.
- McIntyre, Alasdair. "Utilitarianism and Cost-Benefit Analysis: An Essay on the Relevance of Moral Philosophy to Bureaucratic Theory". İçinde *The Moral Dimensions of Public Policy Choice: Beyond the Market Paradigm*, editör John Martin Gillroy ve Maurice L. Wade, 179-94. University of Pittsburgh Pre, t.y.
- Naess, Arne. *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Çeviren David Rothenberg. 1st edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- . "The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary". *Inquiry* 16, sy 1-4 (01 Ocak 1973): 95-100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>.
- Ritchie, Hannah, ve Max Roser. "CO₂ and Greenhouse Gas Emissions". *Our World in Data*, 11 Mayıs 2017. <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>.
- Sagoff, Mark. *The Economy of the Earth: Philosophy, Law, and the Environment*. Cambridge University Press, 2007.
- Shahar, Dan C. "Justice and Climate Change: Toward a Libertarian Analysis". *The Independent Review* 14, sy 2 (2009): 219-37.
- Üngör, Murat. "De-Industrialization of the Riches and the Rise of China". *DEGIT Conference Papers*. DEGIT Conference Papers. DEGIT, Dynamics, Economic Growth, and International Trade, Haziran 2009. https://ideas.repec.org/p/deg/conpap/c014_040.html.

İKİNCİ YABANCI DİL OLARAK FRANSIZCA KONUŞMA VE ANLAMA ÜZERİNE METAFORİK BİR ÇALIŞMA

Sevinç AKDOĞAN ÖZTÜRK¹

Özet: Bu çalışmada, ikinci yabancı dil olarak Fransızca öğrenen üniversite öğrencilerinin Fransızca anlama ve konuşmaya ilişkin algılarının metafor analizi ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Verileri toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan bir form kullanılmıştır. Bu formda demografik bilgiler içeren ve öğrencilerin Fransızca konuşmaya ve anlamaya yönelik algılarını belirlemek için, “Fransızca konuşmak.....gibidir çünkü....., Fransızca anlamak.....gibidir çünkü.....” şeklinde iki cümleye yer verilmiştir. Hazırlanan form, ikinci yabancı dil olarak Fransızca dersi alan Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü ve Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu Kabin Hizmetleri Bölümünden, toplamda 51 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara bakıldığında Fransızca konuşmaya ilişkin İngilizce Öğretmenliği bölümü öğrencilerinden 21 metafor elde edilmiştir (“kuş” iki kez kullanılmış) ve söz konusu metaforlar; Kolaylık, Telaffuz, Sempati Duymak, Bireysel Gelişim, Estetik, Eğlence, Karmaşıklık ve Zorluk olmak üzere 8 temaya ayrılmıştır. Fransızca anlama için de bu öğrencilerden 21 metafor elde edilmiştir (“zor” iki kez kullanılmış) ve bu metaforlar; Bireysel Gelişim, Estetik, Eğlence, Telaffuz, Dilin Zorluğu olmak üzere 5 temaya ayrılmıştır. Kabin Hizmetleri Bölümü Öğrencilerinden ise Fransızca Konuşma için 28 metafor elde edilmiştir (“su” iki kez kullanılmıştır.) ve metaforlar; Estetik, Duygusal Bakış Açısı, Bireysel Gelişim, Keşfetme, Güçlü, Özgürlük, Evrensellik, Zorluk olmak üzere 8 tema altında sınıflandırılmıştır. Fransızca Anlama için ise öğrencilerden 29 metafor elde edilmiş ve Bireysel Gelişim, Öğrenme İsteği, Estetik, Keyifli, Günlük hayatta kullanım, Bakış açısı geliştirmek, Karmaşıklık, Zorluk ve Telaffuz olmak üzere 9 tema altında toplanmıştır. Ortaya çıkan metaforları olumlu ve olumsuz diye ayırarak iki farklı bölümün metaforik algıları ve bölümler arası ortak özellikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Analiz sonuçlarına göre olumlu ve olumsuz çağrışım metaforlarında, iki bölüm arasında, Fransızca konuşma ve anlama için estetik ve bireysel gelişim temalarında benzer tutumlar sergiledikleri görülmüştür. Fakat, Kabin Hizmetleri Bölümü öğrencilerinin, İngilizce Öğretmenliği Bölümü

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, sozturk@erzincan.edu.tr, 0000-0003-2670-2900

öğrencilerine göre Fransızca konuşma ve anlamaya yönelik daha olumlu bir bakış açısı geliştirdikleri de söylenebilir. Özellikle estetik ve duygusal açıdan Fransızcaya karşı olumlu tutum oluşturdıkları görülmüştür. Verilerde dikkat çeken en önemli nokta ise, iki bölümün olumsuz çağrışımlı metaforlarında dilin telaffuz zorluğunu ifade etmeleridir. Sonuçlar ışığında, ikinci yabancı dil olarak Fransızca öğretiminde anlama ve dolayısıyla konuşma becerilerini geliştirmek amacıyla önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fransızca, İkinci Yabancı Dil, Metafor, Konuşma ve Anlama Becerileri

A METAPHORICAL STUDY ON SPEAKING AND COMPREHENDING FRENCH AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE

Abstract: This study aimed to unpack the perceptions of tertiary-level students learning French as a second foreign language towards speaking and comprehending French through a metaphorical analysis and adopted phenomenology design, one of the qualitative research methods. To collect data, a form prepared by the researcher was used, and a total of 51 students in the Department of English Language Teaching at the Faculty of Education and the Cabin Services Department of the Civil Aviation Vocational School were recruited for the study. Upon data collection, the data were analyzed through content analysis. The findings germane to the students of the English Language Teaching Department yielded 21 emerging metaphors regarding speaking French (“bird” was used twice), and these metaphors were divided into 8 themes: Easiness, Pronunciation, Sympathy, Personal Development, Aesthetics, Fun, Complexity, and Difficulty. As for comprehending French, 21 metaphors were unveiled from these students (“difficult” was used twice), and these metaphors were divided into 5 themes: Personal Development, Aesthetics, Entertainment, Pronunciation, Difficulty of Language. On the other hand, the students at the Cabin Services Department spread 28 metaphors for speaking French (“water” was used twice), and they were categorized under 8 themes: Aesthetics, Emotional Perspective, Personal Development, Discovery, Power, Freedom, Universality, and Difficulty. For comprehending French, 29 metaphors were unpacked and grouped under 9 themes: Personal Development, Desire to learn, Aesthetics, Enjoyable, Usage in daily life, Developing a perspective, Complexity, Difficulty, and Pronunciation. Categorizing the emerging themes as positive and negative, this study aimed to reveal similarities and differences between two groups in terms of their perceptions. Accordingly, the findings revealed that both groups had similar perceptions, Aesthetics and Personal Development, in speaking and comprehending French. However, the students at the Cabin Services Department had more positive perspectives towards speaking and comprehending French than the students at the Department of English Language Teaching. Specifically, they had positive attitudes towards French in terms of Aesthetics and Emotions. What stood out in the

findings was that both groups mentioned the Difficulty in pronunciation. Within this nature, the researcher made some suggestions to improve students' comprehension and speaking skills in French as a second foreign language.

Key Words: French, Second Foreign Language, Metaphor, Speaking and Comprehension Skills.

Giriş

Küreselleşen dünyada yabancı dil konuşmak hatta bir den fazla yabancı dil konuşmak önem arz etmektedir. İster iş hayatına atılmak için olsun ister yeni bir kültürü tanımak için olsun yabancı dil konuşmak bir avantaj haline geldi. Yabancı dil sayesinde bilgimizi derinleştirebilir ve farklı insanlarla bağlantı kurarak dünyaya açılabiliriz. Yabancı dil eğitimi dört temel beceriye dayanmaktadır bunlar; okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileridir. Konuşma ve dinleme becerileri genelde ikinci planda kalmaktadır oysaki günlük hayatta, iletişim yazılıdan önce sözlü gerçekleşir. Nasıl ki bir çocuk ana dilinde yazmayı öğrenmeden konuşmayı öğreniyorsa, yabancı dil öğrenen biri de önce kendini sözlü ifade edebilmeli sonra o dilde yazmayı öğrenmelidir. Yabancı dil eğitiminde, dilin sosyal boyutu ön planda tutulması gereken bir unsur ve bu nedenle konuşma becerileri üzerine yoğunlaşmak gerekir. “Öğrenci, yabancı biriyle konuşmaya başladığında fikirlerini sesli olarak savunup gerekçelendirmesi için bu dile erişimin gerekli olduğunu fark ettiği zaman, kendi bildiği çevrede konuşulan dilden başka bir dille etkileşime girmesi de mümkün olur”.² Ama ne yazık ki kazandırılması en zor beceriler de duyduğunu anlama ve sözlü iletişimdir. Bu durumu, özellikle ülkemizde, pratik yapma olanağının az olması ve dolayısıyla beceriyi kendi kendine geliştirmenin zor olması olarak açıklanabilir. Özellikle sözlü iletişim becerisini geliştirmek için düzenli olarak uygulamak gerekir.

Türkiye’de yabancı dil eğitiminde, Fransızca yıllar boyunca önemli bir yer teşkil etmiştir. “Zira Türkiye, Batı’da ilk resmi ilişkisini Fransa ile kurmuştur. Bu sayede her iki ülke dört asır boyunca siyasi, ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel bağlamda etkileşimlerde bulunmuşlardır”.³ Fransa ile olan bu etkileşimler dilsel olarak yani Fransızca için de etkisini göstermiştir. Günümüzde Fransızca eski prestijine sahip olmasa da hâlâ öğretimi sürmektedir. Fransızca Öğretmenliği, Fransız Dili ve Edebiyatı, Fransızca Mütercim-Tercümanlık gibi bölümler dışında, ikinci yabancı dil olarak üniversitelerin farklı bölümlerinde yer almaktadır. Bu noktada ikinci yabancı dil olarak Fransızca dersi alan öğrencilerin, Fransızca’yı nasıl betimledikleri, onlarda nasıl bir etki oluşturduğu, araştırmanın çıkış noktası olmuştur. Ve bu

² Camelia Manolescu, “L’expression Orale En Milieu Universitaire”, Synergies Roumanie, sy.9 (2013), s. 111.

³ Nahide Arslan, “6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Fransızca Öğretimine İlişkin Metaforik Algıları”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi, 3/1 (2021), s.47.

doğrultuda Fransızca anlama ve konuşmaya ilişkin algılarının metafor analizi ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Çünkü Başaran & Baysal'ında belirttiği gibi; “Yabancı dil öğrenim sürecinde öğrenenlerin yabancı dile yönelik zihin dünyasındaki algıları ve duyuşsal özellikleri önemli faktörler arasında yer almaktadır. Öğrenenlerin motivasyonları, dile ilişkin tutumu ve dile yönelik zihin dünyasındaki benzetmeleri önem arz etmektedir”.⁴

Lakoff & Johnson'ında göre metaforik düşünceler sadece dil alanında değil bunun yanı sıra felsefe, edebiyat, politika, hukuk, din ve hatta matematik ile bilim felsefesinde de geniş kapsamlı etkileri olur.⁵

Alanyazına baktığımızda farklı alanlarda birçok metafor çalışmalarının yer aldığını görmekteyiz. Bu çalışmalardan yabancı dil ile ilgili olanlardan bazıları; “Turkish EFL learners' metaphors with respect to English language coursebooks”⁶, “Yabancı Dil Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğretmenine İlişkin Metaforik Algıları”⁷, “9. ve 10. sınıf öğrencilerinin yabancı bir dil olarak İngilizceye yönelik metaforik algıları”⁸, “Ortaokul öğrencilerinin ‘İngilizce öğretmeni’ kavramına ilişkin algıları”⁹, “EFL learners' beliefs about speaking English and being a good speaker: A metaphor analysis”¹⁰, “Fransızcanın rengi: Öğretmen adaylarının yabancı dil olarak Fransızcaya dair metaforik algıları”¹¹, “6. ve 7. sınıf öğrencilerinin Fransızca öğretimine ilişkin metaforik

⁴ Ayşe Rabia Başaran Uğur & Seda Baysal, “Ortaokul Öğrencilerinin İngilizce Öğretmeni Kavramına İlişkin Metaforik Algıları”, *Journal of International Social Research*, 10/52 (2017), s. 731.

⁵ George Lakoff & Mark Johnson, *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil*, Çev. Gökhan Yavuz Demir, Paradigma Yayınları, İstanbul 2005.

⁶ Aynur Kesen, “Turkish EFL Learners' Metaphors With Respect To English Language Coursebooks”, *Novitas-Royal*, 4/1 (2010).

⁷ Hasan Ahkemoğlu, *Yabancı dil öğrencilerinin yabancı dil öğretmenine ilişkin metaforik algıları*, Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2011.

⁸ İbrahim Limon, “9. ve 10. sınıf öğrencilerinin yabancı bir dil olarak İngilizceye yönelik metaforik algıları”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1/2 (2015).

⁹ Ayşe Rabia Başaran Uğur & Seda Baysal, “Ortaokul Öğrencilerinin İngilizce Öğretmeni Kavramına İlişkin Metaforik Algıları”, *Journal of International Social Research*, 10/52 (2017).

¹⁰ Ali Dincer, “EFL Learners' Beliefs About Speaking English and Being a Good Speaker: A Metaphor Analysis”, *Universal Journal of Educational Research*, 5/1 (2017).

¹¹ Melek Alpar & Erdoğan Kartal, “Fransızcanın Rengi: Öğretmen Adaylarının Yabancı Dil Olarak Fransızcaya Dair Metaforik Algıları”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17 (2019).

algıları”¹². Görüldüğü gibi öğrenciden öğretmene, ders kitabından yabancı dilin kendisine kadar farklı boyutlarda metaforik çalışmalar yürütülebilir.

1. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik çalışma, kişilerin deneyimlerini ve görüşlerini betimlemeleriyle araştırmacıların bir fenomeni anlamalarına yardımcı olan bir araştırma türüdür. Bu tür çalışmaların asıl hedefi herhangi bir kişinin aklındakileri, yani deneyimlere ilişkin algılarının özünü ortaya çıkarmaktır¹³. Özellikle eğitim alanında yapılan metafor çalışmaları fen bilgisinden yabancı dil eğitimine kadar öğretmenlere yol gösterecek veriler sunabilir. Saban’ında ifade ettiği gibi “metaforlar öğretmen adaylarının öğretmen eğitimi esnasında belli olgulara ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri açığa çıkarmada, anlamada ve (belki de onları) değiştirmede güçlü bir “pedagojik araç” olarak kullanılabilir.”¹⁴

1.1. Örneklem

Çalışmanın örneklemini, 2021- 2022 Eğitim – Öğretim Güz yarıyılından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesinde öğrenim gören iki farklı bölümün öğrencilerinden oluşmaktadır. İkinci yabancı dil olarak Fransızca dersi alan Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü (Haftalık 2 saat) ve Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu Kabin Hizmetleri Bölümünden (Haftalık 3 saat), toplamda 51 öğrenciye hazırlanan form uygulanmıştır.

1.2. Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi

Verileri toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan bir form kullanılmıştır. Bu formda öğrencilerin demografik bilgilerinin yanı sıra, Fransızca konuşmaya ve anlamaya yönelik algılarını belirlemek için, “Fransızca konuşmak.....gibidir çünkü....., Fransızca anlamak.....gibidir çünkü.....” şeklinde iki cümleye yer verilerek öğrencilerden tamamlamaları istenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Verileri analiz sürecinde, metaforlar olumlu-olumsuz metaforlar diye iki kategoriye ayrıldı ve daha sonra temalar belirlendi. Olumlu-olumsuz diye bahsedilen metaforlar, katılımcıların Fransızcanın dil

¹² Nahide Arslan, “6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Fransızca Öğretimine İlişkin Metaforik Algıları”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi, 3 /1 (2021).

¹³ John Creswell, & Cheryl Poth, Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing among five approaches. Sage Publications, Thousand Oaks 2016.

Michael Queen Patton, Qualitative research and evaluation methods, 3. bs., Sage Publications, Thousand Oaks 2002.

¹⁴ Ahmet Saban, “Okula İlişkin Metaforlar”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 55/55 (2008).

becerilerini edinmekteki kolaylık ve zorluk derecelerinin sınıflanması olarak da ifade edilebilir.

2. Bulgular

Bu bölümde sırasıyla İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin daha sonra Kabin Hizmetleri Bölümü öğrencilerinin metaforik algıları örneklerle sunulmuştur ve yorumlanmıştır. Her iki bölümden elde edilen veriler kıyaslanarak sonuca ulaşılmıştır.

İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin Fransızca konuşma ve anlamaya yönelik geliştirdikleri metaforlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. İngilizce Öğretmenliği Metaforlar

	Fransızca konuşmak	Fransızca anlamak
K-1	Hiç bilmediğin bir şeyi yapmak	Şifreli bir dil
K-2	Şiir okumak	Çizgi film izlemek
K-3	İkinci bir ruha sahip olmak	Özgürlük
K-4	İngilizce konuşmak	Yalnız kalmak
K-5	Ustalık	Zor
K-6	Bisiklete binmek	İlk kez araba kullanmak
K-7	Kuş	Dâhi olmak
K-8	Benim gibi	Yapboz
K-9	Sınava girmek	Türk lirasının değer kazanması
K-10	Şiir	Müzik dinlemek
K-11	Ödül	Oyun
K-12	Havalı	Faydalı
K-13	Zor	Herhangi bir dili anlamak
K-14	Şarkı söylemek	Zoru başarmak
K-15	Havalı bir şey	Zoru başarmak
K-16	Yemek tarifi	Kurallarını bilmediğin bir spor müsabakası izlemek
K-17	Dayak atmak	Dayak yemek
K-18	Konuşmayı sıfırdan öğrenmek	Okula uykusuz gitmek

K-19	Yaptığın yemeği yemek	Hazır yemek yemek
K-20	Şarkı söylemek	Ansiklopedi ezberlemek
K-21	Eğlence	Sıkıcı
K-22	Konuşmayı yeni öğrenen bebek	Havalı

Fransızca konuşmaya ilişkin İngilizce Öğretmenliği bölümü öğrencilerinden 21 metafor elde edilmiştir, Kolaylık, Telaffuz, Sempatı Duymak, Bireysel Gelişim, Estetik, Eğlence, Karmaşıklık ve Zorluk olmak üzere 8 temaya ayrılmıştır. Fransızca anlama için de bu öğrencilerden 21 metafor elde edilmiştir ve bu metaforlar; Bireysel Gelişim, Estetik, Eğlence, Telaffuz, Dilin Zorluğu olmak üzere 5 temaya ayrılmıştır. İngilizce öğretmenliğinde Fransızca Konuşma için, toplamda 22 katılımcıdan 11'inin olumlu 11'inin olumsuz metafor yaptıkları görülmüştür.

“Fransızca konuşmak şiir gibidir çünkü çok akıcı ve güzeldir.” (K-10)

“Fransızca konuşmak yeni bir yemek tarifi öğrenmek gibidir çünkü en iyisini yapana kadar başarılı olamazsın.” (K-16)

Fransızca anlama için ise 7 katılımcı olumlu 15 katılımcı olumsuz metafor kullanmıştır. Her iki beceri için topladığımızda, olumlu metaforların 18 olumsuz metaforların ise 26 olduğu görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda, öğrencilerin anlamada daha çok zorlandıkları söylenebilir.

“Fransızca anlamak sakın ve güzel bir müzik dinlemek gibidir çünkü rahatlatıcı ve nazik bir dildir.” (K-10)

“Fransızca anlamak yapboz gibidir çünkü parçaları görüyorum ama yerine oturtamıyorum.” (K-8)

Fransızca anlama ve konuşma üzerine yaptıkları metaforlar sonucu, İngilizce öğretmenliği bölümü öğrencilerin çoğu bu becerileri zor olarak nitelendirmektedirler.

Kabin Hizmetleri Bölümü öğrencilerinin Fransızca konuşma ve anlamaya yönelik geliştirdikleri metaforlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Kabin Hizmetleri Metaforlar

	Fransızca konuşmak	Fransızca anlamak
K-23	Manzaraya bakmak	Eyfel kulesine bakmak
K-24	Lego	Uyumak
K-25	Kuş	Kahve içmek
K-26	Araba	Anahtar
K-27	Yol	Sanat ve edebiyat

K-28	Kendini baştan yaratmak	Yapboz yapmak
K-29	Farklılık	Fransa'da yaşamak
K-30	Deniz	Hayat
K-31	Ciğer yemeği	Okul
K-32	Yeni bir ülke görmek	Zoru başarmak
K-33	Ay ışığı	Bal
K-34	İtalyanca	İngilizce
K-35	Güçlü bir medeniyet	Kozmetik ürünleri okumak
K-36	Keşfedilmeyen bir kıta	Gökyüzünde uçmak
K-37	Yemek yemek	Güneş
K-38	Su	Bisiklet sürmek
K-39	Gökyüzünden süzülme	Güzel rüya görmek
K-40	Su	Işık
K-41	Şarkı söylemek	Bulmaca
K-42	Gökyüzü	Yıldız
K-43	Hayal	Büyümek
K-44	Uçan balondaki hava	Bebekten çıkan ilk sesleri anlamak
K-45	Çocuk bakmak	Torun bakmak
K-46	Dans etmek	Dans edenlerin ruhuna inmek
K-47	Özgüven	Yeni bir pencereden bakmak
K-48	Gökyüzü	Güneşin doğması
K-49	Ahraz olmak	Ne anladığını anlamamak
K-50	Dans etmek	Dizi izlemek
K-51	Ağaç	Merdiven

Kabin Hizmetleri Bölümü Öğrencilerinden Fransızca Konuşma için 28 metafor elde edilmiştir ve metaforlar; Estetik, Duygusal Bakış Açısı, Bireysel Gelişim, Keşfetme, Güçlü, Özgürlük, Evrensellik, Zorluk olmak üzere 8 tema altında sınıflandırılmıştır. Fransızca Anlama için ise öğrencilerden 29 metafor elde edilmiş ve Bireysel Gelişim, Öğrenme İsteği, Estetik, Keyifli, Günlük hayatta kullanım, Bakış açısı geliştirmek, Karmaşıklık, Zorluk ve Telaffuz olmak üzere 9 tema altında toplanmıştır.

Kabin Hizmetlerinde Fransızca Konuşma için, toplamda 29 katılımcıdan 23'ü olumlu metafor yaparken, sadece 6 katılımcı olumsuz metafor yapmıştır.

Fransızca konuşmak güzel bir manzaraya bakmak gibidir çünkü insanı heyecanlandırır.” (K-23)

“Fransızca konuşmak ciğer yemeği gibidir yanından bile geçmek istemezsin.” (K-30)

Yukarıdaki olumlu ve olumsuz metaforlar arasındaki bakış açısının keskinliği çok net bir şekilde görülmektedir. İfadelerden ilki Fransızca konuşmanın haz veren bir duygu olduğunu hissettirenken diğeri çektiği zorluğu betimlerken bu durumla karşı karşıya kalmaktansa kaçmayı tercih ettiğini hissettirmekte.

Fransızca anlama için ise 19 katılımcı olumlu 10 katılımcı olumsuz metafor kullanmıştır.

“Fransızca anlamak güneşe benzer çünkü anladıkça önümüzü aydınlatır.” (K-36)

“Fransızca anlamak bir bebeğin ağzından çıkan seslerle derdini anlamaya çalışmak gibidir.” (K-24)

Yukarıdaki olumlu metaforda, katılımcının aslında anladıkça önünün aydınlanmasından bahsetmesi, bu beceriyi geliştirdikçe dile daha hâkim olduğunu hissetmesi ve neler yapabileceğini öngörmesi olarak yorumlanabilir. Olumsuz metaforda ise yapılan benzetme, katılımcı bir bebeğin çıkardığı anlamsız seslere benzeterek, Fransızca sesleri anlamamanın onun için ne kadar güç olduğunu göstermektedir. Sesi duymakla anlamak arasındaki ince çizgiyi de çok net bir şekilde vurgulamaktadır.

Kabin Hizmetleri bölümü öğrencilerinin, her iki beceri için, olumlu metaforların 43 olumsuz metaforların ise 16 olduğu görülmektedir. Bu durumda, İngilizce öğretmenliği bölümü öğrencilerine göre Fransızca konuşma ve anlamaya yönelik daha olumlu bir bakış açısı geliştirdikleri söylenebilir. Bu katılımcıların genel anlamda Fransızcaya karşı daha çok anlam yüklediklerini ve özellikle estetik ve duygusal açıdan Fransızcaya karşı olumlu bakış açısı geliştirdikleri görülmektedir.

“Fransızca konuşmak şarkı söylemek gibi çünkü telaffuzda ritmi yakalamak gerekir.” (K-32)

“Fransızca konuşmak gökyüzü gibidir çünkü konuştukça insana mutluluk verir.” (K-34)

“Fransızca anlamak en sevdiğim diziyi izlemek gibidir anladıkça zevk alır insan.” (K-50)

“Fransızca anlamak yıldız gibi çünkü anlamak gözlerde parıltı oluşturur.” (K-42)

Sonuç olarak iki bölüm için, toplam 51 katılımcıdan, konuşma için 44 olumlu 17 olumsuz metafor bulunmaktadır ve anlama için 26 olumlu 25 olumsuz metafor bulunmaktadır. Bu veriler her iki bölümün katılımcıları için, özellikle anlamada daha çok zorlandıklarının göstergesidir.

“Fransızca konuşmak şarkı söylemek gibidir çünkü kelimelerle dans edersin. Fransızca anlamak ansiklopedi ezberlemek gibidir çünkü zor ve uğraştırıcıdır.” (K-43)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi katılımcı Fransızca konuşma için olumlu düşünceye sahipken, anlamak için zor olduğunu ifade edebilmektedir.

Katılımcıların 8’i Fransızca konuşmak ve anlamak için çağrışımsal metaforlar kullanmışlardır. Birbirine bağlı olan bu iki beceriyi bir bütün olarak aldıkları görülmektedir.

“Fransızca konuşmak araba gibidir çünkü araba seni uzaklara götürür. Fransızca anlamak anahtar gibidir çünkü anahtarsız araba çalışmaz.” (K-26)

Birçok metaforda, metaforlar olumlu ele alınmış olmasına rağmen aslında zorluğu ifade ettiği görülmektedir.

“Fransızca konuşmak ödül gibidir çünkü Fransızca konuşmak zahmetli bir iştir. Konuşunca kendini ödüllendirmiş hissediyorsun” (K-11)

“Fransızca anlamak dâhi olmak gibidir çünkü anlaması zor bir dildir” (K-7)

Verileri incelediğimizde, iki bölümün katılımcıları arasında en belirgin ortak nokta anlama ve konuşmadaki olumsuzlukların dilin telaffuz zorluğundan olduğu görülmektedir.

“Fransızca konuşmak hiç bilmediğin bir şeyi yapmak gibi çünkü her ses her defasında farklı okunuyor.

Fransızca anlamak şifreli bir dil anlamak gibi çünkü yazıldığı gibi okunmuyor.” (K-1)

“Fransızca konuşmak ustalık ister çünkü herkes o sesleri çıkaramaz.

Fransızca anlamak zordur çünkü aksanı anlaşılması zordur.” (K-5)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, Fransızcanın fonetiği, telaffuzu veya okunması öğrencilerin anlama ve konuşma becerilerini geliştirmelerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, elde edilen veriler ışığında, ikinci yabancı dil olarak Fransızca öğretiminde, öğrencilerin Fransızcaya karşı genel olarak olumlu düşünceye sahip oldukları görülmektedir. Yapılan çalışma sonucunda, iki bölüm arasında, Fransızca konuşma ve anlama için estetik ve bireysel gelişim temalarında benzer tutumlar sergiledikleri görülmüştür. Fakat, Kabin Hizmetleri Bölümü öğrencilerinin, İngilizce Öğretmenliği Bölümü öğrencilerine göre Fransızca konuşma ve anlamaya yönelik daha olumlu bir bakış açısı geliştirdikleri de söylenebilir. Özellikle estetik ve duygusal açıdan

Fransızcaya karşı olumlu tutum oluşturdıkları görülmüştür. Verilerde dikkat çeken en önemli nokta ise, iki bölümün olumsuz çağrışım metaforlarında dilin telaffuz zorluğunu ifade etmeleridir. Fransızcaya olumlu bir bakış olmasına karşın yapısal zorluğuyla alakalı benzer bir sonuç 2019'daki bir çalışmada yer almaktadır. Alpar ve Kartal'ın çalışmasında "Fransızcanın dili aşkı, tutkuyu ve romantizmi çağrıştırmaları nedeniyle sevilen bir dil olmasına rağmen gramer yapısı ve yazılışı itibarıyla öğrenilmesinin zor olmasının öğrencilerin üzerinde bir baskı yarattığı görülmektedir."¹⁵

Yıllarca yabancı dil olarak İngilizce öğrenen üniversite düzeyindeki katılımcıların Fransızcaya karşı olumlu tutumlarının olması, İngilizceye göre zor diye addettikleri bu dili öğrenmede motivasyonlarını arttırabileceğimizin ve Türkiye'de yabancı dil olarak Fransızcanın geleceği açısından umut verici olduğu söylenebilir.

Katılımcılara göre Fransızca konuşmak ve anlamak, yetenek gerektiren, kendini özel hissettiren ve hatta kendi tabirleriyle "havalı" bir durumdur. Bütün bu olumlu düşüncelere rağmen, Fransızca fonetiğinin, öğrencilerin verimli bir öğrenim gerçekleştirmeleri açısından engel teşkil ettiği düşünülmektedir. Sonuçlardan yola çıkarak Fransızca' da sözel becerileri geliştirmek için önerilerde bulunuldu;

1- Fransızca anlamayı geliştirmek için sınıf içi dinleme etkinliklerinin artırılması ve etkinlikleri yapılması için uygun ortam ve materyalin sağlanması gerekmektedir.

2- Dinleme ve konuşma becerileri üzerine yoğunlaşarak birbirlerini destekleyecek şekilde geliştirilmesi sağlanmalıdır.

3- Öğrencileri Fransızca konuşmak için motive etmeli, cesaretlerini kırmadan telaffuzlarını düzeltmeye olanak sağlanmalıdır.

Kaynakça

- AHKEMOĞLU Hasan, Yabancı Dil Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğretmenine İlişkin Metaforik Algıları, Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2011.
- ALPAR Melek & KARTAL Erdoğan, "Fransızcanın Rengi: Öğretmen Adaylarının Yabancı Dil Olarak Fransızcaya Dair Metaforik Algıları, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, sy.17 (2019), ss. 405-416.
- ARSLAN Nahide, "6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Fransızca Öğretimine İlişkin Metaforik Algıları", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi, 3/1 (2021), ss. 46-71.
- BAŞARAN Uğur Ayşe Rabia & BAYSAL Seda, "Ortaokul Öğrencilerinin İngilizce Öğretmeni Kavramına İlişkin Metaforik Algıları", Journal of International Social Research, 10/52 (2017), ss. 730-736.
- CRESWELL John & POTH Cheryl, Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches, Sage Publications, Thousand Oaks 2016.

¹⁵ Alpar & Kartal, a.g.m, s. 414.

- DİNCER Ali, "EFL Learners' Beliefs About Speaking English And Being a Good Speaker: A Metaphor Analysis", *Universal Journal of Educational Research*, 5/1 (2017), ss. 104-112.
- KESEN Aynur, "Turkish EFL Learners' Metaphors With Respect to English Language Coursebooks", *Novitas-Royal*, 4/1 (2010), ss. 108-118.
- LAKOFF George & JOHNSON Mark, *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*, çev. Gökhan Yavuz Demir, Paradigma, İstanbul 2005.
- LİMON İbrahim, "9. ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Yabancı Bir Dil Olarak İngilizceye Yönelik Metaforik Algıları", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1/2 (2015), ss. 367-379.
- MANOLESCU Camelia. "L'expression Orale en Milieu Universitaire", *Synergies Roumanie*, 8 (2013), ss. 109-121.
- PATTON Michael Queen, *Qualitative Research and Evaluation Methods*, 3.bs., Sage Publications, Thousand Oaks 2002.
- SABAN Ahmet, "Okula İlişkin Metaforlar", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55/55 (2008), ss. 459-496.

ISBN: 978-605-70777-2-1
Anakara Yayıncılık

ERZURUM
4-6 MART 2022